

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla,

Ve güneş dürüldüğü zaman, yıldızlar bulanıklaşıp-döküldüğü zaman, dağlar yürütüldüğü, gebe develer başıboş bırakıldığı zaman, vahşi-hayvanlar toplandığı zaman, denizler tutuşturulduğu, nefisler birleştirildiği zaman, diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahattan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman, (Tekvir Suresinin 1...8. Ayetleri)

Rabbimizin yeryüzünün herçü-merçü haline getirileceği kıyamet sahnelerinin ve her insanın yaptığı ile yüzleşeceği hesap gününün anlatıldığı Tekvir süresinde geçer **Mevkute** kavramı. **Mevkute diri diri gömülen kız çocuğu demektir.** Kıyametin ve hesap gününün dehşetli sahneleri içinde o masum bebeklerin hakkı sorulur her birimize. "hangi sucundan dolayı öldürüldü..." diye.

Cahiliye devirlerinin âdetidir, suçluyu cezalandırmayıp maktulü cezalandırmak. Tecavüze yeltenenin ve yapanın cezasını verememek ama mağduru ölüme sürüklemek. Toplumsal cinnet ve ahlaksızlıkla mücadele etmemek ama bu cinnet halinden kızımı koruyamamam endişesi ile onu kızgın kumlarda ölüme terk etmek. Bizler ise bu cürümün sorumlularını bireysel ve tarihin bir dönemine hapsederek vahyin üzerimize yüklediği sorumluluklardan kaçıyoruz. Cahiliye dönemini "ne kadar da bize uzak değil mi?" zannıyla kendimizi avutuyoruz.

Küçükük bedenler aç ve susuz bırakılıp betonlar altında ezilirken, sapık ve zalim diktatörler ölümler kusarken, dünya daha ne kadar sessiz kalacak, daha kaç tane kardeşimiz bu sessizlikte nefessiz boğulacak. Vicdanların harekete geçmesi için daha kaç bin tane çocuk, kaç bin tane anne, kaç bin tane Filistinlinin ölmesi gerek. Artık çocuklarımız bile biliyor ki Batı medeniyeti tek dişi kalmış canavar. Katiller sürüsü İsrail'i destekleyenlerin vicdanı da yok, merhameti de, adalet duygusu da.

Kıymetli dostlar günümüzün dünyasında "Büyük Devletler" diye bilinen devletlerden adaletli bir yaklaşım beklemek gerçekliğe uygun düşmemektedir. BM Güvenlik konseyinde 153 ülkenin "Acil Ateşkes ve Barış" çağrısına tek bir devletin vetosu engel olabilmektedir. Dünya sistemin bu mevcut hali bile derdinin adil ve barış içinde bir dünya olmadığını göstermektedir. O yüzden bizlerde mevcut hali gerekçe gösterip, başkalarını suçlayarak ne sorunlarımızı çözebiliriz, nede hem bu dünyaya, hem de ahirete yönelik sorumluluklarımızdan kurtulabiliriz.

2005 Yılında bir ay süren bir eğitim programı kapsamında Almanya'nın Berlin şehrinde bulundum. Bir hafta sonu Berlinin en uzak banliyölerinde bulunan bir toplama kampını gezmiştik. Kamp ta gördüklerimiz bizleri dehşete düşürmüştü. Kampın çıkışında aldığım video kaydında duygularımı "2. Dünya savaşı yıllarında 4 yıl boyunca çoğunluğu Yahudi toplumunun mensupları olmak üzere sendikacıların, komünistlerin, toplamda 200 bin kişinin çok zor koşullarda yaşam mücadelesi verdikleri, İnsanların gördüğü zaman insanlığından utandığı yerleri gördük. Keşke inşaların birbirini ötekileştirmeden yaşayabildiği bir dünyada yaşıyor olsaydık, İnsanlar bir birini her ne adına olursa olsun ötekileştirdiği zaman onlara çok kolay bir şekilde zulmedebiliyor, her türlü eziyeti

gösterebiliyor ve zulmettikçe mazlum üretiyor. Sadece mazlumiyet değil her zulüm aynı zamanda zalim de üretiyor. Maalesef günümüz dünyasında en büyük zalimler mazlumlardan çıkıyor, Keşke ne zulüm olsa ne mazlumiyet olsa, dünyamız yaşanılabilir yerler olsa." diyerek ifade etmişim.

Duyarsızlık kolaydır. Duyarlı olmak için asgari ahlak ve cesaret gerekir. Bir vicdan ve ahlak sahibi olmanın sonucu olarak "Ne(ler) yapmamız gerekir?" sorusu tarihin her döneminde kıymetli bir soru olmuştur. Hiçbir toplumsal meselede de çözüm hazırda bulunmaz. Çözümün harf harf, ilmek ilmek, tuğla tuğla, inşa edilmesi gerekir. Bu inşa süreci on yılları da bulabilir. Bu inşa sürecinde her insanımızın sonluluğu; adımlarını çözüme yönelik atmak yaşadığı zaman ve mekânda çözümün parçası olmak gayretinde bulunmaktır.

Rabbim Kur'an-ı Kerim'de Saff suresi 4. Ayette "Allah kendi yolunda, duvarları birbine kenetlenmiş bir bina gibi, saf bağlayarak çarpışanları sever." buyurmaktadır.

Yine Tekvir suresi 10,11,12,13,14. ayetlerinde; **Amel defterleri açıldığı zaman, gökyüzü (yerinden) sıyrıлып koparıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman, herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri görecektir.**

Bizlerde derdimizi anlatma ve çözümünü inşa araçlarından biri olan **ENDERUN EĞİTİM YAZILARI DERGİSİ**'ni tüm eğitim camiasının birikimlerini toplayabilme ve rafineleştirerek yansıtmaya amacıyla çıkarıyoruz. Anın tarihini atlamadan geleceğe matuf faaliyetler yapmak istiyoruz.

Bu sayımızda yeterince hakkını veremsek de özellikle eğitim alanında sağlıklı analizler için verilere hakim olmanın önemini de vurgulamak istiyoruz. Özellikle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından 3 yılda bir, 15 yaşındaki öğrencilerin kazandıkları bilgi ve becerileri değerlendiren Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) testinin 2022 sonuçları üzerinde eğitim camiası olarak yeteri durulmamış olsa da Eğitim başta olmak üzere her konuyu hoşumuza gitsin veya gitmesin gerçeklikten kopmadan değerlendirebilmek gerekmektedir.

Çok kısa özet olarak; "Türkiye 2022 yılında "fen, matematik ve okuma" alanlarında sıralamasını 3 ila 5 sıra yukarı taşıdı. Buna karşın Türkiye tüm branşlarda OECD ülkelerinin ortalamasının altında bir performans sergiledi. Buna göre fen, matematik ve okuma becerileri açısından hem OECD ülkelerinde hem de dünya ortalamasında ciddi düşüş görüldü.

Türkiye, 2018 yılında matematik kategorisinde 42. sırada, okuma kategorisinde 40. sırada ve fen kategorisinde 39. sırada yer alan Türkiye, 2022'de matematikte 39. sırada, okumada 36. sırada, fende ise 34. sırada yer aldı.

Türkiye'nin özellikle fen ve matematik alanlarındaki PISA 2022 ortalaması, PISA'da şimdiki elde edilen yüksek sonuçlar arasında yer aldı. Öte yandan 2018 yılında 37 OECD ülkesi arasında 31. sırada yer alan Türkiye, 2022'de 30. sırada yer aldı. Ülkeler sıralaması açısından 2018 yılında 40. sırada yer alan Türkiye bu yıl 39. sırada yer aldı."

Genel sıralamada ciddi bir değişiklik yaşanmayan PISA'nın daha detaylı sonuçlarını ilgili arkadaşlarımızın değerlendirmesi arzumuzdur.

Başta 6 Şubat 2023 de yaşadığımız deprem felaketi olmak üzere yurt içinde ve dışında çok fazla sıkıntılar içerisinde geçen 2023 yılına veda edip 2024 yılına merhaba dediğimiz bu günlerde tüm okuyucularımızın gelen günlerinin geçmiş günlerinden daha güzel ve bereketli olmasını dileriz.

BAYRAM YILMAZ <<

04

CENNET KUŞU RİM
ÖZNUR GÖRÜR KISAR

05

RUHUMUN RUHU

06

KANADI KIRIK KUŞ
MİNE MAZLİM

08

UFUK TURU: DİJİTAL ÇAĞDA AİLE

24

"DİJİTAL ÇAĞDA AİLE" ÜST BAŞLIĞINDA
GERÇEKLEŞTİRİLEN 18. UFUK TURU
TOPLANTILARININ SONUÇ BİLDİRGESİ

26

FİLİSTİN STRATEJİK DÜŞÜNMEK
BAYRAM YILMAZ

40

DERSİMİZ GAZZE
ALİ EROL

44

YILDIRIM BAYEZİT'İN TİMUR İLE
MEKTUPLAŞMASI VE KARAKTER
ANALİZİ
UMUT DİRİÖZ

48

FERDİYET, DEVLET VE DÜZEN ÜZERİNE
ŞEHNAZ FINDIK

51

MUSA, SENİN GELİŞİNLE NE DEĞİŞTİ Kİ?
ŞEVKET HÜNER

52

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN
DÜŞÜNCE DÜNYASI VE KAYNAKLARI
ÜZERİNE

DR. FAHRİ GÜZEL

68

ZİHNİYET KAVRAMI VE KUR'ÂN'IN
ZİHNİYET İNŞASI

DR. HASAN NAS

80

İNSAN İNSAN DERLER İDİ, İNSAN NEDİR
BİLİNEBİLİR Mİ?

AYDIN BİLGİ

82

BİR ŞAHSİYET OLARAK HANZALA'NIN
DOĞUŞU VE BİR NACİ ALİ PORTRESİ

PEREN BİRSAYGILI MUT

88

KÜLTÜREL İKTİDAR NEDİR? NE
DEĞİLDİR?

KAMİL ERGENÇ

92

EYLEM DÜŞÜNÇESİNDEN EYLEM
KÜLTÜRÜNE

ALPASLAN ARSLAN - BAYRAM YILMAZ

96

BUGÜN TALUT DA BİZİZ DAVUT DA
HASAN UYAR

CENNET KUŞU RİM

▲ ÖZNR GÖRÜR KISAR

Yeryüzündeki kuşların bile Gazze'ye ah edip, gözyaşı döktüğü bir dem yaşıyorduk. Gökyüzü, bu kadar çok vahşete hiç tanık olmamış, karanlık hiç bu kadar çok kötülüğe perde olmamıştı. Çocuklar olarak hiç bu kadar korkmadık, titremedik şimdiye dek. Gece gündüz bomba sesleri, korkunç çığlıklar. Sadece dedemle oynadığımız oyunlarda unutuluyordum o korkunç sesleri, sarsıntıları. Evde dedeciğimden başka herkesin gözleri yaşlıydı. Dua edip sürekli ağlıyordu annem, nenem. Dedem biz korkmayalım diye türlü oyunlarla bizi oyalamaya çalışıyor, her zamankinden daha fazla ilgi gösteriyor, çrpınıyordu adeta. Görüyordum, biliyordum, anlıyordum.

Ben dedeciğimin sakalları ile oynamayı çok severdim. Kendimince oyunlar geliştirmiştik. İşte böyle zamanlarda öyle bir sevinçli olurdu ki dedem onu görmeliydiniz. Yine böyle bir akşam odama elinde meyve tabağı ile gelmişti. Canım mandalina yemeyi istememişti o anda. Sabah yerim diye düşünmüştüm. O gece kardeşim ve ben, dedemi, sevdiğimizizi bırakıp sessizce cennete süzüldük. Ertesi sabah bombalanan evimizin yıkıntıları arasında mandalinamı bulan dedem çok ağlıyordu. Bu kadar üzüleceğini bilsem... Ah dedeciğim buradaki cennet meyvelerini bir görsen. Bir görsen bütün Gazze çocukları ile birlikte cennetin bahçelerinde nasıl uçuş uçuş eteklerimiz koşuşturuyoruz. Sen üzülme. Nasıl sevinçliyiz bir görsen. Sizi çok özliyorum; tek üzüntüm bu. Biliyorum ki rabbim şehadete erseniz de eremezseniz de bizim gibi cennetinde ağırlayacak sizleri de. Bazen çocuklar da bilir bazı şeyleri değil mi? Hepiniz, hepimiz güzel toprakları, vatanımızı korumak için Hakk'ın rızası için uğraşmadık mı? Elbet bilir rabbim. Ne murad ettiyse gerçekleşecek. Aslında ben; bir ara Gazze'nin görünmez olduğuna inanmıştım iyiden iyiye. Küçük aklımla, başka türlü nasıl olabilir diyordum. Hani bunca şey yaşanırken nasıl olur da kimse görmez, duymaz, anlamaz? Bütün arkadaşlarım da öyle düşünüyorlardı. Hani biz çizgi filmlerde seyrederdik görünmezliği? Sahi dede dünya bizi ne zaman görecek? Belki sadece bir rüyadır diye düşünecek oluyorum. Bilmiyorum bu görünmezliğin mutlaka bir açıklaması olması.

Belki gönlü bizimle olan ağabeylerim, ablalarım, kardeşlerim vardır. Vardır tabii, dünya bu kadar kötü olamaz. Hani sen gözlerimden öpmüştün benden ayrılırken. İşte tam o sırada görmüş olmalılar yanağımın yarasını. İşte o yanağıma konan yarayı, kelebeği çizmiş bazı ağabeyler kendi

yanaklarına. Beni anmak istemişler, hatırlatmak için dünyaya. Bazı büyüklerim o kelebeği avuçlarında saklıyor. Gazze için dua ederlerken rablerine sunuyorlar en içten yakarışlarıyla. Bazılarının kalbine konu o kelebek. Çok ağır geldiğini hissediyorlar yaşamak sancısının. Kimisi diyor ki bedenimiz burada fakat gönlümüz Gazze'de. Belki de dedeciğim bu sınav aslında bizim sınavımız olmaktan çoktan çıkmış, ümmetin sınavı olmuştur. Dünyanın her yerinde erdemli insan toplulukları bizi fark ediyor. Bir tek fark etmesi gerekenler çok derin bir uykuda. Öyle derin ki dedeciğim uykuları. Belki de bir ölüm uykusu uyudukları kim bilir.

Dedeciğim şimdi sen, annem, babam, şehit olan arkadaşlarımın anneleri, bütün bu acıyı, katliamı nasıl yaşıyor, bu acıya nasıl katlanıyorsunuz? Hepinizin dilindeki "Hasbünallahü ve ni'mel vekil" ayeti, dünyayı hayrete düşürüyor. Erdemli insanların hakikate koşmasına vesiledir; tevekkül yaklaşımınız. Asil duruşunuz. Şimdi bir Gazze asaleti ve tevekkül dersini iyi okumalı büyüklerimiz.

Dedeciğim hastahanedeki yaralı çocuklarla benimle ilgilenir gibi sevgi ve şefkatle, aynı özenle ilgilendiğini biliyorum. Sen sadece benim dedem değilsin elbette. Ümmetin yaralı çocuklarının da dedesisin. Gülümsemenin ardındaki tevekkül ile güç bulan nice genç ağabeylerim, ablalarım ve nice Müslümanlara güçsün. Elhamdülillah. Gazze'deki bütün kardeşlerimiz gibi. Çok yakında bir gün Allah'ın yardımı gelecek biliyorum. Yanıma geleceğin zamanı sabırsızlıkla bekliyorum. Allah'a emanet ol.

Torunun Rim

RUHUMUN RUHU*

Kara gözlerinden öpeceğim senin, andolsun geri durmayacağım. Seni bir nişan gibi taşıyacağım göğsümde! Göğsümdeki hatıra, dudaklarımdaki iz bir bayraktır benim için. Sen ülkemin en güzel bayrağı, sen Hümeiram yüreğim, neşem!

Kara gözlerinden öpeceğim senin, seni koklamaya doyamayan annen ağıtlar yakacak, ama yumruklarım sıkılı, yüzümde direnişin onuru ile geleceğim yanına.

Sen benim bayrağım, zerre zerre toprağım Kudüs'ün bağrından, Zeytindağı'ndan sana sesleneceğim.

Ölümü öldüren gözlerin babanın dudaklarında Aksa'nın eşliğine konacak. Kudüs zerre zerre sen kokacak, göreceksin bak, baban ne tufanlar estirecek, Yasin'ler büyüyecek büyüyecek, dağlar devrilecek, kolaylar daha kolay olacak.

Göreceksin kara gözlüm açmaya çalıştığım o gözlerinle göreceksin.

Gözlerinin bebeklerinde Kudüs'ü gördü baban. Ve inandı bütün bir insanlık göz bebeklerinin müjdesine.

Çünkü bir toprak büyütür ancak çocuk kanlarıyla fetihleri. Çünkü saf saf, dalga dalga kara gözleriyle melekler semalara bir nur olup yağar, bir toprak o rahmeti kucaklar, bir zeytin ağacı büyür, bir taş güç olur, hedefi bulur. Ve fetih kara gözlü meleklerin nefesiyle akar beldelerimize.

Onurlu bir direnişi gördü baban gözlerinde. Minik parmaklarını ve minicik ayaklarını ve minicik kefenini ve gülümsedi baban. O benim canımın canı dedi vakur ve direngen bir sesle.

Kara gözlerinden öpeceğim senin.

Ey küçüğüm, göz bebeğim. Senin gözlerinin ateşlediği filiz, hissizleşen bir insanlığın vicdanı olacak. Uyum sağlamaya endekslenmiş bir ümmetin devrimci şafağı olacak.

Babanın onuru direnmeyi ve savaşmayı unutmışlara adamlığı öğretecek. Ve tüm direnişler büyüyecek büyüyecek.

Ey ölümü güzelleştiren baba!

Sen hiç bir acının Aksa'nın esaretini unutturmayacağını öğrettin bize. Kudüs imandan bir şubeydi yüreğinde, gördük ve bildik.

Senin gülen yüzünde özgürlüğün, direnişin, onurun ve

izzetin muştusunu gördü tüm babalar. Dudaklarıyla dokunduğun o gözler cennet penceresiydi sana, besbelli. Sen ve kardeşlerim, yakın bir imanın anıtları gibi büyüdünüz her zerremizde.

Bu ateş, bu iman tam da aradığımız ama adını unuttuğumuzdu. Öğrettiniz bize.

*Hüseyin Nebi bir baba olarak gördü ve hissetti.

KANADI KIRIK KUŞ

▲ MİNE MAZLIM

Kanadı kırık yavru-çıkarılacak bir kuş gördüm, yağmurlu bir Eylül sabahında. Bir leylek yavrusuydu. Yerde çarpınıyor. Tüyleri ıslanmış, çamura bulanmış. Onu asla öyle bırakmam dedim. Temizleyip paklayıp iyice bir doyururum karnını. Sararım yaralarını. Kanatlanır, uçar semanın ufuklarına...

Uğraştım, didindim. Gördüm ki bu dertli kuş, toplumun asırlık çamuruna pasına bulanmış. Temizlemek olmuyor öyle kolay...

Hem anne babası tünemiş ağacın dalına. Ben onun kanadını sarmaya çalışırken pike yapıyorlar ara sıra... Biliyorum, korumaya çalışıyorsunuz. Ebeveynin doğasında var bu hassasiyet!

Benim niyetim zarar vermek değil ki yardım etmek... Zormuş bu iş sandığımdan da. Sadece evhamlı ebeveynler olsa, derdim yine ya Rabbi şükür!

Leylek sürüsü bu durmaz yerinde. Kalmamalı yavru kuş geride...

Bir yandan paklamaya çalışıyorum.

Bir yandan sarıp sarmalamaya...

Bir yandan yetiştirmeye çalışıyorum sürüye.

Aynı anda kulak tıkıyorum "Bırak, yapamazsın! Denedik biz! Sal çayıra, Mevla'm kayıra!" cılara...

Zor imiş hakikaten, çıkmak bayıra.

Rabb'im gayretleri erdirsin hayırlara...

Öğretmen olduk nihayetinde... Her biri uçamayacak kanatlara sahip öğrencilerim var onları da hazırlamamız lazım uzun yolculuklara...

Bu satırları okuyanların duyar gibiyim gönülden çektiikleri ahı...

Eğitim sağ kanattır, öğretim son kanat.

Göklere kanat çırpma kolay mı?

Temiz bir kalp atmalı, berrak bir zihin ile kanat çırpmalı. Olmuyor bizde, uçamıyor kuşlarımız! Sol kanat kırık, sağın gücü yetmiyor yükselmeye.

Karnenin sağ kanadına kimse bakmıyor, gözler hep solda.

Türkçeden kaç almış, matematikten, fenden kaç? Kimin umurunda temizlik, ahlak, hak?

Hâl ve gidiş sıfırın altında...

Tam da şimdi canlandı gözümde bir anı: Elimde açık türkçe kitabı, sıraların arasında gezinirken derse başlamak üzereyim. İki sıranın arasında yerde siyah bir kalem kutusu ama üstünde gri çizgilerden bir toz katmanı... Zeminin tozuna bulanmış, üstünde ayakkabı izleri. Aldım elime, dedim: "Bu kimin?" Kırk kişilik sınıfta diğer sıra grubunun ta arkasında bir erkek öğrenci el kaldırdı. "Benim!" dedi. Kalem kutusunun kirlenmiş hâline içlerime olacak, sesi buruk, yüzü asık... "Sen orada, kutu burada?" dedim. "Bilmiyorum, oraya nasıl gitti. Ben de onu arıyordum." dedi. Elimdeki kitabı can sıkıntısı ile öğretmen masasına koydum. Derin bir nefes alıp masaya yaslandım. "Biraz konuşalım." Konuştuk öğrencilerle, uzun uzun konuştuk. Bağırmadım, azarlamadım. Yüzümde, sesimde hayal kırıklığına bulanmış bir merak vardı sadece:

"Neden?"

"Bu kalem kutusunu yerde kaç kişi gördü? Kızmayacağım, dürüstçe el kaldırın."

Yaklaşık yirmi kişi el kaldırdı.

"Basmamak için kaç kişi üstünden atladi?"

Dört beş kişi el kaldırdı.

"Kimler üstüne basmış olabilir?"

İki üç kişi bastıktan sonra fark ettiğini söyledi. Kalem kutusu hâlâ elimdeydi. Sınıfa gösterdim.

"Kaç kişi kendi kalem kutusunu böyle kirli görmekten rahatsız olur?"

Sınıfın tamamı el kaldırdı. Kutunun sahibi çocuğa sordum: "Ne hissediyorsun?" Hak verilmiş bir mağduriyet yaşamının tesiriyle sesi titrer gibiydi. Konuşmakta biraz zorlandı. "Üzıldüm yani hocam, yerden kaldırsalardı. Öğretmen masasına koysalardı. Hemen görür, alırdım. Ya da biri bu kimin diye sorsaydı."

Yedinci sınıf öğrencileri bunlar. Yani 12-13 yaşlarındalar. Anasınıfı ile birlikte sekiz yıl eğitim öğretim geçmiş üstünden. Gel gör ki ne eğitebilmişiz ne öğretebilmişiz.

Sekiz kayıp yıl...

Elektriği ile suyuyla kâğıdı ile büyük bir israf...

Sözümü tuttum. Kızmadım, bağırmadım, azarlamadım, ceza vermedim. Pavlov'un köpekleri değil ki! İnsan evladı bunlar... Ödül ile ceza ile değil; anlayışla, empatiyle, nasihatle, sohbetle, ahlakla eğitilmeli.

Sohbet ettik, tam kırk dakika. Çocukların anlatacak hikâyesi çoktur: "Hocam bir gün benim de kalemim yere düşmüş. Alıp çöpe atmış arkadaşlar... Hocam teneffüste sınıfta koşturan arkadaşlar benim de sulugumu yere düşürmüşler. Bir geldim ki kırılmış.

Üstelik onunla yerde top gibi oynamışlar... Hocam bir gün benim de... Hocam bir gün benim de..."

On dokuz yıllık meslek hayatımda gördüm ki sağ kanadı sapasağlam olan yavrular şans eseri bilinçli yuvalara doğmuş olanlar. Ailesi, yuvası, sosyal çevresi bilinçli olmayan yavruların kaderi yuvadan düşmek... Çok hassas olan sağ kanatları kırılıyor önce. Oldukları yerde debelenirken toza kire bulanıyorlar. Ama biz eğitimciler onları "iyi" leştiremiyoruz çoğu zaman.

Ya anne babaları fırsat vermiyor ya uğursuz baykuşlar dikkatimizi dağıtıyor ya kiri pası gözümüzü korkutuyor yahut da sürü alıp başını giderken arkalarından yetişemiyoruz.

Güzel okullar yapıldı. Akıllı tahtalar, bilim sanat atölyeleri, kütüphaneler, spor salonları... Ama yetmez, sağ kanat çok nazlı.

Yanlış sosyal çevreye dur, demek lazım. Uğursuz öten baykuşlara sus, demek lazım. Evhamlı ebeveynlere güven vermek lazım. Sevgiyle, sabırla, hassas ve ne yaptığını bilen dokunuşlarla yaraları sarmak lazım.

Bu yol sarp yokuş...

Bu iş meşakkatli...

Pes etmek mi?

Tabii ki hayır, asla!

UFUK TURU: DİJİTAL ÇAĞDA AİLE

Kıymetli dostlar; Bu sene 18.'si düzenlenen ve üst başlığı DİJİTAL ÇAĞDA AİLE olarak belirlenen Konya Sivil Toplum kuruluşlarının ev sahipliğinde, 40 ilden gelen temsilcilerin de katılımıyla Konya/Alanya'da gerçekleştirilen Ufuk Turu toplantısı ciddi bir birikim ve tecrübe oluşturarak yolculuğuna devam etmektedir.

Özellikle 15 Temmuz sonrasında "The Cemaat" in toplumumuza ödetmeye çalıştığı bedelin savuşturulması, STK'ların özgün kimliklerini koruyarak ve şeffaf bir şekilde diğer STK'larla iş birliği içinde olması gereklilik olarak kendini icbar etmiştir. Özellikle **de hasbi duygularla iyilik temelli çalışmaların sahada daha fazla alan doldurması farklı kişisel menfaat ajandalarıyla yapılan oluşumların panzehiri olarak önemlidir.** Bu süreç hem özgün olmayı hem de en fazla toplumsal fayda üretebilmek için işbirliği içinde olmanın önemini de ortaya çıkarmıştır.

Sivil toplum tecrübesi olarak çok daha köklü olan Konya İlimizin öncülüğünde gerçekleştirilen bu çalışmanın zengin içeriğinden dolayı geniş bir özetini siz okuyucularımızın faydasına sunuyoruz.

Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platform Başkanı: Adem Ceylan'ın Açılış Konuşması

Açılış konuşmasını iki nokta üzerinden yapacağım. Bunun ilki "Ufuk turu", ikincisi "Niçin aile konusunu seçtik?" üzerine olacak.

Niçin Ufuk Turu: 2004 yılında başlayan bu yolculuk bugün 20. yılını doldurdu. Ülkemizin ana meselelerini konuşmak, düşünceleri paylaşmak ve fikir edinmek amacıyla bu yolculuk büyük bir öneme sahiptir. Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), bu meselelere nasıl yaklaşacaklarını ve hangi çalışmaları yapacaklarını belirlemek için önemli bir rehberlik görevi üstlenmektedirler. Bu yılki

18. UFUK TURU

DİJİTAL ÇAĞDA AİLE

KONYA Sivil Toplum KURULUŞLARI PLATFORMU

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

KARATAY BELEDİYESİ

MERAM BELEDİYESİ

SELÇUKLU BELEDİYESİ

konyastk.org

KonyaSTKplatformu

program Konya'da gerçekleştirildi. Katılımın artması, farklı bölgelerden kurumlarla tanışma imkânı ve iş birliği oluşturma fırsatı sunarak başka faydaların da ortaya çıkmasına neden oldu.

20 yıl süren bu süreç boyunca önemli bir hafıza birikimi oluşturuldu. Özellikle 28 Şubat sonrası dönemde böyle bir platform bulunmuyordu. 6 Şubat depremi gibi olağanüstü durumlarla karşılaşıldığında, bu platformun yardım gönderme gibi acil ihtiyaçlara cevap verebilme kabiliyeti ortaya çıktı. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları, iş yapabilme yeteneklerini geliştirme fırsatı buldular. Diyarbakır, Van, Erzurum, Edirne gibi farklı illerden gelen kurumların bir araya gelerek fikir alışverişini yapmaları, İslam dünyasının ortak meselelerine çözüm bulma konusunda önemli bir adım teşkil etmektedir.

Ufuk Turu'nda, ilk jenerasyon sivil aklın organizasyonu, ikinci jenerasyon akademi, üçüncü jenerasyon sivil aklın akademiyle buluşması şeklinde önemli bir evrim geçirdi. Sivil toplumla siyasetin, sivil toplumla akademinin iş birliği içinde olduğu başka il var mıdır bilmiyorum. Bunun için emeği geçen herkese hassaten teşekkür ederiz.

Niçin Aile: Siyonistleri cehennemine dibine göndermek için aileyi seçtik. Filistin'de Gazze'yi bombalayan akılla, LGBT öncüllerinin de aynı akıl olduğunu biliyoruz. Müslümanlar değişen aile rollerini iyi okumalıdır. Bizim erkeklerimiz; kendileri modern hayatın davranışlarını sergilemek isterken kadınlarımızın tarım toplumlarının reflekslerini göstermelerini bekliyor. Fakat son 20 yılda kadınlarımızın da sivil toplum alanlarında çalıştığını ve mücadele ettiğini görüyoruz.

21. YÜZYILDA AİLEYİ YENİDEN TANIMLAMAK/DÜŞÜNMEK PROF. DR. METİN AKSOY

Dünyada birçok gündem varken öz gündemi yakalamak çok önemlidir. Bu da sivil bir inisiyatifin gösterdiği hassasiyetle bakmayı gerektirmektedir. Biz dijitalleşmiş bu dijital dünyada aileyiz ve bunu muhafaza etmeliyiz. Dijital çağda toplum aşınıyor ve birçok noktada tehdit altındayız. Farkındalık oluşturmaya gayret etmesi önemli geçtiğimiz yıl ailenin pasif şekilde kabul ettirilmesi ile aile sınırlandırılmasına şahit olduk. Aileye yapılan saldırıların toplum seviyesinde zararı olacaktır.

Batı'dan aileye artarak saldırılar devam etmektedir. Türlü cinsel yönelimleri kabul eden zihniyet, çalışan baba-ev hanımı anne olan aileyi geleneksel olarak kabul etmekte.

Türk İslam değerlerinin temel miraslar arasında daha

kıymetli olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Bu değerlerin hangi düzeyde olduğunu göz önünde bulundurarak, Siyonist temellerin üzerine oturduğunu anlamalıyız. Fener Rum Patriği'nin, Rus Çarına yazdığı bir mektup var. Türklere 3 noktadan saldırı düzenleyerek onları bitirebilirsiniz.

- 1- İlim adamlarına hürmeti ortadan kaldırmak.
- 2- Liderlere hürmet göstermelerini engellemek, saldırılar ve aşağılamalarla onları değersizleştirmek.
- 3- Aile yapısını ortadan kaldırmanız gerekli. Türk aile yapısını ortadan kaldırmazsanız Türk toplumunu parçalayamazsınız.

Filistin meselesinde yüreğimiz kanyor. Birçok coğrafya bu ecdadın topraklarıydı. Bugün elimiz de dilimiz de bu topraklara uzanmıyor. Bu topraklar Batı'nın hâkimiyeti altında.

İstanbul Sözleşmesi ve 6825 Sayılı Kanun, aile ve

toplum yapısını etkileyen birçok konuya dikkat çekmektedir. Ancak, bu yasaların kadın haklarını koruma amacını yerine getirirken eşitliği sağlamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Kanunlar, bir tarafın diğer tarafı mağdur etmesine yol açabilecek bir biçime dönüşüyor. Davalara baktığımız zaman imam, öğretmen gibi ilim ulema sınıfının mağdur edildiğini görüyoruz. İnternet annesi-babası olduk hepimiz. İnternet anne-babası olmak "aman çocuk dursun" diyerek çocuğu ekranın önüne koymaktır. Salgınla birlikte inanılmaz dijitalleştik. Dijitalleşme aile yapımızı etkiledi. Sadece aile yapımızı değil bugün bizim akademisyene, savcıya, hâkime ihtiyacımız yok çünkü sosyal medya var. Onların üreteceği bilgiye ihtiyaç duymuyoruz sosyal medyaya başvuruyoruz. Sosyal medyada konuşan akademisyeni, hâkimi, psikoloğu dinliyoruz.

Toplumun değerleri ve aile yapısı, özellikle gençlerin ve nesillerin yetiştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, akademisyenler ve din adamları bir eylem planı oluşturarak erkekliği ve erkek rolünü öldüren duruşu yeniden değerlendirmelidir. Yeniden ele alınması, sisteminde bizim yanımızda olması gerekir. Aksi halde bu toplumla karşılaşmayacağız. İster burası Türkiye olsun, ister başka ülke İslam çıkarıldığında biter. Türkiye'nin varlığı, temel bir değer ve birlikteliktir. Bu değeri korumak için karar alıcılar tarafından değerlerin yeniden ele alınması ve uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, dijital alternatiflerin yaygınlaştırılması da son derece önemlidir. Bağımlılığın ne olduğunu ve nasıl başladığını anlamak önemlidir, çünkü birçok aile, çocuklarının bağımlı olduğunu fark ettiğinde sorunla karşılaşmaktadır. Benim evladım yapmaz diye başlayan aileler başlarına geldiklerinde bu gerçekle karşılaşılıyor. Bu sorunların çözümü için önce kendimizde ve kendi toplumumuzda bir şeyler yapmalıyız. Önce bende, önce bizde olur. Gerçekten önemseyerek sonucunu da almamız gerekiyor. Aksi halde yarın çok geç olur. Aksi halde, gelecekte bu sorunları çözmek daha da zorlaşabilir.

**I. OTURUM: 21. YÜZYILDA AİLE
OTURUM BAŞKANI: AHMET POÇANOĞLU
GÜNÜMÜZDE AİLENİN SERENCAMI
DR. NECDET SUBAŞI**

Son zamanlarda elimizden kayıp giden kaybettiğimiz bir konuyu konuşacağız. Aslında kaybetme edebiyatından ziyade elde tutulur bir çözüm varsa onun üzerinde duracağız. Bağlamlara sarkmadan bunların ailelerini aile bizim denetimimizden çıktığı için çocuklarımıza otorite kuramadığımız için elimizden kayıp gittiğini

düşünüyoruz. Aramızda bir kopukluk var bu kopukluk bizi asıl rahatsız eden şey.

Aile meselesinin 2 zorluğu var. Biri içeriden, diğeri dışarıdan (sektülerleşme, modernleşme). Biz içeriden olan meseleyi çok konuşmuyoruz. Aile, kayınvalide, görünce, yaşanan hikâye bunları konuşmuyoruz.

Eskiden ölümü karşılamaya hazır bir ruh halimiz vardı. Bir imtihan dünyasında yaşıyorduk. Şimdi ölüm; sıradan, herkes için korku üreten bir trajik durum haline geldi. Bu soruları cevaplamak da artık zor. Modern insan bunun cevabını üretilmiyor. Yaşlılık üzerine geleceğinizle ilgili ne düşünüyorsunuz? Yaşlılık, ekonomik kayıplar, cinsel yönelimler, kişisel gerginlik alanları, iç çatışmalar hepsi aile hayatında kırılmalara sebep olmaktadır. Bunların hepsi evin içini rahatsız ediyor. İç çatışmalar, yaşlanmak, gerginlikleri aşmak bunları aşamadığımız yer yine aile oluyor. Biraz sohbet etsek her şey düzelecek diyoruz ama mesele o kadar basit değil.

Geciken evlilik yaşı ile evlilik denemesi yapanlar

karşılaştıkları sorunları aşabilecek mi? Evlilik bizim kuşakta ölene kadar götürülmesi gereken mutluya da değilse de, şimdi yapboz modunda mutlu değilse ayrılışlar şeklinde. Birlikte yaşama bile teşvik edilirken bugün evlilik için yeterli hazırlık süreci olmuyor. Sanki evlilik duygu yoğunluğu etrafında yoğunlaşıyor. Yaşanabilecek hazza dönüşüyor. Gerçekçi olmayan beklentiler, işin pembe tarafını yansıtan medya, sosyal medya vb. Evlilik farklı kültüre sahip iki insanın bir mukavele ile birleştirmesidir. Aşk çok kullanılan bir kavram. Pratikte aşk olarak algılanan şey tutku ve ötesine gidemeyen şey olarak kalıyor. Cinsiyet eskiden bu kadar konuşulmazdı eskiden kadın ve erkek aile içinde rollerde öğrenirdi. Şimdi bu rollerin daha kurumsal düzeyde oluşturduğu ve hiyerarşik yapı oluşturduğunu görüyoruz. Evlilikte yaşanan travmalar (evliliğin ilk yılları, çocuk, çocuğun büyümesi, kayıp, hastalık vb.) aileyi sarsan meseleler. Erkek ve hanım olma beklentisi var. Evlilik her konuda olgunluğu getiriyor. Eksiklikleri birbiriyle tanımlamak lazım. Bencillik bir gerilim yaratmaktadır. **Erkek adam olma, kadında hanım olma olgunluğuna tarafların ulaşmaması bu sorunları aşamamaktaki temel engeldir.** Ciddi suiistimler de var. Dışarıda duyulmasını istemediğimiz hikayeler var. Cinsel krizler, laf atılma, taciz vb. sorunlar eskiden de vardı aslında. Aile mahremiyeti içerisinde bu sorunlar aşılmıyordu ama bugün bunları aşabilecek ne dini, ne ahlaki bir dil yok. **Bizim bu yeni sorunları yeni bağlamda konuşabileceğimiz bir dile ihtiyacımız var.** Hukuki sorunlar var. Eşin akrabaları da var. Muhatap sadece bir kişi değil. Sosyal çevrenin kodlarını da düşünmek lazım.

Çözüm Önerileri: Yeni zamanların karşılaştığı yeni bir dile ihtiyaç var. Yoksa hayat nostaljiyle geçecek. Kaybetme edebiyatının zindanında boğulmadan ailenin içindeki zorluklarla yeni bir dile sahip olarak konuşmak gerekir. Küresel söylem dil, herkesi etkisi altına alıyor. Hiyerarşi değişiyor, kodlar değişiyor. Bizi tutan değeri nasıl aktarabiliriz yeniliğine, köklerle bağlantılı yeni bir dile ihtiyacımız var. Çaresizliğimiz Filistin meselesiyle aynıdır.

AİLE MESELELERİN ÇÖZÜMÜNDE ANA ÇİZGİ TESPİTİ PROF. DR. ORHAN ÇEKER

Şu anda ailenin üzerinde bulunduğu çizgi İslami bir çizgi değil. Bunu Müslümanlar için söylemiyorum. Dini hassasiyete sahip olanlar da aile çizgisinde değil. Ailenin yok oluşuna doğru gidiyor. Doğru bir çizgiye gelmesi için niyet yoktur. Konya'da 8 tane aile mahkemesi var. Batı'da nasıl aile mefhumu kalmadıysa bizde de aile

uçurumdan aşağı yuvarlanıyor. Biz feminist çizgide ilerliyoruz. Aile çocuk sayısına bakarak bunu test edebiliriz. 6 tane çocuğu olan çok az artık. 5, 4, 3, 2, 1 sayı düştükçe çocuk sayısı bu oranda artmaktadır. Feminizm haklı bir sebeple ortaya çıktı. 1850'lerde kadın insan sayılmıyordu. Fakat yerinde durmayarak zulümde bulundu. Veda Hutbesinde Peygamber Efendimizin konuştuğu konulardan birisi de kadındır. Kadınların emanet olduğu, kadının erkek üzerinde hakkı olduğu, erkeğin de kadın üzerinde hakkı olduğudur. Feminizm daima alacaklıdır. Tek düşman erkektir. İslam da hakkının bir yere kadar olduğunu söyler. "Kadının sorumluluğu vardır" kelimesi feminizmde yoktur. İslam, kadına ve erkeğe hem hak hem sorumluluk alan bir insan olarak bakar. Eşleri bir elmanın yarısı gibi birbirinin elbisesi olarak tanıtır. Elbise, ayıplarını kusurlarını örter, güzel gösterir. Eşler de birbirinin kusurunu kapatır. Kur'an'dan hangi tipe oturuyoruz. Bozuk tipsek tövbe ile dönüş yapılması gerekir. Aile değişime uğramış ki konuşulan dil bile feminizmdir. Karı: Nikahlı kadındır. Muhsane demektir. Ama karı kelimesi kullanılmak istenmez. Aile konusunda İslami çizgiye gelme problemi yaşıyoruz.

Kadın ve erkeklerin sadece haklarının değil sorumluluklarının da olduğu vurgulanmalıdır. Aile problemlerinde bir hakem tayin edilmeli ve İslami ölçülere itaat edilmelidir. Kime göre hak etti? Senin öfkene göre: "Hak" sabit değişmez sabit anlamındadır. Hakkı hak ortaya koyar, hak belirler, insan boyun eğer. Hakka teslim olup Müslüman olmak gerekir. Bu konuda da İslami çizgiden uzaklaşıldıysa aileler tövbeyle dönüş yapmalıdır.

Çözüm: Aile, İslami çizgiye gelmek için niyet etmeli ve bunu eylemsel olarak göstermelidir. Kadın ve erkeklerin sadece haklarının değil sorumluluklarının da olduğu vurgulanmalıdır. Aile problemlerinde bir hakem tayin

edilmeli ve İslami ölçülere itaat edilmelidir. Aile okulları kurulmalı. evlenmeden önce 2 -3 ay ders yapılmalı. Ders içerikleri; İslam aile hükümleri, çocuk eğitimi, aile ekonomisi, ilk yardım gibi olmalıdır. Ve bu resmi kurumlarla işbirliği ile yapılmalıdır.

DİJİTAL ÇAĞDA AİLE VE DÖNÜŞÜMÜ PROF. DR. MUSTAFA AYDIN

18.'si yapılan Ufuk turunun 12 tanesine katıldım. Değerli katılımcılar aile hakikaten önemli bir konu. Neslin aktarımı, ekonomi, eğitim, aile bütün her şeyle ilgilenir. Sağduyulu insanların aile konusunda bir kaygısı var. Makaleler, sempozyum vs. herkes kendi zaviyesinden katkı sunmaya çalışıyor. İnsanlık en baştan beri aile olarak yaratılmıştır. Aile, içinde bulunduğu şartlara göre dönüşüm yapacak fakat hep devam edecektir. Öyle bir işleve sahip bir kurum ki neslin devamı vazifesini hiçbir kurum asla yerine getirememektedir.

Aile yüzyıllardır vardır. Aile ne zaman başlamıştır

sorusunun cevabı tevhidin anlattığının dışında yoktur. Allah Hz. Ademi yaratmış, sonra eşini yaratmış. Aile çeşitli dönemlerde varlığını korumakla beraber çeşitli değişimler yaşamıştır. Aile içinde bulunduğu şartlara uyum sağlayamadı. Bir gün gelecek ve bu aile bitecek deniyor. Aile bitmeyecek, içinde yaşanan çağa göre dönüşüm yaşanacak, bu normal bir çağ değil.

Batı sanayi toplumunda ailenin küçüldüğünü iddia eder. Geniş ailenin çekirdek aile olduğu ifade edilir. Babaanne dedenin evde olmaması onları aile yapmaz mı? Oysa ki sanayi toplumunun patronlarının ailesi çoktu. Ama söylemin böyle olmadığı görülmekte. Modern aile kavramının icadı Talcot Parsons'tır. 19-21-22 yaşına kadar bunlar çocuktur bu yaştan sonra evden ayrılırlar. Modern dünyanın ailesi parçalanmış ailedir. Doğru kabul edilen yanlış paradigmalarda var. Yanlış paradigmalardan birisi şu doğru kabul edilen

yanlış; ispata ihtiyaç duymayan paradigma "erkekler birer kasaptır ve bu kadınları öldürüyorlar." "Erkekler Kasaptır" algısı var. Bu adam bu hale nasıl geldi konuşulmuyor. Buna izin verilmiyor. Ben bir sosyolog olarak şu araştırmayı yaptıramadım erkekler nasıl kasap oluyor? Bu adam karısını öldürmüş. Bıçaklamak olayı yok saymadığı gibi bunun kasap olduğu anlamına gelmez. Bu araştırmayı yaptırdığında adamı tefe koyarlar. Bu adamı bu aşamaya nasıl getirmiş.

Modern dönem, akraba evliliğine şiddetle karşı çıkmakta ve bu evlilikten engelli çocuk doğmaktadır. Ailenin istikrarı ve uyumu için akraba evliliği yapılmalıdır diyorum.

Tarihte görülmediği kadar ailenin didiklendiği bir çağdayız. Farklı evlilik türleri görülmektedir. Biri birlikte yaşamaktır, biri sanal evliliğdir. Birliktelik ve beraberlik sözleri kirletilmektedir. Bir kadın ile bir erkek anlaşılıyor nikah ve şahit gibi toplumsal normlar yok. Bunlar bir süre birlikte oluyordular fakat bunlar aile olduklarını asla kabul etmiyorlar. Çocuk istemiyorlar eğer olursa da bu bir kazadır. Aile olma değildir. En çok mağdur olan burada kadındır. Daha kötüsü bir gün bunlar birbirlerinin hayatından çekiliyorlar. Çoğu kere erkek kadını öldürüyor. Birlikteliğin sonunda gelinen nokta budur. Beraberlik kelimesinde homoseksüel evlilik olarak karşımıza çıkıyor. Kadın kadına, erkek erkeğe evleniyor. Birlikteliğin aksine bunlar aile olduklarını iddia ediyorlar. İsrarla aileyiz diyorlar. Hani çocuğunuz? Bunların çocuğunun olacak hali yok bunlar bir çocuk bulup "bizim çocuğumuz bu" diyorlar.

Eşcinsel evlilik birlikteliklerinin yanı sıra enstest ve sanal evlilikler de aileyi parçalayan en büyük dinamiklerdendir. Enstest, Arapça'da fücur, Türkçe'de günah anlamında bir kelimedir. İnsanlığın yüz karası olarak görülmüştür. Enstest; baba-kız, anne-oğul, erkek kardeş-kız kardeştir. Tüm dünyada bu olay yaygın olmasa da batıda yaygın olarak görülmeye başlandı.

Sanal evlilik zaman zaman bir fantezi, denizin dibinde-gökyüzünde nikah kıyanlar var. Bir araya gelmeden mümkün değil ama sanalda evli oluyor. Asıl evlilik iki farklı cinsin, cinsel ve kültürel bağı üzerine oturur. Nikah denen akitle başlar.

Çözüm Önerileri: Evlilik cinsel ve kültürel bağ üzerinden kurulur. Evlilikte cinsel hazlardan ziyade neslin devamı esas olmalıdır. Temiz nesil aile ocağı üzerinden kurulmalıdır. Bunun yanında Müslümanlığımızı da güncellemeliyiz.

Necdet Subaşı: Uzun yıllar Van Yüzüncü Yıl

Üniversitesi'nde çalıştım. Muhalefetin kekre dilinin bu arkadaşların diline sindiğini görmüş ve şaşırılmışım. Orta Anadolu'dan olan dilin kaydığını görüyor. Senin dilin yetmiyor feminizm o kadar da kolay değil ve tutarlı bir resim sunmuyor bize. O kadar etkili dil üretiyor ki eleştirel dil kullanabiliriz. O çocuk o dili konuşuyor. Senin ev sohbetlerinde, akademik mecralarda ürettiğin dil çocuğa ulaşmıyor. Ev artık tatmin etmiyor. Bugün birçok şey değişti geçmişten bahsederken özlemle nostaljik olarak anarız ama bugün hiçbirimiz dönüp te o dönemi yaşamak istemiyor.

Ailenin tarihselliğinden bahsettik. Geniş aile çekirdeğe, bugün de çekirdekten daha atomize hale dönüştü. Bireyselliği biz verdik; çocuğu dershaneye gönderirken, ona özel oda verirken o bireyselliği sunduk. Ezberden konuşmak kolay. Hiç kimse bana torunlarıyla aynı kodlarda olduğunu söylemesin. Ben babamla aynı kodlarda değilken torunların aynı olmadığı biliniyor. Kuşaklar arasında bir uçurum var. Yokmuş gibi yapamayız. Geleceğimizin garantisi olan ailenin varlığını yeni bir tatla sunmalıyız.

Orhan Çeker: Bizim aile konusunda İslami çizgide olmadığını feminist çizgide olduğumuzu söylemiştim. İslam hem erkeğe hem kadına sorumluluk yüklemişti. Hakka razı olmak bunun kaynağıdır. Hak, Allah'ın isimlerinden biridir. Sabit bir ilkeyi belirtir. Hakkı, hak ortaya koyar. Sen de ben de bunu kabul etmeliyiz. **Burada acaba anlaşmazlıklarda hadi mahkemeye gidelim yerine hadi hakeme gidelim desek.** İki tarafın doğru beyan vereceği ve güvenecekleri birine gitsinler ve ilişkiler zemini zarar görmesin.

Biz meğer aileyi yıkan kanunlar çıkarmışız. Aileyi yıkan kanunlar neyse o halde bu kanunlar üzerine çalışıp değiştirilmesi için çalışma yapılmalı. STK'lara düşen sorumluluklar var. Aile için tehlikeli yasaların kaynağını kurutup yeniden gözden geçirmek, aile okulunda evlenmeye ehil kişiler yetiştirmek. Aileyi emperyalist, Siyonist, dijitalleşmeye kaptırmadan bu değerli varoluş için temiz ve şanlı ümmetin varoluşu için aileyi canhıraş korumalıyız.

II. OTURUM: MODERN AİLE HUKUKUNUN İYİLEŞTİRİLMESİNDE FIKHİN KATKISI NE OLABİLİR? OTURUM BAŞKANI: AHMET SORGUN DOÇ. DR. EMİR KAYA

Aile ile ilgili hangi düzenlemeyi yaparsak yapalım problem çözülmeyecek. Aile pek çok açıdan bir. Hukuk temiz olursa aile ile ilgili bütün problemler çözülür. Hukuk kime ait? Biz hukukçular hep şunu deriz, Uluslararası

hukuk. Bir hadise yaşanınca ulusal hukuk yokmuş bu ulusal siyasetin bir aparatı imiş. Ben şimdi diyorum ki hukuk yok! Hukuk siyasetin aparatıdır. Siyaseti sorgulamak lazım. Hukuk bilim olarak görüldüğü için sorgulanmıyor. Batı'nın küresel hegemonyasına tabiiyiz. Her şeyde yapaylaşma var. Bugün tartışılan hukuk değildir. Cumhuriyet döneminde bu bize bilim olarak getirilince bize hukuk böyle öğretildi. Sonraki nesiller bunun üzerine yetiştirildi.

Hukukun özünde kamu düzeni vardır. Hukuk özü sözleşmedir. Modern algı 19. yy. ulus devlette oluşmuş algı. Hâlbuki hukuk kamu düzeni değil sözleşmedir. Aslında olan budur. Fitri olan budur. Bugün biz de kamu düzeni kafayla düzenliyoruz.

Başladığımız yer zihnimizin geldiği yer sıkıntılıdır.

Aslında hukukta evlenme kelimesi yok nikah vardır. Bu sözleşmenin şahitler huzurunda olmasıdır. Buna kamu düzeni demiyorlar, İslam düzenidir. Mehir konusu ile ilgili sözleşmeyle çözülmeyecek bir konu yoktur. Bu fetva konusu değil sözleşme konusudur. Bunu başta fıkıhçı yanlış anlamaktadır. Eskiden homojen kültür içerisinde yapıyordu. İçerisinde saklı hükümler vardı. Kaynananın-gelininin ilişkisi, kadının görevi, erkeğin görevi bu türden bir sözleşme vardır. Evlilikte şaşırılıyor beklenti içerisindeyiz "Aaa! Karım

bunu yapmadı, Aaa kocam bunu yapmadı!". Biz bu konularda sözleşme yapamıyoruz. Sözleşmeci kültür Müslümanlara Bedeviler sayesinde gelmiştir. **Biz bu sözleşmecilikten** çıkıp kamu düzenine geçtiğimizden beri aileyi müdahale alanına çok fazla açıyoruz.

En etkili boşanma nedeni aileye yakın çevrenin müdahalesidir. Bugün aileyi bitiren, bu müdahalelerdir. Çevre müdahalesi hem bizim kültürümüzden hem Batıdan aldığımız algıdan kaynaklanıyor. 19. yy.'da Batı'dan çok fazla düzenleyici metinler aldık ama Osmanlı, aile hukukuna girmede. **Osmanlı yıkılana kadar aileye karışmadı. Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren müdahale etti. Kamu o kadar düzenci ki anayasada yer verilecek ya aile Türk toplumunun temelidir deniyor. Kim Türk toplumunun temeli olmak için evlenir ki? Bu doğru olarak gözükse de çok problemlidir bir cümle.**

Özel hukuk; medeni hukuk, aile hukuku ama medeni hukuka baktın mı genel bir sözleşme koşullarını tanımlıyor. Ben tanımlarım diyor. Boşanma davalarında çocuğu kimin ne kadar göreceğine hâkim karar veriyor. Devlet bize çocuk benim diyor. Kimse de bu karara karşı çıkamıyor. Ben Türkiye Cumhuriyetini eleştirmiyorum, ben bunun bize ait olmadığını eleştiriyorum. Fıkıh bunu sağlayabilecekken fıkıhçı bunu bize sağlamıyor. Somut yapılması gereken medeni kanunda gerekirse aile hukukunu ortadan kaldırmak gerekiyor. Bunu borçlar hukukuna dahil etmeliyiz. Bizim hükümeti eğitmemiz gerekiyor.

AİLEYE İLİŞKİN GÜNCEL POLİTİKALAR PROF. DR. HACI AHMET ÖZDEMİR

Evlenmek emir, bekar kalmak günah ama çoğalma noktasında birçok problem var. Aile ne zaman değişmeye başladı? Doğum kontrolüyle. İslam düşüncesi aile planlanmasına izin verir fakat doğum kontrolüne izin vermez. Robert Malthus "Gıda ile nüfus orantısız. Nüfus kontrol altına alınmalıdır." der. Fakat şu an kaynakların 84 milyara kadar yettiği ortaya çıkmaktadır.

Evliliklerin azalması ve gecikmesi önemli bir problemdir. Evlenme yaşı yükseldi. Çocuk yaşta evliliklere karşıyız diyerek evlilik öncesi cinsel birliktelikler normalleşmeye başladı. Cinsel özgürlük söylemi, hamileliği önleyen ilaçların kullanımı, feminist düşüncenin medyayı aktif olarak kullanmaları, kadın kız ayırımı yapmalarının engellenmesi şimdi ise kadın erkek ayırımına karşı çıkıyorlar. Bunların hepsi aileyi tehdit eden unsurlardır. Cinsiyetsizleştirme, doğum kontrol hapları vs. İlaç veya ameliyat ile cinsiyet seçilebilir. Bu konuda Kore deneme sahası olmuştur. Evlilik şu anda değersiz bulunuyor.

Çocuk bir angarya olarak görülüyor.

Özetle, 70'lerde Türk Sineması kendi kendini iflas

ettirdi. Erotik filmlerde cinselliğe odaklanarak kendisini bitirdi. Kadınca, Erkekçe dergilerinin satışa sunulması. Türkiye'de bunlardan sonra yükselen cinsellik ve aile sorunları patlak verdi. 90'lı yıllarda TV programlarının yayına girmesi ensest tecavüz ve çarpık ilişkiler, 2000 internetin hayata girmesi, bugün 20 sn.'lik sadece Tiktok izleyen çocuklarımızın artması, dizilerin cinselliğin artması, tek ebeveynli mikro aileler. Bütün bunlara rağmen insan fitraten evlenmek, aile kurmak için yaratılmıştır. Fitrat toplumda kolay kolay tamamen bozulmaz. Bunun için de ailenin tamamen ortadan kaybolması mümkün değildir. Aile devam edecek fakat kendi ailemizi nasıl örnek hale getireceğiz onu düşünmek lazım.

GÜNÜMÜZ AİLESİNE İLİŞKİN HUKUKİ PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

38. HUKUK AİLE MAHKEMELERİ BAŞKANI: MUSTAFA ÇALIŞKAN

Bizim bir sözümüz var. Mutlak adaleti sağlayacak tek merci var. Mutfakta ne oluyor şunu bir soralım önce biz gerçekten adaleti istiyor muyuz?

Önce ben diyoruz. Eşlerin birbirine duyduğu husumeti kimse kimseye duymuyor. Dünya bir araya gelse bunlar bir araya gelmez diyoruz. Ama ertesi gün bakıyorsunuz el ele geliyorlar. Dava açıldı. Müslümanız değil mi? İkisinin de aynı şeyi anlatması lazımken biri artı diyor biri eksi diyor. Bununla nasıl karar vereceksiniz. Şahitlere baktığımızda herkes kendi yanının tarafını tutuyor. Şahitlerin %99'u da bu şekilde yakınlarını kayıran bir tutum içerisinde. Bu şekilde bir şahitlik olmaz. Biz doğruları duymadan doğru karar veremeyiz. Hakkımız olmayanı alamayız, ötesini istememeliyiz. Dolayısıyla sıkıntılar artarak büyüyor. Peki ne yapılabilir? "Kusura dayalı olmayan kısmi/tam anlaşmalı boşanma"ya

yönlendiren; istisnai durumlarda gidilebilen fakat "kusur değerlendirmesi içermeyen bir çekişmeli boşanma" sağlanmalıdır.

Çözüm önerileri;

1. Yeni bir sisteme dair öneriler:
 - a. Kusura dayalı olmayan kısmi veya tam anlaşmalı
 - b. Çekişmeli (istisnai durumlarda)
 - c. Arabuluculuk-sulh her yönüyle etkin çözüm için

III. OTURUM DİJİTAL ÇAĞDA AİLE

OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. AHMET KOYUNCU

Dijital çağda ailenin nasıl konumlandığı ve dijital çağın ailenin değişim ve dönüşümü üzerindeki etkilerini anlamak için birçok soru gündeme gelmektedir. 2020 yılı itibariyle dünya nüfusunun 8 milyar olduğunu ve bu nüfusun %60'ının internete erişebildiğini ve sosyal medya kullandığını düşündüğümüzde, dijitalleşmenin ailenin varlığına, gelişimine ve sürekliliğine etki etmemesi mümkün değildir.

DİJİTAL ÇAĞDA CİNSİYETÇİ SÖYLEMLER/YÖNELİMLER DOÇ. DR. KÜBRA GÜRAN YİĞİTBAŞI

Dijital çağın etkileri üzerine konuşmak istiyorum. İçinde bulunduğumuz dönem, bir yandan siber toplum olgusunu yaşarken, bir yandan da sü-postmodern bir dönemde yaşıyoruz. **Bu dönemin önemli özelliklerinden biri, insanlar arasındaki ilişkilerin duygusallıktan ziyade sayısal bir şekilde ölçüldüğü bir dönem.** Nitelik yerine nicelik bazlı bir değer anlayışı hakim özellikle insan ilişkilerinde. Sosyal medya, bu duruma çok iyi bir örnektir. Çocuklar ve yetişkinler, küçük yaşlardan itibaren ekran kullanımıyla tanışıyor ve akıllı telefonlardan vazgeçemiyor, hatta bağımlılık seviyesine ulaşıyor. Sosyal medya ilişkileri, takipçi sayısı ve beğeni sayısı gibi nicel değerlerle ölçülüyor ve bu, insanların popülerliklerini yansıtan bir algı oluşturuyor. Bu dönemde, en önemli insanlar, beğeni ve takipçi sayıları ile belirleniyor gibi görünüyor.

Modern dünyada, insanlar ve kurumlar, sosyal medya platformlarında daha görünür olma arzusuyla karşı karşıya kalıyor. Bu, kişilerin ve kurumların, daha fazla takipçi ve beğeni alarak daha fazla fark edildiği bir beklenti doğuruyor. Zygmunt Bauman'ın bir sözünü hatırlatmak istiyorum: "Geçmiş dönemlerde, geleneksel toplumlarda insanlar mahremiyetlerini koruma korkusu yaşırdı. Ancak bu korkunun bugün ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Medya, olumsuz yaşantıları açığa çıkarmakta ve mahremiyeti sınırlamamaktadır. Aile içi yaşanan olaylar artık televizyon ekranlarında ifşa edilmektedir. Bu, mahremiyetsizliğin bir sonucu olarak görünürlük beklentisini karşılar.

Görünürlük beklentisi, özel olması gereken konuların kamuya açılmasına yol açar. Geçmişte gizli kalan, özel ve mahrem konular artık medyada açıkça görülmekte

ve ifşa edilmektedir. Bauman'ın sözü ile benzer bir şekilde, bu durum insanların özel yaşamlarının kamuya açık hale geldiğini gösteriyor. Dijital dünyada, duygular ve şefkat gibi hisler aşırı bir şekilde ifşa ediliyor ve paylaşıyor gibi görünüyor. İnsanlar, sosyal medya platformları ve dijital mecralar aracılığıyla yaşadıkları her şeyi, hem gerçek hem de kurgusal, paylaşma eğilimindedir.

Bu toplumda, görünürlük ve var olma isteği, adeta bir zorunluluk haline gelmiş gibi görünüyor. Sosyal medya hesapları ve akıllı telefonlar, her bireyin vazgeçilmez haline gelmiş durumda. Akıllı telefonun veya sosyal medyanın olmaması, toplumdan dışlanmış hissettiriyor gibi görünüyor. Varlığın, tıklanma sayısı ve beğenilerle ölçüldüğü bir dünyada yaşıyoruz. Dikkat çekmek ve görünür olmak için insanlar, gerçek yaşamlarını sanal dünyadan koparmaya başlıyorlar ve bu, bir tür dijital bağımlılık yaratıyor. Dini ve manevi deneyimler bile paylaşım nesnesi haline gelmiş durumda. Özel ve mahrem duygular bile dijital dünyada ifşa ediliyor. Sanal dünya, bir tür sanal uyuşturucu gibi etki yapıyor. Örneğin, birinin bebeğinin doğumunu sevdikleriyle değil, bilmedikleri birçok insanla paylaşıyorlar. Takip eden kullanıcılar, bu tür paylaşımların kendi hayatlarından tatminsizlik ve huzursuzluk hissi yaratmasına neden olduğunu gözlemliyorlar, hatta depresyona bile yol açabiliyor.

Sosyal medya fenomenlerinin psikolojik durumları, bu durumu daha da netleştiriyor. Artık hayatlarını samimiyetle yaşamak yerine, takipçilerine yeni ve etkileyici konular sunma yarışı içindedir. Takipçiler ise bu sunulan mükemmel dünya algısıyla kendi hayatlarından memnuniyetsizlik yaşamaya başlıyorlar. Bu hayatın metalaşması, ilişkilerin ve en yakınlarımızın dahi kendi yaşamlarımızın bir meta haline gelmesine yol açıyor. Özel yaşamlar kamusallaştırılıyor ve artık acılar gibi en kişisel deneyimler bile tanımadığımız, bilmediğimiz insanlar tarafından paylaşılıyor. İnsanlar artık daha fazla bilgi sahibi oluyorlar. Örneğin, cenazelerde popüler olanlar için cenaze fotoğrafları paylaşmak veya hastanelerde hasta yakınlarının mahrem fotoğraflarını açığa çıkarmak gibi özel yaşamın kamusallaştırılmasına dair örnekler artıyor.

Bu sosyal medya kullanımının toplumda ne kadar yaygın hale geldiğini gösteren bazı istatistikler mevcut. 2023 itibarıyla dünya nüfusunun %60'ına yakını sosyal medya kullanıyor. Sosyal medya kullanmayanlar artık oldukça küçük bir kesimi oluşturuyor. Ayrıca, 12-13 yaşlarındaki çocuklar da sosyal medya kullanmaya

başlıyorlar, bu da onların doğru ve yanlış arasındaki farkı tam olarak anlamadıkları anlamına geliyor. Ebeveynler, bu çocukları 13 yaşına kadar sosyal medyadan uzak tutmakta zorluk çekiyorlar ve çocuklar bu platformlarla tanışıyorlar. İnternet kullanımı ve sosyal medya kullanımı da sürekli artıyor. Günlük olarak ortalama 6 saat 37 dakika internete harcanıyor ve ortalama 2 saat sosyal medya kullanılıyor. TikTok, YouTube, Facebook gibi platformlar en yaygın kullanılanlar arasında bulunuyor.

Dijital dünyada çocukların deneyimlediği şeyler, geleneksel döneme kıyasla oldukça farklıdır. Çocukların dünyası ile yetişkin dünyası, birbirine karşıt bir şekilde gelişmektedir. Medya, aile ve toplumun temel bir değer haline gelmektedir. Geçmişte medyanın etkisi bu kadar baskın değildi ve çocukların başlıca referansı aileleri ve arkadaş çevresiydi. Ancak şimdi medya, temel bir referans haline gelmiş ve sosyalleşme süreci buradan devam etmektedir. Çocuklar artık yaşam bilgisinin büyük bir kısmını sosyal medya üzerinden elde ediyorlar ve bu nedenle çok daha erken yaşta yetişkin dünyasına dair şeylere kontrollü veya kontrolsüz bir şekilde maruz kalıyorlar.

Tüketim toplumu içinde, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki sınırlar giderek belirsizleşiyor. Çocukların toplumsallaşmasında medyanın rolü büyüktür ve bu durum endişe vericidir. Şu an için medyanın hayatımızın önemli bir parçası olduğu bir dönemde, bu durumu değiştirmek zor olsa da, anne babaların çocuklarının medya kullanımını kontrol etmeleri, arkadaşlarını gözlemlemeleri ve tanımadıkları kişilere karşı nasıl korunacaklarını öğretmeleri önemlidir.

Çocukluk olgusu daha yakından incelenmeli ve medyanın manipülasyonundan etkilenme riskleri göz önüne alınmalıdır. Anne ve babaların çalışma hayatı içinde olduğu bir dönemde, boş zamanlar tüketimle doldurulma eğilimindedir. Çocuklar, medya aracılığıyla her şeyi bilmelerine rağmen, duygusal ve bilişsel açıdan yeterli deneyime ve gelişime sahip olmayabilirler.

Modern zamanlar, çocukluğun kavramını etkili bir şekilde değiştiriyor. Artık çocuklar, aynı anda sorumluluk alabilen, ancak eğitim hayatının uzunluğu nedeniyle sorumluluk almakta zorlanabilen, erken yaşta olgunlaşan bireyler olarak karşımıza çıkıyor. Babaların iş hayatının yoğunluğu, yanı başlarındaki çocuklarına yeterince zaman ayıramamalarına neden olabiliyor. Danışmak ya da deneyimlerini paylaşmak için zaman bulamamaları, çocukların duygusal ve zihinsel ihtiyaçlarına cevap veremedikleri anlamına

geliyor. Ayrıca televizyon ve diğer ekran içeriklerinin çocuklar üzerindeki etkileri hakkında da konuşmak gerekiyor. Televizyon içerikleri, genellikle toplumun genel çoğunluğunu hedef alır. Ne kadar çok kişiye ulaşırlarsa o kadar etkili oldukları kabul edilir. Ancak bu içerikler, ortalama dışı grupları genellikle dışarıda bırakır. Örneğin, akşam haberleri, 8 yaşındaki bir çocuğun anlayabileceği bir dilde hazırlanırken, özel gruplar genellikle göz ardı edilir. Çocuklar, televizyon içerikleri sayesinde erişkin dünyasına erken yaşlarda dahil olmaya başlarlar. Ancak bu, çocukların zihinsel dünyalarını kuşatmaya başladığında sorunlar yaratabilir. Dikkat süreleri azalır, hızla sıkılırlar ve odaklanma yetenekleri azalır. Akıllı telefonlar ve hızla değişen ekranlar, bu sorunları daha da kötüleştirebilir, çocukların dikkatlerini dağıtarak kendi hayal güçlerinin gelişmesine engel olur.

Tüketim toplumu içinde, çocuk kültürü büyük bir rol oynamaktadır. **Ancak geleneksel oyunlar yerine dijital oyunlar, rekabet odaklı hale gelmiştir ki bu da pek olumlu bir gelişme değildir.** Çocukların kendi düşünce ve hayal dünyalarının oluşmasına izin verilmelidir. Boş zamanlarında canlarının sıkılmasına izin vermek, kendi kendilerine zaman geçirmelerini sağlamak ve kendi hayal dünyalarında gezinmelerine fırsat vermek önemlidir.

Reklamlar, çocuk kültürünü etkileyen önemli içeriklerden biridir. Çocuklar, aslında seçimler yaparlar, ancak bu seçimler genellikle medyanın sunduğu en popüler seçeneklerle sınırlıdır. Medya, en çok izlenen kitap, film veya diğer ürünler arasından seçim yapmamızı teşvik eder ve buna göre değerlendirmeler sunar. Tüketim kültürünün bir özelliği, ihtiyaçlarımızı ve isteklerimizi oluşturarak, bir şeyin bir gereksinim olduğunu ve onu isteme motivasyonunu yaratır. Bu, gösteri kültüründe de görülür, ihtiyaçlarımız ve isteklerimiz çocuklarla birlikte gösterilir. Yeni ihtiyaçlar, önceden hiç düşünmediğimiz şeyler, sosyal medyanın hayatımızı kuşattığını gösteren bir gösterge olarak öne çıkar.

Teknoloji harikası oyunlar çocukların etrafında bulunsa da, can sıkıntısı ve doyumsuzluk yaygın bir eğilimdir. Serbest zamanlar, medya içeriği ile doldurulurken, çocuklar sürekli olarak kurslara ve özel eğitimlere yönlendirilir. Televizyonlardaki hızlı akışlı görüntüler ve animasyonlar, çocukların zihinsel olarak hız ve hazzı ön plana alan bir gerçekliğe yönlendirilmesine neden olur ve bu, çocuklar için eğlence anlayışını şekillendirir. Yeni pazarlama tekniklerinde çocuklar, önemli bir hedef kitle olarak görülmektedir ve bu da sürekli tüketimi teşvik etmektedir. Çocuklar, yetişkinler gibi yetkin

bireyler olarak görülmeye başlandığı için ebeveynler, çocuklarının her türlü ihtiyacını karşılayan bir tür hizmet sağlayıcı gibi davranma eğilimindedir. Bu, çocukların sosyal medyada mahremiyetlerinin dönüşmesine yol açmış, görünürlük ve fark edilme ihtiyacını öne çıkarmıştır. Aynı zamanda, geçmişte anne-babaların dış dünyadaki tehlikelerden çocuklarını korumaya çalıştığı bir dönemde, şimdi kamu kurumları çocukları ailelerin istismarından korumaya çalışmaktadır. Çocuklar artık anne ve babaları tarafından değil, kamu kurumları tarafından kullanılmaktadır.

Çocukların izni olmadan fotoğraflarının paylaşılması ilerleyen yaşlarda çocukların şikâyet etmesine ve dava açmasına yol açabilecek mahremiyetle ilgili sorunlara neden olmaktadır. Sağlıksız internet kullanımıyla ilgili anlaşmazlıklar da var. Çocuklar arasında olduğu kadar eşler arasında da sosyal medyanın aşırı kullanımı nedeniyle ihmal ve birbirini değersiz hissetme kaygıları artmaktadır. Sosyal medya bağımlılığı, gerçek hayatta telafi edemediğimiz şeyleri sosyal medyada inşa etmekle başlayan bir duruma dönüşmüş ve eşler arasındaki ilişkilerde bir duvar oluşturmaktadır.

DİJİTAL ÇAĞDA AİLEYE YÖNELİK TEHDİT ALANLARI DOÇ. DR. ORHAN GÜRSU

Sosyal medya, birçok zararlı etkiye neden olabilir. Bu tür zararlı bilgileri konferanslarda paylaştıktan sonra, cep telefonlarını kullanmaktan vazgeçip vazgeçmeyeceğinizi sormaktasınız. Değişen bir şey olmayacak gibi görünüyor, çünkü telefon kullanımı alışkanlık haline gelmiş olabilir. Ancak belki de farkındalık yaratmak için bu konferansın bir etkisi olur ve bazı insanlar kullanım alışkanlıklarını gözden geçirir. Tarihin hiçbir döneminde topluma ve ailelere bu kadar fazla tehdit karşısında olunmamıştır. Modernizm, varoluşumuza dayatılmış bir sistem gibi karşımıza

çıkılmaktadır. Tüm bu tehditler, ulus devlet aracılığıyla inşa edilen bir sömürü sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu, farklı isimler altında kimlik krizi, maneviyatın kaybı gibi sorunlara yol açar. Bunu olumlu bir şekilde görenler, çağdaşlaşma, medenileşme, özgürleşme ve bireyselleşme gibi kavramları kullanırlar.

Her dönem, kendi çağdaşlığını ve kendine özgü niteliklerini taşır. 21. yüzyılda bu kavramlar da geçerlidir. Temel sorun şudur: Mahalle ve sokakların olmadığı bir yaşam biçimi oluşturduk. Mahallelerin sona erdiği yerde sokaklar da sona eriyor ve bu, çocukları dış dünyaya salmamızı engelliyor. Sonra da çocukları eve hapsetmek zorunda kalıyoruz. Çocuklar, zamanlarını neyle geçireceklerini bilemiyorlar, bu yüzden cep telefonları ve tabletlerle zaman geçiriyorlar. Teknoloji, dijital bağımlılığı destekliyor ve akıllı telefonlar bu bağımlılığa hizmet ediyor. Bu sorunla mücadele etmek önemlidir. Ancak belediye başkanları, her yeri siteye dönüştürmekle övünüyorlar.

Sanal dünyada yaşanan depresif eğilimler, riskli cinsel yönelimler ve yalan söyleme gibi davranışlar, internet kullanımı ile ilişkilendirilebilir. Çocuklar, sanal dünyada çeşitli sorunları çözmeye alışkın hale gelirken, gerçek dünyada pratik becerileri eksik kalabilir. Örneğin, internet bağımlılığını inceleyen bir çalışma, internet kullanımının artmasıyla aile içi ilişkilerin bozulduğunu ortaya koymuş ve güçlü ilişkilerin zayıfladığını göstermiştir. Teknoloji, insanları yönlendirme ve psikolojik açıdan etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, teknoloji kullanımıyla ilgili sağlıklı dengeyi korumak önemlidir. Ayrıca, çocukların hem dijital dünyada hem de gerçek dünyada iyi bir denge sağlamaları için ebeveynlerin ve eğitimcilerin rehberlik etmeleri gerekmektedir.

Değişen değerler, cinsellik, anomi ve dijital dünya hakkındaki değerlendirmeler önemlidir. Türkiye'de 2008 TBMM İnternet Raporu'na göre, ülke genelinde pornografi izleme bağımlılığı bölgesel olarak 3. sıradadır ve 10 kişiden 7'si porno izlemektedir. Dijital dünya, geleneksel değerlere karşı bir tehdit oluştururken, kendi değerlerini inşa etmektedir. Bu yeni değerler arasında kişisel kazanç, popülerlik, liderlik ön plana çıkabilir. Sosyal medya ve dijital platformlar, bazen marjinalliği normal olarak sunar. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren, hümanist psikoloji, öğrencilere gizli bir dünya görüşü sunar. Bu görüş, geleneksel bakış açısına tamamen zıt olabilir. Geleneksel psikolojide toplumun psikolojisi önemliyken, hümanist yaklaşımda bireyin önemine vurgu yapılır.

Batı kültüründe otorite kilisedeki papaz veya evdeki

baba ile ilişkilendirilirken, modern toplumlarda bu otorite eksikliği yaşanabilir. Aile yapısındaki istikrarsızlık ve artan boşanma oranları, modern insanın manevi ihtiyaçlarını yaşam koçları veya terapistler aracılığıyla karşılamasına neden olabilir. Yoga, meditasyon ve benzeri uygulamalar da bu bağlamda önem kazanmıştır. Geleneksel toplumlarda mahallede veya aile büyüklerinin yardımı ve duası önemliyken, modern toplumlarda psikoterapistler aydınlanmayı vaat edebilir. Psikoterapistler, bireylere nasıl yaşamaları gerektiği konusunda rehberlik edebilirler.

Çözüm Önerileri: İlk adım olarak kendimizi anlamamız önemlidir. Kendi zaafımızı keşfetmek ve hangi durumlarda internete giriş yaptığımızı belirlemek, kişisel gelişim için atılacak adımlardan biridir. İçsel tetikleyicileri tanımlamak da bu sürecin bir parçasıdır. Eğer içimizden sürekli olarak sosyal medyaya girmek geliyorsa, bu dürtüyü kontrol altına almak ve giriş sürelerini azaltmak faydalı olabilir. Bildirimleri sessize almak, bu alışkanlığın yönetilmesine yardımcı olabilir. Ancak bu önerilere katılmayanlar için, mahallelerin öldüğü, sokaklarda yürüyüş yapacak alanların eksik olduğu gerçeğiyle başa çıkmanın kişisel sorumluluk olduğunu düşünebilirsiniz. Bu tür zorlukların üstesinden gelmek, bireysel kararlar ve toplumun bir arada çalışması gereken konular olabilir. Diğer bir bakış açısına göre, dijital mecraların toplumsal dokuyu bozduğu düşünülüyor ve bu sorunun çözümü için hükümetlerin devreye girmesi gerektiğini savunuyor. Sosyal medyanın denetlenmesi, kullanımının kısıtlanması ve hatta ücretlendirilmesi gibi önerilere yer veriliyor. Ayrıca, subliminal mesajları izlemek ve inançlar ile değerlerin güçlendirilmesi için çaba harcanması gerektiği öne sürülüyor.

DİJİTAL DÜNYADA AİLE İÇİ İLİŞKİLER/ROLLER DOÇ. DR. HASAN HÜSEYİN TAYLAN

Teknoloji çağının getirdiği değişiklikler, özellikle aile yapısı, kültür ve kurumlar üzerinde büyük etkilere yol açmıştır. Bu değişiklikler hızlı bir şekilde meydana gelmekte ve toplumlar bu dönüşümlere ayak uydurmakta güçlük çekebilmektedirler. Evlilik oranlarında düşüş, boşanmaların artışı ve insanların kariyer odaklı yaşam seçimleri gibi etkenler aile yaşamını etkileyen faktörler arasındadır. Bu değişiklikler, sosyal izolasyonun ve yalnızlığın artmasına neden olabilir. Toplumlar bu konuda çözüm arayışına girmişlerdir, örneğin özel huzur evleri ve evcil hayvan sahiplenme gibi yöntemler tercih edilmektedir. Aynı zamanda genç kuşakların da davranışlarında ve değerlerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Kuşak farklarının önceki kuşaklara göre

daha yakın olması, toplumsal dinamiklerin evrildiğini göstermektedir.

Bu tür değişikliklerin tam olarak dijitalle bağlanması zor olabilir. Çünkü bu konu üzerine yapılmış araştırmalar hala yeni sayılmaktadır. Bu nedenle değişikliklerin tam olarak dijital teknolojiye bağlı olduğunu iddia etmek deterministik bir görüşü kabul etmek anlamına gelebilir. Ancak, teknoloji çağının toplumları, bireyleri ve aileleri etkilediği açıktır ve bu etkiler farklı alanlarda araştırılmaya devam etmektedir. Dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkan sorunlar şunlar olabilir: internet üzerinden fuhuş, taciz, aşırı alışveriş, saldırganlık, şiddet içerikli materyaller, odaklanma ve muhakeme sorunları, sosyal ilişkilerde kopmalar ve aile değerlerinde bozulmalar. Ekran bağımlılığı, bu sorunların başlıca kaynağıdır ve birçok olumsuz etkiyi beraberinde getirir. Bu etkiler arasında gerçeklik kültürünün yerine sanal kültürün oluşması, toplum sorunlarına ve sosyal problemlere duyarsızlık, sosyal etkileşim eksikliği yer alır. Ayrıca, cep telefonları gibi cihazlarla oynarken karşımızdaki kişiyle iletişim kurmamak gibi davranışlar da dikkat çeker. Bu tür davranışlar üzerine akademik çalışmalar da yürütülmektedir.

Dijital dünyada karşılaşılan zorbalık ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar artmış durumdadır. Ayrıca, internet kullanımıyla birlikte narsisizm kültürü gelişmiş, bireyler daha fazla zevk ve eğlenceye yönelmiştir. Bu da bencillik ve yalnızlık sorunlarına yol açabilir ve toplumun genel mutsuzluğunu artırabilir. Ayrıca, bu tür alışkanlıklar, toplumun daha duyarsız hale gelmesine neden olabilir. Örneğin, insanlar eskiden mezarlık yanından geçerken saygı gösterirlerken, kulaklıkla müzik dinlemek gibi davranışlar, daha kişisel ve mikro düzeyde bir değer yitimine işaret edebilir. Bu değişiklikler, dijitalleşmenin ve teknolojinin etkisi altında gelişmektedir ve toplumlar, bu değişikliklere

nasıl uyum sağlayacaklarını araştırmakta ve ele almaktadır.

Ailenin dönüşümüyle ilgili olarak, tarihsel olarak ailenin işlevlerinde değişiklikler gözlenmiştir. Özellikle 1940'larda, ailenin ekonomik koruyuculuk işlevi kurumlara devredilmiş, eğitici işlev azalmış, aileler çocuklarını kreşlere göndermiş ve ailelerin eğlence ihtiyacı alışveriş merkezlerine aktarılmıştır. Ancak bu dönemde ailenin duygusal işlevine devam ettiği, duygusal bağların hala önemli olduğu görülmüştür. Aile içinde terapist işlevlerinin arttığı ve internetin duygusal ihtiyaçları karşılamaya başladığı da ifade edilmektedir.

Eşler arasında, teknolojiye bağımlılık sorunları yaşanmaktadır. İnsanlar ekranlara fazlaca bağımlı hale gelmiştir ve bu durum iletişimi olumsuz etkileyebilir. Özellikle Türkiye'de bir kişinin 24 saatlik zamanının 8 saati ekran başında geçiyorsa, bu, iletişimi yavaşlatabilir ve kişilerin birbirlerine odaklanmasını zorlaştırabilir.

Çocukların teknoloji kullanımıyla ilgili olarak, bazı öneriler şunlar olabilir: Liseye kadar çocuğa telefon verilmemesi, ebeveynlerin çocukların uygulamalarına göz atması ve teknoloji kullanımını sınırlaması, çocukların dil ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyebilecek sorunları önlemeye yardımcı olabilir.

Z kuşağı, geleneksel değerleri reddedebilir ve kariyer, evlilik gibi konularda daha farklı bakış açılarına sahip olabilir. Bu nesil, evlilik konusunda daha isteksiz veya tereddütlü olabilir ve geleneksel aile kurumuna daha farklı bir perspektiften bakabilir. Bu değişen bakış açıları, toplumda farklı türden ilişkilerin ve aile dinamiklerinin gelişmesine yol açabilir.

Kendini yalnız hissetme sorunlarında artış görülüyor, uygulamalar üzerinden aldatmalar kolaylaşıyor ve boşanma oranları artıyor. Bu sorunlarla başa çıkmak ve aile ilişkilerini güçlendirmek için aşağıdaki önerileri içeren bir milli politika geliştirilmelidir:

Çözüm Önerileri: Aile Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, dijital teknolojilerin doğru kullanımı hakkında toplum genelinde bilinçlendirme kampanyaları düzenlemeli ve bu konuda alınacak tedbirleri hayata geçirmelidir. Düzenli aralıklarla dijitalleşmenin faydalarını vurgulayan bilinçlendirme programları ve yayınlar düzenlenmelidir. Gençlik Bakanlığı aracılığıyla, 15-25 yaş arası bireylerin telefon veya ekran olmadan zaman geçirebilmelerini teşvik edecek etkinlikler düzenlenmelidir. Medya okuryazarlığı, okullarda zorunlu bir ders olarak sunulmalıdır. Bu sayede bireyler dijital medyayı daha

bilinçli bir şekilde kullanmayı öğrenebilirler. Eleştirel düşünceyi teşvik etmek için sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ile işbirlikleri artırılmalı ve bu STK'lar belirli aralıklarla gençlerle daha fazla etkileşime girmelidir. Telefonsuz alanlar, özellikle gençlere yönelik, oluşturulmalıdır. Bu alanlar, kişilerin dijital cihazlardan uzaklaşıp gerçek dünya etkileşimlerine odaklanabilecekleri mekanlar olabilir. Çocuklara lise çağına kadar telefon veya tablet verilmemeli, ayrıca bebeklere bu cihazlar susturucu olarak kullanılmamalıdır. Aileler, haftanın belirli günlerinde bir araya gelmeyi teşvik ederek telefonsuz zamanlar oluşturmalıdır. Bu, aile ilişkilerini güçlendirebilir.

IV. OTURUM SOSYAL MEDYA, GENÇLİK, AİLE İÇİ ROLLER OTURUM BAŞKANI: ADEM CEYLAN DİJİTAL DÜNYADA GENÇLİK VE ZİHNİYET DÜNYASI DOÇ. DR. FARUK KARAARSLAN

Günümüzde, teknolojinin hızla ilerlemesi ve dijitalleşme, gençlik ve zihniyet üzerinde önemli etkiler yaratıyor. Bu değişikliklere dikkat çekerken, sık sık "çocuklarımız elimizden kayıp gidiyor" veya "akademi bozuldu" gibi ifadelerle karşılaşırız. Ancak bu tür söylemler, belirli bir sorunun farkına varmamıza yardımcı olsa da, bu sorunları ele almak için daha fazla şey yapmalıyız. Halk arasında sıkça tartışılan bu konulara yüksek sesle dikkat çekmek yerine, gerçekte çocuklarımızla ne kadar bağlı olduğumuzu sorgulamalıyız. Elbette eleştirilere katılıyorum, ancak sorunların sadece dile getirilmesi yerine somut çözüm önerileri sunmamız gerekiyor. Teknoloji ve dijitalleşme, günümüzün gerçeği ve bu değişikliklere ayak uydurmamızdır. "Yapay zekâ evlilikleri" veya "yapay zekâ çocukları" gibi felaket senaryolarına sık sık takılıp kalmak, olumsuz bir zihniyet dünyasının içine sürüklenebilmemize neden olabilir. Ancak her sorunun bir çözümü vardır ve çözüm yolunu bulmak için olumsuzluklardan ziyade

olumlu bir dil ve yaklaşım kullanmalıyız. **Bir zihniyet, büyük ölçüde dil ile inşa edilir. Düşüncelerimizi ve değerlerimizi ifade etmek, kimlik ve zihniyetimizi şekillendirir. Bu nedenle, olumlu bir dil kullanmak ve konuşmalarımızda çözüm odaklı olmak, sorunları çözme yolunda önemli bir adımdır.** Dolayısıyla, halkın farkındalığı zaten yüksekse, bu farkındalığı olumlu bir yönde kullanarak sorunları ele almak daha etkili bir yaklaşım olabilir. Problem duymak yerine çözüm yolları aramak ve ebeveynleri suçlama yerine onları desteklemek, olumlu bir değişim sağlayabilir. Gelişen bir zihniyet ve olumlu bir dil, sorunların üstesinden gelme yolunda bize yardımcı olabilir.

Her şeyi ebeveynler üzerine üreten söylemlerden

şahsen yoruldum. İşte burada yeni bir yaklaşım gerekiyor. Aslında, antropoloji bize bu fırsatı sunuyor. Ancak burada bahsettiğim, sömürgeci olmayan bir antropoloji türüdür. Antropoloji, insanın tarihsel süreç içinde nasıl şekillendiğini ve nereye gittiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Bu, insanın dünya ve evren üzerindeki yolculuğunu incelemek anlamına gelir. İçinde bulunduğumuz dünyanın dışına çıkarak, insanların bu zorluklarla nasıl başa çıktığını incelemek, mevcut sorunları daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Daha önce yaşanmış olan sorunlara bakarak, günümüzde karşı karşıya kaldığımız sorunları daha iyi anlayabiliriz. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sonrasında erkeklerin seferberliğe gitmesi, ailelerin karşılaştığı büyük bir zorluktur. Benzer şekilde, tarih boyunca din savaşları gibi olaylar ailelerin dinamiklerini nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olabilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki aileleri incelediğimizde, bu dönemde aile yaşamlarının nasıl şekillendiğini görebiliriz. Bu perspektiften bakıldığında, insanlık tarihi boyunca aileler zorluklarla karşı karşıya kaldı ve bu, aile dinamiklerini şekillendirdi. Ayrıca, son

depremler gibi doğal felaketlerin aileler üzerindeki etkisini incelemek de önemlidir. Bu nedenle, mevcut sorunların yalnızca dijital dünya gibi yeni tehditlerden kaynaklanmadığını göz önünde bulundurmalıyız. Her dönemin kendine özgü zorlukları vardır. Bu tür bir bakış açısı, sorunlarımızı daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Sorunlara soğukkanlı bir şekilde yaklaşmak, çözüm bulma konusunda bize yardımcı olabilir.

Tarihsel deneyimlerin değişimi, insanların o kadim kültürle birlikte değerlendirilmesi analitik bir yaklaşım gerektirir. Akademisyenlerin temel sorumluluğu, düşünce üretme konusunda işte budur. Düşündüğümüzde, "Eyvah, durum kötü, ortada bir şey gelmiyor" gibi bir lüksümüzün olmayacağını düşünüyorum. İlk olarak, bu nedenle, bireylerin şekillendirdiği bir perspektifin yayılması adına insanın üretim süresi boyunca bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gerekiyor.

Bu, aslında bir toplumsal değişim meselesidir. Toplumsal değişimin sonuçları, belirli araçlar ve biçimlendirilir. Bu araçların göz önünde bulundurulmasından, toplumsal değişimin iyi ya da kötü olduğuna dair kesin bir görünüme sahip olmak mümkün değil. Tarih boyunca Tanrı insanoğluna her dönemde adaletle davranmıştır. 1300'lerde Tanrı, insanlarla zorluklarla baş etmelerini istemiştir. Tanrı her dönemde farklı araçlarla insanları sınamıştır. Toplumsal değişim sık sık rahatsız edici olabilir, ancak bu belki de değişimin kötü olduğu anlamına gelmez; Aynı zamanda insanların yaşandığı ve dilin değiştiği bir şekilde işaretlenebilir. Gençlerin ve dağılımının iletişim dili değişir, sosyal medyada kullanılan dil de farklılaşır. Örneğin, "kanka" benim zihinsel dünyamda hoş karşılanmayabilir, ancak muhtemelen çocuğun çocuğunun başka bir terimini kullanacaktır. Dilin oyunları, her zaman aralıklarının devam etmesi gerektiği gibi günün her zaman aralığındaki yapısının de sınırlarıdır. Tarih, daima "kötüye gidiyor" anlayışının ötesinde farklı yollar izler.

18. yüzyıl Aydınlanma Dönemi'nde, Avrupalı düşünürler genellikle tarihi ileriye işaret eden bir yol olarak görürlerken, Avrupa'nın nihai ve ileri bir uygarlık olduğu düşüncesi yaygındı. Ancak, bu yaklaşımın zıttı olarak, tarihin sürekli olarak olumsuz yönde değiştiğini düşünen bir paradigma da mevcuttu. Bazı düşünürler, Avrupa karşısında geride kalmamak için tarihin kötüye aktığını ve bu nedenle tedbirler alınması gerektiğini savunuyorlardı. İslamcı düşünceye sahip bazı entelektüeller ise, örneğin asansöre binmeme konusunda, tarihin kötüye aktığına inanıyorlardı.

Bu iki yaklaşımı paylaşma nedenim, toplumsal değişimi

kabul etmek ve anlamak gerektiğidir. Her dönem kendi özgün karakteristiğine sahiptir ve bu karakterleri "zihniyet" olarak adlandırabiliriz. Gençlik, belirli bir dönemin ruhunu yansıtır ve bu dönemin popülerliği üzerinden varlığını sürdürür. Tarihin zihniyetini anlamak, içinde bulunduğumuz dönemi anlamak açısından önemlidir. Her zihniyet, birey ile o dönemin etkileşimini sağlayan bir dil dünyası içerir. Bu dil dünyası, dönemin zihniyetiyle uyumlu bir şekilde bireyi yetiştirir. Her dönemin kendine özgü dil evreni vardır, bu dönemin dil evreni farklılık gösterir. Örneğin, dinin, fıkıhın, sosyolojinin ve toplumun kendine has dili vardır. Geçmişten gelen farklı dil evrenleri bulunur, ailelerin, geleneklerin, örf ve adetlerin kendine özgü dilleri vardır. Eğer bu farklı dil evrenlerini günlük yaşamımıza dahil edemezsek, o dönemin popüler dil ahlakı bu boşluğu doldurur. Problemler karmaşık görünebilir, ancak çözümler basittir. Yeni bir dil dünyası oluşturmalı ve çocuklar, gençler ve aile fertleri ile bugünü ıskalalamamalıyız. Bu, mevcut dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilen bir dil ortamı oluşturmanın önemli olduğu anlamına gelir.

DİJİTALLİKLE DÖNÜŞEN DINDARLIKTAKİ GENÇLİK VE AİLE DOÇ. DR. MUSTAFA DERVİŞ DERELİ

Dindarlığın bir değişim ve dönüşüm içine girmesi konusu söz konusu. Bizim dünyamızda ile aile içi roller ve kuşakların değişmemesi imkânsız. Bu özellikle dindarlık nasıl değişti dönüştü ve bu değişim ve dönüşümde gençlik ve aile nasıl etkilenir. Dijitalliğin alabora ettiği şey zaman mekân ve beden algısı üzerine oldu. **Zaman ve mekân, dijital dünyada daha esnek ve soyut hale gelmiştir.** İnsan, zaman ve mekânda meydana gelir ve zaman ve mekânda yok olur. Hatırası hafızası zaman ve mekanla kayyumdur. Bildirimlerin bu kadar akışkan olduğu bir çağda insani olarak karşılaştığımız durum taşıyamadığımız hız haline geliyor bundan dolayı mutsuz insanlar. Bunun nedeni insanın zamana

hayata yetişememe sorunudur.

Ancak, bu teknolojik gelişmelerin yol açtığı bilgi bombardımanı, ayıklanmamış bir bilgi yığınının maruz kalan insanların hayata geçirilmesi bütüncül bir bakış geliştirmesini zorlaştırmıştır. Anne, baba, hoca veya imam olarak tam olarak görev yapamıyoruz ve hayatta tam anlamıyla yetişemiyoruz gibi bir sorun var. Sadece işlerimizi idare edecek kadar yüzeysel özellikler mevcut, ancak bu bilgi yetersiz. Hakikatin parçalandığı bir çağda, mekân algısının zihnimizi nasıl parçalandığı ve insanları savurduğunu gözlemlemekteyiz. Bu nedenle aile sorunları ve diğer meseleler, geçmişte olduğu gibi soğukkanlılıkla ele alınmıyor.

Dijitallik, hiyerarşiyi bozuyor fakat hiyerarşinin bozulması, (rollerin belirsizliği rol karmaşası) insani anlamda zihniyet ve dini dünyamızı etkiliyor. Önceki dönemlerde dini bilginin kaynağı, kimden ders alınacağı belliydi fıkıh kitapları ilahiyatçılar uzmanlar belliydi. Bugün akademik araştırmalarda ilahiyat öğrencileri de dahil olmak üzere ilk bakılan yer dini bilgi konusunda dijital mecralardır. Hiç bir şekilde bilgi sahipsiz mi doğru mu bunu bilmiyoruz. Dini bilginin doğruluğu ya da yanlışlığını kullanıcılar belirliyor. Eğitim almayan insanlar bu tür ayıklama yapamadığı için karmaşık bir kaos hâkim.

Dini grupların ve cemaatlerin etkisi azalmış durumda. Geçmişte, dini bilgi büyük ölçüde anne ve babalardan, aile içi sohbetlerden gelirdi, ancak bu tür bilgi aktarımı giderek azalmıştır. Dolayısıyla hayatın boşluk kabul etmemesi nedeniyle orayı dijital mecralar doldurdu. Bunun sonra kuşaklar arası derinleşme fazlaca ortaya çıktı. Bu durum, aile ile çocuk arasındaki sosyal frekans aralığını bozmaktadır ve bu, yeni sorunların gündeme gelmesini teşvik etmektedir.

Sosyal medyanın gösterdiği etkiyi birkaç yıl öncesine kadar fark etmiştik, ancak son zamanlarda sosyal medyanın tüm dini, toplumsal ve kültürel dinamiklere etkisini gözlemlemekteyiz. STK temsilcilerinin eskiden sosyal medya paylaşımı yapmayın derken bugün onlar bizzat sosyal medya içerisinde. Hiçbir teknolojik araç nötr değildir. Modernite paketler halinde gelir. Paketinden ayırıp kendine dâhil edemezsin. İyi şeyler paylaşırsak iyi kötü şeyler paylaşırsak kötü değildir. İyi niyetli olanların oraya dahil olduktan sonra başka kimlikle var olduklarına şahit oluyoruz.

Dijitalin ne olduğu ve ne olmadığı hakkında genel bir cehaletimiz var. Dijital dünyanın hem olumlu hem de olumsuz koşulları mevcut ve bu nedenle dijital

medya okuryazarlığına ihtiyaç var. Bugün pek çok kimselere bu tarz eğitimlerin farkındalık yaratacağını düşünüyorum.

Son olarak şu konuda sonuç olarak karamsarlığı çok düşmeyeceğim. Gençlik konusunda gençler hala bir aile içinde büyümenin aile içinde mutlu yaşamının kendileri için önemli bir şey olduğunu söylüyorlar.

Gençlerde ateist agnostik eğilimlerin medya yolu ile abartıldığını düşünüyorum fakat bu olayları soğukkanlılıkla tartışmak gerekiyor. Mesele inançla ilgili değil, inancın pratik uygulamaları, örneğin beş vakit namaz gibi yaşanan sorunlardır.

Bir kültürel gecikme yaşıyoruz maddi olarak bu araçlara sahibiz fakat manevi olarak bu araçların neler getireceğini kültürel olarak bilmiyoruz. Bu konuda politikalar geliştirmek gerektiğini düşünüyorum. "Bize bir şey olmaz" veya "Biz artık bitik durumdayız" gibi yaklaşımlar yanlış ve eksik değerlendirmelerdir. Bu nedenle, soğukkanlı bir şekilde gerçekliği görmeli ve bu bağlamda somut politika adımları atmalıyız.

DİJİTAL DÜNYADA DEĞİŞEN MAHREMİYET ALGISI DR. ESRA ÇEBİ

Siberalen neden bu kadar cazip? Neden paylaşım yapıyoruz, neden görünür olmak istiyoruz? Bu, kıskançlık ve haset duygusu ile ilişkilidir. Çocuk ve gençlerin mahremiyeti internet ortamında cinsel arayışı ve sadakatsizliği ile ilişkilidir. Meselenin aslı, dijital dünyada üretilen her şeyin metalaştırılması ve gözetim aracılığıyla elde edilen bilginin parasallaştırılmasıdır. Bizim hayrımıza yapılan bir şey yoktur. Bizler özel şirketlerin üreticisi ve tüketicisiyiz. Peki neden bu kadar cazip? Tabii ki sınırsızlıktır. Mahremiyet artık toplumsal norm değildir. İnsanlar artık daha çok bilgiyi daha çok insanla paylaşıyor. Bu dönüştü artık. Günlük pratikleri şekillendirdi. Gezdiğimiz yer, yediğimiz sofralar, doğum anı, kabrin içerisi hatta ölüm anı sürekli paylaşılıyor. Sınır yok. Sınırsızlık ve herkesin kullanımına açık olması herkesin alanda olmasını sağlıyor, belki iki üç yaşındaki çocuğun bile. Kimse yargılamadığı bir alan ortaya çıkarıyor.

Mahremiyet konusu önemli bizim için gizli olma durumudur, saygıya ve gizli olmaya giren yaşamdır. Birey ve toplum içerisinde korunması gereken şeylerdir. Duyguları yönetme meselesi önemlidir. Bağ önemlidir. O bağ ile büyür, sosyalleşir, evlenirsiniz. Bizim için her şey bağ ile olur. Kulun; Allah, annesi, babası ve çevresi ile olan ilişkisidir. Mahremiyet de bunun sınırlarını çizen bir şeydir. Bizim için mahremiyet, eşlerin yaptığı

sözleşmedir, dışarıdan gelen müdahaledir. Bağımsızlığını insan bedeni bir yerde anne babasından elde etmesi gerekir. Bu olumlu bir durumdur. Bu ayrılmış benliktir.

Ahlaki olarak her şeyde referans olarak insanı merkeze almak, bilginin kaynağını batıya işaret etmek gibi şeyler... Bizde birlik inancı var. Şimdi ilmi bölmüştüz. Bizde bilmek kılmak olmaktır aslında. Sadece bizim yapmamız gereken bunu buraya aktarmaktır. Bilmek kılmaktır aynı zamanda. Bilgi seni bir yere götürmüyorsa bir anlamı yoktur. Akademide sürekli bilim nedir vs.

aile sorunları yalnız teknikleri bilmekle değildir. Helal lokma önemli değil midir? Bizim tapınma dininden yaşayan ilime geçilmesi önemlidir. Bu işin alimlerini bulmaya çalışalım. Çok sağlam bir siyer bilgisi önemlidir. Müslüman olmadan önce bir babanın anlatması ve onları çözüme kavuşturmasından haberimiz yok. Vahiy bitti ama ilham bitmedi. Allah'ın doğru yolu göstermesi bitmedi. Aklın ve kalbin inanması önemli değil mi? Biz kimiz, toplumsal kimlik sorunu çözüldüğü zaman sorunlar çözülecek. Müslüman her yerde hikmet bulabilir."

Dolayısıyla değerler sistemi içinde nasıl bir insan yetiştirmemiz gerektiğinde ittifak etmemiz lazım. Dini yükümlülüklerin gereklerini yerine getirmek lazım. İzmler idrake giydirilmiş deli gömlekleridir. Bizim iskeletimiz bellidir. Peygamber usulünü görmemiz lazım. Sonra da bunları çözmemiz için uzman uzman geziyoruz. Türkiye 2023 verisi Instagram'da birinciyiz. Hep ilklerdeyiz. Benlikle ilgili sınırsızlık verileri nelere sebep olmuştur. 'Ben neden sevilmiyorum? Ben neden eziğim?' gibi sorular, internete sorulmuş varlıkla ilgili ve diğer sorunlarla ilgili sorulardır. Neler yapmalıyız? Toplumun her kesimi dijital dünya mahremiyet anlamında gerçek anlamda bir fark yoktur. Dışarıda nasıl davranmıyorsanız dijital dünyada da yapmayın. Bu alan, mahremiyet anlamında özellikle mahremiyet alanında gerçek dünyadan bir farkı yoktur. 'Gerçek yaşam değil' diye farklı algıya sahip olunuyor. Buna dikkat etmeliyiz."

“DİJİTAL ÇAĞDA AİLE” ÜST BAŞLIĞINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN 18. UFUK TURU TOPLANTILARININ SONUÇ BİLDİRGESİ

TEKLİF VE ÖNERİLER

18. Ufuk Turu 40 farklı ilden 300 sivil toplum temsilcisi ve farklı disiplinlerden 28 akademisyenin katkısı ile Antalya'da gerçekleştirildi. Gelenekselleşmiş hale gelen Ufuk Turu toplantısında bu sene “Dijital Çağda Aile” teması ele alındı. 7 farklı oturumda dijital çağda ailenin değişimi, dönüşümü, beklentiler ve çözüm önerileri farklı disiplinlerden sunumlarla tartışmaya açıldı. Bu tartışmalar neticesinde şu hususlarda mutabakata varılmıştır:

1. Dijital çağda ailenin maruz kaldığı sorunların çözümü sadece bireylere yüklenmemeli; kanun koyucular, sivil toplum üyeleri ve akademisyenler belirli bir ekosistem oluşturmak suretiyle çözümün paydaşları olmalı,
2. Siyaset, akademi ve sivil toplum alanlarından konu ile ilgilenen uzmanların bakanlık oluşturduğu bir komisyon kurulmalı ve bu komisyon düzenli olarak aileye ilişkin süreçleri, sorunları ve çözüm önerilerini raporlamalı, nihayetinde bu raporlar politika yapıcılara sunulmalı,
3. Batı medeniyetinin bir ürünü olan modern/dijital dünyaya ilişkin sorunlarımızın çözümü sorunun kaynağı olan perspektifte aranmamalı; bunun yerine kendi inanç, kültür ve değer havzamıza başvurmak suretiyle çözümler üretilmeli,
4. Aileye sivil bakış zorunluluk haline gelmeli, aileye devlet müdahalesi temkinli ve tedbirli olmalı,
5. Devlet geleneksel ve yeni medya araçları başta olmak üzere aileye tehdit oluşturabilecek kanalların, mecraların ve oluşumların denetimi konusunda daha duyarlı olmalı,
6. Aileyi ve aile değerlerini doğrudan tehdit eden dijital platformlar ve uygulamalara ilişkin yasal tedbirler alınmalı, bu noktada uluslararası örnekler takip edilmeli,
7. Ailenin aktörleri olan eşler arasındaki ilişkiler sadece haklar değil aynı zamanda sorumluluklar üzerinden tanımlanmalı, dijital çağda dönüşen roller bu perspektifle yeniden değerlendirilmeli,
8. Dijital çağda dönüşen aile rollerinin tanziminde toplumsal eşitlik ideolojisi değil adalet merkezli bir anlayış benimsenmeli,
9. Sosyal hak adı altında sunulan cinsel sapkınlıkların zorbalığa dönüştürülmesine ve aileyi işgal etmesine müsaade edilmemeli,
10. Aile üzerindeki kamu düzeni baskısı azaltılmalı ve aile hukuku sözleşme hukuku perspektifiyle geliştirilmeli,
11. Çocuk ve gençler için dijital ortamlara alternatif ya da dijital ortamlara ihtiyaç üretmeyecek muhitler oluşturulmalı ve bu konuda yerel yönetimler aktif rol üstlenmeli,
12. 6284 ilga edilmeli, şiddet olgusuna çok boyutlu ve bütüncül yaklaşan yasal düzenlemeler yapılmalı,

13. Dijital çağda aileye ilişkin sorunlar karşısında karamsarlığa ve çözümsüzlüğe düşmemeli özellikle politika yapıcılar, akademisyenler ve sivil toplum temsilcileri soğuk kanlılıklarını korumak suretiyle önleyici tedbirler üzerine tutum üretmeli,
14. Dijital dünyaya ilişkin yaşanan mahremiyet, internet sadakatsizliği vb. sorunlara dair inanç dünyamızın yönlendirici olabilmesi için, ilgili kurumlar özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı problem odaklı tavırlar üretmeli,
15. Medya okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığı kendi kültür dünyamıza göre ders, seminer ve akademik toplantılarla yaygınlaştırılmalı,
16. Mahremiyete dair ilke ve sınırlar fiziki ve dijital dünya ayrımı yapılmaksızın gözetilmeli,
17. Din İşleri Yüksek Kurulunun fetva sitesi güncellenmeli ve bu sitede aileye ve sorunlarına ilişkin gençlere hitap edecek düzeyde müstakbil bir alan oluşturulmalı,
18. Aileye, aile içi rollere, cinsiyete ve ailenin problemlerine ilişkin malumatın ötesine geçen dijital platformlar kurulmalı, bu platformlarda inanç ve değer dünyamızdan beslenen doğruluğu teyit edilmiş bilgiler sunulmalı, bu konuda ilgili kurumlar koordineli bir şekilde çalışmalı,
19. Politika yapıcı ve kanun koyucu kurumlar kendi ürettikleri yayınlarda Batı merkezli perspektiften uzaklaşmalı, kendi kültürümüze ve değer dünyamıza başvuran politikalar geliştirmeli,
20. Aileye ve diğer toplumsal meselelere ilişkin akademinin, sivil toplumun ve politika uygulayıcıların bir araya gelerek istişareler yaptığı ve öneriler ürettiği toplantılar, sempozyumlar, çalıştaylar periyodik hale getirilmeli.

SONUÇ

Aileyi, aile değerlerini ve sorunlarını bir mesuliyet olarak önemseyen bu sorunların çözüm arayışı için çaba sarfeden, dört gün boyunca konuya ilişkin değerli katkılarını sunan her bir sivil toplum kuruluşu temsilcisine, akademisyene, politika yapıcıya ve kurumsal organizasyonlara teşekkür ederiz. Ayrıca buradaki her bir ürünün kamusallaşması noktasında üstün çaba sarfeden ve aileye ilişkin sorunları, çözüm önerilerini halkın gündemine taşıyan değerli basın mensuplarına gayretlerinden dolayı teşekkür ederiz. Bu çabanın hayırlara vesile olmasını Allah'tan niyaz ederiz.

FİLİSTİN STRATEJİK DÜŞÜNMEK

▲ BAYRAM YILMAZ

İlla ölmem gerekiyorsa, sen yaşamalısın...

Hikayemi anlatmak için...

Eşyalarımı satıp bir parça kumaş ile uzun kuyruklu ve beyaz teller satın almak için...

Gazze'de, bir yerde bir çocuk, cennetin gözlerinin içine bakarken,

Kendi bedenine bile veda etmeden giden babasını beklerken,

uçurtmayı görür...

Senin yaptığın uçurtmayı,

Ve bir an için bir meleğin ona sevgiyi geri getirmek için orada olduğunu düşünür.

Eğer ölmem gerekiyorsa, umut getirsin,

Bir masal olsun bu uçurtma..."(1)

Aksa Tufanı tün insanlık için Filistin meselesinde bilinç sıçramasına neden oldu. Filistin'in tarihi, Edebiyatı, sosyolojisi, şiiri ve şairleri, içinde Yahudileri de barındıran Filistin topraklarının demografik yapısı, kendi adıma söyleyecek olursam belki 30 yıllık birikimime yakın anlama ve anlatma çabalarımın sebep oldu ve yine her zamanki geç kalınmış hissi "niye biz bu şiiri çocuklarımıza öğretmiyoruz. Niye biz kendi hikâyemizi kendimiz yazmıyoruz?" "Sinemalarda Napolyon'u bir savaş ustası/mareşali olarak anlatırken biz bu "büyük mareşali" Dakka'da nasıl bozguna uğrattıp gönderdiğimizi yazmıyor, okumuyoruz. 300 Spartalının Termofil geçitindeki direnişini büyük bütçeli filmlerle anlatılırken, Avrupalı askerî otoritelerin "Altı ayda geçilemez!" dediği Termofil geçidini 1897 de 121.000 kişilik Osmanlı ordusunun 24 saatte güle oynaya geçtiğini bilgi kırıntısı olarak bile olsa ne kadar farkındayız. 1917 de 1. ve 2. Gazze muharebelerindeki galibiyetlerimiz ama 3. Gazze muharebesini niçin kaybettiğimizi (ki bu hikâyenin akışını çok etkilemiştir) muteala, müzakere etmiyoruz. Niçin sahadaki zaferlerimizi kalıcı sonuçlara döndüremediğimizi üzerinde tefekkür edip gereğini icra etmiyoruz? Neden taktik safhada ve cephe önlerinde iyi olduğumuz kadar tahkimat ve kazanımlarımızı korumak konusunda zaaflarımız var? Neden stratejik düşünme kabiliyetimiz eksik? Acaba başımıza gelen birçok sıkıntı ve belanın şiire, edebiyata, düşünceye, tefekküre ve mütefekkire yeterince önem vermeyişimizin etkisi olabilir mi...?

"İşte bu bizim hikâyemiz; öylesine saf öylesine temiz..." öylesine de hüzün verici... Yazıyı müzik eşliğinde okumak isterseniz; <https://youtu.be/U7PEhd6zEM?si=QsSr7SCLT2mLOWnP> Mum, Sing to the Wind - Nai Barghouti

Filistinli Ali: Yüzyıl Sürse de Kazanacağız!

Yönetmen Steven Spielberg'in Münih (Munich, 2005), filminin en önemli sahnelerinden biridir; Filistinlilere yönelik suikast düzenleyen İsraili istihbaratçı katillerle Filistinli bir grubun, Yunanistan'da aynı "güvenli ev"de geceleme zorunda kaldıkları sahne.

Kimliğini gizleyen suikast timinin baş tetikçisi Avner (Eric BANA) ile Filistinli Ali (Omar Metwally) arasında tarafların yaşananlara bakışını gösteren uzun bir konuşmanın sonunda;

Ali: Arap devletleri, er geç İsrail'e karşı çıkacak. Filistinlilerden hoşlanmıyorlar ama Yahudilerden de nefret ediyorlar. 1967'deki gibi olmayacak. Bütün dünya, İsraililerin bize yaptıklarını görecek. Mısır'la Suriye saldırdığında yardım etmeyecekler. Ürdün bile, İsrail tarihe karışacak.

Avner: Bu bir hayal. Asla sizin olmamış bir ülkeyi geri alamazsınız.

(...)

Ali: Bir sürü çocuğum var. Onların da çocukları olacak. Yani sonsuza kadar bekleyebiliriz. Gerekirse tüm dünyayı Yahudiler için yaşanamaz bir yere çevirebiliriz.

Avner: Siz Yahudileri öldürdükçe dünya onlar için üzülüyor ve sizin hayvan olduğunuzu düşünüyor.

Ali: Evet. Fakat o zaman dünya bizi nasıl hayvana çevirdiklerini de görecek. Kafeslerimizdeki şartları sorgulamaya başlayacak.

(...)

Avner: Söyle bana Ali.

Ali: Neyi?

Avner: Gerçekten de babanın zeytin ağaçlarını mı özölüyorsun? Gerçekten de geri almak zorunda olduğun mu düşünüyorsun o yoksunluğu? O kireçli toprakları o taştan evleri. Çocukların için istediğin sahiden bu mudur?

Ali: Kesinlikle öyle. Yüz yıl sürecek belki ama biz kazanacağız. **Yahudilerin geri dönmeleri ne kadar sürmüştü?** Bir vatanın olması ne demek bilmiyorsun sen. (...) Biz ulus olmak istiyoruz. Vatan her şey demek.

Toprak Satma Hikâyesi ve Yakın Tarih

Kuruluşu 278 yıl öncesine dayanan Rothschild'ler, 18. Yüzyıl'dan beri bankacılık yaparak zenginleşen; Avrupa ülkelerine kol atan ve soyluluk unvanı bile alan Alman Yahudisi bir aile. Amacı Filistin topraklarına Yahudi göçünü organize etmektir. Bu hareketler başladığında Osmanlı hükümeti, 1871 senesinde Filistin'in yüzde 80'ini mîrî arazi, yani devlet arazisi haline getirdi. O tarihlerde Filistin'de birkaç bin Osmanlı vatandaşı Yahudi yaşamaktaydı.

1881'de Yahudiler Rusya'da pogroma uğradı. Baron Edmond de Rothschild gibi dünyaca meşhur Yahudi asıllı zenginlerin finanse etmesiyle kitle hâlinde Filistin'e Yahudi göçü organize edilmek istendi.

Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid, Nisan 1882'de Filistin'e Yahudi iskânını yasakladı. Osmanlı Sultanı Filistin'deki stratejik toprakları Hazine-i Hassa denilen şahsî hazinesi hesabına satın almaya başladı.

Rothschild'ler yılmadı mülteci Rus Yahudileri için izin beklenmeksizin aynı sene ilk Yahudi kolonisini Yafa'da kurdu. 1918'e gelindiğinde Filistin'deki münbit arazinin 20'de 1'i Rothschild ailesinindi.

1891'de Rusya Yahudiler üzerindeki baskıyı arttırdı. Mülteciler Avrupalı cemiyetler tarafından gayri resmi ve gayri meşru yollarla Filistin'e yerleştirilmeye başlandı. Mahalli memurlara rüşvet, sahte pasaport, nüfus tezkeresi ve tapu tanzim edilmesi vs. alıp başını gitti.

Misal 1881'de Fransa Tunus'u işgal etmişti. Ama

Tunuslular Osmanlı vatandaşı sayılıyordu. Yahudiler sahte vesikalarla Tunuslu gibi Osmanlı ülkesine girip, Osmanlı vatandaşı statüsüyle Filistin'e yerleşiyordu.

1900 senesinde Osmanlı Devleti tarafından Mukaddes Topraklara giriş için Duhûliye Şartları getirildi. Buna göre, Filistin'i ziyaret edecek her Yahudi, üzerinde mesleği, milliyeti ve ziyaret sebebi yazılı bir tezkere veya pasaport taşıyacaktı. Ziyaretler 30 günle sınırlıydı.

Bu arada Siyonist hareketin lideri Budapeşteli Theodor Herzl kendisiyle görüşmeyi reddeden Sultan Abdülhamid'e Polonyalı arkadaşı Phillip Newlinsky vâsıtasıyla Mayıs 1901'de bir teklif götürdü. Filistin'in Yahudi göçüne açılması ve burada muhtar bir Yahudi anayurdu kurulması mukabilinde, Osmanlı borçları ödenecek ve Avrupa amme efkârında padişah lehinde propaganda yapılacaktı.

Padişah, bu teklifi reddetti. Ertesi sene bu teklifini tekrarladı ama Padişah yine reddetti.

Abdülhamid Han Şâzeli şeyhi Ebu-ş-Şâmât Mahmud Efendi'ye yazdığı 1913 tarihli bir mektupta, tahtını kaybetmesinin esas sebebi olarak bu talepleri kabul etmemesini göstermektedir.

İktidarı ele geçiren İttihatçıların ilk işi, Filistin'de, Yahudi göçünü engellemek için Sultan Abdülhamid tarafından hazineye kaydettirilen hazine-i hassa topraklarını devletleştirmek oldu. Sonra da kendilerini bu darbeye destekleyen Siyonistleri memnun etmek için Filistin'e Yahudi göçünü serbest bıraktılar. Bunu fırsat bilen Yahudiler 1908-1914 arasında 50 bin dönüm arazi satın alıp 10 koloni kurdular. 1913'te de hazine-i hassa arazilerinin büyük bölümünü de Rothschild ailesi satın aldı.

İttihatçılar daha sonra hâdisenin vahametini anlayıp Filistin'de yabancılara toprak satışını yasakladılarsa da, artık ipin ucu kaçmıştı. Ortada kuralları denetleyebilecek bir devlet otoriteside yoktu.

Siyonistler 1917 yılında İngiliz Hariciye Vekili Arthur Balfour ile anlaştı. Yahudi sermayesine tamah eden İngiltere, Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere Filistin'de yurt vadetti. Suriye cephesi çökünce, Filistin İngilizlerce işgal edildi. Bu süreçte işgalci Yahudi yerleşimciler Osmanlı ordusuna karşı İngilizlere gönüllü olarak istihbarat sağladılar. Harita üzerinde Osmanlı ordusuna ait önemli noktaları işaretleyip İngilizlere teslim ettiler. Bu ihanet savaşın seyrini önemli ölçüde etkiledi.

Araplar, ekonomik cihetten zor vaziyete düşürülerek topraklarını satmaya mecbur edildi. Mesela hasat zamanı limana yanaşan buğday yüklü gemiler, buğday fiyatının düşmesine sebep oluyor; bu hâdise ertesi sene de tekrarlanınca, evvelce toprağını ipotek ettirmiş olan köylü, bu sefer toprağını satmak mecburiyetinde kalıyordu.(2)

Osmanlılar zamanında fazla vergi vermemek için halk, arazisini kendi adına tescil ettirmez veya yüzölçümünü düşük gösterirdi. İşte bu topraklar da satın alma yoluyla Yahudilerin eline geçti. Bu arada Yahudi tedhiş örgütleri Filistinlilerin topraklarından göç etmelerine yol açtı.

1918'de Osmanlı hâkimiyeti yıkıldığı sırada Filistin topraklarının sadece yüzde 1,5'u Yahudilerin elinde idi. Bunun yüzde 93'ü de Lübnanlı toprak sahiplerinden alınmıştı. Çünkü Lübnan ile Filistin iki ayrı devlet olarak ayrılmıştı ve Lübnan'da yaşayan aileler topraklarını satmaya mecbur kalmışlardı. Bu devirde Siyonist tehdidin Arap halkı tarafından bilinmesi veya ciddiye alınması beklenmez.

1918'de başlayan İngiliz himaye rejimi zamanında, Yahudiler Filistin arazisinin yüzde 4,5'ünü daha satın aldılar. Bunların bir kısmı, İngilizlerin el koydukları mîrî araziden, yani devlet topraklarından Yahudilere satılmış veya bedelsiz verilmiştir.

1935'te Arap âlimleri, Yahudilere toprak satmanın caiz olmadığına ve Yahudilere toprak satan veya satılmasına vasıta olanların Müslüman mezarlığına gömülmeyeceğine dair fetvaları halka ilan etti. Her yerde halkı toplayarak buna dair söz aldı. Ayrıca vakıflar, bazı köylerdeki arazileri, satılmasına mâni olmak maksadıyla satın aldı. Filistinli iktisatçı Ahmed Hilmi Paşa'nın idare ettiği bir fon, bu satın almaları finanse ediyordu. (İzzettin el Kassam rahmetle anıyoruz.) Bu gün bile Mahmut Abbas'ın yönetimindeki Batı Şeria da Yahudilere toprak satmanın cezası idamdır.

1517'den 1917'ye kadar Filistin topraklarında Osmanlı tamı tamına 400 yıl hakimiyet sürdürdü. 11 Aralık 1917 yılında General Allenby'in komutasındaki İngiliz birlikleri ciddi bir dirençle karşılaşmadan Filistin'i işgal etti. Zira Filistin'i savunacak kadar orada yeterli askerî gücümüz yoktu. Açıkçası savunma gücüne ilişkin orada bir boşluk oluşmuştu. Oysa eşyanın tabiatı boşluk kabul etmiyordu. Bunun farkında olan Osmanlı komutan, Payitaht (başkent) İstanbul'dan takviye muharrip güç talebinde bulunuyor. **Ancak o dönem Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile müttefik olduğundan dolayı, bu anlaşmanın gereği olarak Payitaht'a yapılan talep üzerine 20 bin asker Galiçya'ya gönderiliyor. Bu nedenle Filistin'e asker gönderilemiyor. Oysa öncelik Filistin olmalıydı.** İlk kiblemiz Mescid-i Aksa'nın da içerisinde bulunduğu kutsal Filistin topraklarımız öncelikli meselemiz (namus-u ekberimiz) olmayınca çok rahat bir şekilde İngilizler tarafından işgal edilmiş oldu. Bu işgal 14 Mayıs 1948 yılına kadar sürdü. Bu tarihte İngiltere'nin Birleşmiş Milletler'e dikte ettiği görevle Filistin ikiye bölünerek toprakların %56'sı Siyonist çeteye teslim edildi, %46'lık bölüm ise Filistin halkına verildi.(3)

İngiliz mandası zamanında, engellemelere rağmen Yahudi göçü giderek arttı. Nazi baskısı da bu göçü körükledi. Yahudiler 1940'lardaki Nazi soykırımında milyonlarca ırkdaşlarını kaybettiler. Avrupa topraklarında sürekli aşağılamaya maruz kalan Yahudi topluluğu siyonist organizasyonlarla sürekli olarak Filistin topraklarına taşındı. Bu durum hem Yahudilerden kurtulmak isteyen Avrupalıların hem de Yahudilerin tamamını Filistin topraklarına taşımak isteyen Siyonistlerin işine gelen bir durumdu. Sırf bu yüzden Siyonizmin neden ikinci dünya savaşında Almanya'da, Rusya'da ve diğer batılı ülkelerdeki Yahudiler için caba sarf etmediği onların yaşadıkları ülkelerde yaşam koşullarını iyileştirmek için çalışmadığı sorgulanmıştır. **Bu taşınma işleminde müslüman halkın hoşgörüsü ve merhameti suistimal edilmiş, güçlüyken en acımasız soykırımcı olan Yahudilik en zayıf anında merhamet dilencisi olarak işgalci niyetlerini sürekli gizlemiştir.**

ABD Siyonist İsrail'in her zaman yanında olduysa da Holokost sonrası Yahudilere ülkeye almaları konusunda mevcut kota kısıtlamaları uyguluyordu. ABD'ye yasal göç fırsatları bu insanlar için sınırlıydı. Kısacası Amerika kendi ülkelerine akın akın gelmeleri için değil, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için çalışıyordu ve bu uğurda bu örgütlenmelere tam destek veriyordu.

1948'te İsrail kurulduğunda, Araplar Filistin topraklarının yüzde 94'ünü ellerinde tutuyordu. Ama Araplar Yahudilerle yaptıkları savaştan yenik çıkınca halkın yüzde 58'i Filistin topraklarını terk etmek zorunda kaldı ve sürüldü.(4)

Elbette bu tarihe kadar Filistin topraklarının demografik yapısının değiştirilmesi amacıyla meskun Filistin halkına yönelik kesintisiz bir savaş başlatılmıştı. Siyonist çete katliamlarını İngilizlerin manda yönetimi döneminde de Irgun, Hagana ve Stern terör örgütleri olarak sürdürmüşlerdi. Sürekli bir şekilde silahlı baskınlarla katliamlar yapılarak, insanlar doğup büyüdüğü topraklardan göç ettirildi ve bu şekilde işgal ettikleri toprakları sürekli genişlettiler...

Birleşmiş Milletler tarafından 14 Mayıs 1948 yılında iki devletli çözüm ilân edildiği gün aradan üç saat geçmemişti ki Siyonist çete en acımasız, en barbarca yöntemlerle Müslüman köylere baskın yapıp katliamlarını sürdürmeye başladı. Nasıl olsa İngilizlerden yeterli silah ve mühimmat almışlardı. Bu katliam ve saldırılar esnasında on binlerce Filistinli öldürüldü, 600 dolayında köy yerle bir edilerek haritadan silindi ve 700 bin Filistinli doğup büyüdüğü topraklardan sürülmüş oldu. Bu yüzden Filistinliler bu acı güne "Nekbe Günü" (kara gün veya felaket günü) demektedirler...

Siyonistler katliam ve vahşet uygulamaya ilişkin tecrübeliydiler. Bu sefer yine aynı vahşiliklerine devlet adı altında terör ve katliam eylemlerini sürdürmeye başladılar. Koruyucu/hami olarak yaşlı/melun İngiltere kenara çekilmiş yerine büyük şeytan ABD devreye girmişti.

Siyonist çete ABD'yi arkasına alarak kurulduğu tarihten bu yana mütemadiyen saldırılarını sürdürdü. Aslında Siyonist çetenin yaptığı "zamana yayılmış soykırım"dan başka bir şey değildi. Her yaptığı saldırı ve katliamların ardından işgal ettiği toprakları genişletmiş oldu. Ne 67 "6 gün" savaşı, ne "Yom Kippur" 73 savaşı onu geri adım attırmadı. Aksine Mısır'dan Sina Yarımadası'nı, Ürdün'den Nehir Bölgesi'ni ve Suriye'den Golan Tepeleri'ni koparmış oldu. Ayrıca İslâm'ın başkenti Kudüs kentimizi de işgal etmiş oldu. Bu operasyonlardan sonra Siyonist çete dünya kamuoyu tarafından adeta "yenilmezlik efsanesi"ne dönüştü. Bükemediğin bileği öpeceksin zilletine düşen Arap ülkelerinin çoğu bu aşamadan sonra Siyonist işgal çetesine karşı teslimiyet bayrağını çekerek uzlaşma yoluna gitmeye başladılar. Bu durum karşısında mazlum Filistin halkı uzun yıllar sahipsiz kaldı. **Maatteessüf ki, İslâm ümmetinin başındaki yöneticilerin ezici**

çoğunluğu ilk kiblemiz Mescid-i Aksa'ya ve namusu ekberimiz olan kutsal Filistin topraklarımıza yönelik aidiyet duygusu taşımamaktadırlar. Kısacası İslâm ümmetinin başındaki siyasilerin kahir ekseriyeti hiçbir mesuliyet duygusuna kapılmadan, sergiledikleri vurdumduymaz kayıtsızlıkla Filistin davasına en büyük ihaneti yapmış olmaktadır. Diğer taraftan, "nasıl olsa yardım edeni, arka çıkkanı yok" rahatlığı içerisinde meydanı boş bulan Siyonist çete şirretçe ve fütursuzca saldırılarını arttırdı. Öyle ki, Siyonist eşkiya sürüsü zulüm, katliam ve işgaline ara vermeden Filistin halkını pres gibi ezmeye devam etti. O gün, bugündür mazlum Filistin halkı Siyonist çetenin saldırı, katliam ve işgaline maruz kalmaktadır. Günümüz itibarıyla bu kesintisiz işgal Filistin topraklarının %88'nin kaybedilmesine neden oldu. Ayrıca 2005 yılından bu yana Gazze'ye yönelik ambargolar da devam etmektedir. İnsanlara ilaç ve gıda ürünleri kısıtlı olarak verilmektedir. Yeni meskenler yapılmaması için buraya başta çimento olmak üzere her türlü inşaat malzemesi de girmesi yasak. Öylesine bir abluka altındalar ki, Gazze halkı için adeta hayat çekilmez olmuş. **Dünyada metrekare olarak insan başına düşen toprak en az Gazze'de bulunmaktadır. 2.3 milyon insan dar bir alana sıkıştırılmış vaziyette.** Ve her canı istediğinde ve bahanesiz bir şekilde başlarına bomba yağdıran bir katil sürüsününün muhatapları olmaktadır. Aslında "canları istediğinde" değil, bunu akidevi bir vecibe olarak yapıyorlar. Tahrif edilmiş kutsal kitapları, "Arz-ı Mevud'a ulaşmak için öldüreceksin" diyor. Zira Siyonistler Filistin dahil olmak üzere Fırat'tan Nil Nehri'ne kadar bütün Mezopotamya topraklarının kendilerine Allah tarafından miras olarak verildiğine inanmaktadır. Onların akidesi budur ve öldüre öldüre, katliam yapa yapa hedeflerine ulaşmak istemektedirler. Bu emel ve inançlarına ilişkin uzun vadeli planlarını aşama aşama tatbik etmektedirler.(5)

Siyonizmin ne menem bir şey olduğunu anlamak için tahrif ettikleri "kutsal kitapları" yeterince açıklayıcıdır. Bu metinlerde nasıl bir soykırım canavarlığı emredildiğini görmektediriz.

"Allah'ın Rabbin sana miras olarak vermekte olduğu bu kavimlerin şehirlerinden nefes alan kimseyi sağ bırakmayacaksın. Allah'ın bu Rabbin sana emrettiği gibi tamamen yok edeceksin." (Tevrat, Tesniye, Bap 20, Ayet 16,18)

"Vurun; gözünüz esirgemesin ve acımayın; ihtiyarı, genci ve ere varmamış kıızı ve çocuklarla kadınları helak için vurun." (Tevrat, Hezekiel, Bap 9, Ayet 5-6)

(Bu alanda daha detaylı okuma yapmak için; Roger Garaudy'nin İsrail Mitler ve Terör, Israel Shahak'ın Yahudi Dini Yahudi Tarihi adlı kitaplarına referans vermek yerinde olacaktır.)

Arap İsrail savaşı sonrasında İsrail'in 1948'de kurulmasının ardından zorla yerlerinden edilen aileler toprakların gözden çıkarılmış bölümlerine yerleştiriliyordu. İsrail'in bir "devlet" olarak tanınmasından bu yana uyguladığı apartheid rejim 1967'de Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'nın geri kalanını işgal etmesiyle devam etti. Burada yerlerinden edilen halk öncelikli olarak Şeyh Cerrah'a konuşlandırılıyordu.

Filistinliler, topraklarını ve evlerini sistematik olarak mülksüzleştirmek için ayrımcı yasalar kullanan İsraili yetkililer tarafından hedef alınıyordu. Kudüs Bölge Mahkemesi, halkın nesillerdir Şeyh Cerrah'ta yaşıyor olmasına rağmen ellerine gelen tebligatlarla evlerinden boşaltılmasına sözde hukuki gerekçeler buluyordu mesela. Sürüldükleri yerlerden de sürülen aileler artık sıradandı, olağandı. O topraklar taşınmanın, zorla yerinden edilmenin topraklarıydı...(6)

Filistin tarafının sürekli biçimde haklarının yenmesi, Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te topraklarının işgal ve ilhaka uğraması, köşeye sıkıştırılmış, seçeneksiz bırakılmış bir agresifliğe mahkûm edilmesine yol açıyor. Bu kısır döngü nesiller boyunca uzun yıllara yayılmış sistematik işkence, taciz, aşağılama ve sömürülme durumunun bir halkın bir arada yaşama, adil ve sağlıklı kalabilme kapasitesini de olabildiğince zayıflatıyor. Aşağılama ve tacizlerin sadece gündelik hayata dair değil kimlik boyutunda, dini sembollerine, tarihine yönelik de bir inkâr söz konusu.

İntifada

Filistin tarafında çaresizliğin ve imkânsızlığın ilk sembolü tam teçhizatlı askerlere taş atan çocuklardı. Tanka ya da askere taş atan çocuk, psikolojik üstünlük açısından tüm dünyada sempati toplayan masumiyet imgesi olarak hafızalara kazınacaktı.

"1967'de İsrail işgal ettiği Filistin'in eğitim sistemini de kontrol etmeye başladı. Sonraki yıllar içinde Filistin topraklarında başgösteren okul yetersizliğine rağmen yeni okullar inşa edilmesine izin verilmedi. Sınıflarda altmıştan fazla öğrenci eğitim görüyordu. Okullara yönelik harcamalar zamanla kesildi, araç-gereçten mahrum bırakıldı. Dolayısıyla bu süreçte pek çok çocuk eğitimden ve ideal eğitim ortamından mahrum kaldı. Üstelik yükseköğretimdeki okul harçlarının ağırlaşan yükü, eğitimi sekteye uğratan en önemli etkenlerden biriydi.

1987, Filistinlilerin işgale ilk tepkisini ortaya koyduğu yıl olarak tarihe geçti. Birinci İntifada yaşanınca İsrail zorbalığı gecikmedi. "Zorunlu tedbir" bahanesiyle yürüttüğü baskıcı ve yıkıcı uygulamalarından eğitim de öncelikli olarak payına düşeni aldı. Öğrenciler tutuklanmanın yanı sıra okullardan atılma, sınır dışı edilme gibi yaptırımlara maruz kaldı. Bu uygulamalar ne yaş ne sınıf gözetiyordu. İlkokuldan üniversiteye kadar her yaştan öğrenci ağır yaptırımlarla karşılaştı.

İşgalci uygulamalar okul binalarını es geçmedi. Özellikle yükseköğretim veren kurumların birçoğu süreli veya süresiz kapatıldı. Bununla da yetinmedi, kapatılan okullar ya hapishaneye dönüştürüldü ya da askerî üs olarak kullanıldı. Bu da yapıları geri dönüştürülemez kıldı. Bütün bu yaptırımlar eğitimin üçte iki oranında kaybına sebep oldu.

Yapılan araştırmalara göre, bütün yıldırmalara, şiddet içeren ağır uygulamalara, devamlı bombalamalara rağmen Filistinli çocuklar ve gençler yüzde altmış oranında eğitimi her şartta gerekli ve önemli buluyor.

Buradan da anlaşılıyor ki eğitimin yüceltildiği ve mecburi görüldüğü bir ortamı soluyorlar. Yani Filistinlilerin, İsrail yönetim ve denetimindeki eğitim sisteminin barikatlarını aşabilmek için gayriresmî okullar kurması ve eğitim yoksunluğuna "evde eğitim" modelini yaygınlaştırarak çare bulması, inançlarına olan sadakatlerinin ve sosyal tabiatlarının bir tezahürü.

Elbette "evde eğitim" Siyonist işgalcileri rahatsız etti. Suç unsuru olarak gördü ve evde eğitim aldıkları tespit edilenler hapis ve para cezasına çarptırıldı.

Bu meydan okuma ve gayretin, onları yüzde doksanlara varan okuma-yazma oranına kavuşturduğu yine araştırmaların bir sonucu. Böyle bir oran, savaş coğrafyasını soluyan nesillerin imkânsız başarıldığını da delili. Sağlıklı bir sosyal ve aile hayatı yaşamıyor olsalar da temel ihtiyaçlardan bile mahrum bırakılsalar da inançlarıyla hayata tutunmayı başardılar, başarıyorlar.

İsrail Filistinlilerin hayatının her alanını daralttığı gibi, eğitim özgürlüklerini engelledi; okul binalarını hapisane ve askerî üsse dönüştürerek eğitim mekânlarını yok etti; yetinmedi okullara bombalı saldırılar düzenledi; böylelikle bağlı bulunduğu "Çocuk Hakları Sözleşmesi"ne, "İnsan Hakları Evrensel Bilgirgesi"ne, "Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"ye ihanet etti. Tıpkı "Birleşmiş Milletler Savaş Hukuku"na aykırı olarak her yaşta sivile uyguladığı soykırımda bütün insanlığa ihanet ettiği gibi...

Siyonist işgalciler, yıllar boyunca okulları da bombaladı; tıpkı hastaneleri bombaladığı gibi... ama dünyanın en büyük eğitim direnişini yok edemediler."(7)

İlerleyen yıllarda Filistin siyasetine örgütsel mücadele hâkim olmaya başladı. Hamas, İslami Cihad ve Aksa Şehitleri Tugayı örgütlerinin yöntem olarak kullandığı ve "İstişhad" eylemleri olarak adlandırdıkları canlı bomba saldırıları, İslami Cihad'ın 1984'teki eylemi ile başladı ve 2016'ya kadar yani 32 yıl boyunca 87 saldırı ile sürdü. Çoğu sivil 749 kişi bu saldırılarda hayatını kaybetti. İsrail-Filistin sorununa eklenen bir diğer unsur ise 2001'de başlayan füze saldırıları oldu. 50 İsrail vatandaşının öldüğü bu saldırıların İsrail üzerinde psikolojik baskı kurmak dışında bir etkisi bulunmuyor. İsrail ise bu rastgele saldırılara karşı uyguladığı orantısız ağır devlet terörünü dünya kamuoyuna "terör tehdidi altında yaşayan modern bir toplumu savunmak" olarak yansıtıyor.

Her Gün Aşura, Her Yer Filistin

Uzun zamandır gündemimizden çıkmıştı Filistin. Dünyanın başka yerlerinde meydana gelen olaylar neticesinde Filistin'deki durum ilgimizi çekmiyordu. Neredeyse Filistin meselesinin kapanıp gittiğine inanmaya başlamıştık ki Gazzeliler yeniden Filistin'i gündemimize dâhil etti. İsrail işgalinin devam ettiğini; ablukanın, ambargonun, zulmün bitmediğini hepimize hatırlattılar.

7 Ekim'de Hamas'ın İsrail'e saldırması ile tüm dünyanın gözleri Ukrayna'dan yeniden Gazze'ye çevrildi. 29 Aralık 2022'de İsrail'de iktidara gelen Aşırı Sağcı Koalisyon Hükümeti Mescid-i Aksa ve Doğu Kudüs'ün diğer bölgeleri başta olmak üzere Filistinlilere yönelik tacizlerini rekor seviyede artırdı. Aynı süreçte Batı Şeria'daki paramiliter yerleşimlerin inşası hızlandırılırken, İsrail içerisinde yaşayan İsrail vatandaşı Arapların temel hakları konusunda açık ırk ayrımcılığı içeren politikalar yürürlüğe kondu. Aynı süreçte Gazze'ye yönelik abluka da daha da sıkılaştırılarak sürüyordu. Aşırı sağcı hükümetin zaman zaman Suriye'deki bazı noktaları bombalamasının yanında Türkiye ve Arap dünyasıyla normalleşme sürecine girdiğini, ancak bu süreçte dahi Ramallah Yönetimi'ni pas geçtiğini hatırlatalım. Hamas'ın 2 yıldır hazırlandığı 7 Ekim 2023 "Aksa Tufanı" saldırısı aslında bir taarruz. Yani zamana yayılmış saldırılara karşı sürekli savunmadan karşı saldırıya geçiş.(8)

Hamas tarihinde bir ilk olan, Filistin-İsrail tarihinde ise son 50 yılda bir ilk olan bu taarruz sonucunda en az 1.405 İsrail vatandaşı öldürülürken; 7 Ekim 2023 saldırıları İsrail topraklarının bir kısmının geçici de olsa ilk kez Filistin tarafından ele geçirilmesi/geri alınması demektir. İsrail kamuoyu açısından hem güvende olmadıkları hem varoluşsal açıdan Holokost benzeri bir şiddet ile karşılaştıkları hem de toprak/kontrol kaybettikleri bir travmaydı. Hamas baskın unsur olarak diğer Filistinli örgütlerinde katılımı/katkısıyla. Her şeyi kuşattığını düşünen bir güce/İsrail'e karşı huruç hareketi yaparak başarılı bir eylem ortaya koydu.

Kassam Tugayları'nın 7 Ekim'de İsrail'e karşı başlattıkları Aksa Tufanı operasyonunun ardından İsrail'in bir

öfkeyle alabildiğine orantısız bir karşılık vereceği sürpriz değildi elbet. Hamas'ı normal şartlar altında destekleyenlerden bile bunu bile böyle bir çıkış yaptığı için sorumsuz davranmakla suçlayanlar büyük bir yekûn tutuyor. Aslında Hamas'ın "durduk yerde" böyle bir çıkış yaptığını düşünüyor olmaları, Filistin'deki derin insani sorunların 6 Ekim itibariyle ne durumda olduğuna dair nasıl bir lakaytlık içinde olduklarını da gösteriyor.(9)

İyiniyetli olarak herkes "Şiddete başvurursanız İsrail'e de koz verirsiniz" diye akıl veriyor ama 75 yıllık bir tarih artık bu itidal çağrısını desteklemiyor. Çünkü sessizce oturduklarında da onlar için bir şey değişmedi. "Uslu" durduklarında da ödüllendirilmediler. İsrail devletini tanımak, barış anlaşmaları imzalamak kaderlerini değiştirmede. 2018-2019 yılında Gazze'deki İsrail çitlerine doğru tamamen sivil Büyük Geri Dönüş Yürüyüşü başlatan 30 bin Filistinli protestocunun da üzerine de İsrail ateş açmış ve 223 sivil gösterici öldürülmüştü. Birkaç küllüstür füzeye karşılık son 16 yıldır aralarında plajda top oynayan çocuklarında da olduğu binlerce sivil Filistinli İsrail saldırılarında öldü.(10)

İsrail işgal rejimi, Filistinlilere karşı yürüttüğü acımasız politikaların ektiği sonuçları biçiyor. Başta Cenin ve Nablus kentlerinde yürüttüğü terör politikaları diğer taraftan Gazze'ye 2006'dan beri uyguladığı ablukanın ve Mescidi Aksa'ya yönelik neredeyse rutin hale getirdiği baskın politikalarının büyüttüğü öfke ilahiyane bastırılması mümkün değildi. İşgal yönetiminin Filistinlilere neleri reva gördüğünü görmek için Gazze'ye bakmak yeterli. Birleşmiş Milletler verilerine göre suyun yüzde 97'si içmeye uygun değil, halkın yüzde 56'sı yoksulluk içinde, gençlerin yüzde 64'ü işsiz, halkın yüzde 80'i uluslararası yardıma bağımlı ve yüzde 70'i mülteci, halkın tamamı ise İsrail kuşatması altında. Batı Şeria'da da durum farklı değil. Bu nedenle İsrail işgalinin

ve sistematik ihlallerin, yok sayma ve mağduriyetin bu son yaşananlardan daha büyük patlamalara yol açmaması insan doğasına aykırıydı.

"2005 ile 2020 yılları arasında sadece öldürülen Filistinli ÇOCUK sayısı 3 Bin 97, yaralı çocuk sayısı ise on binleri geçmişti. 2015-2020 yılları arasında 7 binden fazla çocuk gözaltına alınmış, içlerinden bazıları 10 yıldan fazla hapis cezasına çarptırılmıştı. Bu çocukların büyük çoğunluğu Kudüs'ün işgal altında olan kesimindedi. Çocukları her an yıllarca cezaevine düşme tehdidi altında olan aileler, evlerini ve topraklarını satıp bölgeyi terke zorlanıyordu. İkinci İntifada döneminde İsrail kuvvetlerince yıkılan ev sayısı 27bin'i geçmişti. Ki sadece Cenin saldırısı sırasında yıkılan ev sayısı 1000'in üzerindeydi.

2023 yılının başından beri İsrail güçlerinin şehit ettiği Filistinli sayısı 172,yaralı sayısı 7 bin 372. (Son iki ay hariç) Ve sadece son 8 ay içinde Filistinlilere ait 780 ev ile 22 okul yıkıldı.

BM raporuna göre İsrail 2015-2022 yılları arasında 7 yılda tam 9 bin çocuğun direk ya da dolaylı ölümünden sorumlu. İsrail, bunu tamamen UMURSAMAZ biçimde "savaşın bedeli bu" diyerek geçiştirdi. Geri kalan kimsenin de umurunda olmadı. Kimse "İsrail bu insanları, bu kadınları, bu yaşlıları, bu çocukları nasıl katlede" diye de hesap sormadı.

İsrail o kadar rahatlamış ve kendine güvenir hale gelmişti ki, İran'ın içlerinde işlediği/işlettiği cinayetleri ve operasyonları açıkça kabul ediyor, Suriye hava sahasını dilediği gibi kullanıp nokta operasyonlarla askeri ya da sivil insanları öldürebiliyordu. Düşünün, Aksa Tufanı Operasyonundan sadece 2 gün önce Suriye'de bir askeri okulun mezuniyet törenine SİHA ile yapılan saldırıda 100'den fazla sivil ve askeri personel öldürüldü. Bu operasyonu kimin yapabileceğini herkes biliyordu ancak kimse adını anmak istemedi. Sanırım

dokunulmazlığı olan bu ülkenin ismini anıp tadımızı kaçırmayalım diye düşündüler. Böylece 100'den fazla insan ölmesine ve yaralanmasına rağmen olay dünya gündemine giremedi. (bu arada da Şam'daki Esad rejimi zeytin toplayan köylüleri bombalıyordu İdlip'te)(11)

İrk üstünlüğüne, dolayısıyla diğer ırk(lar) ın aşağı olduğu üzerine kurulan apartheid idaresi sadece şiddet doğurur. Böyle bir işgalin şiddet üretmekten başka seçeneği yok. Bu tespit olan biteni tasvip etmek anlamına da gelmiyor. İsrail işgalinin insanlık dışı şiddet pratiğini, mülksüzleştirmeyi, yok saymayı, aşağılamayı görmeden; olan biteni geleneksel devletler hukuku terimleri ve klişe yaklaşımlarla çözümlemeye çalışmak en hafif tabirle meseleyi ıskalamak olur. Kaldı ki İsrail vicdanı ve gözü olan herkese Gazze'de son yaptıkları ile Filistin sorunundan ne anladığını göstermiş oldu.

1948'de yaşanan Nakba'nın dünya için bir son nokta olacağı, Filistin halkının daha büyük bir trajediyle bir daha karşılaşmayacağı düşünülüyordu. Gazze, 1947'de 17 bin nüfusluken zorunlu göçlerle 1948'de 100 bin nüfusu aşmış. Bugün saldırılardan önce 2.300 000 (yazıyla ikimilyonüçyüzbin) kişinin yaşadığı bir açık hava hapisanesi görünümündeydi. 2 milyon insan 16 yıldır Beykoz büyüklüğünde (Gazze şeridi, Akdeniz kıyısında 41 km uzunluğunda 10 km genişliğinde İsrail, Mısır ve deniz arasına sıkışmış küçük bir toprak parçasından oluşmaktadır.) 350 kilometrekarede yaşıyor. Hala şehirde artık küçük şehirlere dönmüş büyük mülteci kamplarında yüzbinlerce insan yaşıyor.

İşgalci İsrail, Gazze'yi muhasara altına almak üzere şehrin etrafına 65 km uzunluğunda bir duvar örmüş ve geçişleri engellemek üzere bu duvarın 9 metre altına kadar sensörlü yeraltı bariyeri, üstüne ise 6 metre yüksekliğinde akıllı bir çit yerleştirmiştir. Denizden girişleri tespit etmek için de deniz bariyeri inşa etmiştir. Duvara ayrıca uzaktan kumandalı silah sistemi, radarlar ve kokpitler yerleştirerek güçlü bir koruma sistemi geliştirmiştir. İsrail, bu tedbirlerle tabiri caizse Gazze'yi tam bir açık hava hapisanesine çevirmiş bulunmaktadır. Üstelik şehre giren çıkan tüm ürünler de Mısır ve İsrail tarafından izne tabi tutulmaktadır. Bu ülkeler istediğine izin vermekte istediğini reddetmektedir. Gazzeliler bu ambargoyu aşmak ve günlük yaşamda ihtiyaç duydukları malzemeleri, gıda ürünlerini temin etmek için Mısır tarafına açtıkları gizli tünellerden

malzeme giriş çıkışını sağlamaya çalışmaktadırlar. Özetle söylemek gerekirse Gazze en temel haklardan bile mahrum bırakılan Filistinlilerin yaşadığı bir yüksek güvenli hapisaneye dönüştürülmüş bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) istatistiklerine göre Gazze'de yaşayan insanların yüzde 80'i fakir ve uluslararası yardımlara muhtaçtır. Bir milyon kişi günlük gıda yardımına ihtiyaç duymaktadır. Gazzeliler günlük yaşamda ihtiyaç duyulan su, elektrik, sağlık hizmeti gibi temel hizmetlerden dahi yoksundur. Mesela yine BM verilerine göre 2021 yılında Gazze'ye günlük sadece 13 saat elektrik verilebilmiştir. Gazzeliler günlük yaşamlarını sürdürebilecek hizmetlerden yoksun oldukları gibi gelecekleri hakkında da bir öngörüye sahip değiller. Gazze halkı bilinçli ve tedrici olarak "kaybedeceği bir şeyi bulunmayan" bir topluluk haline getirilmiştir.(12)

İşgalci İsrail'in İşgal atındaki Batı Şeria'da yaşamakta olan Filistinliler de benzeri uygulamalara tabi tutulmaktadır. Buradaki yerleşim birimleri de duvarlarla veya çitlerle çevrilmiş ve yerleşim birimleri arasındaki irtibatlar koparılmıştır. Bu yerleşim birimlerinde seyahatler izne tabidir ve çoğunlukla izin verilmemektedir. Hemen tüm dünya vatandaşlarının sahip olduğu kendi topraklarında seyahat edebilme özgürlüğü Filistinlilere tanınmamaktadır. Filistinliler gelecekleri konusunda tam bir belirsizlik içindedirler. Zaman zaman sahip oldukları evleri ve mülkleri haksız sebeplerle ellerinden alınmaktadır. İhtiyacı bulunan insanlar ev yapmaktan çekinmektedirler, zira İsrail makamları çeşitli gerekçeler ileri sürerek yapılan evleri yıkabilmektedir. Özetle söylemek gerekirse 70 yıldır işgal altında ezilen Filistinlilerin dünyalık nimetler anlamında geleceğe dair bir umutları bulunmamaktadır.

Hamas'ın operasyonu planlayan Kassam Tugayları komutanı Mahammed Dayf da 1965'te Gazze'deki Han Yunus mülteci kampında doğmuş, ikinci nesil bir mülteci. Doğduğunda Gazze Mısır'a bağlıyken, 1973'de İsrail'in eline geçmiş, 1993'de Oslo anlaşmalarıyla Filistin yönetimine verilmiş, en son 2005 seçimlerinde de Hamas seçimleri kazanınca da İsrail ablukası altında yaşamaya başlamış bir neslin mensubu.

2 milyon Filistinliden beklenen de o kafesin içinde sessizce oturmalarıydı. Uzun süredir öyle de yaptılar. Son iki yıldır Gazze'den İsrail'e saldırılar da kesilmişti.

Peki İsrail'de ne oldu? Filistinliler sessizce otururken, İsrail'de tarihin en şahin, en yobaz, en milliyetçi hükümeti kuruldu. O kadar şahin bir hükümet kuruldu ki Filistinlilerin arazilerinde yeni yerleşimler için ve Filistinlilerin aleyhine atmak istedikleri ama ayrımcılık yasaklarına takılan adımlar için, bu adımların takıldığı İsrail Anayasa Mahkemesi'ni aradan çıkaran bir reforma imza attılar. Aylarca İsraililer sokaklarda direnmesine rağmen, Knesset'ten de geçirdiler.

Gazzelilerden beklenen o kafesin içinde kendileri için hazırlanan yeni kaderlere rıza göstermeleriydi. Ama öyle yapmadılar. Kafeslerini parçalayıp çıktılar. (13)

6 Ekim itibarıyla bütün dünyada, dostları arasında bile Filistin davası neredeyse artık mevcut haliyle oldu bittiye bağlanmış, önemsizleşmiş bir durumdaydı. İsrail'le ilişkileri normalleştirme yolunda bir hayli mesafe katetmiş İslam dünyasında Filistin, Gazze, Kudüs, Mescid-i Aksa'da olup bitenler duyulsa bile artık kanıksanmış, kabullenilmiş o haliyle normalleşmiş gibiydi. **Oysa Filistin'de çığnayan insan onuruydu, bütün Müslümanların mukaddesatı Mescid-i Aksa adım adım yıkıma doğru gidiyordu.** Mescid-i Aksada

Cuma namazına bile giderken İsrail kontrol noktasının iznine bağlı olmanın aşağılayıcılığı, Filistin'in, Gazze'nin çocuklarına, kadınlarına, sivillerine yapılan saldırılar ve bütün İslam dünyasına yapılmış hakaret, aşağılama ve saldırı. Buna karşı Arap, İslam ve Türk dünyasının bu kadar sessiz, lakayt kalması İsrail'in en büyük gücünü oluşturuyor.

Aksa Tufanı

7 Ekim 2023 sabahında Filistin'in Gazze şehrinin yönetimini fiilen yürütmekte olan İslami Direniş Hareketi (Hamas) örgütünün İzzeddin el-Kassam Tugayları isimli askeri kanadı ve beraberindeki direniş örgütleri ile beraber İsrail'in yüksek teknolojiyle inşa ettiği ve dünyanın geçilemez olarak tanımladığı Gazze kuşatma duvarını, Demir Kubbe olarak isimlendirilen hava savunma sistemini karadan, denizden ve havadan aşarak İsrail'in işgali altındaki topraklara girdi; bazı askeri üslerini ele geçirdi, bazı şehirleri kontrol altına aldı ve birçok İsrail askerini öldürdü, bir kısmını ise esir aldı.

Kassam Tugayları Aksa Tufanıyla İsrail'in korkulacak bir tarafının olmadığını bütün dünyaya gösterdi. 17 yıldır kuşatma altında modern tarihin en ağır boykotuna maruz kalmış küçücük bir toprak parçasında, çok az sayıda insan çok büyük orduya sahip (arkasında ABD'nin sınırsız desteği bulunan) İsrail'in bütün fiyakasını yerle bir etti. Hamas'ın az imkânlarıyla çok imkanlara sahip İsrail'in bütün efsanevi askeri, istihbari, medyatik ve siyasi kubbelerini paramparça etmiş oldu. Bu saatten sonra Hamas yok edilse bile başaracağını başarmış, bütün İslam dünyasının içinde, hatta bütün dünya halkları nezdinde eşi görülmemiş bir bağımsızlık ve özgürlük alevini yakmış oldu. Hamas'ın bu başarısı daha şimdiden onun yok olmasını isteyenlerin kâbusu olarak kalplerine yerleşmiş durumda.

Aksa Tufanının sadece Filistin için değil, bütün İslam dünyası için, hatta bütün dünya için yeni bir ufuk açmış olduğunun en önemli ve öncelikli kazanım olarak ifade edilmesi gerekir.

Hamas Siyasi Liderlerinden Halit Meşal İstanbul Windsor Otel'de Dünya İslam Parlamenterler Forumunda yaptığı bir saate yakın konuşmasında; (26.11.2023) özellikle Aksa Tufanı'nın askeri, siyasi, uluslararası, ekonomik, medyatik ve bilinç düzeyinde gerçekleşen sonuçları ile ilgili olarak. "Kassam Tugaylarının İşgal devletinin tarihinin en büyük hezimetini yaşattığını ve buna karşı başlatıp 50

gündür aralıksız sürdürdüğü saldırılarında hiçbir hedefine ulaşamadığını örneklerle anlatan Meşal, Aksa Tufanı'nın rasyonalist siyaset ufku içinde anlaşılamayacağını da gösterdi.

Aksa Tufanı'nın bir sebep değil, bir sonuç olduğunu, ama tabii ki bu sonucun arkasında bir İslami siyaset ufku ve iradesinin olduğunu anlattı Meşal.

Dışarıdan bakan Müslümanların bile ne yazık ki Filistin meselesini artık alabildiğine lüzumsuzlaştırıp anlamsızlaştırmış oldukları bir aşamaya geldiği halde Filistin meselesini bizatihi yaşayan Gazze veya Batı Şeria'dakilerin aldıkları inisiyatifle "kendi kaderini tayin" denilen hakkın gerçek anlamda neye tekabül ettiğini göstermiş oldu Gazzeliler. Aslında hesap basitti: şayet Cezayirli, Afganlar ve Vietnamlılar, kendilerinden o yenilmez, büyük güce teslim olmalarını talep eden konforlu dostlarını dinleseydi ne Cezayir ne Afganistan ne Vietnam asla sömürgecilikten ve işgalden kurtulamazdı.

Aksa Tufanı sadece Filistinlilere karşı değil, bütün dünyada siyaset, medya, uluslararası dengelere karşı kurduğu demir kubbeleri yıktı geçti. Ama daha önemli zihinler ve iradeler üzerinde siyonizmin yerleştirmiş olduğu demir kubbeyi çökertti. İnsanlar özgürlüğün ve izzetin bir irade meselesi, insanın içinden başlayan bir irade meselesi olduğunu Gazzelilerden öğrendi..."(14)

7 Ekim'de demir kubbeleri parçalayıp delerken sergiledikleri hiç kuşkusuz eşsiz bir kahramanlık örneği idi. Dünyanın zalimlere boyun eğmiş olduğu ve artık bu zalim düzenin değişemez, yenilemez, devrilemez olduğuna dair karamsarca bir teslimiyetin başat bir atmosfer haline getirdiği demir kubbeyi de delip geçti Hamas. Bu aynı zamanda bugün için taş atan çocukların Davut peygamberin elindeki taş gibi hedefini bulduğunun göstergesi olarak okunması gerekir.

7 Ekimde yaşanan olaylar, İsrail'in askeri ve istihbari bir zaaf içinde olmasının yanı sıra iç politikada da bir çalkantının eşliğinde olduğunu, bir savunma planına sahip olmadığını ortaya koyan bu durum, Nahal Piyade Tugayı komutanı Albay Yonatan Steinberg'in Hamas savaşçılarıyla yaşanan çatışmalarda öldürülmesiyle tescillendi. Bu olay, İsrail ordusu için büyük bir moral bozukluğuna neden oldu ve ulusal bir travma haline geldi. Filistinli mücahitler, arkasında uluslararası destek olmamasına, herhangi bir devletin himayesinde

olmamasına rağmen, İsrail'in stratejik, taktiksel ve siyasi olarak ne kadar kırılğan olduğunu son derece ustalıklı göstermeyi başardılar.

Devam eden günler boyunca o kâbuslar gören Siyonizmin, ölçüsüzce, kuralsızca, ahlaksızca saldırılarına karşı topyekün olarak Gazze halkının izzetli duruşları da ayrı bir kahramanlık örneği idi. Gazze'ye kara saldırısında efsanevi yüksek teknolojiye sahip o tanklarını görece çok basit silahlarıyla, patlayıcılarıyla avlayan Kassam neferlerinin sergiledikleri maharet, cesaret ve yüreklilik kahramanlığın en somut tezahürüydü.

12.12.2023 tarihi itibarıyla Gazze toprakları içerisinde en az 20.000 insan ağır bombardıman altında hayatını kaybetti. Bu saldırılarda ölenlerin yüzde yetmişini ise kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Bugün çok fazla katliam yapabiliyor olmak ne gücün ne de uzun ömürlülüğün bir işareti. Olsa olsa bütün dünyanın aklının ve vicdanının reddedeceği bir nefretin giderek patlama noktasına ulaşacak kadar birikiyor olduğunu gösteriyor. Bütün Avrupa şehirlerinde, hatta İsrail'in kurulmasına önyak olmuş İngiltere'nin başşehri Londra'da bile İsrail'e karşı biriken öfke, patlama noktasına gelmiş durumda.

Aksa Tufanı'nın 50. gününde esir takası için başlatılan geçici ateşkes İsrail'in acizlik ve hezimetten başka bir anlama gelmeyen 50 yıllık barbarca saldırılarının ardından yeni bir hezimetin işareti haline geldi. Esir takası esnasında yaşanan sahneler Kassam Tugayları ile İsrail işgal gücü arasında bütün dünyaya bir karşılaştırma yapma fırsatı verdi. İsrail'in serbest bırakmak zorunda kaldığı esirlerin önemli bir kısmının küçük yaşlarında alıkonulmuş ve çocukluklarını yaşamaktan zalimce menedilmiş çocuklar olduğu bir kez daha görüldü. Bunu anlatmak için Filistinlilerin yıllardır dillerinde tüy bitiyordu da kimseye anlatamıyorlardı.

Serbest bırakılanlardan birisinin daha 12 yaşında olduğu ve 5 yıldır tutuklu olduğu hikayesi mesela. İşgalci güç çocuk katili olduğu kadar en masum, en güzel haliyle çocukluğun da katili. İsrail'in serbest bırakmak zorunda kaldığı her Filistinli esir hiçbir şey anlatmasa bile hikâyesi hemen gün yüzüne çıkıyor. Çocuk yaşta alıkonulanlar ve yıllardır hapiste türlü işkenceler altında ailelerinden, evlerinden, okullarından, çocukluklarından kopartılmış şimdi yaş-baş almış insanlar. Gördükleri işkencelerle, yaşadıkları zulümle birdenbire büyümüş çocuklar. Esir veya rehine takasının İsrail boyutunda İsrail'in en ahlaksız bir terör örgütünden daha ahlaksız, daha hukuksuz bir örgüt mesabesinden ileri gidemediği görülüyor.

Buna mukabil Hamas'ın serbest bıraktığı her esir tam aksine Hamas ve Kassam Tugayları için müthiş bir tanıtım efsanesine dönüşüyor. Esirlere yapılan muamelenin sadece kendilerinden veya bireysel olarak bir-iki kişinin istisnai bir davranışı olmadığı da görülecek şekilde. Birine ikisine değil, esirlerin tamamına özenle ve ilkeler gözetilerek davranılmış. Bu tam da İslam'ın üstün ahlakının savaş halinde bile terkedilmeden harfi harfine uygulandığının resmi. Teslim edilen her İsrailinin esir Kassam Tugaylarından ayrılırken bir dostundan ayrılır gibi vedalaşması esaslı filmlerden çıkıp gelmiş görüntüler ortaya koyuyor. Esir tutuldukları esnada olabildiğince nazik davranılmış olduğu ve en ufak bir eziyet, işkence hatta kem söze maruz kalmamış olduklarını duruşlarıyla, davranışlarıyla kendileri ilan ediyorlar. Bu sahnelerle Hamas zaferine zafer katarken, İsrail bu olayla birlikte de hezimet üstüne hezimet yaşıyor.

Ama Kassam'ın esir takasında her bir esiri bırakırken sergilediği asalet, nezaket ve vakar, kahramanlığının tesadüfi olmadığını, tek bir kereye mahsus olmadığını, kahramanlara özgü kökleri olduğunu da gösterdi. Bu asaletin köklerinin İslam'da olduğunu her halleriyle, her sözleriyle belli ederken bütün dünyaya İslam'ın yüceliğini de lisan-ı halleriyle tebliğ etmiş oluyorlar. Böylece yıllardır İslamofobi endüstrisinin DAES gibi ürünlerle yaymaya çalıştığı çarpıtılmış imajları silip yerine İslam'ın gerçek yüzünü yerleştiriyor.(15) İsrail terör devleti 7 Ekim'den itibaren tarihinde biriktirdiği bütün propaganda sermayesini son kuruşuna kadar tüketmek zorunda kaldı. Aksa Tufanı İsrail'in şimdiye kadar

tepe tepe kullandığı Holokost sermayesini ona en aptal ve en savurgan şekilde harcatmış oldu. İsrail soykırımın kurbanı değil bizatihi en vahşi faili olma özelliğiyle bütün dünyaya tekrar görünmüş oldu. Üstelik bu görüntü öyle propaganda illüzyonlarıyla gerçekleşen bir görüntü değil. Tüm dünya İsrail'i suçüstü durumunda yakaladı.

Kasım,2023 Tarihi İtibariyle; BM'ye bağlı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de Gazze Şeridi'ndeki sağlık sistemini hedef alan 59 saldırı tespit etmiştir. Bu saldırılarda 26 sağlık tesisi isabet almış, 17 hastane ve 23 ambulans hasar görmüştür. Kuzeyde bulunan dört hastane (Beit Hanun, Hamad, El Karama ve Ad Dura) aldıkları uğradıkları hasar nedeniyle tümüyle boşaltılarak faaliyet dışı kalmıştır.

OCHA'ya göre, eğitim tesisleri ve diğer sivil altyapının gördüğü tahribat da artan ölçüde kaygı konusudur. 18 Ekim Çarşamba günü itibarıyla Gazze Şeridi'nde toplam 178 eğitim tesisi saldırılarda isabet almıştır.

Bunlardan 20'si, bir BM kuruluşu olan BM Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) tarafından yönetilmektedir. İsalet alan bu okullardan 2'si yerinden olmuş insanlar için barınak olarak kullanılmaktaydı.

Raporun bu bölümünde, İsrail'in hava saldırılarında hasar gören yapılar arasında bir üniversite binası, 7 kilise ve en az 11 caminin de bulunduğu belirtiliyor.

OCHA'nın tespitlerine göre, ağır hasar gören altyapı içinde su ve arıtma tesisleri de var. Buna göre, 12 Ekim itibarıyla, en az 6 su kuyusu, 3 su pompa istasyonu, bir su deposu ve deniz suyu tuzu arıtma tesisleri de hasar görmüştür.

BM kuruluşu, Gazze Şeridi'nde çatışmaların başlamasından sonra yerinden olan insanların sayısının 1 milyon olarak tahmin edildiğini kaydediyor. Bu toplam içinde 527 bin 500 kişi UNRWA tarafından belirlenen acil barınaklarında yerleştirilmiştir. Bunlardan tahminen 367 bin 500'ü Gazze'nin orta ve güney bölgesindedir.

OCHA, bu bölgelerdeki barınaklarda kapasitenin çok üstüne çıkan bir yoğunluk yaşandığına, bunun sonucu su, gıda ve tıbbi malzemenin kritik derecede yetersiz kaldığına dikkat çekiyor.

Raporun bu bölümünde aynen şöyle deniliyor: "UNRWA, bazı barınaklarda içilebilir su miktarını adam başına günde bir litreyle sınırlamak zorunda kalmıştır. Uluslararası asgari standart 15 litredir."

Geçtiğimiz Mart ayında Gallup tarafından ABD'de yapılmış bir araştırmaya göre Demokratların Filistinlilere yönelik sempatisi artış trendinde ve bu partinin daha büyük bir yüzdesi artık İsraililerden çok Filistinlilere sempati duymaktadır. Rakamsal olarak Filistinlilere yönelik sempati % 49 iken şimdi İsrail'e karşı sempati % 38'e kadar yani İsrail aleyhine -11'e kadar açılmış durumda. Bu araştırma X, Y ve Z kuşakları arasında da karşılaştırmalı olarak yapılmış. Bütün kuşaklarda benzer bir trendin var olduğu ama bilhassa Z denilen kuşak içinde İsrail'e yönelik antipatinin daha da yükseldiği görülüyor. Son İsrail saldırıganlığı karşısında bu eğilimin aynı istikamette daha da derinleştiği öngörülüyor. Aslında bu durum uzun zamandır İsrail'e adeta rehin haline gelmiş olan ABD'nin dış politikasına karşı giderek artan bir rahatsızlığın da dışı vurumu.(16)

Kendi topraklarını işgale karşı savunan, düşmanı işgal etmiş olduğu topraklardan çıkarmaya çalışan hareketleri terör örgütü olarak nitelemek ucuz ve iğrenç bir kurnazlıktır. Savaş bittiğinde İsrail ahlaki

açıdan kaybeden olacak ama sadece İsrail değil siyasi, diplomatik ve ekonomik etkisizliği nedeniyle topyekün coğrafyanın ülkeleri de prestijlerini kaybedecek. İslam dünyasının on yıllardır yaşadığı zaaf, Filistin topraklarında adım adım büyüyen işgal ve katliamlara seyirci kalmasıdır.

Kazanımlar ve Süreç

Hamas Aksa Tufanı saldırısı ile bir çığır açtı. Bu çığırın devam ettirilmesi öncelikle Müslümanların sorumluluğundadır. Artık zihinlerde yenilgiye mazeret aramak yerine "ne yapabiliriz ki" deki "ki" yi kaldırıp "ne yapabiliriz?"e yoğunlaşmamız gerekir. Bugün her zamankinden fazla olarak zaferin yöntemlerini araştırmayı önelemeyi ilke haline getirmeyi mümkün kılan bir çabalamanın parçası olabilmenin yollarını bulabilmeliyiz. Müslümanların çekinik davrandığı ve birlik olamadığı günümüzde her türlü birleştirici platformda yerimizi almamız ve destek vermeliyiz.

İslam Dünyası neden sessiz ya da gereken tavrı almıyor sorusunun öznesi olan "İslam Dünyası"nın 51 ulus-devlete bölündüğünü ifade edelim. Bu ülkelerin en güçlüleri Ortadoğu'da Türkiye, İran, Mısır ve Suudi Arabistan; Afrika'da Fas; Hint alt kıtasında Pakistan; Güneydoğu Asya'da ise Endonezya ve Malezya.

- Dünya petrol üretiminin yüzde 65'i,
- Dünya doğalgaz üretiminin yüzde 51'i,
- Dünyada bilinen uranyum yataklarının yüzde 39'u,
- Dünya doğal kauçuk üretiminin yüzde 70'i,
- Dünya kalay üretiminin yüzde 52'si,
- Dünya buğdayının yüzde 15'i,
- Dünya pirincinin yüzde 17'si,
- Dünya baharat üretiminin yüzde 39'u,
- Dünya şeker pancarı ve şeker kamışı üretiminin yüzde 31'i,
- Dünya fosfat üretiminin yüzde 41'i İslam ülkelerinde yapılıyor ya da kaynaklar bu ülkelerde bulunuyor.

Normalde bu denli bir ekonomik güç dünya siyasetinde de önemli bir güç haline gelebilir. Ancak bahsini ettiğimiz 51 ülkenin yönetimleri BM'yi tasarlayan ve dünyayı yöneten beş ülkeye bağımlı haldedir. Hepsinin sömürge ve manda dönemlerinde kalma bağımlılıkları vardır. Bu sebeple ortak bir tavır belirleyebilecek Avrupa Birliği (AB) tipi bir ortak ekonomik ve siyasal birliğe sahip değillerdir. **Söz konusu devletlere egemen olan resmî ideolojiler de birlik taraftarı değil ulusalcı-milliyetçi ayrışma taraftarıdır.**

"Bu savaş askeri olduğu kadar psikolojik. Güvenlik garantisiyle dünyanın dört bir yanından getirilen "yerleşimciler" artık güvende olmadıklarını biliyor. İsrail, "güvenlik" psikolojisini bir sosyolojiye dönüştürdü ve bu sosyolojiden bir ulus inşa etti. Bu şoku atlatmaları zaman alacak. Savaşın İsrail'in kalbine taşınması, İsrail toplumunun artık yorulmuş kesimlerinin İsrail devletine olan sarsılmış güvenini daha da tahrip edecek. En azından Hamas, bu durumun Gazze kuşatmasının hafiflemesine, Mescid-i Aksa'ya yönelik baskıların sona ermesine zemin hazırlayacağını ve sonunda 1967 sınırlarının kapısını aralayacağını düşünüyor."(17) 7 Ekim saldırısının görünmeyen sonuçlarından biri İsrail'de hem kamuda hem toplumsal alanda ortaya çıkan dehşet verici paniktir. Son bir ayda inanılmaz derecede Yahudi İsrail'i terk etmeye başladı.

İsrail açısından en tehlikeli gelişme bölgede demokratik dalganın güçlenmesidir. Zira bir Apartheid rejimi için demokrasi hem iç hem de dış tehdittir. Şu anda bütün dünya Müslümanlarında Batı'ya duyulan inanç, güven ve beklentiler tamamen tükenmiş vaziyette. Halklarda uyanan bu şuur yöneticiler üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Arap Baharı sırasında hem Tel Aviv'in hem de Batı'nın yaşadığı paniğin arkasındaki önemli sebeplerin başında "demokrasi korkusu" gelmekteydi.

Nitekim daha önce İsrail ile "normalleşme" sürecine girmiş bütün İslam ülkeleri geri adım attılar. Halkın artan öfkesine lakayt kalamayan Ürdün hükümeti İsrail'den elçisini geri çekti. Normalleşme adına elçilik açmış olan Bahreyn de büyükelçisini geri çekti.

"Ben 7 Ekim itibariyle Hamas'ın başlattığı yeni sürecin temel hedefinin, bilhassa Suudi Arabistan'ın İsrail'le barış anlaşması imzalamasının önüne geçmek

olduğunu düşünüyorum. Şimdiye kadar bölgeden gelen işaretler, Suudilerin -en azından şimdilik- İsrail'le barış sürecini buzdolabına kaldırdığını gösteriyor. Diğer ülkeler de, kendi kamuoylarının duygusal ve öfkeli baskıları altında, İsrail'le flörtlerini bu derecede aleni sürdüremeyeceklerdir. **Bilinçli, güçlü ve çalışkan olmaktan başka çaremiz yok. Bu üç haslet, mutlaka birlikte var olmak zorunda, biri veya ikisi eksikse, netice de hasıl olmuyor.** Türkiye, saha çalışmaları ve somut malzeme eksikliğinin had safhada yaşandığı bir ülke. Herhangi bir gence, İslâm coğrafyasına dair sağlam ve güvenilir bir kaynak tavsiye etmekte son derece zorlanıyorum, çünkü bu evsafa kaynaklar bir elin parmaklarını geçmiyor. Yüzeysellik, hamaset ve romantizm, başımızın kallavi belaları olarak kapımızda nöbet tutuyor. Geleceğe de kalacak derinlikli işler yapabilmek, ancak bu belaları savmakla mümkün olacak."(18)

Günlerdir sosyal medyadaki tepkileri, protestoları, haykırışları, hikâyeleri takip ediyoruz. Gazzelilerin sergiledikleri duruşa âşık olup Müslüman olanlar, Filistin sembollerini çantasına, kıyafetine, duvarına iliştirenler, İsrail işgalini her platformda cesurca dile getirenler, kendi devlet yöneticilerinin İsrail yanlı politikalarından vazgeçmesi gerektiğini ilan edenler, ellerinden Filistin bayraklarıyla protestolara katılan Siyonizm karşıtı Yahudiler, Filistinlilerle hemen empati kuran Amerikan yerlileri, ayrımcılığın ne olduğunu bilen ve bunu iliklerine kadar yaşamış Siyahiler, coğrafi olarak ne kadar uzak olsalar da vicdanlarının sesine kulak veren Uzakdoğulular, İngiliz aklının nasıl çalıştığını yakinen bildikleri için içleri daha bir yanan İskoçlar, İrlandalılar bize bir şey anlatıyor aslında: İsrail yönetimi bir avuç Filistinliden kurtulmak isterken, yeryüzünün

bütün vicdanlı insanlarını Filistinli yaptı... Gazze'deki 2 milyon Filistinliden kurtulmak isterken İsrail, dünyanın farklı ülkelerinden milyonlarca gönüllü Filistinliyi buldu karşısında. Ve şimdi bu milyonlar, ana akım medyanın göstermek istemediği, göstermekten kaçındığı, çarpıtıldığı gerçeklerin peşine düşmüş durumda. Evet, suskunluk sarmalı, en inceldiği yerden koptu. İsrail yanlı büyük sermaye grupları tarafından yönetilen dünya medyası, yüz yıldır çarpıtılmış bir gerçeğin masalını anlatıyordu, bu masala inanmaya zorlanan halklar da suskunluk sarmalına dâhil oluyordu. Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle-Neumann'ın geliştirdiği "Suskunluk Sarmalı" modeline göre bir kişinin savunduğu fikir, mensubu olduğu

DERSİMİZ GAZZE

▲ ALİ EROL

Gazze Şeridi; uzunluğu 41 km, genişliği ise 5-10 km. arasında olan, üzerinde 2,3 milyon insanın yaşadığı, kilometrekareye düşen insan sayısının en çok olduğu ve yıllarca abluka altında olan bir coğrafya değildir sadece Aksa Tufanı gösterdi ki Gazze bir yerleşim yeri ya da herhangi bir toprak parçası da değildir. Gazze bir var oluş, bir bilinç, soylu bir diriliş ve direniş mektebidir. Mal ve canın, cennet karşılığında ortaya konduğu yerdir orası.

Benzeri görülmemiş bir zulme karşı, inanç ve dirayetiyle tüm insanlara her gün ders veren Gazzeli muallimler, bütün dünya tarafından hayranlıkla takip ediliyor. *Gören gözler, işiten kulaklar için bu mektepte birçok dersler vardır. Bugüne kadar gördüğümüz bazı dersleri şöyle özetlemek mümkündür:*

1) Hamas'ı yok edebilirler belki ama Hamas ruhunu öldüremezler.

Hamas, Gazze halkının seçtiği, siyasi bir parti, bir örgüt değildir sadece. Hamas bir dava, bir fikir, bir ideolojidir. Her türlü baskıya, zulme karşı, Hüseyinî kıyamın, en temiz, en masum, en saf halidir. Dolayısıyla Gazze'de taş taş üstünde bırakılmasa, bütün Hamas üyeleri öldürülse de Hamas'ın tutuşturduğu özgürlük meşalesini artık kimse söndüremez.

İsrail, Hamas'tan kurtulayım derken bütün dünyada Hamas ruhunun diriltilmesine sebep oldu. Cihad, şehadet, direniş, diriliş Müslümanların tekrar gündemine geldi. Siyonist çete Hamas'ı yok etme planları yaparken, Hamas ümmeti diriltmekte, bize ümmet bilincini tekrardan aşılacaktır.

Aksa Tufanı, dünya Müslümanları için rahmete dönüştü. Gazze bizi sarstı, silkeledi, uyandırdı, inancımızı kuvvetlendirdi adeta imanımızı resetledi. Aksa Tufanı, unutturulmaya çalışılan Filistin davasını tekrar dünyanın gündemine taşıdı.

Aksa Tufanı ile birlikte terörist Müslüman imajı yerle bir oldu. Batılı halklar arasında İslam'a ve Müslümanlara ilgi arttı. Vicdan sahibi, fitratı bozulmamış duyarlı insanlar, dünyanın dört bir yanında, yöneticilerinin aksine,

Gazze için ayağa kalktı. Dili, dini, rengi, milliyeti farklı milyonlarca insan, ülkelerindeki gösteri yasaklarına rağmen, meydanları doldurdu, İsrail zulmünü lanetledi.

Batıda ilk defa halklar ve yönetimler ayrı düşünmektedir. Küresel intifada ateşi ve ruhu, bütün dünya halklarını sarmıştır. İslam ülkelerindeki milyonluk gösteriler bir yana, Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere; Kanada'dan Avusturalya'ya, İspanya'dan İngiltere'ye, Amerika'dan Belçika'ya kadar her yerde insanlığın ortak vicdanı meydanları doldurmuştur.

2) Gazze yanarken etrafını aydınlatıyor.

Şehitler muma benzer, kendileri yanarken etrafını aydınlatırlar. İki milyon Gazze halkı, kadın-erkek, genç-ihthiyar, kendilerini cehennemi bir ateşin önüne attılar. Hâlbuki birçok Müslüman ülkenin yaptığı gibi İbrahim Antlaşmaları adı altında Siyonizm'le uzlaşabilir, anlaşabilir, lanetli topluluğun eliniöpme yarışına katılıp hayatta kalabilirlerdi! Fakat onlar "Sen yanmazsan, ben yanmazsam, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa" düsturunca, dünyanın aydınlanması için kendilerini ateş toplarının hedefine koymuşlar, ebedi cehennem azabından kurtulmak için fani ateşlere aldırış etmemişlerdir. Zillet içerisinde yaşamaktansa izzetlice ölmeyi tercih etmişlerdir.

3) Aksa Tufanı bir milattır.

Aksa Tufanı, ismiyle müsemma bir etki yaratarak, tufan etkisi göstermiş, İslam dünyası ve insanlık için bir dönüm noktası olmuştur. 7 Ekim'i, İsrail'in 11 Eylül'ü olarak gösteriyorlar. Bu tarih Müslümanlar için de bir milattır. Bundan sonra *bölgenin tarihi*, "Tufan'dan Önce" ve "Tufan'dan Sonra" olarak isimlendirilecek.

1948'den beri zulme maruz kalan, acı çeken Filistinli mücahitler, ilk defa savunmadan saldırıya geçti, kendini kuşatan duvarları yıktı ve düşmana unutamayacağı bir ders verdi. Bu kuyruk acısı ile bütün gücünü kullanarak Gazze'ye saldıran İsrail, Hamas'ı yok etmeye ve Gazze'yi tamamen kontrol etmeye ant içmiş gibi. Bu işi (!) tek başına başaramayacağını gören büyük şeytan ABD, ilk günden itibaren, gayrı meşru çocuğu

İsrail'e, siyasi, ekonomik, askeri her türlü desteği vermiştir. "Yeni Dünya Düzeni" ne uyum sağlamayan (!) Hamas'ı "etkisizleştirmek" için her yolu deneyeceklerdir. Bu aşamadan sonra ya İsrail yok olacak ya da (Allah korusun) Hamas.

4) İsrail'in güvenlik ve güç putu yıkıldı.

Aksa Tufanı ile İsrail'in yenilmezlik efsanesi bozuldu. "Demir Kubbe" olarak isimlendirilen hava savunma sistemi çöktü ve her şeyden haberdar olduğu zannedilen MOSSAD, güvenini kaybetti. İsrail'in en güçlü olduğu zamanda, bütün putları yıkıldı. Güvenlik putu... Yenilmezlik putu... Güç putu... Musa esasını yere koydu, sihirbazların bütün sihrini bozdu. Zaten onların sihri bir aldatmaca ve göz boyamasıydı. Bu güne kadar Siyonist çete, bir Musa ile karşılaşmamıştı. Daha önceki karşılaştıkları Musa kılığındaki Firavun'un adamlarıydı.

Siyonistlerin sihri bozuldu. Artık bu coğrafyada hiçbir Siyonist bundan sonra rahat uyuyamayacak, kendini güvende hissedemeyecek. Bundan dolayı, İsrail'den göç edenlerin sayısı gün geçtikçe artacaktır.

5) Arap ülkelerini kısa sürede yenen İsrail, Hamas karşısında aciz.

İsrail, 1948'den itibaren Arap devletleri (Mısır, Suriye, Ürdün, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan) ile yaptığı bütün savaşları kısa sürede kazandı. Bunun sebebi İsrail'in güçlü olması değil Arap devletlerini idare edenlerin ihanetidir. Çünkü bu ülkeler aslında ABD'nin mandasında olup, onun kontrolindedir. İsrail'le yaptıkları savaşlar, İsrail'i yok etmek için değil kendi kamuoyunu susturmak için, göstermelik savaşlardır. Şehit Seyyid Kutup bu acı gerçeği yıllar önce tespit etmiştir: "Şu gördüğünüz Arap ordularının varlığı, İslam'ı ve Müslümanları korumak ve onları savunmak için değildir. Tam aksine bu ordular sizi, çocuklarınızı ve kadınlarınızı öldürmek için desteklenen ordulardır. Yahudi ve kâfirlere bir tek kurşun dahi asla sıkamazlar."

İsrail, ilk defa karşısında, ABD veya başka batıl bir gücün maşası olmayan, bağımsız, kararlı, soylu bir direniş hareketi buldu. Elinde devlet gücü bulunmayan, küçük bir yere sıkışmış ve yıllarca abluka altında olan Hamas, İsrail'i ve onun en büyük destekçisi ABD ve AB ülkelerini panikletti, uykularını kaçırdı. 48 saatte kara harekâtı yapıp Gazze'yi "süpüreceğini" hesap eden Siyonist

güçler, Amerika'nın koşulsuz ve sınırsız desteğine rağmen, henüz bir tünele girebilmiş değil. "Bedr'in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi" övgüsüne mazhar destansı bir direnişle karşılaştılar. Esirleri kurtarmak için "operasyona" başlayan katiller güruhu, Hamas'la rehine takası için masaya oturmak zorunda kaldılar.

6) Batı Medeniyeti iflas etmiştir.

Aydınlanma Çağı ile birlikte insan hakları, özgürlük, eşitlik, hümanizm, feminizm, demokrasi, inanç ve ifade özgürlüğü, Avrupalı değerler olarak dünyaya pazarlanmıştı. Eşcinsellik, LGBT hakları, kadın ve çocuk hakları ve hatta hayvan hakları, çevre duyarlılığı, ağaç ve doğa sevgisi mitleştirilerek yüceltilmiş, tebci edilmişti.

Gazze'de yaşanan vahşet karşısında dünyadaki ölüm sessizliği, bütün bunların kocaman bir yalan olduğunu gösterdi. Atılan tonlarca bombalar, fosfor ve kimyasal silahlar, onların süslü makyajını döktü ve gerçek yüzlerinin korkunçluğunu/çirkinliğini gösterdi.

Uygar dünya olarak yaldızlı sözlerle pazarlanan Batı medeniyetinin gerçek yüzünü gördük Gazze'de. Medeniyet, ilerleme, teknolojik devrimler, yapay zekâ, nanoteknoloji vs. derken uzay çağı olarak tesmiye edilen bu çağ, insanlık ve merhamette iflas etmiş, vahşi hayvanları geride bırakmıştır. İnsanlık ve insani değerlerin, zalimin karşısında son derece zayıf ve çaresiz olduğu bir utanç dönemindeyiz.

"Medeniyet denilen maskara mahlûku görün: Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!" (M. Akif)

Fikir ve ifade özgürlüğü adına Müslümanların kutsal kitabının yakılmasına göz yuman, LGBTİ, pedofili gibi sapkınlıkları bireysel özgürlük olarak gören, savunan; Paris'te, Londra'da, Bürüksel'de bir terör eylemi olunca dünyayı ayağa kaldıran Batı, Gazze'de eşi görülmemiş katliam karşısında üç maymunu oynuyor, hatta destekliyor. Gazze'deki soykırımı, Siyonist vahşeti eleştiren sanatçı, sporcu, siyasetçi, ekonomist, akademisyen, yazar, toplumun her kesiminden, her inançtan, vicdan sahibi insanlara ambargo uyguluyor, baskı yapıyor, Filistin lehine yapılacak gösterileri yasaklıyor.

18. yüzyıldan sonra inanç ve dine karşı çıkıp, akıl ve bilimle dünyayı aydınlatacağını, cennete çevireceğini iddia eden Batı Medeniyeti, insanoğlunu cehennemi bir uçurumun kenarına getirmiştir. İki asır boyunca dünyaya nizam veren Batılı filozof ve düşünürlerin geldiği hazin durumu Alman Frankfurt okulunun önemli filozoflarından Jürgen Habermas ve arkadaşları özetlemişlerdir. Halen hayatta olan bu filozoflar, Gazze'deki katliam karşısında İsrail ile dayanışma bildirisini imzalayarak dünyayı bir kez daha aydınlatmışlardır.

7) İİT, İslam İşbirliği Teşkilatı mı İsrail İşbirliği Teşkilatı mı?

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üyesi ülkelerin önde gelenleri, Hamas'ın başarısını en az İsrail ve Amerika kadar istemiyor. Körfez ülkeleri ve kralları Hamas kazanırsa kendi saltanatlarının da tehlikeye gireceğini biliyorlar.

Bu acı gerçeği, Arap krallarının tasmalarını elinde tutan Netanyahu, yaptığı basın açıklamasında itiraf etti. Netanyahu, "Arap liderlerine söylüyorum. Eğer iktidarınızı ve çıkarınızı korumak istiyorsanız, yapabileceğiniz tek şey var. O da sesinizi kesmek" diyerek kuklalarını tehdit etti.

Esasen bu itiraf İslam dünyası denilen ülkelerin hal-i pür melalini gösteriyor. Bu, Gazze dışındaki bütün İslam beldelerinin esaret altında olduğunu ilanıyor. Kalpleri ve zihinleri abluka altında olan iki milyar İslam âleminin, abluka altındaki iki milyon Gazzeli mazlumlara yardım etmesi beklenemez.

Kendisine faydası olmayanın başkasına faydası olmaz. Gazze'nin özgürlüğü, Mekke, Bağdat, Şam, Kahire, Ankara'nın özgürlüğünden geçer. Hatta diğerlerine nispetle Gazze'nin en özgür coğrafya olduğu söylenebilir. Gazze sadece askeri bir işgal altındayken, İslam beldeleri kültürel, zihinsel, siyasi, ekonomik başta olmak üzere birçok işgale karşı karşıyadır. Bizim inanç ve değerlerimizle, tarih ve medeniyetimizle bağımız koparılmış, kendimize yabancılaşmışız.

Kısa vadede Gazze için protesto, miting, boykot, dua gibi eylemler yaparak gündem oluşturabiliriz ama asıl çözüm uzun vadede fert ve toplum olarak içerden ve dışardan, somut ve soyut her türlü işgale karşı bir direniş ruhu oluşturmaktır.

8) Aksa Tufanı "Yevmü'ül Furkan"dır.

Gazze, Hakla batılın ayrıldığı, safların netleştiği, yolların berraklaştığı yerdir. Bir turnusol kağıdı gibi her şeyin bir birinden ayrıldığı, gizli ajandaların okunduğu, niyetlerin ve gerçeğin ortaya çıktığı bir yerdir. Medeni olanlarla barbarların ayrıştığı yer olduğu gibi Kudüs davasına gerçekten sahip çıkanlarla hamasi duygularla Kudüs edebiyatı yapan ve bunun üzerinden rant elde edenlerin de açığa çıktığı yerdir. İzzet ve onuru Allah, resulü ve müminlerin yanında arayanlarla, izzeti ve onuru kâfirlerin yanında arayanların açığa çıktığı yerdir.

Bir tarafta, Siyonist katillerin yanında yer alan ABD- İngiliz- Yahudi ittifakı ve bunların destekçileri olan AB'nin önde gelen ülkeleri, diğer tarafta bir avuç Hamas yiğitleri ve onlar için kalpleri çarpan samimi müminler... Bir tarafta Allah'tan başka hiçbir şeyi olmayanlar, diğer tarafta Allah'tan başka her şeyi olanlar... Bir tarafta Allah dostları, diğer tarafta şeytanın dostları...

9) Hüseyin için ağlarken, Yezid'le iş birliği yapanlar açığa çıktı.

Aksa Tufanı, bütün maskeleri düşürmüş, acı ve acınası gerçekleri ortaya çıkarmıştır. Batının medeniyet maskesi altındaki barbarlığını, Doğunun ise Kudüs davası maskesine gizlenmiş ihanetlerini açığa çıkardı.

Filistin davası, yıllarca işbirlikçi Arap rejimleri ve kralları tarafından kullanıldı ve ihanete uğradı. Eğer daha baştan Mısır, Suud, Suriye ve Ürdün gibi batının uşağı olan bu rejimlerin ihaneti olmasaydı İsrail diye bir devlet olmazdı.

Sykes-Picot antlaşması sonrasında kurulan/kurdurulan bu kukla devletçiklerden, Müslüman halklara bir hayır gelmeyeceğini zaten biliyorduk. Sıfatı İslam devleti olan bu rejimler, batı emperyalizminin jandarmalığını yapmakta, ümmetin bütün kaynaklarını iplerini ellerinde tutan batılı efendilerine peşkeş çekmektedirler.

Bizi asıl hayal kırıklığına uğratan (!) onlardan ziyade, Türkiye ve İran'ın tavrıdır. Bu iki ülke, Hz. Hüseyin'e destek vereceğini belirtip Küfe'ye çağırın ama Kerbelâ'da onu ve arkadaşlarını yalnız bırakan, ölüme terk eden Küfelilere benzer. Onların bu hali şöyle tasvir edilir: "Küfelilerin kalpleri Hüseyin'in yanında, kılıçları Yezid'in yanında."

TBMM'de Gazze'ye yönelik saldırıları süren İsrail ile Türkiye arasındaki ticari ve diplomatik ilişkilerle ilgili soru önergesini, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, "İsrail'le 74 yıllık bir geçmişi bulunan ilişkilerimiz hiçbir zaman Filistin'in haklı davası hilafına yürütülmemiştir." diyerek yanıtladı. Muhalefetin ciddi iddiaları bir tarafa özürlü kabahatinden büyük bu itiraf, doğu cephesinde değişen bir şeyin olmadığını gösteriyor.

Somut bir adım atmadan sadece Kudüs güzellemesi yapmak, kalp ve kılıç arasında gidip gelmek, şizofrenik bir haldir. Bazen "reel politik", bazen küresel güçlerin tehditlerinden korkmak, bazen zalimlerle iş birliğine gidip siyasi ve ekonomik çıkar sağlamak bu siyasi şizofreninin hatta ihanetin nedenleri arasında gösterilir.

Gazze, imanımızın ve insanlığımızın test edildiği bir laboratuvarıdır. Test sonuçları mahşer gününde herkesin önüne gelecektir.

10) Tek suçlu Netanyahu mu?

İşgalci İsrail, Hamas'ın silahlı kanadı Kassam Tugayları'na karşı bir zafer elde edemeyince bütün öfkesini sivil halktan çıkardı. Orantısız bir güç kullanarak Gazze'de benzeri görülmemiş bir katliam yaptı. Bütün dünyanın gözü önünde camileri, kiliseleri, okulları, hastaneleri, sığınmacı kamplarını bombaladı, her türlü savaş suçunu işledi. Vahşet çuvala sığmaz hale gelince Netanyahu günah keçisi olarak gösterildi. Böylece terörist başını öne sürerek terör şebekesi İsrail'i temize çıkarmak istiyorlar.

Hâlbuki Netanyahu, İsrail, ABD ve AB'den ayrı

düşünülemez. Tek suçlu Netanyahu değildir. Aslında Netanyahu bugünkü barbar dünyanın, küresel istikbarın mücessem hali, prototipidir. Bu vahşetin mimarları, sponsorları Batı emperyalizmidir. ABD Başkanı Biden: "İsrail olmasaydı, başka bir İsrail icat etmek zorunda kalırdık" diyerek bu gerçeğe dikkat çekmiştir.

11) Zaferin ne zaman geleceğine değil hak ile batıl arasında nerede durduğumuza odaklanmalıyız.

Gazze bize kazanım ve kayıpların dünya odaklı değil ahiret odaklı bakmamız gerektiğini hatırlatmıştır. Birimaune'de sırtından saplanan mızrakla son nefesini verirken, "Füztü Vallahi!/ Vallahi ben kazandım!" diyerek şehit olan Amir bin Fühayra gibidir Hamas.

Kazanç ve kayıp, nereden baktığınıza göre değişir. Dünya gözüyle, buradan bakınca "kayıp" gibi görünen şey, ötelere bakınca Allah'ında "kazanç" olabilir. Cihada çıkan mümin için kayıp yoktur. O sefere çıkmakla, zulme karşı kıyam etmekle zaten kazanmıştır. Geriye iki güzelden birisi kalır: Ya şehitlik ya da gazilik.

Bugünden sonra Gazze'deki durum ne olursa olsun, zillet içerisinde yaşamaktansa onurlu ve izzetli bir direniş ortaya koyan ve bu yolda çoluk çocuk, ev bark her şeyini ortaya koyan Hamas'ın yiğit ve cesur evlatları "kazanmıştır." Gazze'nin ateşler içinde yanışını, dumanı bize gelmesin dercesine uzaktan seyreden, "olağanüstü" iddialı toplantılar yapıp her şey olağanmış gibi kararlar alan, İsrail'i sadece kınamakla yetinip somut hiçbir adım atmayan İslam dünyası(!) "kaybetmiştir."

12) Sahabe devri bitmedi Gazze'de devam ediyor.

Siyer kitaplarında sahabe hayatlarını okurken, hayaller âlemine dalar, böyle insanların bir daha gelemeyeceğini düşünürdük. Oysa Gazze'de her gün sahabe hayatından sahneler şahit oluyoruz. Şi'bu Ebu Talib'teki boykotun daha da kötüsüne muhatap oluyor Gazze halkı. Hava, kara ve denizden aralıksız bombardıman... Her aileden binlerce şehit... Açlık, susuzluk, hastalık, soğuk...

Moğollara, Haçlılara rahmet okutturacak zulümlere rağmen bir kişinin ağzından Allah'a isyan duyamazsınız. Evleri yıkılmış, çocukları ölmüş o vakur insanların ağzından sadece Allah'a teslimiyet, tevekkül ve sabır cümleleri çıkıyor. Kadını erkeğiyle, çocuğu yaşlısıyla bu izzet sahibi insanlara gıpta ile bakıyor, Rabbimden onlardaki bu bilinç ve şuurdan bize de vermesi için dua ediyorum...

YILDIRIM BAYEZİD'İN TİMUR İLE MEKTUPLAŞMASI VE KARAKTER ANALİZİ

▲ UMUT DİRİÖZ

Bir kişi hakkında kanaat sahibi olabilmek veya o kişinin duygu düşünce ve davranışlarını anlayabilmek için onun hayatındaki önemli kesitleri bilmek gerekir. Sadece birkaç olaydan veya herhangi bir olay karşısındaki verdiği tepkiden yola çıkarak kişi hakkında karar vermek çoğu zaman insanı yanlışla götürür. Bu sebeple parçaları birleştirerek büyük resmi görmeye çalışmak gerekir. Yoksa körler gibi herkes fli farklı tanımlar. **Bizler de bu yazımızda Yıldırım Bayezid'in hayatının tamamına bakarak onu tanımlamaya özellikle Timur ile mektuplaşmalarından yola çıkarak kişiliği ve karakteri üzerinde fikir üretmeye çalışacağız.**

Yıldırım Bayezid 4. Osmanlı padişahıdır adı Bayezid'tir unvanı ise Yıldırımdır. Ünvanı Yıldırım Bayezid'in kişiliğini anlatan en önemli göstergesidir. Bayezid'e "Yıldırım" lakabını nasıl edindiği konusunda çeşitli rivayetler vardır: Bunlardan en yaygın olanı Niğbolu Savaşı nedeniyle savaş meydanına hiç beklenmeyecek bir süratle ulaşmış olmasıdır. Bu unvanla ilgili olarak söylenen başka rivayetlerde bulunmaktadır. Bunlar ise; bir yandan Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak amacıyla Anadolu beyliklerini kendisine bağlamaya çalışması, diğer yandan Avrupa Haçlı ordularına karşı mücadele etmesinden kaynaklanıyor. Yıldırım'ın bir ayağı Anadolu'da bir ayağı ise Batı'daydı. Yıldırım, hızlı kararlar verip uygulaması gibi sebeplerle Yıldırım unvanını fazlasıyla hak ediyordu. Bu rivayetlerden Sultanın mefkûresi ve gayreti konusunda sağlam bir fikir sahibi olabiliriz.

Yıldırım kısa bir sürede Anadolu beyliklerinden Aydın, Hamit, Germiyan, Menteşe, Karaman, Candaroğulları'nı kendine bağlayarak Anadolu Türk siyasi birliğini sağladı. Uzun bir süreden beri Köse Dağı Savaşı sonrası bağımsız olan beylikleri tekrar birleştirmek, bozulan siyasi birliği çok hızlı bir şekilde yeniden tesis etmek hiç de kolay değildi. Bunu ancak Yıldırım gibi aktif, mücadeleci, inatçı, bütünleştirici bir kişiliğe sahip olanlar yapabirdi. Yıldırımın karakteristik özelliklerini bu gelişmeler göstermekteydi. Bu beyliklerle mücadele ilerleyen zamanda vuku bulacak olan Ankara Savaşı'nın nedenlerinden birini oluşturacaktı.

Yıldırım Bayezid hiç vakit kaybetmeden yüzyıllardan beri büyük devletlerin hayallerini süsleyen ve o güne kadar onlarca kez büyük ordularla kuşatılan Ancak bir türlü alınamayan İstanbul'u almak niyetindeydi. Bu amaçla üç kez İstanbul'u kuşatmış, kararlı ve idealist bir şekilde İstanbul'u alma girişimlerinde bulunmuştur. Ancak 1. kuşatmada Karamanoğulları Bizans'tan da destek alarak Osmanlı'ya karşı harekete geçince kuşatma kaldırılmış, Karamanoğulları'nın üzerine yürünmüş ve beylik büyük oranda Osmanlı'ya bağlanmıştır. Yıldırım bu olaydan hemen sonra tekrar İstanbul'u kuşatmıştır. Ancak bu sefer de haçlı ittifakı Niğbolu'yu kuşatarak Osmanlı'yı tehdit etmiştir. Yıldırım bu sefer şimşek gibi batıda çakmaya başlamış, kuşatmayı kaldırmış ve Niğbolu'da büyük bir Haçlı ittifakını yenmiştir. **Bu başarı Tüm İslam dünyasında büyük bir heyecan ve sevinçle karşılanmıştır. Halife kendisine sultan-ı iklimi Rum unvanını vermiştir.**

Yıldırım İstanbul'u alma sevdasından ve İstanbul'u alma kararlılığından vazgeçmemiştir 3. kez İstanbul'u kuşatmıştır. Ancak bu sefer de Anadolu'da Timur tehlikesi belirmiş yine kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Kuşatma kaldırılmış Bizans'la İstanbul Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulacak, bir cami yapılacak, Türklerin davalarına bir Müslüman Türk kadısı bakacaktı. İstanbul kuşatmalarında ve devamında yapılan anlaşmada şu görülmektedir **Yıldırım idealist bir devlet adamıdır. Korkusuz, enerjik amaçlarından hiçbir şekilde vazgeçmeyen oldukça kararlı bir yöneticidir. Mücadeleci özgüveni yüksek olan bu özellikler Ankara Savaşı'na giden süreçte Timur ile mektuplaşmalarına da yansımıştır.** Korkusuzluğu, inatçılığı, kararlılığı sayesinde şu ana kadar Anadolu beyliklerini yenmesine, büyük bir Haçlı ittifakını uzun bir süre bir araya gelemeyecek şekilde ağır biçimde imha etmesine, İstanbul'u üç kez kuşatarak Bizans'a diz çökertip anlaşmaya zorlayıp Türkler için oldukça iyi kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Tüm bu gelişmelerden sonra Ankara Savaşı'na giden süreç başlamıştır.

Timur ise; 1336 yılında Türkmenistan'da, Sıçan yılında doğan Timur, Çağatay Hanlığı'ndaki iç karışıklıklardan yararlanarak tahtın sahibi oldu. Ancak, soyu Cengiz Han'a dayanmadığından Han unvanını alamadı ve Emir unvanını kullandı. Savaşta elinden ve ayağından aldığı yaralar sonucunda "Leng" lakabıyla anılmaktaydı...

İran, Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyini fetheden Timur, Çin seferine çıkmadan önce kendisi için potansiyel bir tehdit oluşturabilecek Yıldırım Han'ı da ortadan kaldırmak istedi.

Ankara Savaşı'nın birçok sebebi diğer savaşların sebeplerine benzemektedir. Örneğin her iki tarafa sığınan sığınmacıların durumu ve kıskırtmaları, Anadolu'ya hakim olma düşüncesi, Timur'un Sivas'ı yağmalaması, Timur'un kabul edilemez isteklerde bulunması gibi sebepler farklı savaş sebepleri de olabilirdi ancak bu savaşı diğerlerinden ayıran en büyük olay, büyük komutanların, cesur insanların kabullenemeyecekleri mesaj ve hakaret içerikli mektuplardır.

Yıldırım ile Timur arasında savaş öncesi 4 kez mektuplaşma olmuştur. Bu mektuplar her iki hükümdarın kişiliklerinin tahlili niteliği taşımaktadır.

Timur'un Yıldırım'a yazdığı bir mektubunda Kara Yusuf ile Bağdat sultanı olan Ahmet Celayir'in Osmanlı idaresine sığınma taleplerini kabul etmemesini, bu iki kişinin yakalanıp aileleri ile birlikte ya kendisine teslim edilmesini veya öldürülmelerini, ya da ülke sınırları dışına çıkarılmalarını istemişti.

Yıldırım, Timur'un bu isteklerini kabul edilemez bulmuş ve kendisine çok sert aynı zamanda hakaret içerikli bir cevap vermiştir: "... Ey ihtiyar köpek, tekfurdan daha şiddetli kâfırsın. Mektubunda bizi korkutmak ve hile ile kandırmak istemişsin. Osmanlı sultanlarını, acem padişahlarına benzetme. Osmanlı askeri de ne Kıpçak Ülkesi Tatarı gibi sıradan insanlar ne de Hint toplulukları gibi başıboş sere serpe avare kalabalıklar değildirler. Osmanlı askerleri Irak ve Horasan askerleri gibi hamiyetsiz ve perişan olmayacak kadar onurlu askerlerdir. Yine sen Osmanlı askerlerini Şam ve Halep askerlerine de benzetmeyesin..." diye cevap yazmıştır.

Yıldırım bu mektupta Timur'u köpeğe benzeterek aşağılamış, kâfirlikle itham ederek de itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Osmanlı'nın diğer topluluklara karşı üstünlüğü, farklılığı örneklerle anlatılarak Osmanlı'nın

diğer toplumlardan cesaretli, korkusuz ve onurlu olduğu vurgusu yapılmıştır. İlk mektuptaki bu sert ifadeler, Yıldırımın kişilik özelliklerine uymaktadır. Sert mizacına uygun olarak aşağılayıcı bir dil kullanırken cesaretine yakışacak şekilde atalarının yaptıklarını anlatıp aynısını Timur'a kendisinin de yapabileceği mesajını vermektedir.

İki hükümdarın mektuplaşmaları üsluplarına biraz daha dikkat ederek devam etmekteydi.

İkinci mektupta Timur "... Sen kendini Allah yolunda cihad eden bizi ise haksız yere kan döken bir kâfir ve beni yeni yetme bir savaşçı saymışsın, bil ki ben kırk yıla yakın bir süredir nefsimi cihada adamışım... Siz niçin bize hizmet etmekten kaçıyor, sevgi göstermiorunuz. Hem yaşca da senden büyük durumdayım. Bugüne kadar hangi tarafa gittiysem kısa sürede orayı ele geçirdim. Sivas'ı da kısa zamanda elde ettim... Mektubundaki gibi tehdit ve gurura kapılma, akıl yolundan uzak sözlere cesaret etme... Bizimle anlaşma yoluna döner özür dileyen bir ifade ile cevap verirsen aramızda dostluk ve sevgi olur. Böylece Frenk kâfirine fırsat vermemiş olur, biz de Sivas'tan çekilerek geri döneriz... Bizi ve askerimizi kâfir, dinsiz, sapık itikatlı mezhep sahibi ve

çirkin adetleri bulunmakla itham etme. Bizim askerimiz babadan ataya Müslüman ve Müslüman çocuklarıdır. Niçin hidayete layık olmasınlar... Eğer samimi selamınızla beraber iyi ifadeler içeren mektubunuz gelirse her iki taraf arasında yumuşama ve sevgi peyda olur. Aksi halde kılıç ortaya çıkınca kaleme yer kalmaz, vesselam."

Bu şekilde ikinci mektubunu Timur, Yıldırım Beyazid'e göndermiştir.

Yıldırım Beyazid; ... Zamanın cihan sultanı olan Timur-i Köregen Sivas'a gelip yerleşmeyi bizim Tebriz'e yönlendiğimize benzeterek tuhaf kıyaslamada bulunmuşsun. Kaldı ki biz Kefeden Şirvan'a varıp o ülkeye asker çıkarsak kim mani olabilir. İyi bil ki atam Ertuğrul Han 300 kadar gazisi ile beraber Hülagu tarafından 11 Tatar'ı vurup Alâeddin Keykubat'a galip gelenleri mağlup etmiştir. Bundan sonra devlet idare etme şerefine nail olmuş, hilat kendisine verilerek Allah'ın lütfu ile Ali Selçuk'un yerine idareyi elde tutması, isyan ve başkaldırma ile olmamıştır. Osman Bey'in ilk cülusundan itibaren dört tarafında bulunan kafirlerle gece gündüz 200 binden fazla askeri ile cihat etmiştir. Bu saltanat yıldızımız bugün 4 tabakaya erişmiş ve şimdiye kadar fethettiğimiz kale ve kasabaların

sayısı geçmiş sultanların hayalinden geçmesi dahi mümkün olmamıştır. ... Bizim nazarımızda dünya ve içindekilerin kıymeti, Allah yolunda cihat etmenin yanında saman çöpü kadar değeri yoktur. Osmanlı askerine Abdullah oğlu demekten fazlasıyla zevk duyarız. Çünkü bütün sahabe-i kiramın ataları **kâfir iken kendileri Müslüman oldular böyle Müslüman olanlar insafı olmayan Müslüman zadelere çok çok üstündürler**. ... Siz Sivas'ı harap edip ehli İslam'ın ırzını payımal ettikten sonra ne denilebilir ki, siz ilk suçlamayı kendinizden gidermeye uğraşıyorsunuz. Arapça ve Farsça gelen mektuplarınızda sertlik, kabalık, kibir ve gururdan başka bir nesne yoktur. Ali Osman hile ile ülkeleri kendisine mülk edinmemiştir. Mektuplarımız akıllı devlet erkânımızla yapılan istişareler sonrası yazılmıştır.

Görüldüğü gibi Yıldırım ikinci mektupta çok daha diplomatik bir üslup kullanarak cevap vermiştir. Ancak kendisinin, devletin ve atalarının üstünlüklerinden, başarılarından, cihattan söz ederek Müslüman Türklerin gerçek temsilcilerinin kendilerinin olduğu bunu sürdürecektir kuvvete de sahip olduklarını teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. Böylece ülkesinin topraklarını

kararlı bir şekilde koruyacağını mesajını vermişti. Şu aklımıza gelebilir Yıldırım neden sürekli atalarının kahramanlıklarından, cihattan bahsediyor ve neden daha sert bir üslup kullanıyor? Aslında sebep çok açık, Yıldırım'ın topraklarına Timur saldırıyor. Sivas'a kadar gelip şehri yağmalayıp buradaki birçok insanı köleleştiriyor. O halde Yıldırım Bayezid kendi topraklarını koruma hakkına sahiptir ve dışarıdan yapılacak olan her türlü saldırıya karşı birçok tedbir almak onun görevidir. Saldırgana karşı nazik bir üslup kullanan pek yoktur. Bu sebeple Yıldırım, kendi topraklarına saldıran Timur'a karşı daha sert bir üslup kullanıyor. Timur ise Anadolu topraklarını, Yıldırım'ın kendisine teslim etmesini ve hatta kendi Emiri gibi ona itaat etmesini, onun emrine girmesini istiyor ki bu kabul edilebilir bir istek değildir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Yıldırımın ruh hali çok daha iyi anlaşılır.

Üçüncü mektupta Timur; "... Bize dost olmayana kendinize yakın ve sevdiğinizinize dahil etmeyiniz. Saltanat işleri nezakete bağlıdır. Dikkat edilecek yönleri çoktur... Ahmet Celayir şimdi Bağdat yakınlarına gelmiş biz de oraya asker göndermişiz. Tekrar size taraf kaçır

gelirse sahip çıkmayıp bilakis yakalayıp bize teslim etmeniz sizden isteğimizdir. Erzincan'a varıp yerleri tahrip için şimdilik serhadde durularak elçilerinizin gelmesini beklemekteyiz."

Yıldırım Bayezid'in cevabı ise;... Ahmet Celayir tekrar geri, Osmanlı topraklarına gelirse Kara Yusuf ile birlikte ikisini size teslim etmemi istemişsiniz. Biliyorsunuz ki Hülagü, Dârû's-Selâm alıp İran'ın çoğunu eline geçirdiği sırada halifenin amcası çocuklarından bir iki kişi Mısır'a Kahire valisi Baybars'a sığındılar ve onun himayesine girdiler. Hülagü'nün Bağdat valisi olan Karaboğa Noyan Baybars ile cenk ettiler. Halifenin amcasını Mısır askeri sanıp orada şehit ettiler, kaçanlar şimdiye kadar Kahire'de kaldı ve Hülagü Han onları geri istemedi ve takip de etmedi. Şimdi bu dostunuz, feleğin tokadını yemiş bir iki kişiyi himaye etmekle hatırınızı kıracak bir durum olamaz. Zira Hülagü böylesine cüzi şeylerden vazgeçmiştir. Muradımız Sivas ve çevresinden elinizi çekmenizdir. Bunu yerine getirmezsiniz güzel bir işaretinizin gereği olduğu anlaşılacaktır. Ancak herhalde Allah'ın takdirinden kaçılmaz ve bizim kimseden korkumuz yoktur.

Anlaşıldığı üzere Timur yine bu mektupta da Yıldırım'dan kabul edilmesi mümkün olmayan isteklerde bulunmuştur. Her dönemde ülkenize biri sığındığı zaman onu korumak sizin en önemli görevinizdir. Timur da bunun böyle olduğunu çok iyi bilmektedir buna rağmen Osmanlı'ya sığınan iki yöneticinin şartsız bir şekilde ve derhal kendisine verilmesini istemektedir. Yıldırımdan kaçıp da Timur'a sığınan birçok Anadolu beylikleri komutanları vardı. Ancak Yıldırım bunların kendisine geri verilmesini istememiştir. Çünkü bunun mümkün olmayacağını biliyordu. Yıldırım'da atalarının geleneğine uygun olarak sığınmacıları veremeyeceğini anlatmaktadır. Burada yine Yıldırım'ı farklı şeylere zorlayan Timur olmuştur.

Dördüncü mektupta Timur; ... İsteğimiz Erzincan'a varmadan ve askerimiz şehirlerimize girmeden önce Sivas, Malatya, Elbistan, Erzincan ve Kemah'ın bize bırakıldığını sağlam bir ahitname ile bildirmenizdir. Sulhe muhalif değilim ve bağlıyım. Bu sulhun bir suretini Mekke-i Mükerrreme'de Babü'l Haramda kapalı muhafaza olunsun ki kimin bu sulha uyup uymadığı ortaya çıksın.

Yıldırım Bayezid cevabında; ... Timuri Köregen Hazretleri, ilgi uyandıran anlaşmaya dair mektubunuz ben Sivas'a geldikten sonra ulaştı. Ben bu sırada anlaşma hazırlığı içerisinde bulunuyordum ki vakitsiz saatte sulhe muhalif bir başka mektup Karaman fesatları elinden orduyu hümayunumuza ulaştı ve anlaşmanın gecikmesine

sebebe oldu. ... Karaman topluluğu ki eskiden beri ocağımızın düşmanı olmuşlardır. Bunlar elçimizi öldürüp fitne iyice ayyuka çıkıncaya kadar mektubu sakladılar. Musalaha olacağı ihtimalini görünce bu kez bazı rezilleri üzerimize gönderip bizi şüpheye düşürmüşlerdir. Rezillerin eline düşen mektubun gecikmesinin sebebi dahi biz olmadığımız hususu malumunuzdur. Bu durumu yaltaklanma olarak görürseniz hayır asla düşmandan yüz çevirmek âdetimizden değildir. Sulh ve cengin cezası ve mükafatı buna sebep olan tarafa aittir. Eğer bir kimse fitneye sebep olursa Allah-ü Teala onun cezasını versin.

Yıldırım Han'a yazdığı mektuplarda Timur, emir kipi kullanarak bir mürebbiye tavrıyla hitap ederken, Yıldırım Han ilk mektubu haricinde diplomatik bir dil kullanmıştır. Timur, Yıldırım'dan Anadolu beyliklerinin topraklarını geri vermesini, bir şehzadenin rehin olarak gönderilmesini ve göndereceği hilatı giyerek kendisine tabi olmasını talep etti.

Genel olarak mektuplara baktığımızda Timur her defasında Yıldırım'dan oldukça zor isteklerde bulunmuş ve Yıldırım'ı tahrik etmiştir. Yıldırım mektuplara ilk başta çok sert cevap vermiş sonradan daha diplomatik ve uzlaşmacı bir dil kullanmıştır. Ancak Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya çalışan ve İstanbul'u iki kez kuşatan Yıldırım Han'ın temel hedefi Türk-İslam Dünyası liderliği olmuştur.

Timur da aynı şeyi hedeflediği için çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir. Yıldırım Han savaşı, engebeli arazisinin Timur'un fillerle destekli ordusunun hareket kabiliyetini sınırlandıracağını düşündüğü Sivas dolaylarında yapmak istedi. Fakat Timur, Çubuk Ovasına geldiğinden savaş orada gerçekleşti. Yıldırım, savaşı kaybetti ve esir düştü; bir yıl sonra ise hayatını kaybetti. Ölümünün, yüzüğündeki zehiri içerek veya üzüntüden kaynaklandığı söylenir.

Tüm bu mektuplardan şu anlaşılıyor ki Yıldırım korkusuz, cesur, zaman zaman da asabileşebilen ancak gerektiği yerde diplomasiyi de kullanarak sonuca varmaya çalışan bir devlet adamıdır. Ülkesinin topraklarına bir saldırı olması ve asla kabul edilemeyecek isteklerde bulunulması üzerine önce ağır ifadeler kullanması birçok insanın sergileyebileceği bir davranış türüdür. Sonradan Timur'u isteklerinden vazgeçirebilmek amacıyla ikna edici bir üslup kullanması sabırlı olduğunu da göstermektedir. Aslında birçok kere insan davranışlarını karşıdaki insanın tutumu belirlemektedir. Yıldırım'ı sürekli tahrik eden Timur olmuştur. Kanaatimizce Yıldırım'ın mektuplara farklı tepki vermesinin sebebi de Timur'u bu tutumdur.

FERDİYET, DEVLET VE DÜZEN ÜZERİNE

▲ ŞEHNAZ FINDIK

Kapitalist sistemin içine doğan toplumlar olarak bu sistemin getirdiği ekonomik ve siyasal rejimin doğal bir ürünüyüz. Ürün diyorum, çünkü sürecin içine doğrudan dâhil edilmediğimiz gibi sadece sürecin sonundaki çıktılarını muhatap almamız isteniyor. Çünkü içinde yaşadığımız kapitalist "düzen" bunu gerektiriyor. Nedir bu düzen? İktisadi olarak kendini dayatan, siyasal kurum ve ideolojileri ile yaşamımızı çepeçevre saran ve kendi aygıtlarıyla bizi çevreleyen sermaye ekonomisi, en basit tabiriyle, düzen olarak adlandırılabilir. Düzen, emperyalist devletlerin dünyayı paylaşırken ihtilafa düşüp birbirlerini kesmeleri sonucu ortaya çıkmış uzlaşma zemini. Kimin neyi ne kadar alabileceği ve ne kadar süreyle elinde tutabileceğini yasal zeminde teminat altına almanın neticesidir. Bilhassa uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler eliyle dünyanın geri kalan halklarını sömürmenin meşru zemini. Bu haliyle içinde yaşadığımız dünya rejimi "düzen"dir. Ulus devlet rejimleri ve piyasa ekonomisi, düzenin en somut göstergeleri arasında zikredilebilir.

Buraya kadar anlaşılabilir bir anlatı sunmak mümkün. Bundan sonrası ise analitik çerçeveden yeterince karışık ve politik. Zira bu düzen anlatısına göre yaşadığımız yüzyıl, tıpkı kendisinden önceki birkaç yüzyıl gibi ekonomi ve siyaset üzerine bina edilen çok boyutlu bir toplum mühendisliği ile ortaya koyuluyor. Düzenin devamlılığı içinse geriye sadece yığınlardan "makbul vatandaşlar" devşirmek kalıyor.

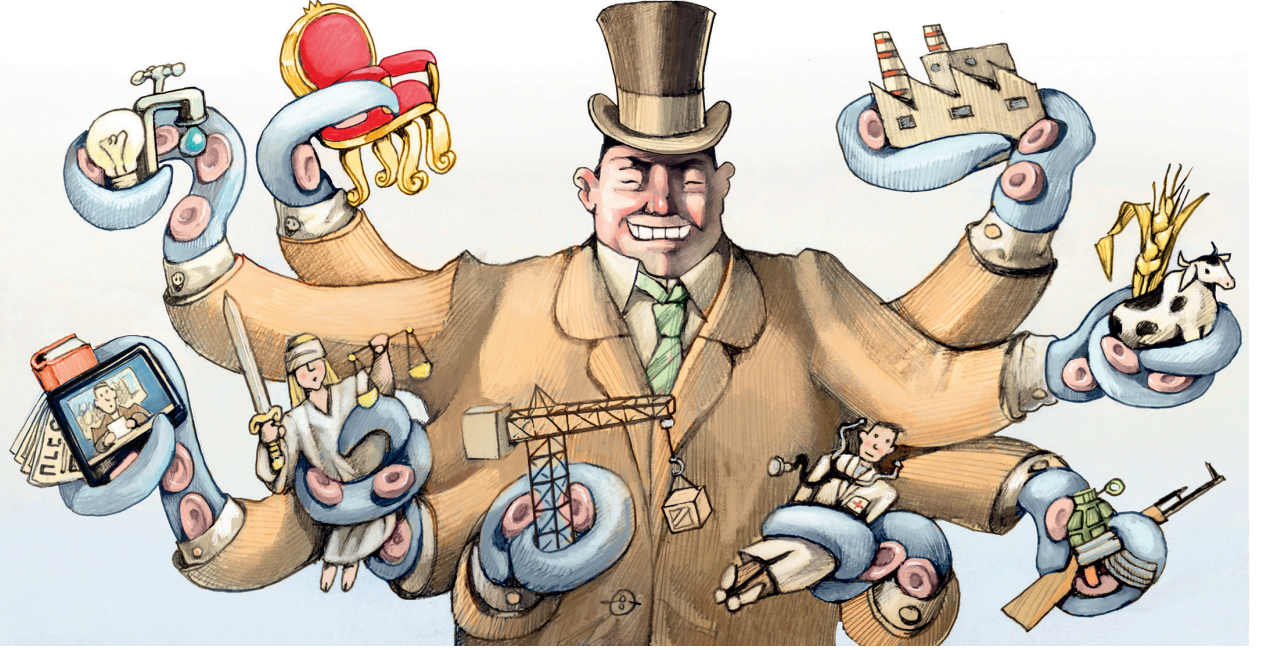
Toplumsal dünyanın ilerlemeci ve hep daha iyisini "üretmek" gibi önemli dertlerine istinaden "düzen", kendi içinden ürettiği makbul vatandaşların omuzlarında yükselir. Düzeni kutsayan anlayış önce milliyetçilik formuyla sonra da devletçilik formuyla içeriğini yumuşatır. Ancak temel saikleri değişime uğramaz. Üretecek, tüketecek ve gücün karşısında daima işçi, ustabaşı ve memur olacak makbul vatandaşlığın ısrarlı sıradanlığını vurgulanır. Düzenin sürekliliği için sıradan ve makbul vatandaşların, öyle kalmaya devam etmelerini sağlamak esastır. İşte, bu noktada düzeni koruyacak sadık bir kuklaya ihtiyaç

vardır. Bu rejimi koruyan askeri, siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel tüzel kişilikler olduğu gibi, kişilerin ve kişilerden müteşekkil örgütlerin de düzeni koruyan aktörler olarak baş gösterdiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır.

Daha çok resmi tarih ve kolluk kuvvetleri eliyle inşa edilen bu mekanizmada düzeni korumak, insani ve Rahmani ölçütleri olmayan üçüncü bir yol olarak ortaya çıkar. İnsanlığın ortak yararına karşın burjuva yancılığını ve Tanrı'nın buyruğuna karşın da seküler yaşamı tercih ederler. Zira düzeni korumakla mesul kişi ve kurumların toplumsal dünya ile ciddi bir dertleri yoktur. Gerileyen sistem mağdurlarının şiddetinden muaf tutulmadıkları için biraz da öfkeli. Diğer tüm tarihsel akrabaları gibi aşağıdan gelen hoyratlığa güçleri nispetinde cevap vermeyi görev bilirler. Çünkü düzen kutsaldir ve sürekli hale getirilmesi insanlığı korumakla eş değerdir. Yeniden kurulan düzeni hiç sorgulamadan alır ve kendi sirklerinde uygulamaya koyulurlar. İpin üzerinde kanlı gözyaşları dökerken bile efendilerini eğlendirebilen bu türden bir soytarıllık, dünya tarihinde eşine az rastlanan bir askerlik biçimi olarak yaşadığımız yüzyılın ürünüdür.

Öte yandan sermayenin tekelleşmesi, bir güç sermayesi olarak kendi varlığını geri kalan milyarlarca insanın varlığından daha kutsal, daha önemli ve daha üstün görmesine hiç takılmazlar. Emperyalizmin "beyaz ve ari olan üstündür" yaklaşımını çağlar geçse de kendi misyonları için bir amentü gibi görürler. Bundandır ki şarkıcısından iş adamına, gazetecisinden diplomatına herkes, düzenin polisi olarak tek bir karakoldan komuta edilen emir erleri gibi davranırlar. Dolayısıyla bunlara karşı toplumda izzet namına bir nevabit (ayrık otu) gerektiğine dair ortak bir kanaat hâsıl olur. Zira tek bir ferdi toplumla burun buruna geldiği an yükselttiği seslerin toplamından bir devrim çıkarılabilir. Nitekim oynadıkları filmleri, yaptıkları albümleri, kurdukları sosyal ağları bir bir başlarına devirecek kudret, ancak ferdiyetin yeniden kazanılmasıyla mümkündür.

Ferdiyet, kişinin hayatının her alanında kendi varlığının ve değer anlayışının farkında olarak

kendisi, yaşadığı toplum ve ait olduğu yer arasında keskin ve sarsılmaz bir rabitasının olmasıdır. İnsan tekinin yaradılış gayesine yönelirken aklını başına alabilmesine imkân tanıyan özgürlük, ferdiyettir. Kişinin kendinde olması, aklını, gönlünü ve vicdanını yersiz ve anlamsız müdahalelerden muhafaza etmesidir. Şu haliyle ferdiyet, şuur ve nizam öngörür. Yaşadığımız dünyada telkin edilen ve dayatılan düzen ile kavga eden ve onu aslına döndürecek olan kudret, ferdiyettir. Bundan dolayıdır ki İslam toplumlarına yapılan ilk saldırılar ferdiyetin infilakına yönelik olmuştur.

Batı medeniyetinin sözde bilimle, doğayı ve fitratı reddeden dinsizlikle ve bunları kompoze eden iktisadi sistemleriyle dönen her bir çarkı evvela İslam toplumlarının ferdiyet anlayışını yok etmiştir. Ulus devleti ve etnik ayrımı, ekonomik kalkınmayı ve siyasal iktidarı, dünle bugün arasındaki şiddetli kavgayı beşikten mezara telkin ederek dünyada alenen bozgunculuk çıkaran anlayış da tam olarak buradan beslenir. Durum böyleyken ütopye ve ideal bir toplumsal düzenini elimizde kısa bir cetvelle öylesine çizemeyeceğimiz gibi aklımıza sadece yıkılacaklar ve yapılacaklar da gelmemelidir. Jeopolitik ve jeokültür içerisinde dünyadaki her bir ferdin kendi olmasına imkân ve fırsat sunulduğunda ortaya çıkan potansiyelin ve her toplumun öz devrimiyle başlayan

gerçek bir hikâyenin peşine düşmemiz çok daha yerinde olacaktır.

Peki, insanlığı hunharca doğrayan bu düzenin iktisat canavarlığına karşı ne yapmalı? İnsanlığın yüzde altmışa yakını diğer yüzde kırkın refahı için çalışıyorsa bu durumda çözüm ona "düzen"i korumanın ne denli bir ahlaksızlık olduğunu göstermiyor mu? İnsanlığın hep bir ağızdan "dur" demesine aldırmadan, kundaktaki çocukları ateşe verenlerin rahatını hiç mi bozmamalı? Bunlar düzenle kavgası olan her Müslümanın ajandasında cevaplaması gereken sorulardan sayılabilir. Zira bir zamanlar Neoconlar'ın terörle damgaladığı kocaman bir vicdan coğrafyasına sahip olan biz Müslümanlar değil miyiz? Öyleyse ajandamızdan şöyle okkalı bir düzen çıkaracak isyanlar yeşertmeliyiz. Bunun için de evvela ferdiyetin yeniden üretilmesiyle gündemi kana bulayan, düzeni sistematik bir kıyımdan öte düşünmeyen hedonist zorbalığı alaşağı edecek "rahatsızlığı" yaratmalıyız. Rahatsızlık vermeye nereden başlasak kârdır diye düşünerek gerçekle örtüşen bir fikri zemin için temel atmamız. Madem rahat-sızladığı yerde adaletten söz edebilir, öyleyse işi başa düşürmeliyiz. Düzen kurucuların da düzeni koruyan kuklalığın da rahatını bozacak her türden söz ve fiilin takipçisi olmalıyız.

Bir yapıyı (corpus) belirleyerek o yapının içerisinde suni gündemler üretmekten bahsetmiyorum. Esasen rahatsızlık vermek yapıyı çözmekle başlayan sancılı bir süreçtir. Buradaki yapı, ferdiyet sahibi olmayan ve düzenin bir parçası olarak dolaylı yollarla düzeni koruyan kitleleri bir arada tutan temel mekanizmadır. Daha önce "makbul vatandaş" dediğimiz bireyleri bir arada tutan mekanizmaya yapı dersek, bu yapının çözülmesi evvela ferdiyetin yeniden kazandırılması ile mümkün olacaktır. Önce soru sorabilen ve akabinde de hesap sorabilen; bilinç, özlük ve özgürlük kazandırılmış "fert", artık yapıyı çözmüş demektir. Demokrasiyi ve rejimin bin bir zorlukla imal ettiği modern devleti kim yönetiyor? Altyapı, üst yapı ilişkilerini hangi sermaye tekelleştiriyor? Ferdiyet zan altında tutulan başka hangi unsurların gölgesinde bırakılıyor? Din ve insan arasındaki köprüleri yıkan güç esasında ne istiyor? Bu gibi yüzlerce soruyu rahatsızlık duyduğu ve rahatsızlık vermek için sorduğu ölçüde kişinin bireyden ferde geçişi kolaylaşacaktır. Zira sorularla sorunları perçinleyen ciddi bir rahatsızlık eylemi için önce kendi rahatımızın niteliğini ölçmemiz gerekir: rahatım, çünkü yutuldum; rahatım, çünkü tarafsızım; rahatım, çünkü kavga istemiyorum. **Hangi türden bir "rahat" a sahip olduğumuzu tespit ettiğimizde düzeni rahatsız edebilecek silahı da pekâlâ kuşanmış olacağız.**

Evvela slogan atmayı da, teknoloji üretmeyi de, kalem tutmayı da, insan kazanmayı da, insan yetiştirmeyi de, tarihi ve kimliği korumayı da, seccadede huzurda olmayı da, canla ve malla cihat etmeyi de, aile kurmayı da kapitalist düzeni rahatsız eden eylemler olarak hanemize kaydetmeli. Başka bir deyişle, siyaset filozoflarının teorik inşasını da, estetik üretimini de, televizyon kanallarını da, kültürel iktidarı da, faizsiz ticareti de rahatsızlık vermek için kurcalamayı görev bilmeli. Yeni bir üslup, yeni bir dünya görüşü ve hatta yeni bir iktisat sistemi üretmek için hep bir ağızdan gür bir sesle hayal kurmamız dahi bu rahatsızlık verme işini ne denli ciddiye aldığımızı gösterir. Çünkü ideallerimize giden irili ufaklı tüm o fikirlerin kafamızda dolaştığını görmek bile vaziyetin kendileri ve bağımlısı oldukları sistemleri için ne denli kaygı verici olduğunu görmelerini sağlayacaktır.

Burada teferruata girmeden şahsiyetlerin sahip oldukları fert bilinciyle toplumsallaşırken ortaya koydukları cemiyetlerin, sistem açısından ne denli büyük bir tehdit olduğunu söylemekle yetineceğim. Nitekim ferdiyet; toplumdaki kolektif gafletin içinden sıyrılan "ayrık otu" olarak baş yükseltip sistemi derinden sarsacak rahatsızlığın kaynağıdır. İnsanın,

kendisinden en çok haber aldığı makam fert makamıdır. Dolayısıyla kendiliğinin idrakinde olan insan, toplumsal hareketlerin içinde erimez, hiçbir algı oyununa gelmez. Fert olabilmiş insan, derdini de davasını da tespit edebilmiş ve buna uygun fikri ve fiili hareket kabiliyetini kazanmış insandır. Böylesi bir insandan bir "ayrık otu" inşa etmek, sistemi koruyan her bir aktörün korkulu rüyası olacaktır.

Gelelim sistemin rahatsız edilmesi işinin neden önemli olduğuna. İçinde yaşadığımız kapitalist sistem yıkılmaz, sarsılmaz ve değişmez olmanın iddiasını taşıyor. Bunun en çarpıcı örneği şimdilerde adına "akıllı güç" dedikleri bilginin, ekonominin, askerinin ve sempatinin tek bir elde bulunması dolayısıyla "süper güç"lerin dilediğine dilediği her şeyi yaptırabilmesi. Hal böyle olunca Müslüman toplumların tarihini, kimliğini ve yöneticilerini vezneden fiş alır gibi kendi elleriyle hazır edip seri şekilde elimize tutuşturabiliyorlar. Bu senin ülke sınırın, bu senin oy vereceğin dört parti, bu senin süt tozun ve bu da kurtuluş hikayen... Ve daha başka yüzlerce ülkeye binlerce farklı senaryo üretebiliyorlar. İşte bu sarsılmaz! sözüm ona süper güçlerin canını sıkacak her türden düşünce, inanç, söz, iş ve eylem cihadın tedricen ifa edilmesidir. Şahsiyet ve cemiyet öncülüğünde atılacak adımların her biri için olmazsa olmaz denilen şey de tam olarak budur. Sünnet-i Seniyye'de çokça zikrettiğimiz batıldan ayrılma, batıla benzememe, batıl ile araya mesafe koyma gibi eylemlerin de birer manifesto niteliği taşıması günümüz batılı karşısındaki tavrımız açısından oldukça iyi örnektir. Nitekim batıla benzememek sistemin kendisine büyük bir rahatsızlık verdiğinden, bir ferdin ilk protesto alanı kendisi olduğu ve batıla muhalif yaşadığı öz yaşantısıdır.

Sonuç itibarıyla başta söyleyeceğimizi sonda söyleyerek meseleyi yeniden rahatsız edelim. Devletlerin, toplulukların ve kurumların üstünde ferdiyetin, şahsiyetin ve cemiyetin yeniden üretimini sağlayacak yollar bulmalı. 18. yüzyılın sonuna doğru aşılmaz denen çitleri aşan, bozulmaz denen şatoları yok eden binlerce Fransız baldırı çıplağının dün tahayyül ettikleri neyse, bugün de benzeri tahayyülleri dünya halklarının gündemine sokmalı. **Acısı, derdi ve çilesi içinde boğulan üçüncü dünyanın "öteki" halklarına İslam'ın adalet, hürriyet ve asalet zeminini dosdoğru göstermeli. Evvela fertleri bireylerden kurtarmaya başlayarak...**

MUSA, SENİN GELİŞİNLE NE DEĞİŞTİ Kİ?

▲ ŞEVKET HÜNER

Firavun'un sihirbazlar üzerinden kurduğu tezgâh yine sihirbazlar tarafından bozulunca bunu kendi yönetimine karşı bir başkaldırı olarak ilan etti. Sihirbazların elleri ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ve sonunda da asılmaları talimatını vermesine rağmen içi yatışmadı. Zira İsrailoğulları nezdinde Musa'nın (as) ve Harun'un (as) etkisi artmıştı. Küçümsediği halkı, onların tesiriyle yeni bir hak arayışına gidebilirdi. Sistemden nemalanan yardımcılar, tüm dikkatleri tekrar İsrailoğullarının üzerine çevirerek "Onların gözünü nasıl korkutacaklarını?" buldular. Böylece eski usul kıyım tekrar gündeme geldi. Erkek çocuklar öldürülecek kız çocuklar ise kötü amaçlarına hizmet ettirilecekti...

Daha önce böylesine bir kıyımdan saraya yerleştirilerek kurtarılan Musa(as), **sabırla direnirlerse yeryüzünün gerçek sahibi Allah'ın onlara bir çıkış yolu göstereceğini bildirdi.** Ama karşısında, tüm çözümlere karşı kulakları sağır bir toplum vardı. Sihirbazların, tehditlere boyun eğmeyip ölümü göze aldıklarını görmüşler ama idrak edememişlerdi. Kalplerindeki korku tüm benliklerini sarmış bu köle ruhlular, onları hürriyetlerine kavuşturmak için ölümü göze almış elçileri suçlamaya başladılar. Çocuklarını bile korumaktan aciz olanlar, dönüp ümitleri yeşerten Musa'ya(as) şöyle çemkirdiler; "Sen gelmeden önce baskı, zulüm ve işkence altında yaşıyorduk. Şimdi sen geldin biz yine baskı ve zulüm altında yaşamaya devam ediyoruz. Senin gelişinle ne değişti ki?" (Araf /129) "

Neden bu zulüm ve işkencelere muhatap kılınıyoruz?" sorusunu kendilerine soramayan, millet olma özelliğini yitirmiş bu güruh, Firavunun fiyakasını bozan elçileri suçluyorlardı. Bu yaman çelişkinin farkında olmayanlara ne denilebilirdi ki? Toplumun en dibinde yaşama konforunu(!) hürriyet olarak algılayanlara, yarınlarına dair ümitleri elinden alınanlara, ölmek için özgürlüklerinden vazgeçmiş olanlara, sistemi Allah'tan daha büyük ve kudretli görenlere nasıl bir cevap verilebilirdi ki? (Musa'nın müthiş cevabını idraklerinize sunmak için Araf / 129 ayetini ikiye ayırıp aktarıyorum) (Bu serzenişe Musa dedi ki:) "Belki de Rabbiniz düşmanınızı helak edecek ve onların ardından yeryüzünde size güç ve

iktidar verecek, /sonra da ne tür işler yapacağınıza bakacak." (Araf/129)

Her şeyin üzerinde kuvvet ve kudret sahibi olan Allah, kendisinden ümit kesen İsrailoğullarına reva görülen zulümlerden razı olmamıştı. Kalplerine korku yerleştirilen bir toplumu Musa (as) ve Harun (as) ile yeniden diriltmeyi istemiş ve böylece Rableşen bir sistemi acziyete düşürmüştü. Firavun hakkında uydurulmuş İsrailiyat menkıbeleriyle oyalanan bazı müfessirler iki yiğit kardeşin kafa tutmasının, tanrılaştırılan Sistem'e yaşattığı acziyetin üzerinde durmamışlardır.

Allah, mazlumlara güç ve kudretiyle yardım ederek millet olma şuurunu kazandırdır. Yıkılmaz denilerek adeta Tanrılaştırılan sistemleri yerle bir ederek mazlumları onlara varis kılandı. Ama bundan sonraki evreyi anlamayan eskinin mazlumları yeni Sistem'in zalimleri olagelmiş ve ötekileştirdiklerine kan kusturmuşlardır. Nazilerin zulümlerinden şikâyet eden Siyonistlerin Gazze'nin savunmasız bebeklerin taammüden sürdürdükleri katliamlar Hitleri bile utandıracak düzeydedir.

Allah, yardım edip ayağa kaldırdıklarına aynı zamanda hesap sorandır. İnsanların arasında hesap gününden en çok korkanların peygamberler olması bunun en büyük kanıtıdır. Yani size emanet edilenlerin hesabının sorulacağını unutursanız, adınız, dininiz, mezhebınız, ırkınız ne olursa olsun sizin de baskılardan medet uman zalimlerden olmanız kaçınılmazdır.

Mekke döneminde Resulullah (sav), sahabe ve müşriklerin bu ayetler karşısındaki tavrı ve mücadelesini biliyoruz. Peki, bu ayetler karşısında biz ve küresel güçlerin arasındaki mücadele nasıl cereyan ediyor? Mesela Gazze'de bu ayetlerin anlaşılması ile İstanbul'da anlaşılması arasındaki fark ne? Geçmişte birçok yiğit Müslüman'ın kelle koltukta verdiği mücadeleler sonucunda elde edilen mevzilerde yapıp edilenler bir hesap gününün olduğunu ve ona inandığımızı hatırlatıyor mu?

Yoksa "Musa'nın (as) gelişiyiyle ne değişti?" diyenler gibi biz de Muhammed'in (sav) gelişiyiyle neyin değiştiğini hâlâ anlayamıyor muyuz?

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE KAYNAKLARI ÜZERİNE^{1*}

▲ DR. FAHRİ GÜZEL

Araştırma konusu olarak ele aldığımız Cumhuriyet'in kuruluş süreci ve sonrasında Mustafa Kemal'in düşünce ve tercihlerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasal ve sosyal yapısının biçimlenmesinde en önemli faktör olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu nedenle Mustafa Kemal'in din ve toplumsal yapı ile ilgili düşünce ve yaklaşımlarının ortaya konulması, dönemin yaklaşımlarını anlamak bakımından önem arz etmektedir. Mustafa Kemal'in hayatını tarihsel olarak ele alan biyografik araştırmaların yanında, düşünce dünyası ile ilgili çalışmamızda M. Kemal'in kendi söylev ve demeçleri ile yakın çalışma arkadaşları tarafından paylaşılan bilgi ve değerlendirmelere öncelik verilmiş, konu, dinî inanç ve hayata dair yaklaşımlar ve bunları etkileyen faktörlerle sınırlı tutulmuştur.

1. Mustafa Kemal'in Düşünce Dünyasında Çocukluk Döneminin Etkileri

İnsanların hayata dair inanç, düşünce ve tercihlerinin oluşumunda daha çok ailenin şekillendirdiği çocukluk dönemi yaşantıları önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Dinî inanç–inançsızlık ve tercihler için de çocukluk döneminin ayrı bir öneme sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde aile içi iletişim biçiminin Tanrı inancının oluşumunu ve gelişimini etkilediğine vurgu yapılmaktadır. Birçok araştırma, anne–baba ile ilişkilerin olumsuz seyrinin dini inançtan uzaklaşmaya neden olduğunu, hatta ateizm, agnostisizm gibi dini olumsuz gösteren düşünce sistemlerinin kaçınılmazı bağlanma örüntüsünün doğrudan yansımaları olabileceğini ortaya koymuştur. İkame hipotezi olarak isimlendirilen bu yaklaşıma göre, "çocukluk dönemi bağlanma stili ile yetişkinlik döneminde Tanrı'ya bağlanma arasında büyük benzerlikler vardır. Buna göre çocukluk döneminde annesine veya temel bakıcısına güvenli bir şekilde bağlanan çocuklar, yetişkinliklerinde Tanrı'ya da güvenle bağlanabilmektedir."² Mustafa Kemal'in çocukluk dönemi ile ilgili tarihi birkaç anekdot, düşünce dünyasına etkileri bakımından ele almaya değer görülebilir. Mustafa Kemal'in dünyaya geldiği ve ilk çocukluk yıllarının geçtiği Selanik kenti, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki önemli

liman kentlerinden biriydi. Mustafa Kemal, çocukluk dönemini geçirdiği Selanik'te bir yandan annesinin, çocuğunun dinî eğitim alması arzusu nedeniyle ilk dinî eğitim tecrübesini edinirken öte yandan şehirde gayr-i müslim mahallelerin bulunması hasebiyle Batı tarzı düşünce ve yaşam biçimi ile de ilk tanışması yine aynı dönemde bu şehirde gerçekleşmiştir.

Mustafa Kemal'in düşünce dünyasının şekillenmesinde aile çevresinden ziyade eğitim hayatını geçirdiği ortamların daha etkin olduğu söylenebilir. Çocukluk dönemi ilk eğitiminde babasının tercihinin belirleyici olduğu görülmektedir. Küçük Mustafa, okul çağına geldiğinde annesi Zübeyde Hanım, geleneksel usullerle eğitim verilen mahalledeki medreseye gitmesinden yanadır.³ Babası Ali Rıza Efendi ise yeni usul eğitim veren Şemsi Efendi ilkokulunda eğitime başlamasını istemektedir. Şemsi Efendi'nin, sabatayist olduğu ifade edilmekte, o günler için okulunda "gavur işi" olarak nitelendirilen ve saldırı konusu olan, okula sıra, kürsü koymak, derslerde harita, tahta, tebeşir kullanmak, jimnastik yaptırmak, oyun oynatmak, geziler düzenlemek gibi farklı eğitim uygulamaları yapmaktadır. Böylesi bir tercihle Ali Rıza Efendi, çocuğunun eğitimiyle ilgili eşinden bariz bir şekilde farklı bir tutum belirlemiştir. Anne–baba arasındaki bu sorunun nasıl çözüldüğünü Mustafa Kemal anlatmaktadır: "Nihayet babam bir kurnazlıkla işin içinden çıktı. Önce ilahi ve alayla mahalle mektebine başladım. Biraz sonra Şemsi Efendi okuluna yazıldım."⁴ Bu ifadelerden Mustafa Kemal'in babasının tercihinin onayladığı anlaşılmaktadır. Bu okul değişikliği, Mustafa Kemal'in eski ve yeni çatışması ile ilk tanışması olarak değerlendirilmekte ve çocuk dünyasında derin iz bıraktığı yorumu yapılmaktadır.⁵ Cebesoy, yıllar sonra kurmay subay olarak Selanik'e gittiklerinde her iki okulu birlikte ziyaret ettiklerini, ilkokula başladığı mahalle mektebinin kapandığını, kapısına büyük bir kilit vurulmuş olduğunu gördüklerinde Mustafa Kemal'in "isabet olmuş" şeklinde tepki verdiğini belirtir.⁶

Aile içi ilişkiler bağlamında, küçük yaşta babasını kaybetmesi ve 1898 yılında Askeri Rüştiye'den mezun

olduktan sonra annesinin yeniden evliliği, Mustafa Kemal'i etkileyen hadiselerden biri olarak değerlendirilmektedir. Annesi Selanik'e Larisa'dan göçmen olarak gelen 4 çocuklu dul bir memur olan Ragıp Bey ile evlenir. Ragıp Bey Mustafa Kemal'in annesi ile birlikte kaldığı eve yerleşir. Mustafa Kemal bu durumu içine sindirememiş, evden ayrılarak başka mahallede oturan halasının yanına yerleşmiş, bu süreçte annesinin evine pek az uğramıştır.⁷ Babasıyla kurduğu "yeterince iyi" baba-oğul ilişkisi nedeniyle küçük yaşta yitmiş babasının vefatından sonra geliştirdiği "güçlü baba" imgesi ile üvey babası üzerinden oluşan "kötü baba" imgesinin sonraki dönemde bazı şahsiyetleri değerlendirmesinde etkili olduğu, başkalarında "ülküleştirilmiş bir baba imgesi" aramak yerine kendi benliğinde var olduğunu düşündüğü "ülküleştirilmiş baba" imgesine sarıldığı değerlendirilmektedir.⁸ Ayrıca babasının erken vefatı ve gençliğe adım attığı dönemde annesinden ayrı yaşamış olması nedeniyle Mustafa Kemal'in inanç ve düşünce gelişiminde ailesinden ziyade eğitim ortamında oluşan çevresinin daha etkin olduğunu ifade etmek mümkündür.⁹ Mustafa Kemal'in gençliğe yeni adım atmaya başladığı bu dönemde kendinden yaşça oldukça büyük olan Kalyopi Hanım'a, daha sonra evli ve komşuları olan Fatma Hanım'a aşık olduğu, bu dönemde duygusal gelgitler yaşadığı ifade edilmektedir.¹⁰

2. Askerî Eğitim Döneminin Düşünce Dünyasının Oluşumundaki Etkileri

Henüz ilkökul dönemindeyken babasının vefatı nedeniyle önce dayısının yanında bir müddet kalmış, sonra teyzesinin daveti üzerine annesi ile birlikte tekrar Selanik'e dönüşlerinde Sivil Rüştîye (Ortaokul) mektebine yazılmış, ancak Kaymak Hafız olarak anılan Matematik öğretmeni Hüseyin Efendi'nin dayak atması nedeniyle okuldan ayrılmıştır. Atay, bu öğretmenle ilgili olarak Atatürk'ün "Berbat bir adamdı. Ondak çok korkardım. Beni döverse ne yaparım, diye düşünürdüm" dediğini aktarmaktadır.¹¹ Rüştîye'den ayrılan Mustafa, komşuları Binbaşı Kadri Bey'in oğlunun Askerî Rüştîye mektebine devam etmesi nedeniyle giydiği askerî elbiselere imrenir, o okula devam etmek ister. Ancak annesi asker olması konusunda pek istekli değildir. Mustafa, kimseden habersiz Askerî Rüştîye mektebinin sınavlarına girerek başarılı olur, bu mektebin üçüncü sınıfına kabul edilir. Annesi çaresiz razı olur. Bu okulda kendisine Kemal ismini veren matematik öğretmenin dikkatini çeker.¹² Askerî Rüştîye tercihi Mustafa Kemal için "**hayatı boyunca kader tayin edici bir dönüm noktası**" olarak değerlendirilmektedir.¹³ Kardeşi Makbule Hanım, Mustafa Kemal'in henüz

Askerî Rüştîye'de okuduğu dönemde siyasi konularla ilgilenmeye başladığını, okulda din dersleri öğretmeni ile öğrencilerin dalga geçtiğini, öğretmenin, cennetteki ırmaklar gibi olmayacak şeyler anlattığını söylediğini, bu yüzden annesinin kızdığını aktarmaktadır.¹⁴

Mustafa Kemal'in Askerî Rüştîye sonrasındaki eğitimle ilgili tercihlerinde askerî okul öğretmenlerinin rehberliğinin etkili olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal, İstanbul'da eğitimine devam etmek isterken, Kurmay Hasan Bey'in yönlendirmesiyle Manastır Askerî İdadî'sine (Askerî Lise) kaydı yapılır. Askerî İdadî'de Fransızcasının yetersiz olduğunu fark eder. Tatil dönemlerinde Selanik'e geldiğinde gizlice Fransız mektebinin özel sınıfına devam eder. Fransızcasını geliştirir.¹⁵ Arkadaşı Ömer Naci'nin etkisiyle bir dönem şiir ve edebiyata merak sarar. O dönem sürgünde olan Namık Kemal'in şiirleriyle burada tanışmış, Mithat Paşa'yı burada okumuştur.¹⁶ Öğretmenlerinden Mehmet Asım Efendi'nin uyarısıyla edebiyatla ilgilenmekten vazgeçer. Öğretmeni iyi bir asker olması yönünde telkinde bulunmuştur. Tarihe olan merakı ile birlikte iyi bir asker olma hedefi bu dönemde Mustafa Kemal'in zihin dünyasında netleşmiştir. Manastır çevresinde Sırp ve Bulgar çetelerinin Türk köylerine baskınlar yapması, 1897'de çıkan Yunan Savaşı ve bu savaşa katılan gönüllülerle ilgili gözlemleri, kendisinin de bu savaşta gönüllü olmaya yönelik adım atmasına sebep olmuştur.¹⁷ Bu yaşantıları, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinin temellerinden birini oluşturan milliyetçilik düşüncesinin oluşumunda ilk etkiler olarak değerlendirmek mümkün olabilir.¹⁸

Atay'ın "Mustafa Kemal'in Atatürkçülüğü bu okulda başlayacaktır" ve "Ordu aydınlarında bir uyanış vardır. Onlara göre de baş çare saray istibdadını yıkıp memleketi meşrutiyet rejimine kavuşturmaktır."¹⁹ değerlendirmesi, Manastır Askerî İdadisi'nin Mustafa Kemal'in düşünce dünyasının şekillenmesindeki etkisine işaret etmektedir.

Manastır Askerî İdadisini bitirdikten sonra İstanbul Kara Harp Okuluna kaydolmuştur. Lewis bu okulu "gizli muhalefetin en başta gelen merkezlerinden biri" olarak değerlendirir.²⁰ Harp Okulundaki eğitim süreci, Mustafa Kemal'in düşünsel mayalanmasının gerçekleştiği dönem olarak değerlendirilebilir. Kendi anlatımlarından hareketle, bu dönemde Osmanlı'nın çöküşü ve memleketin kurtuluşuna dair yoğun bir zihinsel mesai harcadığı, bu yüzden derslerine bile yeterince zaman ayıramadığı ifade edilmektedir. Harp okulunun son sınıfında iken yakın arkadaşları ile birlikte gizlice çıkardıkları dergi ile muhalif düşüncelerini yaymak için çaba gösterirler.²¹ Gizli bir şekilde yürütülen bu faaliyetlere Harp Akademisinde de devam edilmiş, derginin şikâyet konusu olması ve okul müdüründen uyarı almaları üzerine bağımsızlık mücadelesini birlikte yürüttükleri okul arkadaşı Fethi (Okyar)'ın Sultan Abdulhamid'in oturduğu Yıldız Sarayı'nı göstererek, "Hep o adamın başının altından çıkıyor bunlar. Sarayı başına yıkmadıkça rahat yok. Elime fırsat geçerse altına bomba koyardım"²² sözü, Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu asker öğrencilerin bir kısmında oluşan tepkiyi göstermesi açısından dikkate değer kabul edilebilir. Mustafa Kemal'in okul hayatı boyunca Abdülhamit rejimine karşı mücadele içerisinde olduğuna dikkat çekilmektedir.²³ Cebesoy, bu askerî okulda padişahın talimatı gereği beş vakit namazın zorunlu tutulduğundan, pek çok askerin abdestsiz olarak namaza gittiklerinden söz etmektedir.²⁴ Dönemin asker tanıklarından Rahmi Apak da Harp okulunda moral eğitimin düşünülmediğinden, askerî liselerde, Rüştiyelerde verilen moral eğitimle Ramazan günlerinde camilerde verilen vaazlardan müstehzi bir dille söz eder.²⁵ Mustafa Kemal'in 1908 yılında görevi nedeniyle bulunduğu Bingazi'de kendisine Kur'an-ı Kerim'i göstererek: "Siz Halife-i Zîşan Efendimiz Hazretleri'ne fenalık yapmayacağınıza dair bu kitap üzerine yemin eder misiniz?" sorusuna verdiği: "Ben bu kitabı tebcil ve takdis ederim. Ve bunun namına namusum üzerine yemin ederim ki Halife denilen adama bu kitabın haricinde hiçbir fenalık yapmayacağım." cevabı, üstü örtülü bir şekilde Osmanlı halifesine yönelik tepkisini ortaya koymaktadır.²⁶

Harp okulunda öğrencilik döneminde özel hayatı ile ilgili tercihlerinin genelde hayata bakışını, özelde ise dini hayata dair yaklaşımlarını etkilediğini ifade etmek mümkündür. Bu döneme kadar bira dışında alkollü içki kullanmamış olan Mustafa Kemal, bu dönemde arkadaşları ile birlikte Beyoğlu'ndaki eğlence yerlerine gitmeye başlamış, yakın arkadaşı Ali Fuat (Cebesoy) ile gittikleri Büyükkada'da hayatı boyunca devam ettiği rakıyı ilk defa içmiştir.²⁷ Yine bu dönemde Batı müziğine yönelmiş, tatillerde Selanik'e geldiğinde vals etmeyi öğrenmiş ve bir kurmayın dans etmesini bilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁸ Ortaylı, Mustafa Kemal'in askerî eğitim ve askerî memuriyeti boyunca "modernist, dünyaya açık, dinî inançlarını çok öne koymayan, bunların üzerinde, bunun ritüeli üzerinde pek hassas davranmayan takımdan" olduğunu belirtir.²⁹

Genel Kurmay Başkanı Asım Gündüz'ün Atay'a ilettiği bilgiye göre Mustafa Kemal Harp Okulu'nda öğrenci olduğu dönemde Fransızcasını iletirmek için yabancı bir hanımdan dersler almış, Paris'te bulunan hürriyetçilerin çıkardığı gazeteleri ve Fransızca gazeteleri getirterek, kapalı gizli odada başka öğrencilerle bu gazetelerden edindiği fikirleri paylaşmıştır.³⁰ Voltaire, J.J. Rousseau, T. Hobbes, J.S.Mill gibi Batılı düşünürlerin eserleriyle tanışması da bu dönemde olmuştur.³¹

3. Meslek Hayatının Düşünce Dünyasına Etkileri

Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra bir pansiyon tutup arkadaşları ile toplantılar yapmışlardır. Kurtuluş için ilk şartın istibdat rejimine son vermek olduğu ve bunu ancak ordunun yapabileceği konusunda hemfikirler. Ancak yapılan toplantılar ve okuldaki gizli faaliyetlerinin takip edildiği ortaya çıkar, arkadaşları ile birlikte Mustafa Kemal de sorgulanarak bir müddet hapis yatar. Okul müdürü Rıza Paşa'nın aracı olması ile çözüm bulunur. Bir müddet sonra Genelkurmay'a çağrılan Mustafa Kemal, teşkilatlanma konusunda daha rahat hareket edebileceğini düşündüğü Selanik'e atanmayı istemektedir. Ancak beşinci ordu bünyesinde Şam'a görevlendirilir.

Şam'da bulunduğu dönemde resmî askerî görevinde başarılı olduğu ifade edilmekte, bununla birlikte düşünce dünyasında var olan "istibdat rejimini ortadan kaldırma" hedefine yönelik adımlar da attığı belirtilmektedir. Bu kapsamda iki arkadaşı ve Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Çorum milletvekili olarak görev yapan, o dönemde düşünceleri nedeniyle Şam'a sürgün edilmiş ve orada ticaretle uğraşan Mustafa Cantekin'in de desteğiyle gizli bir şekilde teşkilatlanma kararı alınmış, "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" kurulmuş, Ali Fuat Cebesoy ve

arkadaşları tarafından Beyrut'ta bir şubesi açılmıştır.³² Mustafa Kemal, Şam'da süvari stajını bitirip Yafa'da piyade stajına gideceği günlerde arkadaşı olan kumandanının oğlunun yardımı ile gizlice Selanik'e gitmiş, burada askerî okuldan tanıdıkları ile bir araya gelerek "*Vatan ve Hürriyet*" cemiyeti kurulmuş, Mustafa Kemal'in teklifiyle silah üzerine yemin edilerek teşkilatlanma çalışmaları başlatılmıştır.³³ Bu gizli örgütlenmenin temel hedefi, Mustafa Kemal'in ifadesiyle "*yıklılmak üzere bulunan bir İmparatorluk'tan önce bir Türk Devleti çıkarmaktır.*"³⁴ 27 Eylül 1907'de Mustafa Kemal'in üçüncü ordu sorumluluğunda olan Selanik'e tayin edilmesi sürecinde Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiştir. Mustafa Kemal Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli toplantılarına katılmaya başlamış, Fethi (Okyar), Ali Fuat (Cebesoy) gibi yakın arkadaşları ile çeşitli ortamlarda atılacak adımlara dair değerlendirmeler yapılmıştır.³⁵ Atatürk'ün yaveri olarak görev yapan Salih Bozok, Mustafa Kemal'in Erkân-ı Harbiye Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) olarak görev yaptığı Selanik'te ordu mensuplarını teşkilatlandırmak üzere gizli bir dernek kurduğunu, ancak Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'dan gelen bir telgrafla acilen İstanbul'a gönderildiğini, bu duruma Mustafa Kemal'in faaliyetlerinden rahatsız olanların şikâyetlerinin sebep olduğunu belirtir ve Mustafa Kemal'in İstanbul'a gitmek için istasyonda trene binerken kulağına eğilip, "arkadaşlara söyle, sakın umutsuz olmasınlar, çalışmaya devam etsinler. İnsan çalışmaya karar verdikten sonra yerin ve zamanın önemi yoktur. Ben İstanbul'da da aynı ısrarla çalışacağım" dediğini aktarır.³⁶

Mustafa Kemal'in Şam'da olduğu dönemde özel hayatı ile ilgili aktarılan bir anekdot, hayata bakış açısına dair tercihlerini yorumlamak bakımından değerlendirilebilir. Atay'ın ifadesiyle Şam, Mustafa Kemal için "*taassubun hükmü altındaki tüm şark şehirleri gibi bir hayat zindanıdır.*" Bir akşam evine dönerken geçtiği sokaktan bir mızıkacı sesi işitir. Başını uzatıp kapıdan baktığında Hicaz demiryolunda çalışan İtalyan işçilerin kadınlı erkekli şarap içerek dans ettiklerini görür. Üzerinde üniforması olduğu için içeri girmemiş, ertesi gün bir işçi elbisesi satın alarak bu kahveye gelmiş, bu eğlenceye katılmayı burada kaldığı süre içerisinde alışkanlık haline getirmiştir.³⁷ Atay, Mustafa Kemal'in özel hayatı ile ilgili tercihlerindeki yaklaşımını "O devirde yaşama ve onun zevklerini yaratan şeyler, kadın, içki, açık eğlence, dans, flört, hepsi ayrı ayrı günahdır. Hiç olmazsa gizli olmalıdır. Kimse görmemeli ve duymamalıdır. Mustafa Kemal'in huyu da gizliliği

gurur ezici bulması idi. Ahlakın softaca da halkça da anlaşılma ve zorlama sıkı ve baskısına karşı idi" şeklinde değerlendirmektedir.³⁸ Armstrong, Mustafa Kemal'in Birinci Dünya Savaşı öncesinde askerî atışe olarak görevli gittiği Sofya'da özel bir dans hocasından klasik dans usullerini öğrendiğini, kokteyl salonları ve defileleri takip ettiğini belirtir.³⁹ Sofya'da bulunduğu dönemde gördüğü ve Yaveri Salih Bozok'a yazdığı mektupta yer verdiği Fransızca mısralar, o dönem Mustafa Kemal'in duygu ve düşünce dünyasına dair fikir verebilir: "Le vie est breve / Un peu de reve, / Un peu d'amour / Et puis bonjour.. / La vie est vaine / Un peu de peine, / Un peu d'espoir / Et puis bonsoir... Hayat kısacık / Azıcık hayal / Sevgi azıcık / Derken merhaba .. hayat anlamsız / Biraz ıstırap / Ve umut yalnız / Derken elveda"⁴⁰

Mustafa Kemal'in 1908 II. Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri ile yönetim politikaları konusunda ters düştüğü, bu dönemde askerî görevlere yoğunluk verdiği, bununla birlikte yönetimin şekillenmesi hususunda çabalarını devam ettirdiği görülmektedir. Mustafa Kemal'in yönetici olarak görev aldığı pozisyonlarda ortaya koyduğu tutum ve davranışlar, düşünsel dünyasını yansıtan örnekler olarak kabul edilebilir. Mustafa Kemal, Batı tarzı bir model öngörmektedir. Bu modelin yansımalarının askerî görevleri nedeniyle bulunduğu ortamlardaki tercihlerinde de görülmesi mümkündür. Örneğin, Selanik'te 38. Piyade Alay Komutanlığına tayin edilen Mustafa Kemal, görevi devralmak üzere geldiğinde teftiş pozisyonunda hazır olan alay askerlerini daha önce uygulandığı şekilde "*Selamün aleyküm*" yerine "*Merhaba asker*" diyerek selamlar. Asker tarafından bir an şaşkınlıkla karşılanan bu selamlamaya asker tarafından aynı şekilde karşılık verilir.⁴¹

Mustafa Kemal, 1912 Balkan Savaşları, 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonunda Osmanlı topraklarının paylaşılması sürecinde asker olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bu görevleri icra ederken öğrencilik döneminde düşünsel dünyasında oluşturduğu toplumsal değişimin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair gündemin hep var olduğu söylenebilir. Bu dönüşüme dair hedef ve planlamaların istiklal mücadelesi sürecinde de zaman zaman ifade edildiği görülmektedir. Nitekim Mustafa Kemal, Anadolu'da kurtuluş için ilk adımların atıldığı bir dönemde "Bugünkü yapacağımız vatani parçalanmaktan ve milleti esir olmaktan kurtarmaktır. Ama vazifemiz bununla bitmeyecektir. Medeni milletler arasında faal bir unsur olabileceğimizi ispat etmemiz lazımdır." düşüncesini dile getirmektedir.⁴² Meydan,

savaş döneminin, farklı cephelerde bulunan Mustafa Kemal'e öğrenciliği dönemindeki teorik planları hayata geçirme fırsatı verdiği gibi, manevi değerler üzerinde yeniden düşünme imkânı oluşturduğunu da belirtmektedir.⁴³

4. Mustafa Kemal'in Düşünce Dünyasının Entelektüel Kaynakları

Mustafa Kemal'in zihin dünyasında, pek çok Osmanlı aydın/bürokrati gibi, temel problem olarak, ülkenin içine düştüğü zor durumdan kurtaracak çarenin ne olduğu ile ilgili soru/sorunun cevabı, "biz Batılı bir millet ve bir Batı devleti olmadıkça kurtulamayız. Bizi Batılı bir millet olmaktan alıkoyan gelenekler ve müesseseler ortadan kalkmalıdır." şeklinde ifade edilebilecek yaklaşımdır.⁴⁴ Bu yaklaşımın oluşmasına zemin hazırlayan düşünsel-psiko-sosyal faktörlerin neler olduğuna dair verilebilecek cevaplar, Cumhuriyet sonrası dinî hayatı da içine alan sosyal yaşamın anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Kurucu liderlerin toplumsal hayatın şekillenmesinde özel bir etkiye sahip oldukları söylenebilir. Bu etkinin kaynağını kuşkusuz kurucu liderin düşünsel tercihi ve düşüncelerini hayata geçirme konusunda gösterdiği kararlılık derecesi oluşturmaktadır. Bu liderlik misyonunda genetik faktörlerin yanında düşünsel tercihleri oluşturan çevresel koşulların da dikkate değer olduğu ifade edilebilir. Mustafa Kemal'in eğitim aldığı

askerî okulların inanç ve düşünce dünyasında önemli izler bıraktığı görülmektedir. Mustafa Kemal, eğitim döneminin etkilerine dair Rüştiye Mektebi birinci sınıfındaki bir öğretmeni ile ilgili olarak "*bana henüz ibtidai şeyler öğretirken istikbal için ilk düşünceleri de vermişti*" değerlendirmesini yapmaktadır.⁴⁵ Övgüyle bahsettiği öğretmen, Vatan ve Hürriyet derneğinin Selanik şubesinin kuruluşunda da yardımlarını gördüğü, Selanik Askerî Rüştiyesinde Fransızca öğretmeni olan Yüzbaşı Nakiyüddin Yücekök'tür.⁴⁶ Mustafa Kemal'in tarihe ilgi duymasını sağlayan, derslerde Fransız devrimi, diğer devrimler ve düşünce hareketleri ile ilgili bilgiler veren Tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge de bu dönem Mustafa Kemal'i etkileyen öğretmenlerden biri olmuştur.⁴⁷

Mustafa Kemal'in düşünsel anlamda yeniden doğuşunu sağlayan kaynaklardan birinin, okuduğu kitaplar olduğu söylenebilir. Dünya tarihi, İslam tarihi, Türk tarihi, din, siyaset, iktisat, sanat, edebiyat, musiki, dil, bilim, felsefe, hukuk, tıp, coğrafya, inşaat gibi pek çok farklı alanlarda okumalar yaptığı,⁴⁸ *Meşveret*, *Mizan*, *İçtihad*, Jön Türklerin çıkardığı *Osmanlı* gibi gazete ve dergileri takip ettiği,⁴⁹ oldukça zengin olan kütüphanesinde yerli yabancı pek çok eserin bulunduğu, bu eserlerin bir kısmının tamamını okuduğu, dikkatini çeken bazı cümlelerin altına özel işaretler koyduğu ifade edilmektedir.⁵⁰ Okuduğu kitaplar arasında genelde dinlere, özelde İslam'a dair eserlerin de önemli bir yer

tuttuğu, bu eserler arasında Ruşeni Bey'in *Din Yok Milliyet Var*, Leone Caetani'nin *İslam Tarihi*, Dozy'nin *İslam Tarihi Üzerine Deneme*, Ernest Haeckel'in *Din ve Evrim* gibi dine eleştirel yaklaşan eserlerin de olduğu bilinmektedir.⁵¹

Mustafa Kemal'in düşünce dünyasının oluşumunda meşrutiyet kuşağını etkileyen edebiyatçıların katkılarında dikkat çekilmektedir. Vatan ve özgürlük vurgularıyla Namık Kemal'in, Türkcülük/ulusçuluk fikirleri ile M. Emin Yurdakul'un ve Ziya Gökalp'in, devrimci yönelimleri ile Tefik Fikret'in etkisi özel olarak dile getirilmektedir.⁵² Genç bir subayken iki arkadaşıyla birlikte gizlice kurduğu derneğin adının "*Vatan ve Hürriyet*" olması da bu etki bağlamında yorumlanmaktadır.

Mustafa Kemal'in kitaplarını okuduğu, düşüncelerini takip ettiği kişilerden biri, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi'dir. Ahmet Hilmi'nin *Allah'ın İnkâr Mümkün müdür?* kitabı ile *Tarih-i İslam* kitabının bazı bölümlerinin altını çizerek okuduğu, A. Hilmi'nin özgürlük, gelişme vb. düşüncelerini değişik biçimlerde kullandığı ifade edilmektedir. Mustafa Kemal'in düşünce dünyasında Fransız devriminin etki alanlarından biri olan milliyetçilik düşüncesinin önemli bir yer işgal ettiği kabul edilmektedir. Manastır İdadisinde okuduğu dönemde Tarih öğretmeni olan Mehmet Tefik'in etkisiyle tarihe merak saran Mustafa Kemal, farklı ulusların milliyetçilik düşüncesinin tetiklediği bağımsızlık mücadelelerinin de etkisiyle Türk tarihi ile ilgili okumalar yapmış, Türk aydınları arasında en çok tutulan Mustafa Celalettin ile Yahudi asıllı Fransız Yazar Leon Cahun'un kitaplarını okumuştur. Mustafa Celalettin'in 1870'de yazdığı *Eski ve Modern Türkler* kitabını okurken Türklerin uygarlık dışı bir millet olduğu yolundaki suçlamaların yanlışlığı, halifelüğün Osmanlı tarihinde olumsuz etki yaptığı, Türk bilginlerinin Arapça adlar taşımasının yanlışlığı, Arapça alfabesinin Türkçe dil yapısına uygun olmadığına dair cümlelerin altını çizmiş, bazı sayfa kenarlarına "çok mühim" şeklinde not tutmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabullerinin ulus kimliğini yok ettiği, Türkleri geliştirmek yerine kendi ulusal değerlerinden kopardığı savı kabul görmektedir.⁵³

Tanör, ulusalcılık kavramının Mustafa Kemal'in düşünce donanımının önemli bir alanını oluşturduğunu, Osmanlı'dan kopmuş olan Sırp'ların, Bulgar'ların, Yunan'ların, Arap'ların mücadelelerine bağımsızlık savaşı olarak baktığını, sıranın Türklere geldiğini düşündüğünü belirtir.⁵⁴ Mustafa Kemal'in, harbiye yıllarından itibaren pozitivist bir tarihsel bakışa sahip olduğu,⁵⁵ Cumhuriyet sonrasında Osmanlı ve İslam tarihinden kopan, kökleri daha gerilere uzanan bir

tarihin gerekliliğine inandığı ifade edilmektedir.⁵⁶ Bu okumaların Cumhuriyet sonrası hayata geçirilen pek çok düşüncenin erken dönemlerde Mustafa Kemal'in düşünce dünyasında varlığına işaret ettiği kabul edilebilir.

Mustafa Kemal'in 1930 sonrasında okullarda ders kitabı olarak okutulması planlanan Tarih kitaplarının İslam Tarihi ile ilgili bölümleri ile özel olarak ilgilendiği görülmektedir. 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yürütülen tarih ders kitabı yazımı Mustafa Kemal Paşa tarafından kontrol edilmiş, İslam tarihi ile ilgili bölüme tepki göstermiş, düzeltilmesini istemesine rağmen yapılan düzeltmeyi beğenmemiş ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Başkanlığına 80 yıl boyunca sansürlendiği iddia edilen bir mektup yazmıştır. Mektupta ilgili bölümü hazırlayan Zakir Kadiri ile ilgili olarak "*Camii Ezher kaçkını*", "*sersem*", "*cahil*" gibi ifadeler kullanılmış, hazırlanan metin "örümcek Arap yazılı paçavra" olarak nitelendirilmiştir. Zakir Kadiri,⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla görevden alınmış, yerine İslam Tarihi ile ilgili bölümü yazmak üzere Şemsettin Günaltay görevlendirilmiştir. İlgili mektupta İstanbul'da neşr edilen gazetelerde roman diye okunan bazı tarihi eserlerin hakiki tarih vesikası olarak değerlendirilebileceği ve şöyle izah olunabileceği belirtilir: "Arabistan yarımadasının kumsal çöllerinden (İkra, Bismi, Rabbi) safsatasını esas tutmuş olan Araplar, medeni cihanlarda, bilhassa Türk zengin medeni muhitlerinde bu ibtidai ve cahiliyet devrinin timsali olan düstura dayanarak yapmadıkları tahrifat kalmamıştır. Bu zihniyetle hareket edenler İslam'dan evvel cihanşümül Türk medeniyetinin bütün vesikalarını imha etmekte beis görmediler. Yazacağınız İslam tarihinde bu cihetin toplayabileceğiniz vesikalara müsteniden izah olunmasını mühim görürüm."⁵⁸

Mustafa Kemal'in İslam tarihi ile ilgili düşüncelerinin büyük oranda Cumhuriyet döneminde pek çok tenkide muhatap olan Oryantalist Leone Caetani'nin beş ciltlik *İslam Tarihi (Annali Dell'İslâm)* kitabına dayandığı, Atatürk'ün Hüseyin Cahit'in kitabı tercümesinden önce manevi kızı Afet İnan'a ilk yedi sayfasını tercime ettirdiği ifade edilmektedir.⁵⁹ *Tarih II Ortazamanlar* kitabını yazarken Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili bölümde Caetani'nin bu kitabını referans aldığı görülmektedir. Atatürk'ün özel kitaplığında yer alan Caetani'nin kitabında, peygamberliğin Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla verilen bir vazife değil, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin düşünsel gelişim ve mücadele sürecinde ortaya çıktığı, peygamberin vahye birçok inceleme ve çalışma sonunda edebi bir biçim verdiği,

"kendi düşüncelerini <<vahiy>> biçiminde gösterdi"ği, İslam'ın, "kendinin bulunduğu ve doğru olduğuna inandığı yeni bir din" olduğu iddiaları, altı çizilen düşünceler olarak dikkat çekmektedir.⁶⁰ Diğer taraftan 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması münasebetiyle yaptığı konuşmada Hz. Muhammed'den (a.s.) "Hâtemü'l-Enbiya", "Rasûl-ü Ekrem" olarak söz etmekte, peygamberlik vazifesi, vahiyyle irtibatlandırılmaktadır.⁶¹ Mustafa Kemal'in İslamiyet ve hilafet konusundaki düşüncelerinin de Caetani'ye dayandığı belirtilmektedir. Onun Hz. Muhammed'in liderlik vasfına dikkat çekilen bölümün başına "mühim" yazarak dört çizgi ile işaretlemesi,⁶² Cumhuriyet dönemi tarih yazılımında da "Peygamber Muhammed" yerine pozitivist bir bakış açısının ürünü olarak "Lider Muhammed" vurgusu öne çıkmakta, İslam'ın sosyal hayata dair hükümleri tarihsel bakış akıcısıyla değerlendirilmektedir.⁶³ Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkarken yanında bulunanlardan biri olan Hüsrev Gerede'nin onun inanç dünyasına dair yaptığı değerlendirme de "Lider Muhammed" yaklaşımının benimsendiğine işaret etmektedir: "Dindar olup olmadığı hakkında çok söz söyleyenler olmuştur. Benim müşahade ve kanaatim; kâinatın yaratıcısı, her şeyde kudreti mahsus, mevcudatın üstünde büyük bir kuvvete iman ettiği... Hazreti Peygamberi; kendi hükümranlığı haricindeki devletlerde, namını asırlarca hutbelerde okutmakta olmasıyla, en büyük bir siyasi, dâhi olarak tasvir eder."⁶⁴ Mustafa Kemal'in, Wells'in "Cihan Tarihinin Umumi hatları" isimli kitabında Hz. Peygamberle ilgili yer verilen benzer düşüncelerin de altını çizdiği görülmektedir.⁶⁵

Mustafa Kemal'in okumaları arasında milliyetçilik/ulusçuluğa dair düşüncelerin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Ruşeni Barkın tarafından yazılan "Din Yok Milliyet Var" isimli kitabın Atatürk tarafından okunduğu, şu paragrafın yanına "alkışlar" "aferin" yazdığı ifade edilmektedir: "Bizim kutsal kitabımız, bilgiyi esirgeyen, varlığı taşıyan, mutluluğu kucaklayan, Türklüğü yükselten ve bütün Türkleri birleştiren ulusçuluğumuzdur. O halde felsefemizde "din" sözcüğünün tam karşılığı "ulusalcılık"tır. Ulusunu seven, ulusunu yükselten ve ulusuna dayanan insan, her zaman güçlü, her zaman namuslu ve her zaman onurlu bir insandır. Yüksek bir ulusun ulusalci bireyleri, ak günde mutlu, kara günde dayanıklı ve kanlı günde ezicidir."⁶⁶ Kitabın bir başka sayfasında yer verilen "Hangi ulusun yüceliği, Türklüğün ululuğu kadar tarihin bilinmeyen enginlerine uzanmıştır? Ve en nihayet hangi ulus ölürken Azrail'i tepeleyerek dirilmiştir? Dünyada Türk olmak kadar onur mu var? Ve Türk

olmak kadar "din" mi var?" cümlelerinin bulunduğu sayfanın dışına "aferin, aferin" yazılmıştır.⁶⁷

Mustafa Kemal'in yaşadığı dönemde aydınların gündemini meşgul etmeye devam eden bazı siyasi-sosyal hadiselerin inanç ve düşünce dünyasına etkisi de bu bağlamda değerlendirilmesi gereken konulardan biridir. Meşrutiyet nesli üzerinde büyük etkisi olan Fransız devriminin Mustafa Kemal'in düşünce dünyasında da önemli izler bıraktığı ifade edilmektedir.⁶⁸ Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet dönemi aydını için Batı büyük ölçüde Fransa'ydı. Tanzimat sonrası başlayan ve II. Meşrutiyet sonrası yoğunlaşan tercüme eserlerin büyük çoğunluğunu Fransızca eserlerin oluşturması, Fransız etkisine işaret olarak yorumlanabilir.⁶⁹ Mustafa Kemal, bir Fransız gazeteciye verdiği demeçte, Fransız ihtilalinin hürriyet mücadelesi hususunda dünyaya örnek olduğunu belirtmekte, "Biz, hepimiz Fransa'nın hars menbaından içtik" değerlendirmesini yapmaktadır.⁷⁰ 1928'de Le Matin gazetesi muhabiri ile yaptığı söyleşide de Cumhuriyet'in kuruluşunda Fransız ihtilalinin etkisine vurgu yapmakla birlikte Türkiye'nin kendi şartlarına dikkat çekmektedir: "Fransa İhtilâli bütün cihana hürriyet fikrini nefheylemiştir ve bu fikrin hâlen esas ve menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet terakki etmiştir. Türk demokrasisi Fransa ihtilâlinin açtığı yolu takip etmiş, lakin kendisine has vasf-ı mümeyyizle inkişaf etmiştir. Zira her millet inkılâbını içtimâi muhitinin tazyikat ve ihtiyacına tâbi olan ve hal ve vaziyetine ve bu ihtilâl ve inkılâbın zaman-ı vukuuna göre yapar."⁷¹

Fransız devrimine esin kaynağı olan Rasyonalizm ve Pozitivizmin Mustafa Kemal'in düşünsel beslenme kaynakları arasında olduğu kabul edilmektedir.⁷² Mustafa Kemal'in Descartes, A. Comte gibi düşünürlerin kitaplarını okuduğu, Descartes'in *Discours sur la Methode* isimli kitabının Atatürk'ün isteğiyle Türkçeye çevrildiği, pozitivizmin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin adından başlamak üzere düşünce ve eylemlerinde etkili olduğu belirtilmekte,⁷³ Mustafa Kemal'in akıl ve bilim temelinde ortaya çıkan bu düşünce sistemlerinden bir sentez oluşturarak düşünce dünyasını oluşturduğu, dünya tarihi, uygarlık ve ırk sorunu, çağdaş düşünce gibi alanlarda Avrupalı düşünce ve siyaset insanlarının eserlerinden faydalandığı ifade edilmektedir.⁷⁴ Örneğin, sonuna "bir gecede bitirdim" diye not düştüğü Alfred Feuillet'in "Avrupa Milletleri Ruhiyatı" ismiyle tercüme edilen kitabında, "Fransız zekası akılcılığı (muakele ve muhakemeyi) her şeyin üstünde tutar. Her şeyi us ve uslamlama (akıl ve muhakeme) çözer der." cümlesine özel işaret koymuş ve notlar düşmüştür. Aynı eserde,

«Öyle adamın böyle dini olur» ilkesi insanlık toplumunda da geçerlidir. Her ulus dini kendine uydurur." cümlesi de işaret konulan fikir olarak dikkati çekmektedir.⁷⁵ "Akla, bilime ve deneysel gözleme vurgu yapan tüm akımların" Mustafa Kemal üzerinde az veya çok etkili olduğu,⁷⁶ bu yönüyle Atatürk devrimlerinin "insan aklını boş inançlardan, baskılardan kurtarıp, Tanrı'yı insana bıraktığı" değerlendirmesi yapılmaktadır.⁷⁷

Timur, Atatürk düşüncesinin temel ilkeleri arasında yer alan halkçılık fikrinin pozitivist düşünce ile irtibatlandırılabilirliğini, ilim ve laiklik anlayışının da Kemalizm'i pozitivizm paraleline sokan kavramlar olduğunu, Atatürk'ün muasır medeniyete ulaşma hedefi için en önemli referans olarak değerlendirdiği ilim kavramına müsbet bilimlerle eşdeğer bir anlam yüklediğini, sosyal bilimleri de aynı anlam alanı içinde değerlendirdiğini ifade etmekte, devrimin temelinde sistemli bir felsefenin olmaması nedeniyle mekanik bir ilim anlayışının devrimin felsefesi haline geldiğine, bu yönüyle Atatürk'ün pozitivist bakış açısını takip ettiğine vurgu yapmaktadır.⁷⁸ Akgül, Mustafa Kemal üzerindeki pozitivist etkinin bilime, çalışmaya, refaha, zenginliğe ve medeniyete yaptığı yoğun vurgularda aranabileceğinin belirtir.⁷⁹ Tanör "Mustafa Kemal ve kuşağının genç radikalleri Aydınlanma Çağı, Fransız ve Amerikan Devrimi, akılcılık, bilimcilik, Jakobenzim, aydın despotluğu ve kısmen de materyalizmin düşünsel kaynaklarından beslenmişlerdi" değerlendirmesini yapmaktadır.⁸⁰ Aydın da meseleyi "Atatürk'ün felsefesi, pozitif bilimleri temele koyan pozitivist felsefe idi" şeklinde ele almaktadır.⁸¹ Kılıç ise pozitivizmin dini bilimsel yöntemlerle doğruluğu ispatlanamadığı gerekçesiyle anlamsız olarak gördüğünü, Mustafa Kemal'in ise dinin lüzumlu olduğuna inandığını, bu yönüyle onun pozitivist değil teist bir tutum sergilediğini belirtmektedir. Mustafa Kemal'in bilime yaptığı vurgunun daha çok dinin anlaşılması, yorumlanması ve hayata geçirilmesi ile ilgili olduğunu söylemektedir.⁸²

Maddeyi esas alarak metafizik alanı reddeden materyalist düşüncenin Mustafa Kemal'in düşünce dünyasında izler bıraktığı kabul edilmektedir. Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet sonrasında Materyalizmin en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Abdullah Cevdet'i okuduğu ve etkilendiği kişilerden biri olduğu bilinmektedir.⁸³ Abdullah Cevdet'in, 19 Aralık 1924 tarihinde yaptığı görüşmede M. Kemal'in kendisine "hep yazdıklarınızı, söylediklerinizi yaptım" dediğini kıvançla ifade ettiği ve yapılanların kendi istedikleri olduğunu dile getirdiği belirtilmektedir.⁸⁴ Meydan da Abdullah Cevdet'in harf devrimi, kılık kıyafet, kadın

hakları, akıl ve bilim gibi konulardaki düşüncelerinin şaşırtıcı bir şekilde Mustafa Kemal'in düşünceleri ile benzerlik gösterdiğini belirtir.⁸⁵

Dini inanç ve değerlere yönelik ağır eleştiriler yönelten Tevfik Fikret'in de Mustafa Kemal'in etkilendiği kişilerden olduğu ifade edilmektedir.⁸⁶ Mustafa Kemal'in, Tevfik Fikret'in şiirlerinden bazılarını ezbere bildiği, çeşitli meclislerde kendisini öven ifadeler kullandığı, Mehmet Akif- Tevfik Fikret kavgasının başlamasına kaynaklık eden Fikret'in "*Tarih-i Kadim*" şiiri ile ilgili olarak Mustafa Kemal'in "*dünyada yapılması gereken devrimlerin kaynağı*" değerlendirmesini yaptığı, Fikret'i gençler için örnek gösterdiği ifade edilmektedir.⁸⁷ Atatürk'ün "evet ben de bilirim ki, insan dinsiz olmaz. Fakat Türk'ün dini tabiatıdır. Bunu size aydınınız diye söylüyorum." ve "Türk soydan gelme Müslüman değildir; çobanlar sadece güneşi, bulutları ve yıldızları tanır; yeryüzünde bütün köylüler aynısını bilir, çünkü mahsul havaya bağlıdır. Türk, tabiatın başka hiçbir şeyi kutsal tanımaz"⁸⁸ sözleri doğaya yüklenen tanrısal anlamın bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Karal, Mustafa Kemal'in hayat felsefesinin "*doğacı*" olduğunu belirtir.⁸⁹ Aydın da Mustafa Kemal'in natürist görüşüne dikkat çekmekte ve bu görüşün kaynağının Rousseau olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰ Mustafa Kemal'in kozmik bir dini anlayışa sahip olduğu ve Tanrı'nın yerine doğayı koyduğuna dair değerlendirme de bu etkileşimin bir yansıması olarak kabul edilebilir.⁹¹ 25 Haziran 1937'de The Spectator mecmuasında kaleme alınan bir yazıda da Mustafa Kemal'in materyalist olmakla birlikte, halkın ruhsal ihtiyaçlarına önem veren bir insan olduğu değerlendirilmesi yapılır.⁹²

Mustafa Kemal'in pek çok konuşmasında materyalist düşünceleri çağrıştıran ifadelerin varlığı dikkati çekmektedir: "Hayat herhangi bir tabiat dışı etkenin müdahalesi olmaksızın dünya üzerinde tabii ve zaruri bir kimya ve fizik seyri neticesidir."⁹³ "Tabiatın, her şeyden büyük ve her şey olduğu anlaşıldıkça tabiatın çocuğu olan insan, kendinin de büyüklüğünü ve haysiyetini anlamaya başladı. İşte, insanlar, bu idrak derecesine yükseldikten sonradır ki tabiatın, insanda yarattığı bütün kabiliyetler, faaliyetlerini serbest olarak yapmak ve inkişaf etmek lazımdır; bu lüzum tabiidir, tabiatın verdiği haklı, fikrine vardılar"⁹⁴ "Dünyaca malûm olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gapten değil, doğrudan doğruya hayattan

almış bulunuyoruz"⁹⁵ şeklindeki değerlendirmeler, bu yaklaşımın sadece birkaç örneği olarak ifade edilebilir. Armstrong, Mustafa Kemal'in hiçbir inanca sahip olmadığını ifade eder.⁹⁶ İngiliz gazeteci Grace Ellison'a verdiği demeçte de Mustafa Kemal'in "Benim bir dinim yok ve bazen bütün dinlerin denizin dibini boylamasını istiyorum..." ifadelerini kullandığı belirtilmektedir.⁹⁷ Mustafa Kemal'in "vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların ne dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı her şeyi kara görüyordu. "Mademki hiçbir ve sifira varacağız, dünyadaki muvakkat ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunamaz" diyorlardı. Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki: "Mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şatır olalım." Ben kendi karakterim itibarıyla ikinci hayat telâkkisini tercih ediyorum"⁹⁸ beyanatı da yaşam felsefesine dair ipuçları vermektedir.

Mustafa Kemal'in bu bakış açısının bir yansıması olarak ekonomik refahı öncelikli bir hedef olarak belirlediği ve bu refaha ulaşma konusunda geleneksel dinî bakış açısını engel olarak gördüğü ifade edilebilir. Kazım Karabekir, 1923'te M. Kemal ile baş başa yaptığı bir görüşmede onun "*dini ve ahlaki olanlar aç kalmaya mahkûmdurlar*" ifadesini kullandığını, kendisinin bu ifadeye çok şaşırıldığını görünce ifadesini, "Dini ve namusu olanlar kazanamazlar, yoksul kalmaları kaçınılmazdır. Böyle kimselerle ülke zenginleştirilemez. Onun için önce din ve namus anlayışını kaldırmalıyız. Partiyi bunu kabul edenlerle güçlendirmeli ve bunları çabuk zengin etmeliyiz. Böylece kalkınma kolay ve çabuk olur." şeklinde izah ettiğini, kendisinin bu düşünceye itiraz ederek konuyu kendi bakış açısıyla izah ettikten sonra Mustafa Kemal'in "Dinî ve ahlaki devrim yapmadan önce bir şey yapmak doğru değildir. Bunu da ancak bu ilkeyi kabul edebilecek genç insanlarla yapabiliriz" dediğini belirtir.⁹⁹

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında bilim dünyasında çokça tartışılan, sosyal bilimlerin alanında da yansımaları olan Darwin'in Evrim teorisinin de Mustafa Kemal tarafından okunduğu ve düşünsel altyapısının oluşumunda etkili olduğu belirtilir. Atatürk'ün Darwin'in görüşlerini Wells'in *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* isimli kitabından okuduğu, bazı bölümlerinin altını çizerek notlar aldığı ifade edilmekte,¹⁰⁰ Kemalizm'in dinî inanç ve düşüncelere karşı duruşunun temelinde dinlerin yaratılış teorisinin reddi fikrinin bulunduğu kabul edilmektedir.¹⁰¹ Atatürk, evrimci sosyalist yazar H.G. Wells'ten çok etkilenmiş, Nutuk'ta gönderme yaptığı ve kendisine iki sayfa ayırdığı tek yabancı yazar Wells

olmuştur. "*Devletin Dini İslam'dır*" ilkesinin Anayasadan kaldırıldığı ve laikliğin temel ilke olarak uygulandığı 1928 yılı sonrasında Cumhuriyet'in tarih anlayışının her türlü uhrevi unsurlardan arındırılarak oluşturulmasında ve insanın kökeni ile ilgili tezin dinî referanslar yerine bilimsel temelde ele alınması fikrinin oluşmasında başta Wells olmak üzere Avrupalı evrimci yazarların önemli etkisi olmuştur. Bu etki, 1930'lardan sonra eğitim alanında da kendisini hissettirmeye başlamış, Evrim Teorisi ders kitaplarında yerini almış, bu çerçevede din ve Tanrı konusu da tartışmaya açılmıştır. O yıllarda ilk, orta, lise ders kitaplarında yer alan "*hayat zinciri*", evrim teorisinin eğitim müfredatındaki yansıması olarak değerlendirilmektedir.¹⁰² Bu dönemlerde evrim teorisi ile bağlantılı olarak Antropoloji alanında yapılan çalışmalar da dikkatle takip edilmiş, insan tipolojileri bağlamında Avrupalı insan tipi ile Türk tipi arasında bağlantı kurulmuş, Türk insanının fizyolojik olarak da aslında Avrupalı olduğu tezi gündeme getirilmiştir.¹⁰³

Mustafa Kemal'in çeşitli konuşmalarında da Evrim teorisinin izlerini görmek mümkün gözükmektedir. Örneğin, bir konuşmasında, "... Şimdi insanların nereden ve nasıl geldiği hakkındaki görüşü tespit edelim. İnsanlar sularda kaynaşıp çırpınan bir mevcuttan bugünkü şekline geldi. İnsanın bugünkü yüksek zekâ, idrak ve kudreti milyonlarca ve milyonlarca nesilden geçerek hazırlandı. Artık insan bugün tabiatın nihaysiz büyüklüğüne ve tabiat içinde kendi türünün mukadderatına gittikçe büyüyen bir irade ve şuur ile bakıyor"¹⁰⁴ değerlendirmesini yapmaktadır. Evrim konusunda Atatürk'ün okuduğu Ludwing Büchner'in *Bilime Göre İnsan* isimli kitapta "mükemmel bir maymun olmak, dejenere bir Adem olmaktan iyidir" ve "tüm organize varlıklar gibi insanın gelişimi de ağır ağır gerçekleşmiş, on binlerce yıl sürmüş ve bu esnada sayısız kuşak geçip gitmiştir." cümlelerinin altını çizmiştir.¹⁰⁵ Wells'in eserinde yer alan "Bilim adamları arasında en çok paylaşılan düşünce, insanın diğer memeli hayvanlar gibi daha basit bir sınıfa ait soylardan geldiği kanısındır" ve "Şimdi insanların ve yarı insanların ataları olarak akla en yakın biçimde niteleyebileceğimiz yaratık, kinozoik dönem başlarında özellikle yerde yaşayan bir koşucu maymundu." cümleleri de altı çizilen düşüncelerdendir.¹⁰⁶ Mustafa Kemal'in evrime dair bu görüşleri kendisinin de benimsediği ifade edilmektedir.¹⁰⁷ Biyolojik Evrim düşüncesinin Atatürk'ün hayata geçirdiği devrimlerde sosyal yönüyle karşılık bulduğu, var olmanın olmazsa olmaz şartı olarak güçlü olmanın öncelendiği, bu yönüyle Mustafa Kemal'in "Sosyal Darwinizmin güçlü bir temsilcisi" olarak

ifade edilebileceği belirtilmektedir.¹⁰⁸ Mardin de Atatürk neslinin, "Batı'nın materyalist düşünürlerinin, müspet bilimlerle toplum problemlerinin çözülebileceğine inanan pozitivistlerin ve Darwin'in evrim teorilerinin sosyal bilimlere yansımalarının etkisi altında" yetiştiğini ifade etmektedir.¹⁰⁹ Altı çizilen bu vb. düşüncelerin eğitim müfredatında da önemli oranda yer aldığı görülmektedir.

Fransız devriminin düşünsel hazırlayıcıları arasında yer alan J.J. Rousseau (1712-1778), Montesquieu (1689-1755) ve Voltaire (1694-1778) gibi düşünürlerin Mustafa Kemal'in düşünce dünyasını etkileyen önemli isimler olduğu kabul edilmektedir. Bu düşünürlerin eserlerinin bir kısmı Atatürk tarafından okunmuş, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bu düşünürlerin Türkçeye tercüme edilen kitapları olmuştur. "*Tanrı insanı değil, insan Tanrı'yı yaratmıştır*" düşüncesini savunan Alman düşünür Feuerbach (1804-1872)'in da izini takip ettiği Voltaire'in akıl, bilim ve fene vurgusu Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiştir.¹¹⁰ Rousseau'nun düşünceleri, Osmanlı'nın son döneminde farklı ideolojik bakış açısına sahip aydınları etkilemiş, toplum ve devlet modeli tartışma konusu olarak ele alınmıştır. Mustafa Kemal'in Rousseau'nun özgürlükçü ve cumhuriyetçi yaklaşımlarını öğrenciliği döneminden itibaren takip ettiği, tüm eserlerini incelediği kendisi tarafından ifade edilmektedir.¹¹¹ Mustafa Kemal'in özgürlük anlayışında da Rousseau'nun "*doğal haklar*" ve "*milli hâkimiyet*" kavramlarına dayanan görüşleri ile Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisindeki hükümlerin etkili olduğu belirtilmektedir.¹¹² Nitekim Medeni Bilgiler kitabının

Atatürk'ün kaleminden çıkan "*Hürriyet*" bölümünde Fransız devrimi ile ortaya çıkan kavram ve düşüncelere yer verildiği görülmektedir.¹¹³

5. Mustafa Kemal'in Dine Bakışının Tarihsel Devinimi

Atatürk'ün genelde dinlere, özeld e İslam'a dair yaklaşımının ne olduğu sorusunun oldukça farklı değerlendirmelere ve yorumlara konu olduğu görülmektedir. Farklı zaman ve mekânlarda din ve dinî hayata dair söylevleri, lehte vealeyhte değerlendirmelere sebep olmuştur. Bu beyanların değerlendirilmesinde ön yargılardan arınarak, söylemlerin kendi bağlamında ve tarihsel gelişim süreci dikkate alınarak ele alınmasının önemli olduğu ifade edilebilir.

Mustafa Kemal'in dine dair yaklaşımlarının oluşmasında en önemli faktörlerin eğitim gördüğü ortam, birkaç öğretmeni ile eğitim dönemi ve sonrasında yaptığı okumalar olduğu kabul edilebilir. Mustafa Kemal'in dinler, Peygamberler ve Tanrı kavramı ile ilgili olarak okuduğu ve altını çizdiği fıkırlar, bu konuda benimsediği yaklaşımına dair yol gösteren kaynaklar olabilir:

"Allah tarafından özel bir görevi üstlenmiş olmak, bir Resulullah olmak düşüncesi, Muhammed'de ilk zamanlar yoktu. Bu, uzun bir manevi gelişimin en son neticesi olarak ortaya çıktı... Muhammed'in edebi eserleri, bütün felsefi sözleri zamanla ve yavaş yavaş birer vahiy eseri haline geldiler... Resulullah düşüncesi, peygamberin kafasında çok sonraları ortaya çıkmış bir sonuçtur... Bu, yaşamın sürdüğü durum ve koşulların, müşriklere karşı mücadelenin, taraftar ve dostlarının

bağlılık ve özverilerinin bir etkisiyle olmuştur." ifadeleri, L. Caetani'nin Hüseyin Cahit tarafından tercüme edilen İslam Tarihi kitabında Atatürk tarafından altı çizilmiştir.¹¹⁴

"Eğitimin temeli din değil, bilim olmalıdır. Kamu okullarında din sadece tarihi şekilde ele alınmalıdır." "sürekli din ve bilim arasında bocalayan insanlık, bilime yaklaştığı ölçüde, zihinsel, ahlaki ve fiziksel gelişme göstermektedir." Louis Buchner'in L'Homme Selon La Science (Bilime Göre İnsan) isimli kitabında yer alan bu ifadelerin Atatürk tarafından altı çizilen cümleler olduğu görülmektedir.¹¹⁵ Mustafa Kemal'in pek çok konuşmasında ve yazılarında rasyonel düşünceye ve bilime yaptığı vurgular, bu konularla ilgili olarak okuduğu metinlerde altını çizdiği düşünceleri onayladığına işaret olarak yorumlanabilir.

Jean Melier'in din ve Tanrı inancını çürütmek amacıyla yazdığı "Le Bon Sens" isimli kitap Atatürk'ün talimatıyla 1928 yılında Abdullah Cevdet tarafından "Akl-ı Selim" adıyla Türkçeye çevrilmiş, Abdullah Cevdet tarafından "Reisi-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine" cümlesi ile ithaf edilmiş, bizzat Abdullah Cevdet tarafından Atatürk'e takdim edilmiştir. Aynı eser, 1929 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ikinci defa bastırılmıştır. Kitabın Kaynak yayınları tarafından "Sağduyu Tanrısızlığın İlmihali" ismiyle yeni baskısı yapılmıştır. Kitap, Atatürk tarafından okunmuş, altını çizdiği cümlelerden hareketle dinleri, kutsal kitapları, peygamberleri ve mucizeleri eleştirdiği ifade edilmektedir.¹¹⁶

Mustafa Kemal'in Tanrı fikrinin varlığı konusundaki yaklaşımlarının da farklı tartışmalara konu olduğu görülmektedir. Bazı konuşmalarında Allah inancına ve önemine dair vurgular yaparken, bir değerlendirmesinde de Allah inancının, siyasetin neticesi olduğuna vurgu yaptığı görülmektedir: "Masum ve cahil insanları, yüzlerce Allah'a taptırmak veya Allahları muayyen gruplarda toplamak ve en nihayet bir Allah kabul ettirmek, siyasetin doğurduğu neticelerdir."¹¹⁷

Atatürk'ün dinî inanç ve düşüncelere bu olumsuz yaklaşımlarına karşın, bazı araştırmacılar tarafından İslam'a, Hz. Muhammed'e dair bazı olumlu söylemleri, yaşamında yer verdiği dinî pratikleri referans alınarak Atatürk'ün dindar bir insan olduğu, dine değil, dine sonradan girmiş olan batıl inanışlara ve dini istismar edenlere karşı çıktığı değerlendirilmesi yapılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın şehitler için mevlid okutulması münasebetiyle bulunduğu 7 Şubat 1923 tarihli Zağnos Paşa camisindeki konuşması, 31 Ocak 1923'te İzmir'de

bir toplantıda medreselerle ilgili sorulan bir soruya verdiği cevabi konuşması,¹¹⁸ 29 Ekim 1923'te bir Fransız gazeteciye verdiği beyanata,¹¹⁹ dini ve dini değerleri takdir edici söylevlerinin örneklerindedir. Mustafa Kemal'in bu tür takdir içerikli konuşmalarının tamamında "Hangi şey ki akla, mantığa, menfaat-i ammeye muvafıktır; biliniz ki o bizim dinimize de muvafıktır." "Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir"¹²⁰ gibi dinin, akıl ve bilimsel temelde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yaptığı dikkati çekmektedir. Mustafa Kemal'in Caetani'nin kitabından namazla ilgili altını çizdiği, önemli gördüğü bilgilerin de tarih boyunca genel kabul görmüş yaklaşımlara itiraz mahiyetinde olan değerlendirmeler olduğu ve konuya "bilimsel bir gözle" yaklaştığı görülmektedir.¹²¹ Atatürk'ün dine yaklaşımını ele alan Sadi Borak da onun İslam'ı "nakli değil, akli bir din" olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir.¹²² Meşrutiyet sonrası şekillenmeye başlayan "İslam dini akli ve tabii bir dindir" yaklaşımının sonucu olarak artık, değer dünyasının ele alınmasında meşrutiyet kaynağı olma rolünü din değil, medeniyet ve bilim oynamaya başlamıştır. "Din onlara uyduğu oranda meşru ve arzu edilir" hale gelmiştir. Mustafa Kemal'in de pek çok konuşmasında buna vurgu yaptığı görülmektedir. Atalay, bu dönemde telifçi ve radikal yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşımın varlığına dikkat çekmekte, İslam'ı tamamen reddetmek veya İslam'ı reforme ederek Türk İslam'ı oluşturmak şeklinde ortaya çıkan iki tutum arasında Mustafa Kemal'in İslam'ı rejimin amaçları doğrultusunda reforme etme çabası içerisinde olduğuna vurgu yapmaktadır.¹²³

Bazı araştırmacılar da, Atatürk döneminde dinî hayata baskının olmadığı, o dönemde TBMM kararıyla Buhari'nin tercüme edildiği, tefsir ve meal çalışmalarının yapıldığı, yapılan düzenlemelerin aslında dinî hayata doğru bir istikamet kazandırma açısından önemli olduğunu vurgulamakta; Mustafa Kemal'in kişisel olarak ibadete bağlı olmamakla beraber, ibadet edenlere hürmet ettiği, Ramazan ayı ve kandil gecelerine ehemmiyet gösterdiği, şehitler için mevlid okuttuğu belirtilmekte, Atatürk döneminde dinî hayata bir baskı uygulanmadığı, esas problemin kaynağının 1938-1950 tarihleri arasında yapılan baskılar¹²⁴ ya da Atatürk'ün Atatürkçüler tarafından yanlış tanıtılması olduğu ifade edilmektedir.¹²⁵

İstiklal savaşı şartlarında dinî motivasyonun baskın olmasının, halkın zihninde, mücadelenin Başkomutanı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın dindar bir insan olduğu yönünde bir algı oluşturduğu söylenebilir. Millî Mücadele merkezinin Ankara'ya taşındığı dönemde

Yaveri Salih Bozok tarafından anlatılan tarihi bir anekdot bu duruma işaret etmektedir. Bozok, Mustafa Kemal Paşa'nın oturduğu köşkün arka tarafındaki bağlarda gezinirken karşılaştıkları bir karı-kocayla konuştuklarını, Paşa'yı tanımadıklarını fark edip kendilerine "Siz Mustafa Kemal Paşa'nın köşküne çok yakın bulunuyorsunuz, acaba sıkı sık Paşa'yı görebiliyor musunuz?" diye sorduğunu, ihtiyar erkeğin, Paşa'nın çevresindeki korumaların köşkün etrafına kimseyi sokmadıklarını ancak bazen cuma namazında Hacı Bayram Camisi'nde rastladığını ve uzaktan görebildiğini söylediğini aktarır. Bozok, bu cevap karşısında hayretler içerisinde kaldıklarını, zira Mustafa Kemal Paşa'nın cuma namazına gitmediğini belirtir ve "demek ki ihtiyar kendi hayalinde yaratmış olduğu bir adamı Mustafa Kemal olarak tanıyordu. Paşa'nın aksakallı olduğunu da söylemişti" değerlendirmesini yapar. Benzer bir hadisenin Eskişehir'e giderken yaşandığını belirtir.¹²⁶

Atatürk'ün dine dair yaklaşımlarının tarihsel ve sosyal süreç takip edilerek değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Mustafa Kemal'in devrime giden süreçte benimsediği en önemli ilkelerden birinin "**pragmatizm**" olduğu söylenebilir.¹²⁷ Atatürk'ün mevcut durumun şartlarını dikkate alarak adımlar attığı, zamanı gelmeden herhangi bir girişimde bulunmayı doğru bulmadığı pek çok örnekte kendini göstermektedir. Nutuk'ta ifade edilen "Efendiler, saltanat devrinden Cumhuriyet devrine geçebilmek için, herkesin malumu olduğu üzere, bir intikal devresi yaşadık. Bu devirde iki fikir ve görüş birbiriyle devamlı olarak mücadele etti. O fikirlerden biri, saltanat devrinin devam ettirilmesiydi. Bu fikrin taraftarları açık idi. Diğer fikir, saltanat idaresine son vererek Cumhuriyet idaresi tesis eylemektir. Bu, bizim fikrimizdi. Biz fikrimizi açıkça söylemekte sakınca görüyorduk. Ancak görüşümüzün tatbik kabiliyetini saklı bulundurup münasip zamanında tatbik edebilmek için, saltanat taraftarlarının fikirlerini tatbik sahasından uzaklaştırmak mecburiyetinde idik. Yeni kanunlar yapıldıkça, bilhassa Teşkilatı Esasiye Kanunu yapılırken, saltanat taraftarları, padişah ve halifenin haklarının ve salahiyetinin açıkça belirtilmesinde ısrar ederlerdi. Biz, bunun zamanı gelmediğini veya lüzum olmadığını beyan ederek o yönü söylenmemiş bırakmakta fayda görüyorduk."¹²⁸ yaklaşımı bu örneklerden biridir.

Mazhar Müfit Kansu tarafından aktarılan bir başka tarihi anekdot da bu yaklaşımın örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Mustafa Kemal Paşa Erzurum kongresinde açılış konuşmasını şu sözlerle bitirir: "En son olarak niyazım şudur ki, Cenabı Vahibülâmal Hazretleri Habib-i Ekremi hürmetine bu mübarek vatanın

sahip ve müdafii ve diyaneti Celile-i Ahmediye'nin ilâ yevmül kıyam hârisi esdaki olan milleti necibemizi ve makamı saltanat ve hilâfeti kübrayı masun ve mukaddesatımızı düşünmekle mükellef olan heyetimizi muvaffak buyursun!... Amin."¹²⁹ Mazhar Müfit, Paşa'nın konuşmasını bu sözlerle bitirmesini yadırgar ve Kongre akşamı Mustafa Kemal'e "Paşam, konuşmanızı müftü efendinin duası gibi bitirdiniz." der. Paşa, M. Müfit'in bu şaşkınlığı karşısında şu cevabı verir: "Maksadını anlıyorum, anlıyorum amma, şimdi vazifemiz halkı, vatani ve esir Padişahı kurtarmaya inandırmaktan ibarettir. Zamanında hiç bir şeyi kaçırmamak ve zamansız hiç bir şeye uzaktan yakından tevessül etmemek başlıca dikkatimizi teşkil etmelidir."¹³⁰

Pek çok araştırmacı da Mustafa Kemal'in "*zamanı beklemek*" ve "*fırsatı kaçırmamak*" şeklinde formüle edilebilecek yöntemine dikkat çekmekte, devrimci fikirlerin bir müddet "*hasıraltı*" edildiği, en yakın dostlarına bile bu fikirlerini söylemediği vurgulanmaktadır. Uğur Mumcu, Mustafa Kemal'in çelişkili gibi görünen konuşmalarını ve bazı politikalarını, istiklal savaşı başlangıcında tasarladığı düşüncelerini "*ulusal sır gibi vicdanında saklama*" ve "*düşüncelerini aşama aşama gerçekleştirme*" yöntemi çerçevesinde değerlendirmek gerektiğini belirtir.¹³¹

Dine dair düşüncelerini ortaya koyma konusunda da aynı yöntemi takip ettiği, dine dair düşüncelerinin değerlendirilmesinde 1924 öncesi ve sonrasının dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. Kazım Karabekir de Mustafa Kemal'in dinî düşünce ve hayatla ilgili yaklaşımlarını ortaya koyma hususunda ikinci Meclisin açılışından sonraki süreçte büyük değişimler yaşandığına işaret etmektedir.¹³²

Emre Kongar da "Atatürk dönemindeki Hükümetler, dine karşı doğrudan tavır almak yerine, yararlanabilecekleri ölçüde, dinden ve din adamlarından yararlanmışlar, ancak kendi devrimlerini tehlikeye düşürecek durumlarda, dine doğrudan doğruya müdahale etmişlerdir."¹³³ değerlendirmesini yapmakta, Mustafa Kemal'in dine yaklaşımının pragmatist/işlevsel temelde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Akyol'un benzer bir değerlendirmeyi paylaştığı görülmekte, Timur, Mustafa Kemal'i "İslam'ı devrimci bir yönde **kullanan** büyük bir *taktisyen olarak*" değerlendirmektedir. Gülbeyaz Karakuş, Mustafa Kemal'in genel anlamda dinlere mesafeli yaklaştığını, bir dünya dini olarak "*insanlık dini*" anlayışına yakın durduğunu ancak yeni bir devlet ve toplum inşasında dinin işlevselliğinin farkında olduğunu ve yerine göre dine başvurduğunu

belirtmektedir. Meydan, Mustafa Kemal'in stratejik nedenlerle benimsediğini ifade ettiği bu yöntemi, "*İslami meşruiyet politikası*" olarak nitelendirmekte, Cumhuriyet devrimlerinin hayata geçirildiği 1923-1930 yılları arasında da bu politikanın devam ettirildiğini ve laiklik temelli devrimler gerçekleştirildikten sonra bu politikadan vazgeçildiğini belirtmektedir.¹³⁴ Aydemir, bu politikayı "*hesaplı ve muvazeneli gayecilik*" olarak nitelendirmektedir.¹³⁵ Dönmez, bağımsızlık mücadelesinin ilk evrelerinde "*koyu bir dindar karakterde*" olduğuna vurgu yapmaktadır.¹³⁶ Turan, "Birinci Büyük Millet Meclisi döneminde Atatürk ve arkadaşları dinin siyasal kurum olarak öneminden Abdülhamit döneminde bile eşi görülmemiş ölçüde yararlanmışlardır" değerlendirmesini yapmaktadır.¹³⁷ Lewis de bağımsızlık mücadelesinin başlangıçta dinî bir karaktere sahip olduğunu, bildirilerin Müslümanlara hitap ettiğini, mücadelenin amacının İslam topraklarını ve Müslümanları Hristiyan düşmanlardan kurtarmak olarak ifade edildiğini belirtir.¹³⁸

Mazhar Müfit Kansu, Mustafa Kemal'in 1919'da o an için gizli kalması şartıyla zaferden sonra Hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını, padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gerekenin yapılacağını, tesettürün ve fesin kaldırılıp şapka giyileceğini yazdığını ifade etmekte, "*bu anda gayr-i ihtiyari kalem elimden düştü*" ifadesini kullanmaktadır.¹³⁹ Mustafa Kemal, özellikle Millî Mücadele sürecinde içerde ve dışarda Müslümanların desteğini almanın önemine işaret etmiş, saltanatın kaldırılma sürecinde hilafetin kurumsal olarak varlığının devam etmesi uygun görülmuş, dinî inanç ve uygulamalara yönelik aleyhte bir tutum sergilenmemesine özen gösterilmiştir. Mustafa Kemal'in 24 Nisan 1920 tarihli gizli Meclis oturumunda dile getirdiği "Ecnebinin (yabancıların) en çok korktukları, fevkalade mütevahhiş (ürkümüş, korkmuş) oldukları İslamiyet siyasetinin dahi alenen ifadesinden mümkün olduğu kadar mücanebete (sakınmaya) kendimizi mecbur gördük. Fakat kuvây-i maddiye ve maneviye karşısında bütün cihan ve Hristiyan siyasetinin en şedit hırslarla Ehl-i Salıp muharebesi yapmasına karşı hudut haricinde bize zahir olacak, birer nokta-i istinat teşkil edecek kuvvetleri düşünmek mecburiyeti de pek tabii idi. İşte haricen ifade etmemekle beraber hakikatte bu nokta-i istinatı aramaktan geri durmadık. Bittabi selamet ve necat için yegâne memba, kuvây-i alem-i İslamiyet olmuştur. Âlem-i İslamiyet birçok nokta-i nazarlardan milletimizle, devletimizin istiklâliyle yakından fevkalade bir surette alakadardır. Bu marbutiyet-i diniyeleri dolayısıyla da bütün âlem-i

İslam'ın manen bize muavin ve muzahir olduğunu zaten kabul ediyoruz."¹⁴⁰ düşünceleri, İslam'a dair o dönem yaklaşımların, şartların gereği olarak tercih edildiğine işaret olarak değerlendirilebilir. Mustafa Kemal, 25 Eylül 1920 tarihli bir başka gizli oturumdaki saltanat ve hilafetin tartışıldığı bir konuşmasında, hilafetin Mecliste tartışılmasının bile mahzurları olabileceğini ifade etmekte, "Bu İslam dünyasının istinatgahı olan rabıta-i hakikiyyesini tesise birinci derecede medar olan bu makamı ihmal etmek hiçbir vakitte kâr-ı akıl değildir" değerlendirmesini yapmaktadır.¹⁴¹ 1924 öncesinde, devrimler sürecinde dinî hayatı etkileyen düzenlemeler konusunda net düşüncelere sahip olan Mustafa Kemal'in Millî Mücadele sürecinde farklı düşünceler ortaya koyması, bu faydacı yönetsel tercihi bağlamında yorumlanmaktadır.

Mustafa Kemal, sosyal hayatın yeniden inşa edilmesi konusunda Batılılaşmayı bir bütün olarak kabul etmekte, tüm alanlarda Batılılaşmanın izlerini görmek istemektedir.¹⁴² Mustafa Kemal'in şu ifadeleri de kendisinin Batı medeniyeti ile alakalı yaklaşımını özetler niteliktedir: "Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asri, binaenaleyh garbî bir Hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, garba teveccüh etmemiş millet hangisidir?"

Mustafa Kemal'in sosyal hayatı yeniden şekillendirmede başvurduğu temel kavramlardan biri olan "*medeniyet*" kavramı, Batı medeniyetini ifade etmekte ve rakipsiz bir medeniyet olarak görülmektedir. Buna göre kurtuluşun da ancak Batı medeniyeti ile mümkün olacağı ifade edilmekte, Batı medeniyeti, fertten devlete kadar ulaşılması gereken en önemli hedef olarak ortaya konulmaktadır. Mustafa Kemal, bu medeniyete bigane kalmayı asla kabul etmez: "Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki ona bigâne olanları yakar ve mahveder." Aynı zamanda Doğu uygarlığı terkedilmeden Batı uygarlığına ulaşamayacağı vurgusu yapılır. 1923 öncesinde bağımsızlık için düvel-i muazzama olarak ifade edilen Batılı ülkelere karşı savaş verilmiş olsa da Mustafa Kemal'in zihin dünyasında ulaşılması hedeflenen "*muasır medeniyet*", Rönesans, Reform ve aydınlanma süreci sonucu oluşan birikimi ile yine Batı'dır. Toprak'ın ifadesiyle "*devrimin paradoksal yönü Batı'ya başkaldırıya rağmen Batı'da oluşan birikimin bir sentezi oluşuydu*."¹⁴³

Atatürk'ün dinî hayatı etkileyen, Batı tarzı yaşam biçimini sosyal hayata yerleştirme hedef ve ideali konusunda tavizsiz bir tutum sergilediği çeşitli söylevlerinde ortaya çıkmaktadır: "Efendiler, yaptığımız

ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkaliyle medeni bir heyeti ictimaiye haline isal etmektir. İnkılabımızın umde-i asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir."

Atatürk'ün Batı tarzı yaşam biçimini sosyal hayatta görünür kılmaya ve dini, siyasi ve sosyal hayattan soyutlama hedefinin 1924 sonrası süreçte daha çok belirginleşmeye başladığı söylenebilir. İlk Meclisin açılışı, büyük oranda dinî bir merasim eşliğinde yapılırken, istiklal savaşı sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya dönüşünde Meclis kapısında resmî üniforma ile Meclis imamının dua etmeye başlaması üzerine hiddetlendiği ve "Burada böyle şeylere lüzum yoktur. Bunları camide yapabilirsiniz. Biz savaşı dua ile değil, Mehmetçiğin kanı ile kazandık" dediği ve imama kovduğu dönemin ideologlarından biri olan Mahmut Esat Bozkurt tarafından anlatılmaktadır.¹⁴⁴ İlk Meclisin açılışındaki yaklaşım ile ikinci Mecliste tercih edilen tutum arasındaki fark "*zamanını beklemek*"¹⁴⁵ olarak yorumlanmaktadır.

Atatürk'ün eğitim meselesine de pozitivist bir bakış açısıyla yaklaştığı, ana hedef olarak belirlediği "*muasır medeniyet seviyesine ulaşma*" hedefinde dinin engelleyici bir rol üstlendiğine inandığı, Müslüman toplumların esaret içerisinde bulunmalarını inandıkları değer dünyaları ile irtibatlı olarak yorumladığı görülmektedir. 1924 yılı yaz mevsiminde Samsun'da bir çay sohbetinde dile getirdiği düşünceleri bu çerçevede değerlendirilebilir: "Yeryüzünde üç yüz milyon Müslüman vardır; bunlar, ana, baba ve hocalarından terbiye ve ahlak dersi almaktadırlar; fakat esefle görülen gerçek olay şudur ki, bu yüz milyonlarca insan toplulukları şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esirlik zincirlerini kırabilecek insanlık meziyetini verememiştir, veremiyor, çünkü terbiyenin hedefleri millî değildir... Genç dimağları, millî terbiye ile geliştirmeye ve yükseltmeye çalışırken bir yandan da onları paslandırıcı, uyuşturucu, hayali bir takım fazla şeylerle de doldurmaktan dikkatle çekinmek lazımdır."¹⁴⁶

SONUÇ İTİBARIYLA; Mustafa Kemal Atatürk'ün dinî inanç tercihinin ne olduğu konusunda çok farklı değerlendirmeler yapılmakta, zaman zaman inanç konusunda bunalıma düştüğü ve arayış içerisinde olduğu, din olgusunu bir vicdan meselesi olarak değerlendirip, tarihsel, sosyolojik ve kozmik boyutlarda ele aldığı,¹⁴⁷ "*oruç tutan, namaz kılan*" bir dindar olmadığı¹⁴⁸ ifade

edilmektedir. Bu çerçevede Mustafa Kemal'in hayatında dindarane tavırlara, dine yönelik stratejik tavırlara ve dine karşı olumsuz çıkışlara örnekler bulmak mümkündür.¹⁴⁹ Akgül, Mustafa Kemal'in dini inancın karşısına "özgür aklı", dinin temel kaynağı kutsal kitap karşısına "*bilimi*", dinin insan üzerindeki otoritesi yerine de "*din ve vicdan özgürlüğünü*" koyduğunu, bu yönüyle Mustafa Kemal'in yaklaşımının "*din karşısına hümanizmayı çıkaran Rönesans perspektifi*" olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.¹⁵⁰ Pek çok araştırmacı da Mustafa Kemal'in dinin/geleneğin başat unsur olduğu bir sosyal yaşam yerine, akıl-bilim ve çağdaş uygarlığı temele alan laik/seküler bir yaşam biçimini benimsediği ve bu yaşam biçimini toplumda görünür kılmaya yönelik adımlar attığı, akıl/bilimi referans alarak dini de içine alan bir anlamlandırma çerçevesi oluşturduğu ve dini reforma tabi tutmaya yönelik adımlar attığı kanaatini paylaşmaktadırlar.¹⁵¹ Aynı zamanda Mustafa Kemal'in düşüncelerinin dinî referanslar üzerinden dinselleştirme çabalarının da olduğu dikkat çekmektedir.¹⁵² Bu adımların dinî inanç ve pratiklerle uyumluluk arz edip arz etmediği, ayrıca değerlendirilmesi gereken bir soru/sorun alanı olarak kabul edilebilir.

Çalışma boyunca yapılan incelemeler neticesinde Mustafa Kemal'in din ve dinî hayata yaklaşımı ile ilgili oldukça farklı değerlendirmeler yapıldığı tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın samimi bir dindar olduğunu söyleyenler olduğu gibi, tam aksini savunan araştırmacıların da olduğu görülmüştür. Bu konu bağlamında tarihi belgelerin incelenmesi ve yorumlanması hususunda hatalı bir yaklaşımın olduğu dikkati çekmektedir. "*Parçacı yaklaşım*" olarak ifade edilebilecek bu yaklaşımda Mustafa Kemal Paşa'nın düşünce ve inanç dünyasına dair belge ve metinlerin değerlendirilmesinde ilk olarak Mustafa Kemal'in çocukluğundan vefatına kadar devam eden tüm hayatının göz önüne alınarak değerlendirme yapılmadığı, ikinci olarak da söylev ve demeçleri, bir bütün olarak değerlendirilmek yerine bağlamından koparılarak lehte veya aleyhte değerlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir.

Mustafa Kemal'in dinî hayata karşı oldukça olumlu tutum sergilediğini iddia eden araştırmacıların delil olarak sundukları konuşmaların çok büyük bir bölümünün istiklal mücadelesi dönemine ait olduğu dikkati çekmektedir. Sadece bu döneme ait söylevler üzerine kurgulanan yaklaşımın doğru bir değerlendirmeye imkân vermeyeceği açıktır. Zira alan uzmanlarının büyük bir çoğunluğu tarafından bu dönemde Mustafa Kemal'in tüm farklı kesimlerin Millî Mücadele safında

yer almasını sağlamaya yönelik bir politika izlediğini, bir başka ifadeyle bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın "stratejik" ve "pragmatist" davrandığını kabul etmektedirler. Atatürk'ün kendisinin de Nutuk'ta, bu yaklaşımı benimsediğine dair ifadeler bulunmaktadır. Tarihin bir övgü veya yergi alanı olmaktan ziyade objektif olarak gerçeklerin ortaya konulduğu bir alan olması gerektiği açıktır. Bu nedenle Mustafa Kemal'in din ve dinî hayata yaklaşımı ele alınırken tüm önyargılardan bağımsız, herhangi bir yargıda bulunmadan objektif bir değerlendirme yapmaya özen gösterilmiştir.

Mustafa Kemal'in düşünce dünyasının ve doğal olarak dinî hayata bakış açısının şekillenmesinde aile çevresinden ziyade eğitim gördüğü ortam, eğitim kurumlarındaki öğretmenleri ve kendi okumalarının etkin olduğu açıktır. Mustafa Kemal'in doğup büyüdüğü ve askerî liseden mezun oluncaya kadar yaşadığı Balkanlar bölgesi, özellikle Selanik çevresi, Meşrutiyet sonrası belirgin bir şekilde kabul görmeye başlayan Batıcı düşüncenin en özgür ifade imkânı bulunduğu bölge olarak kabul edilmektedir. Mustafa Kemal'in Şemsi Efendi Mektebi, Askerî Rüşdiye ve Manastır Askerî İdadisi süreci, büyük oranda bu Batıcı etki altında şekillenmiştir. İstanbul'da Askerî Akademi'de okuduğu dönemlerde de bu çizginin devam ettiği, muhalif asker öğrenciler arasında yer aldığı bilinmektedir. Bu dönem, II. Abdülhamit muhalifliği üzerinden şekillenen muhalefet anlayışının bir kısmı sadece siyasi düzeyde kalırken, bir kısmının muhalefetinin II. Abdülhamit'in şahsı ile beraber temsil ettiği düşünülen dinî düşünceye muhalifliği de içerdiği görülmektedir. Mustafa Kemal'in bu ikinci grupta yer aldığı, o dönem ortaya koyduğu düşünce ve eylemlerinden anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal'in dinî hayata dair düşüncelerinin şekillenmesinde dönemin Batı merkezli düşünce sistemleriyle ilgili yaptığı okumaların da önemli katkı sağladığı söylenebilir. Batı'da oldukça etkili olan Pozitivizm, Materyalizm, Evrimcilik gibi düşünce sistemlerine dair okumalar yaptığı, altını çizip notlar alarak okuduğu kaynakların büyük bir bölümünün bu alanla ilgili olduğu, Renan, Auguste Comte gibi Batılı filozof/düşünürlerin dine ve dinî hayata dair kaleme aldığı eserleri okuduğu, özellikle Renan'ın Arapça-Aramice-İbranice gibi sami dil ailesine mensup dilleri bilim-düşünce-felsefe üretmeyen inorganik diller şeklinde tanımlamasını benimsediği; Hint-Avrupa dil ailesinin ise rasyonel-üretken-organik olduğuna dair tespitini harf devriminin mesnedi yaptığı; Comte'un üç hal yasasını, yani tarihin teolojik-metafizik-pozitivist evrelerden müteşekkil olduğu iddiasını desteklediği,

"hayatta en hakiki mürşit ilimdir/fendir" sözünün pozitivizmden esinlenerek söylendiği, Mustafa Kemal'in kendi konuşmalarından ve dönemin ders kitaplarından tespit edilebilir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşünsel tercihinin Cumhuriyet devrimlerinde kendini gösterdiği, topyekün bir Batılılaşmanın hedeflendiği, akıl ve bilimin temel referans alınarak dinî hayatın minimize edilmeye çalışıldığı ve bu hedefin gerçekleştirilmesinde Fransız ihtilali modellenerek büyük oranda militer-jakoben bir yöntem izlendiği söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. * Bu makale, Cumhuriyet'in İlk Döneminde Dini Hayat (1923-1938) isimli doktora tezinden üretilmiştir.
2. Faruk Karaca, Din Psikolojisi, (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2020), 189; Ayrıca bkz. Faruk Karaca, Dini Gelişim Psikolojisi, (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2016), 37-42
3. Makbule Atadan, Büyük Kardeşim Atatürk, (İstanbul: Ka Kitap Yayıncılık, 2016), 98-101; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), I, 44; Yılmaz Tezcan (Der.), Mustafa Kemal Atatürk (O Bir İnsandı), (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2018), 18
4. Falih Rıfkı Atay, Çankaya, (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006), 20; Ayrıca bkz. Unat, "Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştigi Devrin Millî Eğitim Sistemi", 71-89
5. Zehra Kardeş, Atatürk'ün Okudukları ve Yazdıkları, (Ankara: Omca Yayınları, 2020), 7; Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, (Ankara: TTK Yayınları, 1998), 46, 62
6. Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, (İstanbul: Temel Yayıncılık, 2013), 61
7. Atay, Çankaya, 22; Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Atatürk, (İstanbul: Kopernik Yayıncılık, 2018), 39
8. Volkan, Ölümsüz Atatürk, 458
9. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, 63-64
10. Atadan, Büyük Kardeşim Atatürk, 184-190
11. Atay, Çankaya, 21; Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 62
12. Atay, Çankaya, 22; Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, 60
13. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, 52
14. Atadan, Büyük Kardeşim Atatürk, 179-181
15. Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, (Ankara: TTK Yayınları, 2010), 6; Atadan, Büyük Kardeşim Atatürk, 198-199
16. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, 59-60; Tezcan (Der.), Mustafa Kemal Atatürk (O Bir İnsandı), 24
17. Atay, Çankaya, 23-24; Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 66-67
18. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 99; Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, 26-27
19. Atay, Çankaya, 25, 33; Ayrıca bkz. Atadan, , Büyük Kardeşim Atatürk, 193-193; Ortaylı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 51
20. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Boğaç Babür Turna, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2009), 329
21. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 94-95; Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, 34; Şevket Süreyya Aydemir, "Atatürk'ün Kişiliği", Atatürk'e Saygı, (Ankara: TDK Yayınları, 1969), 19; Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008), 6-7
22. Atay, Çankaya, 35-36; Tezcan (Der.), Mustafa Kemal Atatürk (O Bir İnsandı), 31-32; Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 107-108
23. Atatürk and The Turkish Revolution, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999), 5
24. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 73-74
25. Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subayın Anıları, (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 12-13
26. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, 92-93
27. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 109-114; Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 20; Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, 31-32
28. Atay, Çankaya, 36-37, 379
29. Ortaylı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 34
30. Atay, Çankaya, 36
31. H. C. Armstrong, Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı, Çev. Ahmet Çuhadır, (İstanbul: Kamer Yayınları, 2015), 25
32. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 157-158; Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, 39-40; Emin Muhammed Said, Kerim Halil Sabit, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Hayatı-Anadolu'da Türk Millî Mücadelesi, 16
33. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, 88-89, 97; Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 160-163; İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, 48
34. Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 170
35. Atay, Çankaya, 49-59
36. Doğu Polat (Yay. Haz.), Atatürk'ün Yaveri Salih Bozok Anlatıyor, (İstanbul: Alaca Yayınları, 2019), 13, 17-19
37. Atay, Çankaya, 48; Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, 38-39
38. Atay, Çankaya, 92
39. Armstrong, Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı, 55; Ayrıca bkz. Kinross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, 81-83

40. Polat (Yay. Haz.), Atatürk'ün Yaveri Salih Bozok Anlatıyor, 38; Kinross, Atatürk Bir Millet'in Yeniden Doğuşu, 84
41. Atay, Çankaya, 75; Niyazi Ahmed Banoğlu, (Der.), Fıkra, Nükte ve Çizgilerle Atatürk, (İstanbul: Ercan Matbaası, 1954), 14-15
42. Atay, Çankaya, 232, 284
43. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 201, 209
44. Atay, Çankaya, 429
45. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997), II, 205
46. Unat, "Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştigi Devrin Milli Eğitim Sistemi", 71-89
47. Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, 5-6; Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Anıları, 66
48. Mustafa Kemal'in tarih alanına özel bir ilgi duyduğu görülmektedir. Örneğin, 14 bin yıl önce efsanevi bir medeniyet olarak yaşadığı iddia edilen "Mu Medeniyeti" ile ilgili 3 farklı kitap okumuştur. (Mu Kitası, Mu'nun Çocukları, Mu'nun Mukaddes Sembolleri) Bkz. Gürbüz D. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1983), 376-396; Ayrıca bkz. Kardeş, Atatürk'ün Okudukları ve Yazdıkları, 35-39
49. Kardeş, Atatürk'ün Okudukları ve Yazdıkları, 27
50. Sadı Borak, "Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 9/25, 83
51. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 330; Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 240-242
52. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 173-174; Dönmez, Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı, 68-78; Tanör, Kurtuluş Kuruluş, 181; Mustafa Albayrak, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999), 36.
53. Ş. Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, 25-27
54. Tanör, Kurtuluş Kuruluş, 156
55. İber Ortaylı-İsmail Küçükçukaya, Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 91
56. Zafer Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 40
57. Kısa hayatı için bkz. Atilla Oral, Atatürk'ün Sansürlenlen Mektubu, (İstanbul: Demkar Yayınevi, 2018), 30-31
58. Oral, Atatürk'ün Sansürlenlen Mektubu, 1-4, 11, 67-70
59. Muhammed İhsan Hacısalioglu, "Leone Caetani'nin Annali Dell'Islam Adlı Eserinin Hüseyin Cahid Tarafından Yapılan Çevirisi Üzerine Bazı Düşünceler ve Türkiye'deki Yansımaları", İstem, 18/36 (2020), 521-540; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Atatürk ve Din", Türk Kültürü Dergisi, 384/33 (1995), 193-204
60. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 341; Tarih II Orta Zamanlar, (İstanbul: Maarif Vekaleti-Devlet Matbaası, 1931), 89-90
61. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, I, 288-289
62. Ş. Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, 33-37
63. Tarih II Orta Zamanlar, 89-95
64. R. Hüseyin Gerede, "Atatürk", Belleten, 20/80 (1956), 565-570
65. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 129-131
66. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 171
67. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 173
68. Bengül Salman Bolat, "Fransız İnkılabının Türk Modernleşme Sürecine Etkileri" Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6/1 (2005), 149-167; Mehmet Akgül, "Atatürk Dönemi Din Anlayışı ve Dini Hayat", Osman Horata vd. (Ed.), Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi 1923-1938, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009), 427
69. Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 375
70. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, III, 89-90
71. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, III, 120
72. M. Albayrak, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi, 38
73. Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, 113
74. Ş. Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, 11-12, 37-55; Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 375
75. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 30-31, 40
76. Fehmi İlkay Çeçen, Atatürk'ün Kaleminden Yarattığı ve Din, 51, 60-64
77. Ceyhan Atuf Kansu, "Atatürk'ün İlkeleri", Atatürk'e Saygı, (Ankara: TDK Yayınları, 1969), 62
78. Taner Timur, "Atatürk ve Pozitivizm", CDTA, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), I/94-96
79. Akgül, "Atatürk Dönemi Din Anlayışı ve Dini Hayat", 429
80. Tanör, Kurtuluş Kuruluş, 181
81. H. Aydın, Atatürk'ün Usul ve Felsefesinden Cumhuriyet'in Resmi İdeolojisine, 22, 81-84
82. Recep Kılıç, "Atatürk ve Din", Osman Horata vd. (Ed.), Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi 1923-1938, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009), I/439-445
83. Dönmez, Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı, 78-80
84. Zeki Arıkan, "Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi", Tarih İncelemeleri Dergisi, 1/1, (1983), 219-226; Atilla Yargıcı, Kemalizm'in Fikir Kaynakları, (İstanbul: İttihat Yayıncılık, 1993), 66-67
85. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 149, 195; Ayrıca bkz. Yargıcı, Kemalizm'in Fikir Kaynakları, 63-64
86. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 142-144
87. Yargıcı, Kemalizm'in Fikir Kaynakları, 13-16, 29-30, 50; H. Aydın, Atatürk'ün Usul ve Felsefesinden Cumhuriyet'in Resmi İdeolojisine, 107
88. Atatürk'ün Bütün Eserleri, 23/269
89. Karal, "Atatürk ve Tarih", Atatürk'e Saygı, 95
90. H. Aydın, Atatürk'ün Usul ve Felsefesinden Cumhuriyet'in Resmi İdeolojisine, 29, 172
91. Karal, "İnsan Olarak Atatürk", 132; Özer Ozankaya, Atatürk ve Laiklik, 176-178
92. Ö. Andaç Uğurlu (Yay. Haz.), Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si (1923-1938), (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2003), 108
93. Atatürk'ün Bütün Eserleri, 24/18
94. Atatürk'ün Bütün Eserleri, 23/44-45; Ayrıca bkz. H. Aydın, Aydınlanma'nın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük, 95-96
95. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, I/423
96. Armstrong, Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı, 151
97. Grace Ellison, Turkey To-Day, (London: Hutchinson Co. Ltd. 1928), 24
98. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, II/324-325
99. Uğur Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, (Ankara: Umag Vakfı Yayınları, 2020), 77-78
100. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 73-85
101. Doğu Perinçek, Kemalist Devrim-5/ Kemalizm'in Felsefesi ve Kaynakları, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006), 52-53
102. Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 363-366; Bkz. Tarih I Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar, (İstanbul: Maarif Vekaleti-Devlet Matbaası, 1931), 4, 5
103. Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 367
104. Atatürk'ün Bütün Eserleri, 24/18
105. Recep Cengiz (Yayın Koordinatörü), Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, (Ankara: Anıtkabir Derneği Yayınları, 2001), 22/193, 151
106. Tüfekçi, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar – Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar, 81, 84
107. Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 361-366
108. İnalçık, Atatürk ve Demokratik Türkiye, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007), 41
109. Şerif Mardin, "Atatürkçülüğün Kökenleri", CDTA, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), I/86-88
110. Dönmez, Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı, 55-58
111. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, I/231; Dönmez, Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı, 54-55
112. Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, 14-15; Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 20-24; Sadı Borak, "Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı", 73-74
113. Afet İnan, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, (Ankara: TTK Yayınları, 1998), 51
114. Cengiz, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, III/214
115. Cengiz, Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, XXII/214
116. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 253
117. Atatürk'ün Bütün Eserleri, XXIV/43
118. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, II/93-94
119. "Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Şuura muhalif, terakkiye mâni hiçbir şey ihtiva etmiyor." Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, III/93
120. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, II/94
121. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 80-89, 1093
122. Borak, Atatürk ve Din, 59
123. Onur Atalay, Türk'e Tapmak, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 77-78
124. Abdulkadir Sezgin, Cumhuriyet Döneminde Dini Hayatın Meseleleri, (Samsun: Türk Ocağı Samsun Şubesi Yayınları, 2000), 16, 25, 41
125. Ahmet Kabaklı, Gazi ve Atatürkçüler – Temellerin Duruşması 2, (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları 2017), 207-209
126. Doğu Polat (Yay. Haz.), Atatürk'ün Yaveri Salih Bozok Anlatıyor, 62-64
127. İ. Toket, Teolojik Bir İnşa Olarak Laiklik, (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2009), 5
128. Gazi M. Kemal, Nutuk, 628
129. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, I/5
130. Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 85
131. Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, 178; Bkz. Gazi M. Kemal, Nutuk, 40; Osman Okyar- Mehmet Seyitdanışoğlu, Fethi Okyar'ın Anıları, (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1997), 33
132. Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, 91
133. Emre Kongar, Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), 307-308
134. Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, 1086-1088
135. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, 88
136. Dönmez, Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı, 226
137. Şerafettin Turan, "Atatürkçülük", Türk Dili Dergisi (253), 1981, 631, Celalettin Vatandaş, Cumhuriyetin Tarihi, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015), 136'dan naklen
138. Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, 542
139. Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 131-132
140. Sadı Borak (Der.), Atatürk Gizli Oturumlardaki Konuşmalar, (İstanbul: Kaynak Yayınları, Tarihşiz), 14-15
141. Borak (Der.), Atatürk Gizli Oturumlardaki Konuşmalar, 98
142. İnalçık, Atatürk ve Demokratik Türkiye, 39, 81; Nelia Pavlova, "Batı İşliğine Doğru", Çev. Tahsin Saraç, Atatürk'e Saygı, (Ankara: TDK Yayınları, 1969), 345
143. Z. Toprak, Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi, 375, 380
144. Bozkurt, Atatürk İhtilali, 139
145. Bozkurt, Atatürk İhtilali, 141
146. Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, 65-66
147. Dönmez, Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı, 170-172; Borak, Atatürk ve Din, 155, 163
148. Sami Önal (Yay. Haz.), Hüseyin Gerede'nin Anıları, 267
149. Aydın, Atatürk'ün Usul ve Felsefesinden Cumhuriyet'in Resmi İdeolojisine, 165
150. Akgül, "Atatürk Dönemi Din Anlayışı ve Dini Hayat", 428
151. Sıhhi Dönmez, "Atatürk İnkılapları ve Sosyal Değişme Teorileri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 15/5, (1989), 524; Sami Önal (Yay. Haz.), Hüseyin Gerede'nin Anıları, 268
152. Toket, Teolojik Bir İnşa Olarak Laiklik, 156

ZİHNİYET KAVRAMI VE KUR'ÂN'IN ZİHNİYET İNŞASI

▲ DR. HASAN NAS

Giriş

Bugün insanlık büyük bir krizle karşı karşıyadır. Bunu bir tür bunalım ve buhran olarak da tanımlayabiliriz. İnsanlığın yaşamakta olduğu bu buhranın asıl nedeni, diğer sebepler bir yana, insanın yaratıcısı ile sağlıklı bir iletişimden yoksun olması ve Allah-insan-âlem ekseninde tevhid üzere bulunan varlık arasındaki ilişkinin parçalanmasıdır. Biz, yeniden daha anlamlı ve esenlikli bir dünya arzu ediliyorsa bunun yolunun, koparılmış olan bu bağı yeniden inşa ederek varlık âlemini ortaya çıkaran Allah'a ve O'nun kâinata yerleştirmiş olduğu nizamın armonisine kulak vermekten geçtiğini düşünüyorum.

İnsan, kendisinin de bir parçasını oluşturduğu küllî düzeni devam ettirecek nitelikte eylemde bulunup özü ile barışık yaşadığında, içerisine hapsediği yalnızlık ve mutsuzluk duygusundan kurtularak özgürlüğünü elde edecek ve aradığı esenliğe/huzura ulaşacaktır. Bu ise her şeyden önce kendisini var eden iradeyi tanıması, O'nun her an yanı başında, kendisiyle birlikte bulunduğu farkında olması ve tam bir teslimiyetle O'na boyun eğmesiyle mümkün olacaktır.

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim'de rab kavramı ve rubûbiyet, Allah'ın yaratmış olduğu evrenle anbean gerçekleşen ilişkisini ifade etmek üzere köşe taşı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân'da muhataplar nezdinde yeni bir zihniyet inşa etmek gayesiyle ulûhiyeti belirtmek için Allah lafzından sonra en çok kullanılan Rab isminin, özellikle risâletin ilk yıllarında yoğun bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir.

Kur'ân'da takdim edilen canlı ve fonksiyonel rab telakkisi ile başta Kur'ân'ın çağdaş muhatapları olan Mekke müşrikleri olmak üzere, tüm insanlık tarihi boyunca -günümüzde de olduğu gibi- farklı toplumlarda görülebilen bâtil, silik ve çelişkili Allah tasavvuru tashih edilmiş olmaktadır. Nitekim deizmin de öne çıkardığı; kâinatı yarattıktan sonra adeta onu kendi haline terk eden, olan bitenle ilgilenmeyen ve hayata dokunmayan bir yaratıcı tasavvuru böylece geçersiz kılınmıştır.

Âlemlerin Rabbinin yaratıp değer verdiği ve yaratmış olduğu varlıklardan birçoğuna üstün kıldığı insanla olan münasebeti, O'nun varlık âlemine çıkardığı ilk insanla birlikte başlamış ve kesintisiz bir şekilde devam etmektedir. İnsan, içinde bulunduğu bu uçsuz bucaksız evrende ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve hayatını devam ettirebilmesi için her an Rabbine muhtaç bulunmaktadır. Aynı şekilde onun anlamlı, huzurlu ve esenlikli bir yaşam sürdürebilmesi de Rabbi ile kuracağı sağlıklı bir ilişki ile mümkün olacaktır. Zira iman eden kişi için Rabbinin yakınlığını hissetme, O'na güvenip dayanma, O'nun engin merhametine sığınma, O'nunla teselli bulma, bütün benliğiyle O'na teslim olma, dua ve yakarıшта bulunma gibi kulluk nişaneleri hayatî öneme sahiptir.

Cenâb-ı Hakk'ın âlemlerle/tabiatla olan münasebeti de yaşamı devam ettirmek ve onu her yönüyle geliştirmek amacıyla kâinata yerleştirmiş olduğu, her gün şahidi olduğumuz ilke ve yasalar yoluyla devam etmektedir. Bir bebeğin dünyaya gelmesi, ay, güneş ve yıldızların kendi yörüngelerinde akıp gitmeleri, yağmur tanelerinin toprakla buluşması, aynı su ve topraktan envaiçeşit bitkinin yetişmesi ve diğerleri, mutlak kudret sahibi Rabbin kâinata yerleştirmiş olduğu yasalara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Böylece Allah'ın âleme yerleştirmiş olduğu düzen dakik bir surette durmaksızın işlemekte, tabiattaki her şey varlık sebebine uygun olarak vazifesini yapmakta ve hünerini sergilemektedir.

Kur'ân'a göre kâinatın Rabbinin otoritesi biriciktir ve bütün kâinat, tek bir ilahın yaratmış olduğu küllî bir nizam olup Allah Teâlâ var ettiği bu düzenin idaresinde ortaksızdır. Evrende şahidi olduğumuz bu harikulade düzen, Cenâb-ı Hakk'ın kâinata yerleştirmiş olduğu tabii yasalarıyla, atomlardan galaksilere kadar, hassas bir saat gibi varlığını devam ettirmektedir.

1. Zihniyet Kavramı

Zihniyet kavramına geçmeden önce bu kelimeye hayat veren zihin kavramının tanımlanması ve mahiyetine kısaca değinmek istiyoruz. Zihin kelimesinin tanımıyla ilgili olarak, ortak yönleri bulunan farklı tarifler yapılmıştır.

Bu minvalde zihin; canlının duygu ve davranışlar dışındaki ruhsal süreç ve etkinliklerinin bütünü, hafıza, anlayış, kavrayış, bilinç, anlama, bilme, unutmama kuvveti, kuvve-i müfekkire, düşünme ve anlama istidadı, kuvve-i hafıza, anlama ve bilgi edinme, düşünme gücü, anlayış, anlam verme yeteneği gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır. (1) Dikkat edildiğinde zihnin düşünme, anlama, kavrama ve hafızada tutma eylemlerinin merkezinde yer almak suretiyle zihniyetin oluşumuna kaynaklık etmesi, tanımların hepsindeki müşterek husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zihinsel aktivite neticesinde ortaya çıkan ve bilinçle oluşan zihniyet kavramı çerçevesinde de çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlara göre zihniyet, bir toplulukta karakteristik biçimde görülen ve mensuplarının her birinde ortak olan psikik ve ruhsal eğilimlerin, alışılmış düşünce ve inanç biçimlerinin bütünü, (2) bir toplumdaki veya gruptaki bireylerin alışkanlıklarıyla inanışlarının tümü; zihin durumu, düşünce, (3) aynı kişide yerleşip bütünlüştürmüş olup kendi aralarında mantık bağlarıyla örülmüş bulunan fikirler ve entelektüel temayüller bütünü (4) olarak tarif edilmiştir. Esasen zihniyet "Hepsi belli bir bakış açısında bütünlüştürmüş haliyle sürdürülen değer hükümleri, tercih ve eğilimler toplamıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse zihniyet, dünyaya ve dünya ilişkilerine içten doğru bir tavır alışır." (5)

Zihniyeti tanımlayan bu ifadelerin hemen hepsinde ortak nokta, zihniyetin evren, insan, çevre, eşya, nesne vb. konularda bireylerde yerleşen bir "bakış açısı" olmasıdır. Zihniyeti belirleyen sosyal normlar, cemiyet mensubu üyelerinin belirli durumlarda nasıl tepki vermeleri, ne şekilde davranmaları gerektiği hususunda belirleyici kurallar bütünü olup herhangi bir olay karşısında mensuplarını ortak şekilde hareket etmeye zorlar. Diğer taraftan fertlerin yahut toplumların sahip oldukları ve benimsedikleri değerler ve referans sistemi, her halükarda diğerlerinden daha ideal görüleceği için o düşünceye sahip kimseler, tabii olarak, diğer insanların da bu görüş ve davranışları paylaşmalarını isteyeceklerdir. (6)

Zihniyetin, benimsenen değerler sistemi ile yakın ilişkisi vardır. Zihniyet kendi içinde bir dünya görüşüne sahiptir ve mevcut durumlar karşısında varoluş şekilleri, tutumlar üretir. Çevrenin bu unsurları herhangi bir öge olmayıp toplumun sahip olduğu dünya görüşünün kilit öğeleridir. Zihniyet diğer taraftan bireyin dünyayı algılama şekli olarak dünyadaki kendi yeri hakkındaki görüşünü ortaya koyar.

Zihniyetin istikrar bulması gibi, toplumca benimsenmiş ve yerleşmiş bir zihniyeti değiştirmek de uzun ve yorucu bir süreçtir. Zihniyetin her şeyden önce kendine göre istikrarlı bir yapıya ve dış tesirlere karşı oldukça sert

bir dirence sahip olduğunu kabul etmek gerekir.(7) Toplumlar değişime karşı duyarlı olduğundan toplumu oluşturan bireyler, ortaya çıkmaya başlayan birtakım değişimlere karşı direniş gösterebilmektedir. Çünkü insanların sürdürdükleri alışkanlıklarını ve hayat düzenlerini değiştirmeleri hiç de kolay değildir. Bu açıdan gelenek, toplum yaşamını belli bir çizgide tutmaya çalışan tipik bir sosyal gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.(8) Zira zihniyetlerin temelinde birtakım değer yargıları vardır. Burada bahsedilen değer, bir grubun ideal ve saygıya layık olduğunu kabul ettiği davranışın arkasında var olan bir tür yasa, kural ya da genel bir ilkeyi ifade etmektedir. Zihniyet aynı zamanda kişiyi kendi grubuna bağlayan en dayanıklı bağdır. O son derece istikrarlı bir yapı olarak benliğimizin en mukavemetli unsuru olduğu için biz zihniyetimizi rastgele değiştiremeyiz. Bu anlamda inandığımız değerler ve sahip olduğumuz geleneklerimiz bizde şartlı refleksler oluşturur. Zihniyetimize uymayan tavır ve davranışlar bize çeşitli rahatsızlıklar olarak yansır.(9)

Zihniyet değişimi, toplumsal değişimin ayrılmaz bir parçasıdır. Toplumsal değişim, belli bir zamanda bireylerin tutum ve davranışlarındaki dönüşümün, yani zihniyetteki dönüşümün toplum üzerindeki sonucudur. Eğer bir yerde zihniyet değişiminden bahsediliyorsa orada insanın veya toplumun inanç ve düşüncelerinde, tutum

ve davranışlarında, bakış açıları ve değer yargılarında başlayıp bütün sosyal ve kültürel hayatı kuşatan ve nihayetinde sosyal yapıyı yeniden kurmayı ifade eden bir değişim söz konusudur. Burada bahsedilen değerler, toplumu oluşturan bireylerin hayatın anlamı ve günlük ilişkilerin şekillendirilmesi hususunda alternatif yollar arasında tercihte bulunmalarını sağlayan soyut-somut, geleneksel-modern vs. her türlü değerdir.(10)

Öte yandan burada söz konusu edilen değişim, normatif değil nesnel bir gerçekliği ifade eden objektif bir anlama sahip olup herhangi bir değer yargısı içermez. Bu açıdan değişim olumlu yönde de olabilir olumsuz yönde de; toplumu güçlendirebilir de zayıflatabilir de. Toplumsal değişim yalnızca ilerlemeyi, gelişmeyi ifade etmediği gibi bir çözülme yahut çöküş anlamına da gelmemektedir.

Zihniyet değişiminin kendine özgü belli evreleri vardır. Önce inançların ve tutumların sorgulanma evresi vardır ki bu evreye *çözülme* denir. Bu evre uzun yıllar alabilir. Ardından gelen dönem ise kültürel bunalım olarak adlandırılır. Gerilim, toplumun bütün üyeleri tarafından hissedilir ve yeni norm arayışları içine girilir. Hemen ardından yeni bir inancın oluşum evresi başlar. Bu evre de nispeten uzundur. Son evre ise yeni değerlerin sistemleşmesi dönemidir. Toplumun öncü

ve elit kesimi, herkesin sahip olması gereken bu yeni değerleri topluma açıklar, uygular ve savunur. Bu süreçte vazgeçilen değerler, sistemli olarak değer kaybeder. Toplumsal yapı daha büyük bir homojenlik, daha büyük bir dinamizm ve dolayısıyla yeni bir kültürel kimlik kazanır.(11) **Bu yüzden toplumsal değişimi anlama çabasına o toplumun zihniyet yapısında gerçekleşen değişim süreçlerini anlamaya başlanmalıdır.**

Sosyal değişim insan topluluklarının temel karakteristiği olup değişim, esasen toplumsal hayatın bir geleneğidir. Zira hiçbir toplum hareketsiz/statik değildir. Her toplumun kendine göre bir dinamizmi vardır ve toplumlar az ya da çok bir değişim ile karşı karşıyadır. Diğer taraftan bazı toplumlarda değişimin hızı yüksek iken bazılarında bu değişim daha yavaş gerçekleşebilir.(12) Örneğin geleneksel toplumlarda değişim daha yavaş gerçekleşirken endüstriyel toplumlarda değişim hızı ona nispetle oldukça yüksektir. Kısaca değişim süreci bazı toplumlarda yavaş bazılarında hızlı olmakla birlikte, her insan topluluğunun değişmez karakteridir.

Son olarak, dinin zihniyet oluşturmadaki rolüyle ilgili hususa yer vermek istiyoruz. Bilindiği üzere din, bir toplumun benimsediği inanç, ibadet ve ahlak ilişkilerini de şekillendiren ve toplum üyelerinin dinî ve beşerî eserlerinde, kısaca hayatın bütün alanlarında fonksiyonel bir işleve sahip olan normatif bir kurumdur. Bu yüzden dinin kitabî tarafı bir yana, geniş halk kesimlerine uzanan sade, gündelik yönlendirmeleri ile insanların davranış biçimini ve o yoldan değer ölçülerini etkilemekten uzak kalmış olması düşünülemez. Din, tarih boyunca aile bağlarından, yakın ve uzak toplum katlarına, siyasete, ekonomiye, sanat ve kültür değerlerine kadar bütün bir yaşayış düzeni üzerinde belirleyici olmuş, bazen başarılı bazen de başarısız olmakla birlikte düzenleyici olmak iddiası ile daima bir etkide bulunmuştur.(13)

Bu açıdan zihniyeti etkileyen önemli bir faktör olarak din, belirleyici ve baskın yapısı gereği inananlarının zihniyetlerine, dolayısıyla da onların dünya görüşlerine, yaşam biçimlerine ve hayat tarzlarına şekil verir. Takdir edilmelidir ki zihniyet yapılarında meydana gelen değişimleri ve zihniyetlerin din ile irtibatını anlamadan toplumsal değişimi anlamak ve anlamlandırmak mümkün değildir. Ayrıca din ile sosyal değişim arasındaki ilişkide dikkat çeken bir husus da şudur: Din bir yönüyle mevcut durumu muhafaza etme refleksiyle sosyal değişime engel teşkil eden bir etken iken, diğer taraftan bir başka şekilde toplumda gerçekleşen değişimin esas faktörü ve motor gücü olarak karşımıza çıkabilmektedir.

2. Kur'ân'ın Zihniyeti Değiştirmesi

Âlemlerin Rabbinin yaratıp değer verdiği insana son hitabı olan Kur'ân, her şeyden önce bir zihniyet kitabıdır. O gerek çağdaş muhataplarına gerekse onların ardından kıyamete dek gelecek olan bütün insanlara yine "onların Rabbi"nin sözü olarak ve üst perdeden seslenmek suretiyle, kendilerinin de bir mensubu oldukları varlığın anlamına dair zihinlerinde bir "farkındalık" oluşturmak için gelmiştir. Böylece Kur'ân'ın rehberliğinde şekillenecek olan zihin, âfakta ve enfüste gördüğü şeyleri Rabbinin bakmasını istediği yerden bakıp görececek ve bu suretle insan, kendi özüyle/fitratıyla ve içinde bulunduğu varlıkla barışık bir zihniyete sahip olacaktır.

Kur'ân öncelikle tabii olarak, dönüştürmek istediği muhatap kitlenin zihniyetini hedef almıştır. Zira zihinlerde meydana gelecek değişimler, doğrudan yahut dolaylı olarak insanların varlık anlayışına, onların birbirleriyle ve Yaratıcı ile olan ilişkilerine yansiyacak ve son tahlilde uzun vadede toplumsal yaşamda köklü bir değişimi ortaya çıkaracaktır.(14) Ayrıca Kur'ân, varlık hiyerarşisindeki düzeni bozarak bütünlükten ve hakikatten uzaklaşan şirk zihniyetine mensup muhataplarını yeniden tevhide ve âhenkli bir evren tasavvuruna ulaştırma sürecinde, kalması gerekenle değişmesi gerekene tedrici bir surette işarette bulunmuştur. Allah tarafından insana, belirli bir amaca matuf olarak gönderilmiş olan ilahî kelimeler O'nun, süreç dâhilinde tarihe yapmış olduğu bir müdahaledir. Allah Teâlâ bu aşamada hem kullandığı dilin terimlerini kavramlaştırırken kendine has bir tedricilik takip etmiş hem de toplumda var olmakla birlikte İslam'ın dünya görüşüne uygun düşmeyen bazı dini nitelikli anlayış ve davranışları yine bir süreç dâhilinde tashih etmiştir.(15)

Bir zihniyet inşacısı olarak Kur'ân'ın gerçekleştirdiği zihniyet değişimi örneklerine geçmeden önce Kur'ân'ın toplumsal değişim telakkisine kısaca yer vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz. **Zira Kur'ân'da tevhid mücadelelerinden bahsedilen bütün peygamberler, gönderildikleri toplumlarda bir zihniyet değişimi için görevlendirilmiş olup mensubu oldukları toplumlarda yaşanan fitrata yabancılaşma ve yozlaşmanın önüne geçerek ilahî değer ve normları hayatın içinde hâkim kılmaya çalışmışlardır.**(16)

Kur'ân-ı Kerîm'de bir toplumun sahip olduğu değerler sistemini ve dolayısıyla zihniyetini değiştirmeyi doğrudan ifade eden iki **âyet**(17) özellikle kayda değerdir. Her ikisi de ğ-y-r kökünden gelen ve "hem şekil/suret

olarak hem de bir kimsenin yahut toplumun yerine başkasını getirmek şeklindeki değişimi" ihtiva eden "tağyir" kelimesinin kullanıldığı bu **âyet**lerde, Allah'ın bütün toplumlara yerleştirmiş olduğu evrensel değişim yasasına işaret edilmektedir. Buna göre bir toplum, Allah'ın kendilerine büyük bir lütfu olan Kur'an yahut İslam dini üzere buldukları sürece Allah da onlar üzerindeki lütf ve keremini devam ettirecektir. Ancak bu durum, insanların tercihlerini ve kendilerini değiştirmeleri halinde değişecek ve Allah'ın onlara olan esenlik, sağlık ve bolluk gibi nimetleri son bulacaktır.

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ bu âyetlerde belli ümmetlere verdiği ikramların devamının ancak onların ahlak, nitelik ve davranış biçimlerine bağlı olduğunu bildirmektedir. Ancak Allah'ın ihsanlarına nail olan bu topluluk ne zaman inancını, ahlakını ve güzel amellerini bozup değiştirirse Allah da onlardan bu nimetlerini geri alır ve böylece onların zengin olanı fakir, aziz olanı zelil ve kuvvetli olanı zayıf duruma düşer.

Kur'an'dan anladığımıza göre toplumsal değişimin merkezinde insan faktörü vardır ve değişim, son tahlilde insan iradesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu açıdan insan, güçlü iradesiyle değişimin odak noktasında yer alarak değişimin yönünü belirlemektedir. İnsan olumlu yönde adım attığı sürece ilahî irade onu destekler ve ortaya daha nitelikli bir toplumsal yaşam çıkar. Ancak o ilk gayreti göstermez, Allah'ın ona verdiği nimetleri işlemez ve gelişmekte olan hayata içten gelen bir hamleyle katılma arzusu duymazsa, o takdirde ruhu sertleşir ve kendisi de ölü bir madde haline gelir.(18)

Cenâb-ı Hakk'ın evrene yerleştirdiği birtakım fiziksel, biyolojik yasaları gibi insan ve toplumlara yönelik yasaları da vardır. Kur'an'dan anlaşıldığına göre Allah Teâlâ'nın yarattığı varlıklar üzerindeki iradesi, ancak belli kanunlar ve sağlam usullere göre cereyan eder. Toplumsal değişimler de gelişigüzel değil "sünnetullah" denilen işte bu yasalar çerçevesinde gerçekleşmektedir ve "Allah'ın sünneti"nde hiçbir değişiklik yahut başkalaşma yoktur.(19) Bu ilahî yasaları göz ardı eden, dikkate almayan toplumlar, zihinsel yanılığa düşecek ve onların bütün çabaları boşa gidecektir. Örneğin savaş ortamında kim O'nun bu yasalarına uygun hareket ederse, inkârcı yahut putperest bile olsa, muzaffer olur. Aksini yapanlar ise hakkın tarafında bile olsalar kaybederler. Uhud'da Müslümanların yaşadıkları hezimetin sebebi işte budur. Bu yüzden müminler, Allah'ın toplumsal durumlarla ilgili yasalarını bilmeye ve buna uygun hareket etmeye diğer insanlardan ve ümmetlerden daha layıktırlar.

Sünnetullah kavramının ilk bölümünü oluşturan "sünnet" kelimesi, Kur'an'ın ilk muhataplarının da anladığı şekliyle "Orijinal, sürekli ve belli bir standarda oturmuş davranış biçimi" anlamına gelmektedir. Onlar "sünnetullah" ifadesini duyduklarında bu kelimeyi hemen Allah'a izafe etmiş ve bunu da "Allah'ın öteden beri süregelen ve sürecek olan, kendine özgü bir davranış tarzı" şeklinde anlamışlardır.(20) İşte toplumun fertleri olarak beşerin durumu, insanlar arasında cereyan eden hak-bâtıl mücadelesi, bu süreçte yaşanan üstünlük, mağlubiyet yahut diğer hususların hepsi, Allah'ın toplumlara yerleştirdiği umumi nizamın bir gereği olarak hep bu sağlam esasa ve değişmez ilkeye/sünnetullah(21) bağlı olarak meydana gelir.

Sünnetullah kavramına yönelik farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bir yaklaşıma göre, Kur'an'da ifadesini bulan bu toplumsal değişim yasası yalnızca müslümanlara yahut diğerlerine özgü olmayıp tüm insanlığa uygulanabilecek genel bir yasadır. Âyette yer alan "kavim" kelimesinin nekre (belirsiz) gelmiş olması da onun bütün insan topluluklarını kapsamına aldığı ve yalnızca belli bir kavmi hedeflemediğini göstermektedir. Bu yüzden **âyetin** içerdiği yasa müslüman-kâfir, siyah-beyaz, her din ve ırktan insana uygulanabilecek olan tavizsiz bir yasadır.(22) Bu bakış açısına göre Allah'ı bazı insanları kayırmak suretiyle keyfi hareket eden bir kral gibi düşünmek, ölümcül bir hatadır. Bir yaklaşıma göre de Allah müslümanların tarafında olmakla birlikte -sünneti gereği- tarih içerisinde tavrını değiştirmeyeceğine dair söz verdiğinden tarih kendi işleyişinde tarafsız olup hiçbir topluma ayrıcalık tanımaz.(23) Her iki yaklaşım da aynı sonuca varmaktadır.

Bize göre Kur'an'a bütüncül yaklaşıldığında Allah'ın tarih içinde bir taraf olduğunu ve tarihi işleyişin bağlı olduğu evrensel yasalar dâhilinde tarihin seçici bir niteliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre -belli şartlara bağlı olarak- Allah'ın, dilediği zamanda ve dilediği şekilde iyiliği ve adaleti desteklemesinin de sünnetullahın bir parçası olduğu söylenebilir. Ancak bu noktada Allah'ın müslümanlara yönelik yardım vadinin, onların gerekli adımları atma ve başarı için gereken şartları yerine getirme hususunda güçlü bir irade göstermeleri durumunda geçerli olacağını da vurgulamak gerekir.

Allah Teâlâ rubûbiyetinin bir gereği olarak elçisini göndermek suretiyle miladi yedinci yüzyılın ilk yarısında âlemlere bir kez daha rahmet elini uzatmış ve tarihin işleyişine müdahalede bulunmuştur. Yozlaşan zihniyetleri dönüştürmesi amacıyla Kur'an'ın nâzil

olmaya başlamasıyla birlikte dünya, insanlık tarihinin en büyük değişimlerinden birine sahne olmuştu. Bu, değişimin de ötesinde bir şey olup kelimenin tam anlamıyla bir dönüşümdü. O toplumda Kur'ân'ın tasviriyle "Câhiliye" denilen bir dönem kapanmış, onun yerini henüz bir nesil geçmeden "asr-ı saadet" almıştı. Bu hızlı ve büyük dönüşümü sağlayan başlıca iki unsur vardır. Bunlardan biri ilahî kelam Kur'ân'ın, dönemin Arap edebiyatçıları **âciz** bırakan güçlü üslûp ve muhtevası iken diğeri Hz. Peygamber'in örnek şahsiyetidir.

Her ne kadar işin başlangıcında İslam davetinin tasdik edilmesinde Hz. Peygamber'in şahsiyetinin rolünün baskın olduğu düşünülebilirse de 23 yıllık vahiy süreci dikkate alındığında Kur'ân'ın dönüştürücü gücünün daha etkili olduğu açıktır. Zira Hz. Peygamber İslam davetine başladığında ona cephe alanlara baktığımızda, bu kimselerden pek çok kişinin onun örnek ahlakını bilen, kendisine son derece güvenen, yalan söylediğine şahit olmadıklarını ikrar eden, kıymetli mallarını emanet olarak ona tevdi edenler olduklarını görmekteyiz. Bu durum da Hz. Peygamber'in ahlaklı olmasının tek başına davetinin karşılık bulması için yeterli olmadığını göstermektedir.(24)

Diğer taraftan İslam'dan önce ve İslam'ın doğuşu sürecinde Mekke'de tevhid inancına sahip olan, insanları putperestliği terke çağırın, haksızlık ve zulümlere karşı

bayrak açan Kus b. Sâide (ö. 600), Zeyd b. Amr (ö. 606) ve Ümeyye b. Ebi's-Salt (ö. 8/630[?]) gibi Hanifler vardı. Ancak onların bu çağrılarını dikkate alan pek kimse olmamıştı. Çünkü onların, kaldırmak istedikleri şeylerin yerine koyabilecekleri değerleri yoktu. O yüzden, dönüşümün gerçekleşmesi ve kaldırılacakların yerine konulacak ilke ve prensipler için vahye ihtiyaç vardı. Böylece İslam öncesinden itibaren Hz. Peygamber'in örnek şahsiyeti ile vahyin birlikteliği, dönüşümün gerçekleşmesini temin etmiştir.

İslam davetinin ilk merhalesinde Hz. Peygamber, içinde yetiştiği toplumda ıslah çalışmalarına doğduğu şehrin putperest insanlarından başladı. Bu yüzden Kur'ân'ın vahyolunan ilk **âyet**lerinde öncelikle şu iki husus üzerinde durulmaktadır: Hiçbir ortağı bulunmayan, kuvvet ve kudretine sınır tanınmayan, yüce ve tek bir Allah'a iman ile hayırlı ve güzel işler yaparak sırât-ı müstakîm üzere bir hayat sürme zorunluluğu.(25) Sürekli olarak tevhid inancına ve istikamet üzere yaşamaya vurguda bulunan Kur'ân, muhataplarının zihni eğitimini gerçekleştirmek amacıyla onlara yürüyecekleri yolu ve aşamaları da göstermiştir. Bu açıdan vahiy, dönüştürmek istediği toplumun bilinçli ve farkındalık sahibi olması için onlara her aşamada ilahî rehberlikte bulunmuştur. **Buna göre iyi bir kul olabilmeyen yolunun, birbirini tamamlayan bilgi, duygu ve davranış boyutundaki eğitimden geçtiği söylenebilir.**(26)

Kur'ân, zihniyetlerini değiştirmek istediği Mekke toplumuna yönelik olarak, öncelikle onları ikna etmeye çalışmış, yumuşak bir tarzda mesajını onlara iletmek istemiştir. Aksi takdirde asırlar içinde oluşan temel değer yargılarını ve yaşam tarzlarını bir anda ve aniden değiştirmeye çalışmak, onların yersiz tepkilerine neden olabilir ve İslam daveti sonuçsuz kalabilirdi. O yüzden Kur'ân, muhatap aldığı insanlara hakikati tasvir ve anlatımla sunmayı ve onların kendi arzu ve iradeleriyle bu daveti benimsemelerini hedeflemiştir.(27)

Kur'ân'ın Mekkeki müşrik Araplar'ın durumu hakkındaki teşhisi, yaşanan sıkıntıların esas itibarıyla din kaynaklı olduğu şeklindedir. Bu açıdan Kur'ân insana, hayatı için gerekli olan vasıtalar açısından daha yüksek bir güce bağımlı olduğunu hatırlatmakta, ihmal edilmemesi gereken ölüm ve ahiret inancına vurguda bulunmak suretiyle de zaman ve mekânın ötesinde bir mana âleminin varlığını bildirmektedir. Böylelikle Kur'ân, o dönemin problemlerinin birtakım ekonomik, toplumsal ve ahlaki sebepleri olsa da bu sıkıntıların asıl olarak din kaynaklı olduğunu ve ancak dinî vasıtalarla tedavi edilebileceğini öngörür.(28)

3. Rab Kavramı Üzerinden Zihniyet İnşası

Vahyin nüzûlüyle birlikte Mekke'de on yılı aşkın bir süre içinde vahiy-olgu ilişkisine bağlı olarak bir zihniyet inşası gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda zihniyet inşasını, vahyin nâzil olma sürecinde kelimelerle kavramların

kullanım oranını, sırasını, biçimini ve zamanını bir de âyetlerin nüzûl sebeplerini tespit etmek suretiyle temellendirmek mümkündür.(29) Öte yandan âyetlerde bulacağımız özgün kavramlar aracılığıyla da yeni zihniyetin kodlarının muhataplara nasıl yerleştirildiğini tespit edebiliriz. Bu yerleştirme işi, birbirini takip eden birkaç aşama ile hayata geçmiştir. İlk aşamada bilincin uyandırılması diyebileceğimiz bir geçiş devresi vardır. Sonraki aşamada ise zihniyet inşasına geçilmiştir.(30)

Kur'ân'ın takdim ettiği Rab/Allah tasavvuru bağlamında, rab kelimesi aracılığıyla Hz. Peygamberde ve dolaylı olarak ona inananlarda bilinç uyandırılması aşamasının Mekke döneminin ilk yarısında yani vahyin oldukça erken döneminde tamamlandığını ve artık bir zihniyet inşasına terakki edildiğini söylemek mümkündür. Böylece rab, en geniş anlamıyla Kur'ân'ın merkezî kavramlarından biri haline gelmiş, teşekkül bakımından da ilk kavram olmuştur.(31)

Kur'ân'ın öncelikle ilk muhataplarına yönelik getirmiş ve yüklemiş olduğu yeni misyonla insan böylece iç ve dış baskılardan kurtulmuş oluyordu. Bu tam anlamıyla bir özgürleşme hareketiydi. Böylece insan yeni misyonuyla hem süflî arzu ve isteklerinin tutsaklığından kurtuluyor hem de atıl ve geçmişe sıkı sıkıya bağlı olan Câhiliye toplumunun baskılarından kurtulmak suretiyle kendi haysiyetine yaraşır bir makam ve onur sahibi oluyordu.(32)

Bu noktada Kur'an'ın gerçekleştirdiği zihniyet devrimi ve toplumsal dönüşümde, inanç ve değerlerine canı pahasına sadakat gösteren bir birey olarak "Müslüman ferd" in büyük payı bulunduğunu ayrıca belirtmek gerekir. Çünkü o, önce "bireysel" bir harekettir. Hz. Peygamber'in önce tek başına çıkmış olduğu bu kutlu yürüyüş, daha sonra her şeyi bizzat yapmak ve göğüslemek durumunda olan Müslüman fertlerle yoluna devam etmiştir. Bu açıdan Allah'a, topluma ve kendine karşı sorumluluğunu görüp üstlenen, Kur'an'ın ilke ve prensiplerine gerçekten tam bir teslimiyet gösteren ve büyük bir enerji ile dinine ve davasına bağlı olan fertlerle bu yürüyüş mesafe almıştır.

Bu süreçte, yani cemaatten ümmete yeni bir topluma geçişin hazırlıkları bağlamında, Mekke'de yaklaşık sekiz yıllık devrenin sonunda yeni bir kimlik ve kişilik ile temayüz etmiş inananlar zümresi ortaya çıkmıştır. Mekke döneminin tamamında ise Medine'de Müslüman bir toplumun doğmasına zemin hazırlanmıştır. Bundan sonra ise Müslüman bireylerden oluşan bir toplumun kurulması ve orada Allah'ın dininin tam anlamıyla yaşanır olması hedeflenmiştir.

Kur'an'la gerçekleşen zihniyet değişimi örneklerine gelince, kuşkusuz en büyük zihniyet dönüşümü, öncelikle ulûhiyet ve rubûbiyetin yalnızca Allah'a has kılınmasıyla gerçekleşmiştir. Japon İslam araştırmacısı ve düşünürlerinden Toshihiko Izutsu (1914-1993), Kur'an'la gelen en yüce Tanrı'ya dair yeni İslamî anlayışın, Araplar'ın âlem tasavvurunun bütün yapısını derinden etkilediğine vurgu yapmaktadır. Böylece Araplar'ın tarihinde ilk defa tektanrı ve din-merkezli bir sistem kurulmuş oluyordu ki bu sistemin merkezinde bütün beşerî eylemlerin, bütün varlığın ve hayatın tek kaynağı olarak biricik tek Tanrı yer alıyordu. Mevcut bütün varlıklar ve değerler, istisnasız bu yeni anlayışla tamamen yeniden düzenlendi.(33)

Izutsu'ya göre gerçekten de çok kasvetli/kötümser olan Câhilî Arap anlayışı ile yeni İslamî sistemin bir mukayesesini yapmak gerekirse, Kur'anî sistemde de beşerî hayatın başlatıcısı, yaratıcı Allah'tır. Ancak İslam'daki Allah inancı, Câhiliye Arapları'nda olduğu gibi insanı yaratıp daha sonra onun işlerine hiç karışmayan Allah telakkisinin aksine O, bütün beşerî işleri; hayatın en küçük ve önemsiz görünen ayrıntılarını bile gözetimi altında tutandır. Yeni sistemde Allah, hiç kimseye asla haksızlık yapmayan adalet tanrısıdır. Bu sistemde "dehr", sadece asılsız bir vehimden ibarettir ve insan, yaşamı boyunca ilahî hâkimiyetin kontrolü altındadır. Zira Kur'an'a göre Allah sadece en yüce değil, aynı

zamanda, kelimenin tam anlamıyla "varlık" denilmeye layık, bütün âlemde hiçbir şeyin karşı duramayacağı "Tek Gerçeklik" ve "Tek Varlık"tır. Bu yüzden ontolojik olarak Kur'an'ın dünyası, tanrı merkezlidir. Câhiliye'nin dünya görüşü ise insan merkezliydi; Câhilî değerler dünyasında insan, başka hiçbir zıt kutbun bulunmadığı tek kavramsal kutuptu.(34)

Kur'an'dan ilk nâzil olan âyet pasajlarıyla birlikte, ilahî çağrıya kulak veren müminlere yeni bir yol haritası sunulmuştur. Zihniyet olarak Mekkeli müşriklerin yaşam biçiminden tamamen ve kökten farklılık arz eden bu yeni hayat tarzı, onların bu davete olumsuz yaklaşımlarının da önemli bir sebebi olmuştur. İzutsu da büyük bir zihniyet dönüşümü ve ahlakî reform çabası olarak İslamî hareketin asıl öneminin, onun insan ruhunda meydana getirdiği değişim olduğunu ifade etmektedir. Ona göre İslam'ın doğuşunu, ahlakî açıdan bakıldığında Câhiliye ruhuna karşı sonuna kadar mücadele etmeyi, bu ruhun izlerinin tamamen silinmesini ve bir daha geri gelmemek üzere "hilm" ruhunun ikame edilmesini amaçlayan "gözü pek bir girişim" olarak görmek mümkündür.

Izutsu'nun ifadeleriyle "İslam'ın ahlak sisteminin son derece basit bir yapısı vardır. Çünkü 'iman' nihaî ölçütüyle, belli bir kişinin ya da belli bir eylemin iki kategoriden hangisine girdiğine kolaylıkla karar verilebilir. Ancak bunun Araplar'ın ahlakî gelişimi açısından önemi büyüktü; zira böylelikle ilk kez, 'ilke' adını hak edecek derecede tutarlı bir ahlakî ilke vaz' edilmiş oluyordu." Ona göre bu, Araplar'ın geçmişinde eşi-benzeri görülmemiş manevî bir gelişmeydi. Zira Câhiliye döneminde de ikrar edilmiş bazı ahlakî değerler bulunmakla birlikte bunlar oraya buraya savrulmuş halde ve destek bulacakları herhangi bir temel ilkeden de yoksun olarak vardı.(35) Bu açıdan putperest Araplar nezdinde yepyeni bir dönem başlıyordu. Kur'an vahyi, kültür bakımından olduğu kadar dinî açıdan da bambaşka bir şeyin ortaya çıkışına işaret ediyordu. Hiç kuşkusuz bu, Araplar'da benzeri görülmemiş bir şeydi. Böylece İslam, hayatın gerek bireysel gerekse sosyal birçok alanında kayda değer yansımaları olan manevî bir devrim gerçekleştirmiş oluyordu.(36)

Kur'an-ı Kerim aynı zamanda bir siyasî mesaj da getirmiştir. Ancak onun yaptığı esas devrim; bir tasavvur devrimidir, algılama devrimidir, zihniyet devrimidir. Çünkü Kur'an'da siyasî anlamda kullanılan ahd, misak, halife gibi kavramların birçoğu aynı zamanda ontolojik anlamda kullanılmakta ve hem Allah-insan arasındaki hem de insanla insan arasındaki

ilişkiyi tayin etmektedir. Bu zihniyet değişimi, başlı başına bir devrimdir. Bu şekilde Kur'an'ın rehberliği ve nezaretinde oluşan İslami zihniyetle adeta evren yeniden tanımlanmış, varlık algısı yenilenmiş, kâinata Kur'an'ın bakılmasını istediği yerden bakılmış ve artık her şey sahip olması gereken aslı fonksiyonuna kavuşmaya başlamıştır.

Câhiliye zihniyetinin en belirgin özelliklerinden birinin, insana yönelik problemleri bir bakışa sahip olması, onu kast sistemine benzer bir ayrımcılığa tâbi tutması olduğu söylenebilir. İslam öncesi dönemde insanlar hürlüköleler, zenginler-fakirler, makam/mevki sahipleri ile sıradan insanlar, güçlü kabileye mensup olanlar ile kabile desteğinden mahrum olanlar gibi çeşitli sınıflara ayrılmışlardı. Toplumun bu katmanlarının eşit insanî haklara sahip olmaları ve aynı ortamı paylaşmaları zül addedilirdi. İslam zihniyeti ise insana -toplumsal statüsü ne olursa olsun- **salt bir varlık olarak değer vermiş, onu sahip olduğu diğer sosyal niteliklerinden bağımsız olarak saygın ve onurlu bir şahsiyet kabul etmiştir.** Böylece İslam, insanı insana karşı savunmuş ve getirdiği bu bakış açısını yerleştirmek suretiyle bu zihniyeti bir yaşam tarzına dönüştürmüştür.

Kur'an'ın o toplumda gerçekleştirdiği büyük zihniyet dönüşümlerinden birini de, o döneme dek beşerî, dinî, hukukî ve sosyal açıdan birçok mahrumiyet ve mağduriyet yaşamış olan kadınlarla ilgili alan oluşturmaktadır. Birçok toplumda olduğu gibi Câhiliye dönemi Arap toplumunda da güç ve kuvvet sahibi erkek, kadına tanınmayan hak ve imtiyazlara sahip olup ona tahakkümü ve üstünlüğü vardı. Bu yönüyle kadın Câhiliye döneminde dışlanmış, arka plana itilmiş, insan olması bakımından sahip olması gereken temel hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılmıştır. Câhiliye Arapları arasında genel olarak orta ve aşağı tabakalarda kadının hiçbir değeri yoktu. Erkek ve kabile merkezli bir anlayışa bağlı olarak, kadın yalnız erkeğe ve kabileye menfaat sağlayabildiği ölçüde bir değer ve itibar kazanıyordu.

Câhiliye geleneğine göre kadın ancak çocuk doğurduktan sonra ailenin bir ferdi sayıldığı için çocuk doğurmadan ölen kadınların kocalarına taziyeye gitmeye bile gerek görülmezdi. Onlar yalnız kan bağından kaynaklanan aile topluluğu akrabalığına önem verdikleri için, evlenmeyle ortaya çıkan akrabalığı önemsemezlerdi. Bundan dolayı da bir baba öldüğünde, onun çocukları üvey anneleriyle evlenebilirlerdi. Yine Rabîa, Kinde, Mudar, Huzâa gibi bazı kabileler tarafından birtakım sebeplerle kız çocukları diri diri toprağa gömülebiliyor; karısı kız

çocuğu dünyaya getiren bazı kocalar, karılarına kızıp evi terk edebiliyorlardı.

İslam öncesi Arap toplumunda kadın, kısas konusunda da erkeğe denk sayılmaz, kadına karşılık erkeği kısas etmezlerdi. Ayrıca miras sadece erkeklerin hakkı olup kadınlar ve çocuklar mirastan mahrum bırakılırdı. Göçebe Araplar'dan ziyade özellikle şehir ortamlarında bazı cariyelerin sahipleri, onları fuhuş yapmaya zorlar ve bu şekilde onlardan kazanç sağlarlardı. Bunların dışında daha birçok mağduriyet yaşayan Câhiliye dönemi kadınlarının, İslam'ın gelişyle gerçekleşen bu zihniyet dönüşümüyle adeta bir nefes aldıkları ve en temel insanî hak ve özgürlüklerini elde ettikleri söylenebilir. Bu yüzden bazı Batılı tarihçiler, Hz. Peygamber'in getirdiği birçok yeniliği görmezden gelirken onun kadın hukuku alanında gerçekleştirmiş olduğu büyük dönüşümü ve iyileştirmeyi itiraf etmişlerdir.(37)

İzutsu, Kur'an'ın nüzûlüyle birlikte tezahür etmeye başlayan büyük zihniyet dönüşümü sürecini ve müslüman zihniyet ile putperest zihniyet arasındaki mahiyet farkını birçok örnek konu ve kavramla semantik üzerinden başarılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Hz. Peygamber'in çağrısıyla birlikte Câhiliye Arapları özelinde yaşanan zihni değişimin boyutlarını yansıtmaları bakımından İzutsu'nun konuyla ilgili bazı değerlendirmelerine yer vermek istiyoruz. Ona göre öncelikle belirtmek gerekir ki Kur'anî dünya görüşünün teşekkülünde belirleyici bir rol oynayan anahtar terimlerin hiçbir (buna tanrının hakiki adı olan Allah da dâhildir) hiçbir surette yeni icat edilmiş değildir. Bunların neredeyse hepsi İslam öncesi zamanlarda şu veya bu şekilde kullanılmaktaydı. Bu açıdan, Kur'an bu kelimeleri kullanmaya başladığı zaman, Mekkelî putperestlerin çok tuhaf, alışılmadık ve bu yüzden de kabul edilemez gördükleri şey bizâtihi tekil kelimeler ve kavramlar değil, bunların genel bağlamı, yani sistemin bütünüydü.

Örneğin, Kur'an'daki ahiret telakkisinde cennet ve cehennem kavramsal çifti, dünya hayatını ilgilendirmeyen basit kavramlar olmayıp Müslüman bir kişinin vicdanının sesi ve ahlakî değerlerinin kaynağıdır. Bu yüzden kişiden, daima cennetle bağlantılı belirli eylemlerde bulunması ve cehennemle bağlantılı olanlardan kaçınması istenir. Câhiliye dönemi Arapları'na gelince, onlar cennet ve cehennem kavramlarını iyi biliyor olabilirlerdi ama bunların Câhiliye'nin kavramsal sisteminde işgal ettikleri yer çok önemsizdi; öylesine önemsizdi ki bunlar anahtar terim bile değillerdi.(38)

Yine cömertlik Câhilî Araplar'ın zihninde "şeref"

anlayışıyla yakından ilgiliydi ve cömertçe davranışlara gerçek asaletin bir göstergesi olarak bakılırdı. Bu açıdan cömertçe bir davranış ne kadar abartılı ve fevrî olursa o denli hayranlık uyandırır. Bu, her zaman iyilikte bulunma ve yardım etme gayesiyle de yapılmazdı. Bu anlamda cömertlik, Araplar için bir tutku ve karşı konulması güç bir dürtüyüdü. Her ne kadar İslamî öğreti de yardımseverlik ve cömertlik konusunda hassasiyet göstermiş olsa da iki dünya görüşü arasında uzlaşması mümkün olmayan temel bir fark vardır. Çünkü İslam'a göre gösteriş ya da kahramanlık yapma arzusundan kaynaklanan cömertliğin hiçbir değeri yoktur. Bu açıdan önemli olan cömertliğin kendisi değil, ona sevk eden itici güçtür. Kendini beğenmişlik veya gösterişten kaynaklanan cömertliğin Allah nazarında hiçbir karşılığı yoktur. (39) Kur'an bu şekilde cömertlik davranışı üzerinde ısrarla dururken bir yandan eski Arap idealinin bir yönünü canlandırmak suretiyle bu erdemi Arap ruhunda zaten mevcut olan temeller üzerine inşa ediyor, bir yandan da bu davranışlar için yeni bir ilke, uhrevî mükâfat ve ceza getiriyordu. (40)

Kur'an'ın yeni kurulmakta olan İslam toplumu nezdinde dönüşümünü gerçekleştirdiği Câhilî erdemlerden biri de cesarettir. Dayanılması güç çöl şartlarında yaşayan Araplar için, doğal olarak, cesaret ve yiğitlik en büyük erdemlerden biriydi. Kan davalarının ve kabile savaşlarının hüküm sürdüğü bir ortamda çoğu kez hayatta kalmanın tek çaresi olan yiğitlik, aynı zamanda kabile şerefi için de vazgeçilmez bir değerdi. Bu noktada haklı-haksız ayırımının bir önemi yoktu; çünkü başkasına haksızlık yapmayanın kendisine haksızlık edileceği anlayışı hâkimdi. Yeni İslamî öğreti, diğer erdemler konusunda olduğu gibi bu Câhiliye erdemini de törpüledi ve böylece onu, kendi değerler sistemine dâhil etti. Artık o düşüncesizce ve haksızca sergilenen bir cesaret değil, Allah'a ve ahiret gününe imandan kaynaklanan bir kahramanlıktı. Câhiliye'de dayanağı ve yönü bulunmayan bu kavrama Kur'an, belirli bir yön tayin etti ve onu İslamî öğretinin savunulması ve yayılması sürecinde etkin bir şekilde kullandı. (41)

Izutsu'ya göre Hz. Peygamber'in çağrısını doğru değerlendirebilmek için, onun içinde doğup büyüdüğü toplum için vazgeçilmez değerde olan kan bağına dayalı asabiyet ruhunu kavramış olmak gerekir. Çünkü o, din kardeşliğinin kan bağından üstün olduğunu böylece bir ortamda ilan etmişti. Bu açıdan onun başlattığı hareket, tevhid temeline dayanan ve mensuplarının kandan ziyade inanç kardeşliğiyle birbirine bağlandığı tamamen yeni bir toplum inşa etmek için girişilmiş, gerçekten cesur bir teşebbüstü. Zira İslam öncesi

dönemde insan, yalnızca kabilesiyle birlikte düşünüp karar vermek, kabilesinin kararlarına boyun eğerek onunla ve onun için savaşmak ve kabilesi adına yaşayıp onun uğrunda ölmek durumundaydı. Ancak Kur'an'la gelen yeni zihniyetle birlikte, kabilesinin de üstünde bir değer kabul ederek Allah için savaşan, Allah ve elçisini her şeyden ve herkesten daha çok seven ve canlarını Allah için feda eden insanların almaya başladığını söylemek mümkündür.

İslam zihniyeti ile Câhilî zihniyet arasındaki mahiyet farkının bâriz bir örneği de şudur: Câhiliye döneminde hayatın işleyişini geleneksel âdetler belirliyordu. Herhangi bir şey hakkında bu "haramdır" yahut "helaldir" nitelemesinde bulunmak, hüküm vermek için insanlar tarafından kabul görmüş birtakım kurallar yeterliydi. Bunun sorgulaması yapılmazdı ve herkesin kutsallık atfedilen bu sisteme uyması isteniyordu. Ancak İslam açısından bu, Allah'a yapılmış açık bir iftiradan başka bir şey değildir. Kur'an'a göre din adına insanların tâbi olmaları gereken davranış kurallarını koyma yetkisi, yalnızca Allah'a aittir ve bu otorite hiçbir şekilde paylaşılmaz. Bunun ötesine geçen Câhiliye'nin kutsal âdetleri, Allah'a karşı uydurulmuş yalanlar olarak en ağır şekilde mahkûm edilmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in İslam davetinin sonuç vermeye başlamasıyla birlikte, birey ve topluma hâkim olan zihniyet değişiyor ve buna bağlı olarak nitelikli bir toplumsal değişim/dönüşüm başlamış oluyordu.

Sonuç Olarak;

Kur'an-ı Kerim her şeyden önce bir "zihniyet" kitabıdır. İlahî kelam, öncelikle Hz. Peygamber'den (s.a.v) başlamak üzere varlığın anlamı, insanın nereden geldiği, hangi gaye ile yeryüzünde bulunduğu ve akıbetinin ne olacağına dair soruları olanlar için bir cevap niteliğindedir. Kur'an, bütün insanlara yine "onların Rabbi"nin bir sözü olarak ve üst perdeden seslenmek suretiyle, kendilerinin de bir mensubu oldukları varlığın anlamına dair zihinlerinde bir "farkındalık" oluşturmak için gelmiştir. Böylece, Kur'an'ın rehberliğinde şekillenecek olan zihin, âfakta ve enfüste gördüğü şeyleri Rabbinin bakmasını istediği yerden bakıp görecektir ve bu suretle insan, kendi özülüyle ve içinde bulunduğu varlık âlemi ile barışık bir zihniyete sahip olacaktır.

Kuşkusuz Kur'an'la birlikte en büyük zihniyet dönüşümü, **öncelikle** ulûhiyet ve rubûbiyetin yalnızca Allah'a has kılınmasıyla gerçekleşmiştir. Kur'an'la gelen en yüce yaratıcıya dair yeni **İslamî** anlayış, müşrik Araplar'ın âlem tasavvurunun bütün yapısını derinden etkilemiş ve böylece Araplar'ın tarihinde ilk defa tektanrı bir

sistem kurulmuştur. Yanı sıra, Câhiliye Arapları'nda olduğu gibi insanı yaratıp daha sonra onun yapıp etmelerine hiç karışmayan, uzaklarda bir yerde, konuşmayan, hayata dokunmayan bir Allah telakkisi geçersiz kılınmıştır. Buna mukabil, vahyin takdim ettiği yeni sistemde bütün beşerî işleri, hayatın en küçük ve önemsiz görünen ayrıntılarını bile gözetimi altında tutan bir rubûbiyet tasavvuru ikame edilmiştir. Böylece Kur'an'ın rehberliği ve nezaretinde oluşan **İslamî** zihniyetle adeta bütün evren yeniden tanımlanmış, varlık algısı yenilenmiş ve artık iyi-kötü, doğru-yanlış, hak-bâtil, adalet-zulüm planında her şey, sahip olması gereken aslî fonksiyonuna kavuşmaya başlamıştır.

Bilindiği üzere Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde müşrik Araplar, iman ettikleri Allah'ın her şeyin yaratıcısı ve sahibi olduğunu ikrar ediyorlardı. Bununla birlikte onlar Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki Allah tasavvurunun da etkisiyle göklerde olan, uyuklayan, uyuyan, dünyanın işleyişine müdahale etmeyen, gücü azalmış, uzaklarda, **aşkın**, kendisine ulaşılabilmesi ancak şefaatçilerle/ aracılarla mümkün olan bir Allah'a inanıyorlardı. Esasen onların asıl sorunu, inandıkları Allah ile bir "iletişim" sorunu idi. Çünkü onların tasavvurlarına göre Allah ile iletişim, istedikleri her zaman gerçekleşebilen, kendi isteklerine göre sürdürülebilir bir ilişki olmadığı için, O'nun kendileriyle sağlıklı bir iletişimini de **mümkün görmüyorlardı**.

İbadette, yönelişte, sevgide, korkuda ve ümitte Allah'a ortaklar koşmak anlamına gelen şirk anlayışı, müşrik Arapların zihinlerinin donmasına ve bu suretle Allah'ın sayısız işaretini görmelerine rağmen bunun ötesine geçemeyerek yalnızca gördükleriyle yetinmelerine neden olmuştur. Bu yüzden onlar, âlemlerin Rabbinin kendilerine şahdamarından bile yakın olması, dualara icabet etmesi, sonsuz kerem sahibi olması, sıkıntıları gidermesi, her şeyi görüp gözetmesi, **şifa vermesi, gönüllerin gizlediğini de açığa vurduğunu da bilmesi, varlığı anbean idare etmesi, dilediğini yardımıyla desteklemesi** ve diğer hususiyetlerini algılamakta güçlük çekmişlerdir.

Kur'an'ın takdim ettiği rubûbiyet anlayışından hareketle denebilir ki Rabbi ile sağlıklı bir iletişime sahip olan bir müminin hayatında ümitsizliğe ve imkânsızlığa yer yoktur. Çünkü onun her zaman yanı başında olan ve kendisini görüp gözetken bir Rabbi, bir sahibi vardır ve O, kulunu asla sahipsiz, yardımsız bırakmayacaktır. Kulun yapması gereken, sünnetullah gereği atması gereken adımları atmak, O'nun yolunda dünyevî hiçbir karşılık beklemeksizin mücadele etmek ve

Rabbini vekil kılmaktır. Rabbini vekil kılan kimse, kendisinin mutlaka iki güzellikten birine, yani şehadete yahut zafere ulaşacağını ve her halükârda kazançlı çıkacağını bilir. Rubûbiyetin kula sağladığı bu özgüven duygusu, sıradan bir insanın göze alamayacağı büyük mücadelelerin önünü açar ve **Hz. İbrâhim'de**, Hz. Mûsâ'da ve diğer elçilerde olduğu gibi zamanın firavunlarına karşı onları muzaffer kılar. Ayrıca belirtmek gerekir ki O'nun topluma ve tarihe yönelik bu tasarrufları yalnızca belli bir zamanla sınırlı olmayıp bu, dün öyle olduğu gibi bugün de öyledir, yarın da öyle olacaktır.

Ancak bu noktada, savaş meydanlarında yahut diğer zamanlarda müslümanların elde ettikleri başarılarla Allah'ın inâyet ve teyidiyle birlikte, **İslam** toplumunun ortaya koyduğu üstün performans ve fedakârlığın gözden uzak tutulmaması gerekir. Aksi takdirde rubûbiyetin yalnızca Allah'tan yana ve tek taraflı olarak işletilmesi, müslümanların çabalarını itibarsızlaştıracak ve onların tarihin öznesi olmaları için gerekli adımları atmalarının önünde bir engel oluşturabilecektir. Ayrıca her ne kadar Kur'an dilinde zafer Allah'a izafe edilse de bu, müminlerin elleriyle kazanılmakta ve Allah, İslam karşıtlarını müminlerin üstün çabaları mukabilinde mağlup etmektedir. Başka bir ifadeyle, ancak savaşın kurallarını dikkate alan ve elinden gelen fedakârlığı yapan müminler, ilahî inayete zafere ulaşmaktadır.

Unutulmamalıdır ki Allah'ın yardımı **müminlerin çabalarına bağlı olarak ortaya çıkacak ve O**, ancak harekete geçen ve kendi yolunda istikamet üzere yürüyenleri inâyetiyle destekleyecektir. Nitekim Uhud savaşı, Allah'ın tüm toplumlar için belirlemiş olduğu yasa gereğince, savaş stratejisine bağlı kalan ve savaş disiplini sonuna kadar elden bırakmayan kimselerin -kim olursa olsun- galip geleceklerini göstermesi bakımından, ders çıkarılması gereken önemli bir muharebedir. **Kur'an'a göre başarının ölçüsü, dünyalık zaferlerin değil âlemlerin Rabbinin rızasının kazanılmasıdır**. Aslolan muzaffer olmak değil, Allah'ın yolunda "seferde" olmaktır. Bu yüzden kimi zaman Allah'ın elçileri ve müminler, ellerindeki güç ve imkânların yetersizliğinden dolayı düşmanları karşısında mağlup olsalar da onlar Allah nazarında galiptir.

Kur'an Cenâb-ı Hakk'ı tanıtırken bazı felsefi sistemlerde olduğu gibi nazari, fikri, soyut, kâinatı bir kere yaratıktan sonra onu kendi haline terk etmiş, belli belirsiz bir ulûhiyet takdiminde bulunmaz. Allah Teâlâ'nın ulûhiyetinin ve rubûbiyetinin bir eseri olan âlem ile münasebeti de kuşkusuz ilk yaratma ile sınırlı olmayıp

bu, O'nun yerleştirmiş olduğu yasalarla ve yine O'nun belirlediği vakte kadar devam edecek olan bir süreçtir. Onun bildirdiği ulûhiyet; yaratan ve yaratmakta olan, Hayy ve Kayyum, mahlûkatını görüp gözeten, onların bütün ihtiyaçlarını karşılayan, her an bir işte olan, bilgisi olmadan bir yaprağın bile düşmediği ve bizzat insan yaşamındaki icraatlarıyla kendi zâtını **açıkça ortaya koyan bir ulûhiyettir.**

Cenâb-ı Hak, rubûbiyetine has niteliklerinden olarak kâinatta anbean tasarruflarda bulunan; bütün yaratıklarının ihtiyaçlarını karşılayan, onları ayakta tutan, sürekli faâl olan, dilediğini yapan ve bütün işleri yürütendir. Yeni doğan bir bebek, gökten inen her bir yağmur ve kar tanesi, yeni açan bir çiçek, dalında rüzgârla sallanan bir yaprak, her sabah doğan güneş, akşamleyin gökyüzünde bir fener gibi aydınlık veren ay ve diğerleri, el-Hayy ve el-Kayyûm olan Allah Teâlâ'nın kâinattaki süregelen tasarruflarıdır.

Şüphe yok ki Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekkeli müşrikler de Allah'ın inayetiyle sabah akşam gözlerinin önünde gerçekleşen bu tabii harikuladeliikleri görmüyor değillerdi. Ancak onlar yalnızca gözlerinin **gördükleriyle yetinmiyor** ve asıl muteber olan kalbî nazarla bakmıyorlardı. Bunun sonucu olarak da Allah'ın tabiata yerleştirdiği sayısız **âyeti/işareti** görmelerine rağmen, bunun ötesine geçemeyerek işaretin gösterdiğini göremiyor ve Allah'ın elçisinden ayrıca mucize talebinde bulunuyorlardı.

Müşrikler kalbî nazardan mahrum oldukları için örneğin her bir yağmur damlasının, istirahat ettikleri gecenin, maişetlerini temin ettikleri gündüzün, teneffüs ettikleri havanın, içtikleri suyun, yedikleri meyve ve sebzelerin ve diğerlerinin her birinin bir mucize değerinde olduğunu fark edemiyorlardı. **Bütün bunların Allah'ın evrene yerleştirdiği tabii yasalarla sürekli olarak devri daim etmesi, işaretin farkında olmayan müşrikler için yanıltıcı olabiliyordu.** Zira bir işaretin ne anlama geldiğini anlayabilmek için aklın dışında başka bir yeteneğe daha ihtiyaç vardır ki o da imandır. Bu yüzden Kur'an, bir işaretin doğru okunabilmesi ve tam anlaşılabilmesi için "aklı-kalbî" bir tavrın zorunlu olduğuna ısrarla vurguda bulunmaktadır. Bu sebeple ancak bu tavrı gösterebilen kimse gerçekten işitir, **gerçekten görür ve gerçekten anlar.**

Hz. Peygamber'in İslam davetinin sonuç vermeye başlamasıyla birlikte, birey ve topluma hâkim olan zihniyet de değişmeye başlamış ve buna bağlı olarak nitelikli bir toplumsal değişim/dönüşüm tezahür etmiştir. Buna göre Cenâb-ı Hakk'ın insana, topluma, tarihe ve tabiata yönelik tasarrufları bütüncül olarak

değerlendirildiğinde, tarihe ve tabiata seküler açıdan bakmak neredeyse imkânsız hale gelmektedir. **Böylece Kur'an'ın ortaya koyduğu rubûbiyet telakkisi ile Cenâb-ı Hakk'ın gerek kozmik gerekse beşerî düzeyde geçerli olan fiilleri, ilke ve yasalarıyla âlemin ve insanın serüveninde müdahil bir fâil olduğu hakikati tebellür etmektedir.**

KAYNAKÇA VE NOTLAR

1. Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, haz. Şükrü Haluk Akalın vd. (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005), 2236.
2. Massimo Borlandi vd., Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, çev. Bülent Arıbaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 923.
3. Meydan, Larousse, "Zihniyet" md., (İstanbul: Meydan Yayınları, 1973), 12/938; Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 2237; Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 1187.
4. Gaston Bouthoul, Zihniyetler (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1975), 21.
5. Sabri F. Ülgener, Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler (İstanbul: Mayaş Yayınları, 1983), 19.
6. Mehmet Yolcu, Kur'an'ın Zihniyeti Değiştirmesi (İstanbul: Eylül Yayınları, 2003), 45.
7. Ülgener, Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler, 50.
8. Bouthoul, Zihniyetler, 21-23.
9. Ali Coşkun, Sosyal Değişme ve Dini Normlar (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 67.
10. Yolcu, Kur'an'ın Zihniyeti Değiştirmesi, 49.
11. Alex Mucchielli, Zihniyetler, çev. Ahmet Kotil (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 69-70.
12. Ali Coşkun, Sosyal Değişme ve Dini Normlar (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 59.
13. Sabri F. Ülgener, Dünyü ve Bugünü İle Zihniyet ve Din: İslam Tasavvuf ve Çözümü Devri İktisat Ahlakı (İstanbul: Der Yayınları, 1981), 14.
14. Cüneyd Aydın-Ahmet Genç, "Kur'an'ın Sunduğu Zihniyet Değişimine Karşı Bir Direniş Örneği Olarak Kalıp Yargı ve Ön Yargılar", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 36 (2014), 168.
15. Yaşar Düzenli, "Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 22 (2010), 130-131.
16. Yolcu, Kur'an'ın Zihniyeti Değiştirmesi, 64.
17. "...Bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah da onların durumunu değiştirmez..." (Ra'd 13/11), "...Bir toplum, kendilerinde bulunanı değiştirmedikçe, Allah da onlara verdiği nimeti değiştirmez..." (Enfâl 8/53).
18. Ejder Okumus, Toplumsal Değişme ve Din (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 195-196.
19. Fâtir 35/43; İsrâ 17/77; Ahzâb 33/62; Fetih 48/23.
20. Ömer Özsoy, Sünnetullah (Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması) (Ankara: Fecr Yayınları, 1994), 53.
21. Ra'd, 13/11.
22. Cevdet Said, Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 25.
23. Okumus, Toplumsal Değişme ve Din, 182-183.
24. İbrahim Sarıçam, "Câhiliye'nin Asr-ı Saadete Dönüşümünde Kur'an'ın Rolü", III. Kur'an Haftası, Kur'an Sempozyumu (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 23.
25. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 84-85.
26. Yaşar Fersahoğlu, Kur'an'da Zihin Eğitimi (İstanbul: Marifet Yayınları, 1996), 635.
27. Şerafettin Gölçük, Kur'an ve Mekke (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 144.
28. W. Montgomery Watt, Hz. Muhammed Mekke'de (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016), 112.
29. İsmail Çalışkan, "Kur'an Vahiyinin Mekke Yıllarında Kelimelerle ve Kavramlarla Zihniyet İnşası", Kur'an Nüzulünün Mekke Dönemi Sempozyumu, ed. Mesut Okumus (Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 257.
30. Çalışkan, "Zihniyet İnşası", 259.
31. Çalışkan, "Zihniyet İnşası", 261.
32. Şerafettin Gölçük, Kur'an ve Mekke (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 210-211.
33. Toshihiko Izutsu, Kur'an'da Tanrı ve İnsan, çev. M. Kürşad Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 38-39.
34. Izutsu, Kur'an'da Tanrı ve İnsan, 124.
35. Toshihiko Izutsu, Kur'an'da Dini ve Ahlakî Kavramlar, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 2013), 182.
36. Watt, Hz. Muhammed Mekke'de, 377.
37. Bk. Necdet Çağlı, "İslam Öncesi Mekke Toplumunda Kadın", Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplum Sempozyumu, ed. Mevlüt Güngör (İstanbul: İBB Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2011), 199-223.
38. Izutsu, Kur'an'da Tanrı ve İnsan, 141.
39. Izutsu, Dini ve Ahlakî Kavramlar, 141-143; Bk. Watt, Hz. Muhammed Mekke'de, 46-47, 108.
40. Watt, Hz. Muhammed Mekke'de, 108.
41. Izutsu, Dini ve Ahlakî Kavramlar, 152-155. Bk. Watt, Hz. Muhammed Mekke'de, 46.

İNSAN İNSAN DERLER İDİ, İNSAN NEDİR BİLİNEBİLİR Mİ?

▲ AYDIN BİLGİ

1
Eric Weil canlılar içerisinde en fazla tanımlı yapılan yaratığın insan olduğunu belirttikten sonra şu cümleyi eklemeyi ihmal etmez: 'Buna sebep de tanımları yapanın kendisi olmasıdır' Tanımların fazlalığı ve farklılığı dinlerin, geleneklerin, mezhep ve meşreplerin, düşüncelerin, ideolojilerin farklı farklı olmasıyla açıklanabilir. Gerçekten de herhangi bir dinin, düşüncenin, kültürün insanı anlamlandırma biçimi o din, kültür ve düşüncenin de rengini vermesi açısından önemlidir. Çünkü nihayetinde bütün bunların hepsi insan içindir, insana dönüktür.(1)

İnsan üzerinde konuşurken dikkat etmemiz gereken belki de en başlıca husus bütün bu analizleri bir insan olarak yerine getiriyor oluşumuzdur. İnsan olmanın dışına çıkarak-ki bu mümkün değildir- yani bir Tanrı bir melek bir cin, varlığa ait herhangi bir tür olarak insanı tanımlamıyoruz. İnsan olarak insanı tanımlamaya çalışıyoruz ki bu tanımlayan ile tanımlananın aynı olması demektir ki bu durum haliyle nesne-özne; obje-süje ayrımı ortadan kaldırmaktadır. Halin yarattığı açmaz lisanımızda 'Burnunun ucunu görememek' diyerek çarpıcı bir şekilde ifade edilmiştir.(2) Mezkûr açmazın açılması ve insanın kendine dair esaslı cevaplar verebilmesi ise ancak diğer var olanların insana nasıl baktığına dair doğru cevaplar vermekle imkân dairesine girebilir. Varlığı zorunlu olan Allah ile varlığı mümkün varlıkların bakışlarını öğrenebilmek için insanı aşan bir bilgi kaynağına, bir sadık habere ihtiyacımız ise kaçınılmazdır. Böylesi bir bilgi kaynağının reddi halinde yapılacak olan tanımlamaların insanı bir şekilde tanımlanan hayvan derecesine indirmesi şaşırıcı değildir. Zira insan biyolojisinin hayvan biyolojisine pek çok yönden benzemesi insanı hayvanlar sınıfına dâhil etmenin yoluna açmakta ve açılan yoldan yürüyen pek çokları tarafından Ekonomik hayvani toplumsal hayvan, dini hayvan, politik hayvan benzeri tanımlamalar yapılmaktadır.

2
Aziz Kur'an ele aldığı konuları soyut nazarilerle, teorik açıklamalarla, tanımlamalarla izah etmez. Hayatın

içinden verdiği canlı misallerle meseleyi muhatabının zihnine yaklaştırma amacı onun ifade usulünün temelini oluşturur. İlahi Kelam, insanı, melekleri ve diğer varlık türlerini anlatırken yine aynı metodu izlemiş ve yoğunlukla kıssalar aracılığı ile insan davranışlarının çeşitliliğini gösterirken bir yandan da insanın bir şekilde bağ kurduğu varlıkların mahiyetini anlatmıştır. Bu anlamda kıssalar insan denen varlığın eylemlerini ve eylemlerinin artında yatan saikleri gösteren yol haritaları hükmündedir. Haritalar ise bilindiği üzere yolun kendisi değil yolun durumunu gösteren sembollerdir. Kıssaları bilmek sembolleri bilmektir, sembolleri bilmekse yol boyunca karşımıza çıkacak çölleri, çukurları, dağları, uçurumları velhasıl kelam yola dair her durum hakkında nazari bir bilgiye sahip olmak anlamına gelse de ameli bilgiye ancak yola çıkmakla sahip olunabilir.

İnsan hakkında çarpıcı bilgiler ihtiva eden ve tarihsel olarak ta ilki olan Hazreti Âdem'e ve eşine dair olan anlatımlardır. Bu kıssada Âdem'in Yaratılışı ve mayası, halife kınıması, secde emrinin verilmesi, iblisin muhalefeti ve cennetten kovuluşu, yine iblisin Âdem ve eşini kandırarak yasak ağacın meyvelerine el uzatmalarını sağlaması, Âdem ve eşinin tevbesi ve cennetten arza indirilişi gibi hususlar ana hatları ile verilir. Kur'an kıssaları üzerine dikkatle eğilen bir göz adeta tüm kıssaların bu kıssanın bir şerhi olduğu hissine kapılır. /Yusuf Aleyhiselam'ın kardeşlerinin haleti ruhiyeleri iblis'in ruh halinin bir yansımasıdır mesela. Kuyuya atılan Yusuf peygamber, Habil'in izdüşümüdür mesela. / Kıssada yer alan ayetleri nüzul sırasına göre sıraladığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Sa'd 71-85, A'raf 11-25, Taha 116-124, İsra 61-65, Hicr 28-42, Kehf 50-51 ve Bakara 30-38 Burada dikkati çeken Bakara Suresi hariç diğer surelerin Mekke'de nazil olmuş olmasıdır. Böylelikle Bakara Suresi'nde Hz. Âdem kıssası ile ilgili ayetlerin zemini Mekke Dönemi'nde oluşturulmuştur.(3)

3
Vahyi bilgiye her müminin yolda edineceği tecrübi bilginin eklenmesi ile nazariyat ile tecrübi bilgi birleşir

ve böylelikle yakın dediğimiz bilgi türü elde edilir ki bu bilgi türü varlığa, varlığın mertebeleri açısından bakmayı gerektirir. Söylediklerimizi açmak adına İslam Düşünce Tarihinde sıklıkla kullanılmış olan ve bilhassa İbni Arabinin kullanımı ile yaygınlık kazanan suyun halleri misalini verelim. Malum olduğu üzere buhar, sıvı öz itibarı ile aynı olsa da suyun varlık sahasında farklı görünümlere sahip olan halleridir. Yine her hal de kendi içinde farklı görünümlere ve farklı isimlere sahiptir.(5) İnsan denilen varlık, su misali kendisine dair sayısız mertebe ve görünümüyle pek çok tanımın kendisinde toplandığı bir genişliğe sahiptir. Hatta denilebilir ki görünüm farklılığının sayıya gelmeyecek çokluğu insanı diğer varlıklardan ayıran en temel hususiyetlerdendir.(6) Her insan teki fiziksel olarak yekdiğerinden ayrı olsa da farklılıktan kastığımız elbette ki insanın kalbinde biriktirdikleri ile gösterdiği içsel ve dışsal davranışlardır.(7)

Bunca farklılığı belli başlıklar altında kategorize etmek mümkün müdür sorusuna İslam düşünce tarihi boyunca cevaplar aranmış ve genellikle beşer-insan, batın, zahir, Adem, ruh, beden gibi kavramsallaştırmalardan faydalanılmıştır. Konu ile serdedilen en yetki görüşler de insanı pek çok varlık mertebesine sahip bir 'var olan' olarak görenlerdir. '*Genelde inanıldığı aksine insan nefsi, insanın içinde bulunan mücerret bir cevher, yani varlığı kendi zatının varlığından neredeyse bağımsız olacak bir şey değildir. Tam tersine o, bu zatın bizzat kendisidir veya bizim terminolojimize göre ifade etmek gerekirse nefis benden ibarettir ve bu ontolojik bir hakikattir. Bu hakikat insanı kendi zatını hissedebilen bir varlık haline getirir*' diyen Taha Abdurrahman'da bu ontolojik zenginliğe işaret etmiştir.(8)

4

Eskilerin camii'1-ezded(zıt unsurların bir araya toplanması) dedikleri bir yapıya sahip olan insanın terkinin neticesini, yani insana fücurun ve takvanın aynı zamanda ilham edilmesi gerçeğini bizler varlık sahasında mü'minler ve kâfirler, salihler ve facirler, adiller ve zalimler gibi insan tiplerini üzerinden rahatlıkla görebilmekteyiz. *Can küşâyed sÿy-ı bâlâ bâlihâ /Derzede ten der-zemin çengalhâ* Yani: Can kuşu yücelere kanat çırpmakta; gözü yerde olan ten ise zemine tırnaklarını geçirmiş.) diyen şair zıtların savaşımının son nefese kadar süreceğini zira bu savaşın bünyesel olduğunu zihinlerimize mih gibi çakmaktadır.

Aziz Kitabın Şeytan ismini özel isim olarak da kullanmakla birlikte 'şeytan' kavramsallaştırmasının asıl itibarı ile bir sıfat olduğunu, cennetten kovulan İblis adlı cine ilk

defa bu sıfatın verildiğini ve bu sıfatın pek çok yerde insanlar için de kullanıldığını yani şeytan insanlardan bahsedildiğini ve işte tam bu sebeple her birimizin nefes aldığımız müddetçe şeytanlaşabileceğimizi, zira kuvve olarak derinliklerimizde böyle imkanın var olduğunu unutmadan, gerekirse ağlayarak, gerekirse dillerimiz dolaşarak yüzümüzü hep Âlemlerin Rabbine dönmeliyiz ki böylelikle varlığın gayesi olan 'İnsan'a ulaşabilme noktasında sağlam adımlar atabilelim. Yüzün hep O'na dönülmesi ile zıt unsurların terkininden *mürekkep yapımız bir zaaf bir savaş alan olmaktan çıkarak bir esenlik bir selamet sahası haline gelebilir. Allah'ın kullarına seçtiği dinin ismini İslam olarak isimlendirmesinin hikmetlerinden birisi de kullarını bu dünyada kendi öz nefislerinde gerçekleştirdikleri yıkıcı savaş alanına gül bahçesine dönüştürmek olabilir.*

DİPNOTLAR

1. Semavi dinler kaynakları itibarıyla ilahidirler ama insan için nazil olmuşlardır. Ey insanlar-Ey kâfirler-Ey İman edenler şeklindeki hitapların muhatapları bütünü ile insan olup varlığın diğer kategorilerine dönük bir hitap bulunmamaktadır.)
2. Gözünün önünde yer alan en yakın organını görememekle birlikte ufuları kapsayan bir görüşe sahip olmakla yazgılı insan ayna gibi herhangi bir vasita kullanmadan burnunu ancak gözbebeklerini birbirine yaklaştırarak yani gözlerini şaşı yapıp görebilir. Bu şaşı olma halini gelenekten bize tevarüs eden şu hikâye özetler: 'küçük balıklar bir gün annelerine herkes tarafından konuşulan ama ne olduğunu anlayamadıkları suyu sormaya karar verirler. Anne su nedir, var mıdır, nerededir...' Mü'min, mü'minin aynasıdır' hadisini meramımızı ifade etme sadedinde zikredebiliriz. Kendimizi vasita yani ayna olmadan göremeyiz. Kendi kusurlarımızı o kusurların sahibi biz olduğumuz için fark edemeyebilssek de başka bir mü'min benzeri kusurları işlediğinde bu kusurların tarafımızda da bulunduğunu tüm berraklığı ile görebiliriz.)
3. Akli merkeze alarak kutsala savaş açanların hayatlarını lebabeb uyduruk kutsallarla doldurmaları insanın yaratılış icabı her daim kutsal aradığını göstermektedir. Kutsal aramaktadır zira kendisini kutsal bildiğine göre konumlandırmaya icbar edilmiştir. Hak ilahın hayattan çıkarılması neticesinde oluşan derin boşluk ve karanlık binlerce uyduruk tanrı ile doldurulacak ve uyduruk tanrılar arasında yeri geldiğinde bir hiyerarşik düzen oluşacaktır. İnsana dair anılan bu hususiyetin en müşahhas örneklerini seküler ulusal liderlere Tanrısal özellikler atfeden uygulamalarda görmekteyiz.
4. Nüzul sıralamasına göre ayetlerin sıralaması bu olmakla beraber bir surenin çoğunlukla bütün halinde indirilmediğini bu yüzden bu sıralamanın mutlak doğru olarak kabul edilemeyeceğini unutmamalıyız.
5. Sıvı halin yağmur, dere, göl, deniz gibi isimlere ve görünümlere sahip olması gibi.
6. Mevlana, kulun Allah'la olan ilişkisini belirtmek üzere 'insan sayısında göğe uzanan merdiven vardır' mısrasını dile getirmekle insan hallerinin sayısızlığına vurgu yapmaktadır.
7. İçsel davranış ile kalbin amellerini kastediyoruz. İman pek çok âlim tarafından kalbin ameli olarak tarif edilmiştir. Yine kalbe dair pek çok amel vardır ki bu ameller dışarıdan gözlemlenemez. O amelleri sadece o kalbin sahibi ile Âlemlerin rabbi olan Allah bilir.
8. Dinin Ruhı, Taha Abdurrahman sayfa 147 Pınar yayınları 2. Baskı Ağustos 2021

BİR ŞAHSİYET OLARAK HANZALA'NIN DOĞUŞU VE BİR NACİ ALİ PORTRESİ

▲ PEREN BİRSAYGILI MUT

Korunaksız, en ufak bir rüzgârda dahi yerinden oynayan, derme çatma çadırlardan oluşan, **Güney Lübnan**'daki **Ein el-Hilweh** mülteci kampının sakinleri, her sabah uyandıklarında yeni bir çizim ile karşılaşıyorlardı. Burası **İsrail**'in kuruluşundan sonra, yerinden yurdundan edilmiş Filistinliler için inşa edilmiş en büyük mülteci kampıydı. Kampta elektrik yoktu, su kaynakları ise dışarıdaydı yani biraz su bulabilmek için uzun bir yürüyüş yapmaları gerekiyordu. Ancak tüm bu yoksulluk ve sefaletle rağmen, hayata tutunuyorlardı ve sabah uyandıklarında karşılarında gördükleri çizgilerin sahibi, henüz 12 yaşındaki o sevimli çocuk da kamptaki herkes tarafından tanınır olmuştu artık.

Bu çocuğun adı **Naci Selim el-Ali**'ydi. **Kuzey Filistin**'in **Şecere** köyünden geliyordu. Babasının köyde bir bakkal dükkanı vardı. Küçük olmasına rağmen,

içerisinde ihtiyaç duyulan her şeyin olduğu bu dükkan, evi geçindirmeye yetiyordu. Kalabalık bir aileydiler, **Naci**'nin 4 kardeşi vardı ve babasının iki ablası, yani halaları da onlarla birlikteydi. Ancak kimseye muhtaç olmadan hayatlarını sürdürüyorlardı.

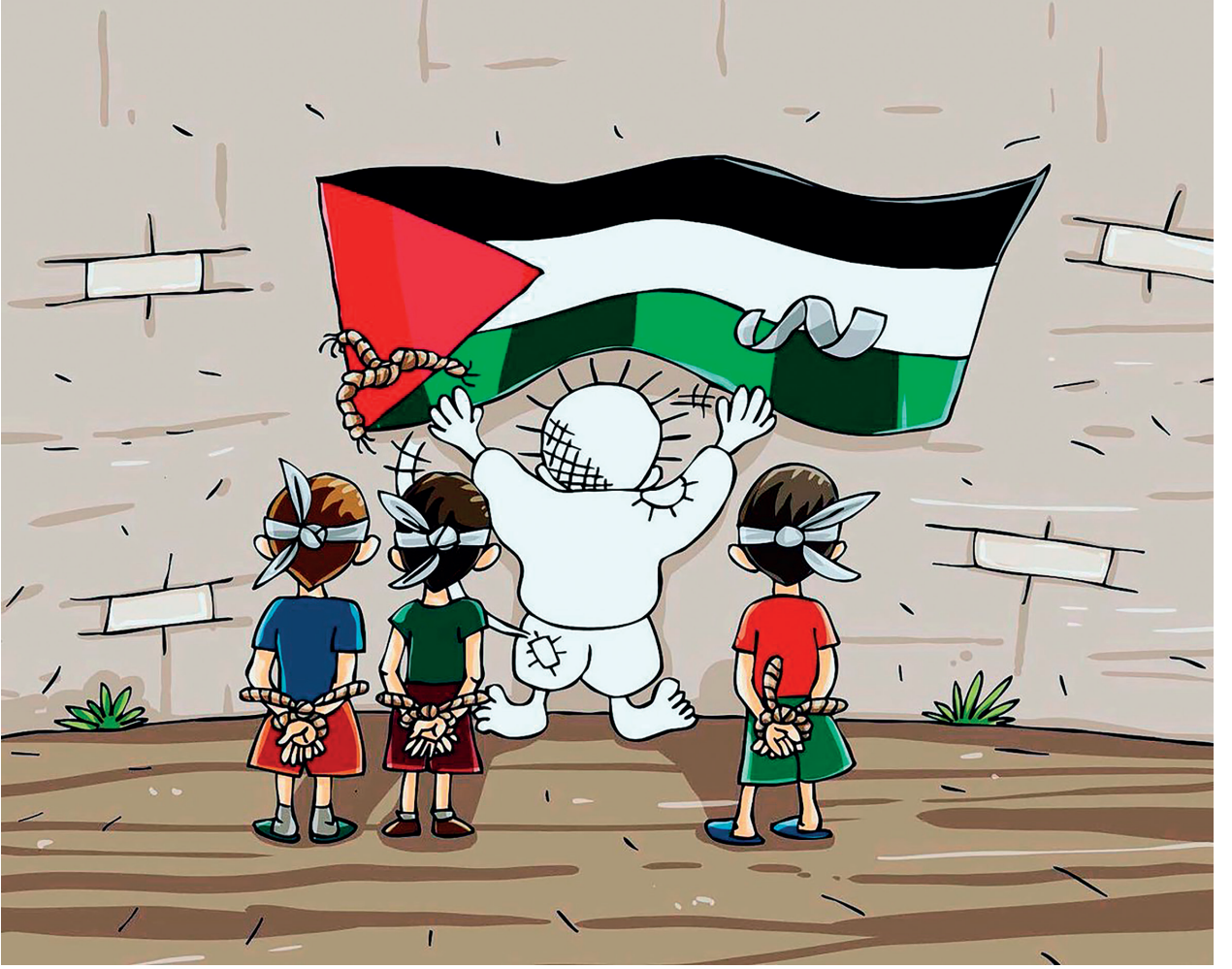
Ta ki 1948'e kadar, **Naci**, o zaman 10 yaşındaydı ve 750.000 Filistinli gibi, onlar da bir gecede mülteci durumuna düşmüştü. 480 tane köy azgın Siyonist çeteler tarafından yakılıp yıkılmıştı, **Naci Ali**'nin köyü **Şecere**'de bunların arasındaydı. Ailenin önünde üç seçenek vardı; Ya **Lübnan**'a, ya **Ürdün**'e ya da **Suriye**'ye göç edeceklerdi. Ailelerinin bazı üyeleri, **Suriye**'ye gitmek için yola çıkmışlardı. Ancak **Naci**'nin babası **Lübnan**'a gitmeyi tercih etti. Ve soğuk bir kış günü, ellerinde birkaç parça eşya ile **Lübnan**'daki mülteci kampına göç ettiler.

Naci Ali, tüm zorluklara rağmen, kampı seviyordu. Hem kampa hem de içindeki insanlara müthiş bir şekilde bağlıydı. Ve çizimleri için ilk ilham kaynağı da büyük bir felaketin ardından dahi umudun hep canlı tutulduğu bu yer olmuştu. Böylece ilk çizimlerini yapmaya başladı. Çadırların üzerine, bulduğu yarı yıkık duvarlara, toprağa... Her yere ama her yere bir şeyler çiziyordu. Bu yoksul mülteci kampına dair ne varsa, insanlar, suretler, duygular, öfke, hayal kırıklıkları ve sönmemiş umutlar, hepsi henüz 12 yaşındaki bir çocuğun elinden çıkmış çizgilerle saçılıyordu etrafa. Engellenemez bir kuvvet, bir tür ilahi tecelli ile...

İlk Kez Uygulanan Bir Yöntem; Çizgilerle Direniş

Naci Ali, kampta yaşadığı seneler boyunca, ara vermeden çizmeye devam etti. Resim ve karikatür alanında hiçbir eğitim almamasına rağmen, bu yeteneğini sürekli geliştiriyordu. Bir yandan tamir işleri yaparak, ailesine destek oluyordu. Bir gün Suudi Arabistan'da işçi arandığını duydu ve 1957 senesinde, henüz 20 yaşındayken **Arabistan**'a gitti. 2 sene boyunca yaptığı araba tamirciliği esnasında kazandığı tüm parayı babasına göndermişti. 1959'da **Beyrut**'a döndüğünde, şehri umduğundan da daha hareketli buldu.

İsrail işgalinin ilk günlerinden itibaren ortaya çıkan bir gerçek vardı. Çok büyük bir hazine gün yüzüne çıkmıştı. Vatansız kalan **Filistin** halkı, özellikle de genç aydınlar, kültürel ve sosyal tüm alanları kapsayan bir cevhere sahipti. Arap ülkeleri, bilhassa **Lübnan** ve **Ürdün** büyük bir potansiyele sahipti artık. **Beyrut**'ta peş peşe gazeteler, dergiler ve yayınevleri kurulmaya başlamıştı.

Naci Ali de artık **Beyrut**'ta, bu kültürel direniş ortamının içerisindeydi. Filistinli siyasi liderlerle aynı kamplardan çıkmış, onlarla aynı öfkeyi duyan, ancak farklı birisiydi o. Vatansız kalmanın acısını resim fırçası ile ifade eden birisini görmemişlerdi daha önce. Bu genç adam, **Filistin** direnişini duyurmak için, mükemmel bir yöntem bulmuştu, çizgiyi kullanıyordu. **Beyrut**'a geldikten sonraki ilk çizimi, mülteci çadırının içerisinde çıkan ve elinde meşale tutan bir eldi.

1960 senesinde, Arap ulusal hareketinden birkaç arkadaşı ile birlikte, bir dergi çıkarmaya başladılar;

Al-Sarkha Yani Çılgık

Dergiyi el yazısıyla çoğaltarak, Beyrut'un her yerine dağıtıyorlardı. Kısa süre sonra, Filistin direniş edebiyatının en önemli isimlerinden **Ghassan Kanafani** ile tanıştılar. Şöyle demişti kısa süre önce yazdığı bir yazıda **Kanafani**; "*Bu dünya üzerinde tek bir şey dışında her şey çalınabilir, yağmalanabilir. Çalınamayacak tek şey haklı bir davaya ve inanca bağlılıktan doğan aşktır*"

Naci Ali'nin **Ghassan Kanafani** ile tanışması onun için bir dönüm noktası oldu. Büyük bir dostluk ve dava arkadaşılığının başlangıcı olan bu tanışma ile çizgileri o dönemin en büyük gazetesi olan **al-Hurriya**'da yayınlanmaya başladı. **Kanafani**, o zamanlar gazetenin genel yayın yönetmenliğini yapıyordu ve **Naci Ali**'nin büyük yeteneğini ilk keşfeden de o olmuştu. **Naci Ali**'nin ona gösterdiği ilk çizim, mülteci kampındaki çadırda yanan sobanın çıkardığı duman gökyüzünde bir silaha dönüşüyordu.

Ve Hanzala Doğuyor

Naci Ali Beyrut'taki günleri büyük bir felaketle son bulmuştu. 1967 **Arap-İsrail** savaşını İsrail'in kazanması, işgal topraklarını genişletmiş, baskılar daha da artmıştı. **İsrail** savaş sonrası, Filistin topraklarının geriye kalan %22'sini (1949'dan beri **Mısır** ile **Ürdün**'ün kontrolünde bulunan **Doğu Kudüs**, **Batı Şeria** ve **Gazze**), Mısır topraklarının %6'sını (**Sina Yarımadası**) ve Suriye topraklarının %1'ini (**Golan Tepeleri**) işgal etti. Yani sadece 6 gün süren bir savaşla, kendi kontrolündeki toprakları 3 kattan fazla arttırmışlardı, Müslümanlara ait kutsal mekanlar ve **Kudüs** dahi İsrail'in eline geçmişti. Bu dönemde yaklaşık 300.000 Filistinli mülteci, Şeria nehrinin doğusuna geçerek, **Ürdün**'e sığındılar. Ve Filistin halkı, dünyanın en büyük mülteci topluluğu haline geldi. Bu en **1948 Nakbası** kadar büyük ve acı verici olaydı.

'67 Arap-İsrail savaşından sonra, **Naci Ali**'nin karikatürleri daha agresif bir hal aldı. **Amerika Birleşik Devletleri**, **İsrail** ve **Arap** ülkeleri, hepsi de **Naci**'nin öfkesinden nasibini alıyordu. Öte yandan uzun süredir, **İsrail** için

tehlikeliler listesindeydi. Savaştan önce, **Beyrut**'un güneyinde **Caferiye** adlı bir okulda, 1.5 sene resim dersi almıştı. Ancak sık sık tutuklanmaya başladığı için okula devam edememişti. Hapishanede olduğu zaman, hücresinin duvarlarına çiziyordu. Ve orada, duvarların arkasında, elinde hiçbir şey olmayan birisi için, Filistin davasını ifade etmenin en etkileyici yöntemiydi bu. Diğer mahkumlar genelde şiir yazmaya çalışır ya da geleneksel el işleriyle uğraşırlardı. **Naci**, bu anlamda, farklı bir şey deneyen içlerindeki tek kişiydi. Ve tutuklu olduğu dönemde çizgisini daha da geliştirmişti.

Hapisten çıktıktan sonra **Kuveyt**'e giderek, bir süre burada çalıştı. Önce tarlalarda sezonluk tarım işçiliği yaptı, portakal ve limon topluyordu. Daha sonra ise elektrikçilik yaptı. Bir yandan da Kuveyt'in al-Tali'a gazetesinde çizerlik ve editörlük yapıyordu.

İşte Hanzala Da Bu Esnada, Kuveyt'te Doğdu

Naci el Ali, 13 Temmuz 1969'da **Hanzala**'yı çizdiği bir karikatürle tüm dünyaya takdim etti. Aslında daha önceki karikatürlerinde de, benzer karakterler vardı. Ancak **Hanzala**'nın bir farkı vardı. O sırtını insanlara dönmüştü. **Hanzala**, **Naci Ali**'nin vatanından ayrıldığı

yaşta, yani 10 yaşında bir çocuktur. Asla büyüyecek, daima 10 yaşında kalacak, ellerini arkasında bağlamış ve insanlara sırtını dönmüş bir çocuk. Ve bunun iki anlamı vardı. Birincisi, insanlardan uzak duruyor yani olan bitenleri kabul etmiyordu. Kabul etmemenin, bölgede olanlara rıza göstermemenin bir sembolüydü. İkincisi, sürekli elleri arkasında **Filistin**'e bakıyordu. Vatani dışında bir şeyle ilgilenmeyen bu masum çocuk, ibresi daima **Filistin**'i gösteren bir pusulaydı.

Hanzala, Filistinlileri iki yüzüyle de temsil ediyordu. Fakir ve çaresiz Filistinlileri ve aynı zamanda ileriye bakan, umut dolu Filistinlileri. O, Filistin'in özünü temsil ediyordu. Hangi dili konuştuğunuzun bir önemi yoktu. Hangi dilde okuduğunuzun da bir önemi yoktu. Sadece Hanzala'ya bakarak bile Filistin'de neler olup bittiğini anlayabilirdiniz.

Hanzala, bazen evlerinden kovulan Filistinlilerin yanlarından bir an olsun ayırmadıkları anahtarlarına bakıyordu. Bir gün geriye döneceklerine dair olan inançlarının ve umutlarının birer sembolüydü bu anahtarlar. Vatanlarını, kültürlerini, inançlarını, ocaklarında kaynayan çorbalarını ve ekmeği ifade ediyordu...

Hanzala, bazen de bir İsrail bombardımanında evladı şehit olan ya da sakat kalan bir anne babanın gözyaşlarını izliyordu. Bazen dünyanın ikiyüzlülüğünü seyrediyordu. Bazen de petrol kavgalarına gözünü dikiyordu.

Naci el Ali'nin **Hanzala** dışında her biri birer sembol haline gelmiş, başka çizimleri de vardı. Bunlardan birisi olan **Fatıma**, dirençli ve kararlı bir Filistin kadınıydı. Filistin'in özgürlük mücadelesinde yer alan adanmış bir eş ve anneydi. Diğer karakteri olan **Zalama**, bir kurban olarak Filistinli erkeği temsil ediyordu. Zayıf, perişan görünümlü **Zalama**, genelde yırtık pırtık giysiler giyiyordu. İsrail işgalinin doğurduğu sonuçtu bu. **Zalama** aynı zamanda, Arap dünyasının utancı, yoksul ve vatansız kalmış mültecileri de temsil ediyordu. **Hanzala**, **Fatıma** ve **Zalama**'nın yanı sıra bir de kötü adam vardı. Önceki karakterlerin tamamen zıddı olan bu adam, şeytanı çağırıyordu. Arap dünyasındaki tüm olumsuz değerler, onun üzerinde vücut bulmuştu adeta.

Filistin'in Vicdanı

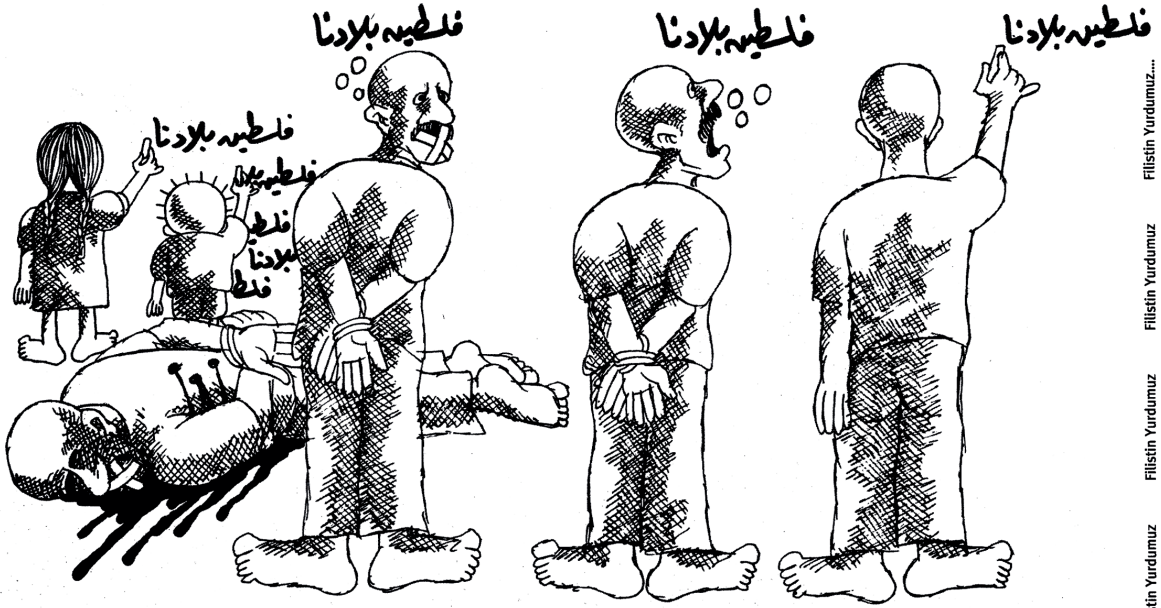
Naci Ali Kuveyt'te çalışırken, **Beyrut**'ta **as-Safir** isimli bir gazete yayınlanmaya başlamıştı. Gazetecinin yöneticisi **Talal Salman**, onu arayarak, gazetede çalışması için, **Beyrut**'a davet etti. Naci, uzun

süredir Kuveyt'teydi ve bir değişikliğin iyi olacağını düşünerek, **Talal Salman**'ın teklifini kabul etti ve 1974 senesinde **Beyrut**'a geri döndü. **Naci el Ali, as-Safir** gazetesine geçmeden önce, fikri, siyasi, edebi yönü ile büyük bir gelişme kaydetmiş durumdaydı. Fikirleri ve tavırları olgunlaşmıştı. **Naci Ali, as-Safir** gazetesindeki günlerini daha sonra şöyle anlatmıştı;

"As-Safir gazetesinde hayatımın en güzel ve verimli günlerini geçirdim. Orada, birçok ordu tarafından kuşatılmış halde iken ve Lübnan'daki İsrail işgali esnasında, kalemimi elimden bir an olsun bırakmadım. İçimde ne korku, ne umutsuzluk, ne de başarısız olma kaygısı vardı. Hiç pes etmedim. İşgalci orduları, karikatürlerim ve umutlarım ile karşıladım. Evet umut her zaman çok önemlidir. Ve Beyrut'taki işim, benim o yoksul mülteci kamplarına tekrar yakın olmamı sağladı."

Bu arada, Kuveyt'ten geldikten sonra, kamptan tanıdığı **Vidad Hanım** ile evlenmişti. **Vidad** da tıpkı kendisi gibi **Nasıra** yakınlarındaki bir köyden gelen, mülteci bir ailenin kızıydı. Evlendikten sonra da kampta yaşamaya devam etmişlerdi. Ancak ikisinin de en büyük hayali, bir gün köylerine geri dönmek ve doğacak çocuklarını orada yetiştirebilmektir. **Naci Ali** bu esnada artık gerek Lübnan gerekse de Arap basınında direnişin önünde yepyeni bir ufuk açan benzersiz bir sanatçı olarak görülüyordu.

1959'da henüz 20 yaşların başında iken, Arap ulusal hareketine katılmıştı. **Mısır**'da **Cemal Abdülnasır** başa geldikten sonra, Arap milliyetçiliği büyük bir yükselişe geçmişti. **Naci Ali** de Arap milliyetçiliği fikrine yaklaştı ancak hiçbir zaman çok disiplinli bir üye olmadı çünkü karakter olarak, kendine ne yapacağını söyleyememesini kabul edecek bir yapısı yoktu. Her kim olursanız olun, onu yönlendirmeniz, kendi düşünceleri ve inancı dışında bir işe sevk etmeniz mümkün değildi. Bunu en yakınları, en sevdikleri dahi yapamazdı. Zira tamamen kendine has bir bakış açısı ve karar alma özgürlüğü vardı. Bu nedenle, Arap ulusal hareketine katılmasının üzerinden henüz 1 sene geçmiş olmasına rağmen, 4 kez disiplin cezası almıştı.

Geçen yıllar boyunca da muhalif duruşundan asla vazgeçmedi. Büyük bir haysiyet kavgasının tam ortasındaydı ancak aynı zamanda siyasal kamplaşmalarının tümünün dışındaydı. **Naci Ali**, Filistinli olan tüm güç ve taraflara eşit derecede yakındı ve tamamının üzerinde bir temsil gücü vardı. Onun muhalefeti hem Batı'ya hem de İslam devletlerineydi. Arap liderlerinin de kendi aralarında kavga etmekten, Filistin'e gereken desteği vermediğini söylüyordu. İsrail ile Mısır 1978 yılında **Camp David** anlaşmasını imzalamışlardı. **Naci Ali**, bu anlaşmanın barış görünümünde bir felaket olduğunu söylüyordu. Aynı şekilde **Oslo** barış görüşmelerinin de bir

kandırmacadan ibaret olduğuna inanıyordu. **Oslo** Barış Görüşmelerinden ve sonrasında Filistin'de yaşananlardan önceleri pek çok karikatür çizmişti.

Ve bütün çizimlerinde, bu sözde siyasi çözümlerin karşısında durdu.

Arap ulusal hareketinin en üst organı olan Filistin Milli Meclisi, zaman zaman **Tunus** ve **Cezayir** gibi ülkelerde de toplantılar düzenliyordu. Buraya, dünyanın çeşitli yerlerinden pek çok basın mensubu da gelirdi. Gelen bu basın mensupları ilk olarak **Naci el Ali**'yi soruyorlardı. Onun hakkında bilgi sahibi olmak istiyorlar, onunla nasıl tanışabileceklerini ve ne şekilde irtibata geçebileceklerini merak ediyorlardı. Naci Ali, dünyaya, silahı destekleyen, silahlı mücadeleyi koruyup kollayan ancak silah taşımayan bir Filistin şahsiyetinin portresini sunmuştu. Ve kabiliyetleriyle öne çıkmış bu Filistin kişiliğinden İsrail nefret ediyordu. Çalıştığı gazeteyle de sık sık tehdit mektupları gelmeye başlamıştı. **Hanzala**, işgale karşı direnen bu masum çocuk, bir yandan Filistin davasını herkese duyururken, bir yandan da **Naci Ali**'ye düşman kazandırıyor. **Naci Ali**'den çok korkuyorlardı, çünkü o tüm Arap halkalarının sevgilisi ve medar-ı iftihar idi. Kişiliği ve duruşu açısından kelimenin tam anlamıyla döneminin en önemli sembollerinden birisi haline gelmişti.

Filistin Yurdumuz...
Filistin Yurdumuz
Filistin Yurdumuz
Filistin Yurdumuz

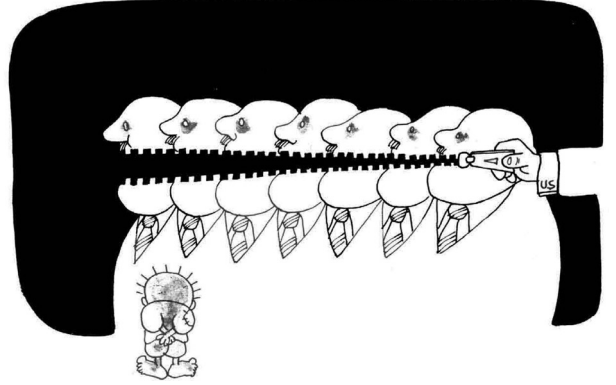
Sona Doğru

Falanjist askerler, 16-17 Eylül 1982 tarihinde İsrail'in desteğiyle, Beyrut'taki Sabra ve Şatila mülteci kamplarına girerek 2.000'e yakın Filistinliyi vahşice katletti. **Sabra ve Şatilla katliamı**, **Naci Ali** için büyük bir yıkım olmuştu. **Hanzala** da bu katliamdan sonra çok daha agresif bir hale gelmişti. Tüm dünyaya sırtını dönmüş olan bu çocuk, artık İsrail bayrağını ateşe veriyor, işgalci askerlere taş atıyor ve duvarlara yazılar yazıyordu.

Naci Ali 44 yaşındaydı ve hayatında olmadığı kadar büyük bir keder içerisinde hissediyordu kendini. İşgalden sonra yaşanan trajediyi anlatmaya gücünün yetmediğini düşünüyordu. Beş altı çocuğunun hepsini birden kaybeden aileler vardı. Kamp ıssızlaşmıştı, direniş devam ediyordu ancak büyük bir ölüm sessizliği de kol geziyordu etrafta.

Bir gece eşi **Vidad**'la sabaha kadar konuştular. İsrail askerlerinin ve Lübnan güvenlik kuvvetlerinin uyguladığı ağır baskılar sonucunda, artık Lübnan'da daha fazla kalamayacaklarını anlamışlardı. Ailenin Ürdün pasaportu da vardı ancak **Naci Ali** buradan oturum izni alamamıştı. Lübnan ise ona pasaport vermek istemiyordu. Bu nedenle, 1983 senesinde Kuveyt'e geldiler. Burada 2 sene kaldılar. Ve **Naci Ali** uluslararası **Kabes** gazetesinin **Londra** şubesinde çalışması için teklif aldı. **Kabes** gazetesi, 1972 senesinde Kuveyt'te kurulmuş, Filistin'in bağımsızlığını destekleyen bir gazeteydi. Filistin davasını mümkün olduğunca çok insana duyurmak gibi bir hedefi vardı ve **Naci Ali** ve ailesinin **Londra** macerası da böylece başlamış oldu.

5 çocukları olmuştu. **Londra**'da rutin bir hayatları vardı. Çocuklar, burada okula başlamışlardı. **Naci el Ali**, her sabah çalıştığı gazeteğe gidiyor, akşama doğru evde oluyordu. Karikatür dergisi çıkarmak gibi bir isteği vardı. Bir diğer isteği de karikatürlerini animasyon haline getirmektir. Yapmaya çalıştığı bir diğer şey de karikatürlerinin Amerika'da, Avrupa'da ya da Arap dünyasındaki gazetelerde yayınlanmasını sağlamaktır. O zaman ne internet ne de sosyal medya vardı, sadece yazılı medya vardı ve mesajını bu yolla vermek istiyordu. Ancak en büyük hayalleri hala aynıydı, Bir gün Filistin'e geri dönmek ve çocuklarını doğdukları yerde yetiştirmek. Köylerinin o muhteşem doğasında, toprakla iç içe bir hayat sürmek istiyorlardı. Ve bu hayalin bir gün gerçekleşeceğine dair olan inançlarını hiç yitirmiyordu.

Ancak tüm bu hayaller, 22 Temmuz 1987 günü, her zaman olduğu gibi, gazeteğe gitmek üzere evden çıktuktan sonra uğradığı alçak suikast sonucu yarım kaldı.

Londra'da bir hastane odasında, uğruna tüm ömrünü verdiği o güzel vatanından uzakta son nefesini verdiğinde, sadece Filistin halkı değil, dünya üzerinde ezilen, hırpalanan, yaşam hakkı ve toprağı elinden alınan herkes yetim kalmıştı.

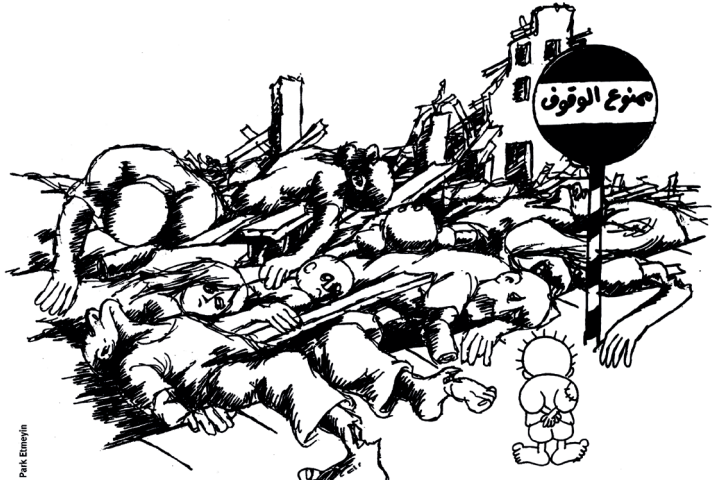
Evet bu dünyadan bir **Naci Ali** yürüdü geçti.

Kısa ömrüne sığdırdığı 40 binin üzerinde karikatür ile...

Zeytin ağaçlarının serin gölgesinden çıkıp, tankların, bombaların, kan ve vahşetin ortasından geçti...

Elinde mürekkebi, kağıdı ve kalemi, yalnızca doğru bildiklerini söyleyerek geçti.

Ve **Naci Ali** 30 yıl önce, dünyadaki yürüyüşünü tamamladı. Ancak **Hanzala**, yani daima 10 yaşında kalmış olan küçük Naci, özgürlük yürüyüşüne devam ediyor.

KÜLTÜREL İKTİDAR NEDİR? NE DEĞİLDİR?

▲ KAMİL ERGENÇ

Gündelik hayatta karşımıza siyasi, iktisadi, bürokratik, askeri güce sahip olmak gibi farklı boyutlarıyla çıkar iktidar kavramı... Özellikle siyasal alanda belirleyici ve tayin edici olmanın lüzumuna/zaruretine dair güçlü bir retorik söz konusudur. Öyle ki bu alanda gücü/ iktidarı ele geçirmenin (demek ki elden ele geçen bir şeyden bahsediyoruz) bürokratik ve (özellikle de) iktisadi gücün tahkiminde hayati rol oynayacağına inanılır. Yakın siyasi tarihimize nazar ettiğimizde, bu zikrettiğimiz bağlama taalluk eden çok fazla örnekle karşılaşırız. Siyasi iktidarı elde etmenin sağlayacağı ayrıcalıklarla kültürel hayatın da kolaylıkla ikame edileceği varsayılmıştır. Toplumun yukarıdan aşağıya dizayn edileceğine (şekil verile/bile/ceğine, istenilen kıvama getirile/bile/ceğine) inanan yaklaşımlardan esinlenir bu varsayım... Yıllara sâri saltanat geleneğimizin (rai-reaya/çoban-sürü ilişkisine endeksli yönetim felsefesinin) etkisi görmezden gelinemez elbette bu yaklaşımın hala kabul görüyor olmasında... Ancak (yine yakın tarihimiz özelinde) yaşadığımız tecrübeler gösterdi ki, mesele sadece siyasal alanda etkili olmakla halledilemeyecek kadar girift... Hâlihazırda iktidarda bulunanların (ki yirmi yılı aşkın süredir bu pozisyonlarını koruyorlar) kültür adına yapıp ettiklerine baktığımızda, bir yandan ciddi bir kafa karışıklığının (yani Türkiye'nin kim olduğu hususunda berrak bir zihne sahip olmamanın) diğer yandan ise lümpenleşmenin/amorflaşmanın (ki bu iki hal de kafa karışıklığından beslenir) izlerine rastlarız. Bayındırlık hizmetlerinde sergilenen yüksek performansın (ki bu hizmetlerin de Türkiye'nin küresel kapitalizme entegrasyonu ve neo-liberal düzenin ikamesi için/adına olduğunda kuşku yoktur) kültürel alanda gösterilemediğini bizzat kendileri itiraf etmek zorunda kalmışlardır. **Demek ki mesele sadece siyasi-iktisadi-bürokratik güce/imtiyaza sahip olmakla hal yoluna koyulamayacak kadar derin ve müşküldür.**

Üzerinde mutabık kalınmış bir tanımdan bahsetmek pek mümkün olmasa da kültür, bir toplumun inanç kodlarının renk verdiği hayat pratikleri, düşünme tarzı ve dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Hegel buna "maddeleşmiş ruh" der. Din'in taayyün veecessüm etmiş hali de denebilir. Bir dine/inanca bağlanmanın

(tedeyyün) sonucu olarak ortaya çıkan sosyal gerçeklik ve bu gerçekliğin kurumsallaşmış hali (temeddün), kültürün hayat bulduğu yerdir. Kelimenin çıkış noktası Latince "colere" mastarı... Yetiştirmek, toprağı işlemek, ekip biçmek anlamına geliyor. Latince *cultura* mecazi bir anlam genişlemesiyle Fransızca'da "culture" kelimesini yaratıyor. Kökenine göre "sürülmüş tarla, işlenmiş toprak" manasında kullanılıyor. Bu anlam dairesi içinde modern dildeki kültür kelimesi "bilgi, görgü, terbiye ile yetiştirme, işleme, geliştirme anlamlarına geliyor.(1) Toprağın buradaki rolü, ekilen tohumun potansiyelini açığa çıkaran, onu besleyip büyüten özelliğinden kaynaklanıyor. Anlıyoruz ki kültür de mensubunu, tıpkı toprağın tohumu yetiştirmesi gibi, yetiştiriyor. Cumhuriyet modernleşmesinin fikir babalarından Ziya Gökalp, kültür yerine Arapça "hars" kelimesini kullanıyor, ki yine tarla-toprak anlamındadır. "Hars", yüce Kur'an'da, teşbih olarak, kadına işaret eder. Bu benzetmenin hikmeti de, Allah'u alem, kadının doğurganlığına/yetiştiriciliğine/mürebberliğine dikkat çekmektir. Cemil Meriç ise kültür yerine "irfan"ı önerir. Müslüman toplumlar için bu öneri daha makuldür. İrfan, tanıma-bilme-tanışma anlamlarını mündemiç... Marifet-maruf-örf-tearüf kelimeleriyle aynı kökten... İnsan-insan, insan-tabiat ve insan-Allah ilişkisini ilahi vahiy ve nübüvvet temelli inşa etmeyi tazammun ediyor. Meriç'in "umran" kelimesine de özel önem verdiğini biliyoruz. İtikat/inanç kodlarından alınan ilhamla bayındır kılma, müesseseseleşme anlamında umran, medeniyetin(temeddün) muadili sayılabilir. Bu yönüyle irfan ve umran birbirinin mütemmim cüzü olarak kabul edilebilir.

Kültür aslen Fransızca bir kelime. 16.yüzyılda "insan düşüncesinin eğitim-öğretimle işlenerek sistemli olarak gösterdiği gelişme"(2) anlamını kazanmış. Günümüzde de benzer bir içeriğe sahip... Fransız İhtilali'ni model alan Cumhuriyet aydın ve bürokratlarının kültür kelimesine "seçkinci" bir anlam kazandırdığı (ya da zaten seçkinciliği havi bu kelimeyi tam da Fransız aristokrasisinin zihin kodlarına uygun olarak kullanmayı tercih ettikleri) izahtan varestedir. Esasında cumhuriyet aydını/bürokrati istediği seçkinciliği Osmanlı sarayında da bulabilirdi.

Neden Fransız mukallitliğini tercih etti? Diye sorarsak bunun yanıtı İbn-i Haldun'un "mağluplar galipleri taklit eder" tespitinde bulunabilir. "Köylülükle" tamayüz eden Anadolu'yu Batılı değerleri referans alarak eğitip-öğretmek, geliştirmek, yetiştirmek, onları hurafelerden, çağ dışı inançlardan, büyüden kurtarıp, bilimin ışığında aydınlık yarınlara ulaştırmak, muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarmak (yani burjuva Protestan medeniyetinin kavramsal ve kurumsal hegemonyasına razı etmek) cumhuriyet aydın/bürokratinin yegane vazifesidir, âdeta serlevhasıdır... Bu yönüyle kültür, Batı referanslı Cumhuriyet modernleşmesinin kamusallaşması boyutuyla öne çıkar. "Kültürlü olmak"; şehirli, modern, bilime meftun, din ve hurafelerden arınmış, dünyayı tanıyan insanları tanımlamak için kullanılır. Günümüzde de benzer anlamını muhafaza etmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet modernleşmesinin Kemalist kanadını temsil edenlerce kültürel iktidar, aydınlanma ideolojisinden esinlenen insan-evren-tabiat-tarih-zaman-mekan-toplum-devlet-din-bilim-Tanrı tasavvurunun kamusallaşmasını ve kurumsallaşmasını temin eden yumuşak güç olarak öne çıkar. Muhafazakâr modernleşmeden yana olan kadrolar ise, bu yumuşak gücün millî ve manevî değerlerin tahkimatı için kullanılması gerektiğini düşünür. Bu nedenle modernleşme tarihimiz boyunca kültürel alanda radikalizmi temsil eden Kemalistlerle, muhafazakârlığı yeğleyenler arasında sürekli bir gerilim hattı olagelmıştır. Bu gerilimin bugün de, şiddetinden bir şey eksiltmeden, devam ettiğini görüyoruz. Ancak muhafazakâr kanadın, 2015'ten itibaren, "yerlilik ve millîlik" eksenli geliştirdiği güçlü söylem (ki bu söylemin ulus-devletleri aşındıran/örseleyen şirketokrasi düzenine karşı "kendini koruma" refleksiyle üretildiği gerçeği görmezden gelinemez), kurumsal kemalizmin ana karar gâhı olan siyasi fırka (CHP) içinde ayrışmayı/dağılmayı beslemiş ve hem devlet hem de toplum nezdinde "gayr-ı millî"/"yabancı" olduğuna dair algının kabul görmesini, önemli ölçüde, sağlamıştır. Çağdaş-gerici, laik-dindar gibi doğrudan kimliğe ilişkin kategorik ayrımların yerine ikame edilen "yerli-yabancı", "millî-gayr-ı millî" ayrımları yeni bir siyasal dilin belirginlik kazanmasına vesile olmuştur. Bu yeni kamplaşmada (kurumsal kemalizmin ana karar gâhı olan siyasi fırkanın saf dışı kalması için) Kemalizm yerli-millî bir ideoloji olarak kodlanıp muhafazakarlar tarafından sahiplenilmiştir. **Dolayısıyla kurumsal Kemalizm siyaset sahnesinde kriminalize olurken, ideoloji olarak Kemalizm muktedir olmuştur. Bu yeni süreci "muhafazakar Kemalizm" olarak adlandırmak mümkündür.**

Kemalizmin muhafazakarlıkla imtiazı, kültürel iktidar

meselesine yeni bir boyut kazandıracaktır. Modern paradigmanın epistemik referanslarına itiraz etmeme (ki istese de edemez. Çünkü bu itiraz kendi varoluşunu tehdit eder.) hususunda mutabık kalan ve fakat bu paradigmanın hayata geç/iril/me safhasında takip edilecek usul noktasında ayrışan bu iki ideoloji (yani Muhafazakarlık ve Kemalizm) öyle görünüyor ki, yerlilik-millîlik ortak paydasında buluşarak, yarının Türkiye'sini inşa edecekler. Bu noktada sorulması gereken kritik soru, kanaatimce, şudur: "Modern (şimdilerde post-modern) paradigmanın epistemolojik ve ontolojik emperyalizmiyle, bu paradigmaya ruh üfleyen aydınlanma ideolojisinin judeo-hıristiyan kodlarıyla yüzleş/e/meden bugününün ve yarının dünyasında haysiyetli bir duruşun mümessili olabilir miyiz? El cevap: Olamayız. Çünkü aydınlanma ideolojisi Batı Hıristiyanlığının tarihsel tecrübesi içinde ortaya çıkan ırkçı, pozitivist, çatışmacı, seküler bir muhtevaya sahiptir. İnsan-insan, insan-tabiat, insan-Tanrı arasında ilelebet sürecek bir "çatışma" tezine yaslanır ve bu çatışmayı ilerlemenin muharrir gücü olarak kodlar. İnsan-Tanrı çatışmasından hümanizm; insan-insan çatışmasından sosyal darvinizm; kadın-erkek çatışmasından feminizm; baba-evlat çatışmasından individualizm (bireycilik); devlet-toplum çatışmasından anarşizm; insan-tabiat çatışmasından scientism (bilimcilik); din-bilim çatışmasından sekülerizm; zengin-fakir çatışmasından sosyalizm ve kapitalizm; etnik kimliklerin (kavimlerin) çatışmasından faşizm ve rasisizm (ırkçılık) icat eder ve bu icatlarını küreselleştirmek için emperyalizmi/kolonyalizmi kullanır. "Beyaz Adamın" üstünlüğü klişesini şiar edinir. Avrupa dışı ulusları insan altı yaratıklar olarak görür ve onlara her türlü muamelelerin meşru olduğuna inanır. Kendi refahı için dünyanın geri kalanını sömürmekten kaçınmaz. Bilgiyi metafizik bağ/ın/dan kopararak üretir ve "kontrol-denetim" unsuru olarak kullanır.

Bu durumda kendi kendimizi sömürgeleştirmenin (otokolonizasyon) aracı olan Kemalizmin, muhafazakar kadrolar eliyle kazandığı meşruiyet Türkiye'de kültürel iktidarın rengi bakımından fikir verebilir. Kemalizmin anti-emperyalist, anti-kolonyalist, millî bir ideoloji (ymış) gibi yeniden diril/til/mesi, varlığını İslam'a borçlu olan Türkiye'nin, bu borcunu unutmamasına, hatta alacaklıymış gibi davranmasına yol açabilir. **Kendi tarihsel geçmişiyle gerçek anlamda yüzleşemeyen/hesaplaşamayan bir toplumun onurlu bir yaşamı mümkün kılması zordur.** Otokolonizasyonu içselleştiren toplumların özgün-bağımsız-vakur bir kültür hareketi başlattığı vaki değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun

parçalanmasıyla ortaya çıkan ulus-devletler içinde sınırlarının cetvelle çizilmesine müsaade etmeyen tek ülke olarak Türkiye'nin, emperyalist Batı'nın bilgi sistemini, hayat tarzı ve dünya görüşünü kopya ederek sentezciliğin anafonda debelenmeyi yeğlemesi, çok ciddi bir kültürel çölleşmeye yol açmış, İslam'a yaslanarak kazanılan İstiklal Harbi'nin ruhaniyeti inkisara uğratılmıştır.

Kemalist modernleşme sadece Türkiye'de değil yakın ve uzak coğrafyamızdaki halkı Müslüman beldelerde ulusal mücadele bilincinin ikamesinde (ve yeni ulus inşasında) etkili olmuştur. Irak-Suriye-Mısır-Tunus-Pakistan-Afganistan-İran modernleşme adımlarını atarken Türkiye'yi örnek aldılar. Türkiye'nin oynadığı bu merkezi rol onun Osmanlı bakiyesi ve Avrupa'ya en yakın Müslüman ülke olmasına (ki bu yakınlık Batılılaşma adımlarının öncüsü olmasına da sağlamıştır), son İslam halifesine ev sahipliği yapmasına, hasılı kelim, İslam'ın ilmi-siyasi-askeri güç merkezini temsil etmesine bağlanabilir. Batılılaşmaya olan iştahıyla öncü rolü oynayan Türkiye, 1991'de Sovyetler dağıldıktan sonra, NATO'nun yeni konsepti gereği bu sefer "ılımlı İslam"ın (yani hem kapitalizmle hem sekülerizmle hem de emperyalizmle barışık İslam'ın) öncülüğüne soyunacak (daha doğrusu kendisine böyle bir görev verilecek) ve halkı Müslüman beldelere örnek gösterilecektir. Bu durumu ifade sadedinde "otokolonizasyonu içselleştirmek" tabirini kullanabiliriz. Lakin trajik olan şudur ki, Türkiye toplumu da dahil halkı Müslüman beldelerin ekserisi "ılımlı İslam"ın nasıl bir bela olduğunu kavrayamamıştır.

Türkiye aydınlanma ideolojisinin referans sistem/ler/iyle yüzleşmek-hesaplaşmak yerine, kozmetik değişikliklerle yetinmeye çalışarak çok ciddi bir bilinç krizi yaşadığını itiraf etmiştir. Batı'nın kavramsal ve kurumsal hegemonyası altındayken Doğu'ya açılarak yeni bir çığır açacağını zannetmektedir. Oysaki küreselleşme (globalisation) olgusu Doğu-Batı ayrımlarını anlamsızlaştırdı. Burjuva Protestan kültür kodları küre ölçeğinde egemenliğini her geçen gün daha da tahkim ediyor. Kutsalla bağı koparılmış bilgiye yaslanan iktisat-hukuk-siyaset-eğitim insanlığın geleceğini tehdit ediyor. Kapitalist/neo-liberal düzen hiçbir ahlaki ilkeye saygı duymuyor. Bu düzen insanı arzularının peşinden gitmeye çağırıyor, onu kıskırtıyor. Tekno-endüstriyel uygarlık insanı ve tabiatı bir makine gibi görüyor. Tabiatı, geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde, tahrip ediyor. Emellerine erişebilmek için bilimi araçsallaştırıyor. Modern bilim bugün ulusüstü şirketlerin çıkarlarını dünya ölçeğinde teminat altına almak, pazarın egemenliğine mani olmaya çalışan

ulus-devletleri istikrarsızlaştırmak, tabiatı ölçüsüzce ve hunharca sömürmek, insanı arzularının mahkûmu (kolay güdülebilir/manipülasyona açık) bir varlık haline getirmek amacıyla erk sahipleri tarafından araçsallaştırılmıştır. **Artık Batılı gibi düşünen, ama Batıya düşman bir Doğu var... Buradan insanlığın hayrına bir gelecek tasavvuru çıkmaz...**

Yaklaşık iki asırlık modernleşme tecrübemiz, akışkan-amorf-lümpen kimliklerin mevzi kazandığı bir sosyal gerçekliğin ikamesine vesile olmuştur/olmaktadır. Post-modern paradigmanın kimliksiz/kişiliksiz/renksiz doğası ve "ne olsa gider/her şey mubah" mottosu ciddi bir alıcı kitlesi bulmuş durumda... "Beyaz adamın" dünya görüşü ve hayat tarzına olan ilgi toplumsallaşmış, Batının bugününü kendi yarınımız yapmak amacıyla atılan adımlar kabul görmüştür. 19.yüzyılda "uygarlaştırma misyonu" klişesiyle sömürgeci filleri meşrulaştıran "beyaz adam", 20.yüzyılda demokrasi ve insan hakları söyleminin ardına saklanarak vampirlik yapmaya devam etti. Otoriter/totaliter yöneticilerden bizar olan İslam dünyası toplumları (daha genelde ise Doğu), kurtuluş umuduyla demokratik teamüllere sığınmak istedi. Ancak sonuç tam anlamıyla trajedydi. Afganistan-İrak-Libya-Suriye-Filistin demokrasi ve insan hakları söyleminin gölgesinde tarumar edildi, mülksüzleştirildi. Ebu Garib, Guantanamo, Şibirgan, Bagram gibi utanç verici hatıralar birikti. Asırlara balığ İslam tefekkür ve temeddün mirası yağmalandı, talan ve yok edildi. Müslüman toplumlar demokrasi ve insan hakları söyleminin sadece "beyaz adam" için geçerli olduğunu anladıklarında iş işten geçmişti. 21.yüzyılın sömürgeci klişesi ise "cinsel özgürlükler", "dezavantajlı grup hakları", "marjinal grupların temsili" olarak belirlendi. Aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok halkı Müslüman belde bu vesileyle kriminalize edildi, edilmeye devam ediyor. Ancak bir farkla ki, sözünü ettiğimiz bu kriminalize etme fillinin faili artık "beyaz adam" değil. Yukarıda da dikkat çekmeye çalıştığımız üzere yerli halkın (yani kendi insanımızın) hatırı sayılır bir kesimi post-modern paradigmanın amorf-akışkan-hakikatsiz-merkezsiz-aidiyetsiz-ne olsa gider doğasına meftun olmuş durumda. Dolayısıyla beyaz adamın, izlemek dışında, bir şey yapmasına artık gerek yok... Bu bağlamda, Türkiye özelinde denebilir ki, şimdilik üzerinde mutabık kalınan "muhafazakar Kemalizm" günü kurtarmaya yardımcı olabilir. Ancak derdimize derman ol/a/mayacağı kesindir.

Peki ne yapmalı? Bu kadar ağır yükün altından nasıl kalkılır? Derde derman olacak ilaç nedir? Gerçek anlamda bir kültürel iktidarın inşası için nasıl bir yol

haritası belirlemeli? Zor soru. İki asırlık modernleşme tecrübemizin hasılası olan bugünkü sosyal-siyasal-iktisadi-hukuki-entelektüel gerçekliği rafa kaldırmak (ya da görmezden gelmek) mümkün değil. Onu teneffüs ediyoruz. Her zerremize kadar işlemiş durumda. Her ne yaparsak evvela bu gerçeklikle yüzleşerek yapacağız. Bu nedenle öncelikle sözünü ettiğimiz gerçeklikle hangi referans sistemine yaslanarak yüzleşeceğimizi/hesaplaşacağımızı netleştirmek zorundayız. Kendisini İslam'a nispet eden bir toplum olduğumuza ve bu ülke de varlığını İslam'a borçlu olduğuna göre, referansımızın ilahi vahiy ve nebevi gelenek olması zaruridir. Aksi taktirde "paradigma dışı" bir mücadele hattı oluşturmak, yani iliklerimiz kadar işleyen sömürgeci bilgi-fikir-yorumla hesaplaşmak imkan dışıdır. Bu bağlamda ilk önce bilgiyi üreten-işleyen-düzenleyen kurum olması münasebetiyle üniversitenin bağımsızlaşması gerekir. Beyaz adamın çıkarlarını koruyan, burjuva Protestan kültür kodlarının küreselleşmesi için misyon üstlenen "epistemik cemaatin" hegemonyasından ancak bu şekilde kurtulmak mümkündür. Üniversitenin bağımsızlaşması demek aydınlanma paradigmasının belirlediği epistemolojik çitin dışına çıkma iradesi göstermek demektir. İlahi vahyin ve nebevi geleneğin bilgisi yegane referans olarak üniversite tarafından kabul edilmelidir ki sonrasında üretilecek-işlenecek-düzenlenecek ve yayılacak bilgi vahyin ve nübüvvetin rengini taşıyın. Sonraki adım ise üniversite ile toplum arasındaki bağı güçlendirmek olmalıdır.

Çünkü öteden beri akademik havza halktan kopuktur. Üniversitenin soğuk duvarları arasında ünvan ve makam kapma telaşı akademiye felç etmiştir. Avrupamerkezci bilginin Türkiye distribütörü gibi çalışmaktadırlar. Okunmayan hakemli dergilerde ayrıntılara boğulmuş makaleler yazarak titr sahibi olmak için uğraşıyorlar. Oysaki bir toplum aydınları-entelektüelleri-akademisyenleri ile omuz omuza verdiğinde niteliksel sıçrama yapabilir. Halkı ehlileştirilmesi gereken mahluklar olarak gören, burnundan kıl aldırmayan, fil dişi kulelerde ahkam kesen, Avrupa'nın çürümüş ideolojilerini ambalajlayıp yeniymiş gibi pazarlayan akademik-entelektüel havzadan bu ülke çok çekti. Çekmeye de devam ediyor. Bu yüzden üniversitelerimizin bağımsızlaşması ve halkla-toplumla barışması hayati derecede önemlidir.

Üzülerek söylemek gerekiyor ki üniversitelerimiz, özellikle sosyal bilimler alanında, âdeta birer şarkiyat enstitüsü gibi çalışıyor. Türkiye'nin İslam'a olan borcunu, aidiyetini, bağlılığını, belirginleştirip sosyal-siyasal-hukuki-iktisadi-entelektüel gerçekliğimizi buna göre

inşa etmesi gerekirken, bilakis, Avrupamerkezci bilgi sisteminin fikir-yorum hegemonyasını tahkim ve terviç ediyor. Yüce İslam'ın ruhuna aykırı kavramlara meşruiyet kazandırıyor. Kırmızı çizgileri olmayan, her şeyi tartışma konusu yapabilen, fahşanın ve münkerin özgürlük adı altında pazarlandığı, kapitalist/neo-liberal düzenin mahkumu "açık toplum" olmamız için elinden geleni yapıyor. Bu hizmetlerinin karşılığında ise yerli beyaz adamdan "aferin" alıyor.

Üniversitenin bağımsızlaşması sonrası atılacak en önemli adım "milli eğitim" alanında olmalı. Anaokulundan liseye kadar, her düzeyde, müfredat tadilatı gerekiyor. Seküler-pozitivist karakterli bilginin tahakkümünden ders kitaplarımızı kurtarmamız elzemdir. Öğrencilerimize bilgiye-hayata-tarihe-insana-tabiatı tevhide nazarla bakmayı öğretmek zorundayız. **Kültürel ana dilimiz olan Türkçenin İslamsızlaştırılmasının önüne geçmek için çok yoğun çok nitelikli çabaya ihtiyaç var.** İlkokul ikinci sınıftan itibaren, yani henüz daha kültürel anadilini bile doğru düzgün öğrenememişken, körpecik dimağlara, anglo-sakson kültürün dilini (İngilizceyi) zorunlu olarak okutan bir eğitim-öğretim anlayışı, yukarıda dikkat çekmeye çalıştığım üzere, kendi kendini sömürgeleştirmekten başka bir işe yaramaz. Bu sistemden özgün-bağımsız-özne ve en önemlisi de mü'min/mü'mine şahsiyetler çıkmaz. Öğrencilerimiz okullardan zihinleri paramparça olarak mezun oluyorlar. Eğitim-öğretim anlayışımız bütünlük bilincini zaafa uğratarıyor. Tekno-endüstriyel uygarlığın dayattığı "emoji" dili, bütün dünyada ve Türkiye'de, lisan hassasiyetinin kaybolmasına zemin hazırlıyor. İmaj(göz) odaklı bilgilenmenin terviç edilmesi insanları, özellikle de eğitim-öğretim çağındaki çocukları/gençleri "söz"e kayıtsızlaştırıyor/duyarsızlaştırıyor, onları agresif-özensiz bireylere dönüştürüyor. Ekran tarafından emilen çocukların/gençlerin/yetişkinlerin muhayyilesi tarumar oluyor, hafızaları güçsüzleşiyor ve pek tabi ki fikriyatları sığılıyor. Bu noktada başta İslami havzalar olmak üzere toplumun bütün örgütlü yapılarına çok büyük görev ve sorumluluk düşüyor. Devlet erkini elinde tutanlar ise, en azından, 2017 Kültür Şurası'nda(3) alınan tavsiye kararların yürürlüğe girmesi için inisiyatif alabilir.

DİPNOTLAR

1. Bülent Aksoy/Etimoloji Işığında Kelimelerin Dünyasında Gezintiler./İletişim Yay./İl.Baskı/Syf.73-81/İst.2022)
2. a.g.e./Syf.73-81
3. İlgili şura'nın sonuç raporuna Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinden ulaşılabilir.

EYLEM DÜŞÜNÇESİNDEN EYLEM KÜLTÜRÜNE

▲ ALPASLAN ARSLAN - BAYRAM YILMAZ

"Her eylem yeniden diriltir beni,
Nehirler düşlerim göl kenarında..."*

Belgesellerde görmüşsünüzdür Afrika'nın o geniş çayırlarında her yeni doğan yavrunun doğar doğmaz ayağa kalkma çabasını. Kalkmak zorundadır çünkü mesele hayat ve memet meselesidir. Kalkacak annesinin memesine uzanacak, ilk adımlarını atacak ve koşmaya başlayacak. Ve kalan ömründe hayatta kalmak için sürekli koşabilmesi gerekecek.

Koşmak sadece otçulların kaderi değil etçillerinde kaderi olacak. Onlarda sürekli olarak yavrularını besleyebilmeleri için koşacak. Yeterince hızlı koşamayan, koşmayı bırakan düşecek, yada sürünün en zayıfı olarak kendisine bırakılanlara razı olacak.

Biz çok şükür ki hayvan değiliz. Eşrefi mahlûkat olarak hayatı sadece hayatta kalma çabası olarak sürdürmüyoruz. İnsan olarak bir misyonumuz ve bir "anlam" a tutunma ihtiyacımız var.

Her insan iradesinin dışında verili bir ortam ve sosyolojinin içerisine doğar. Hayatta tutunabilmesi kendi iradesinin dışındadır. Eğer dünyaya geldiği ortamda beslenip korunmazsa biyolojik ömrü saatlerle sınırlı olacaktır. Yaratanın bahşettiği şefkat üzerine her insan yavrusu anne kucığında beşer olmanın tadını çıkarır. İnsan evladı olarak adem olma süreci başlamıştır.

İnsanı tanıma gayreti ile yüzlerce tanım yapılmıştır, yapılmaya devam edilmektedir. İsteyen herkes bu tanımlardan istediğini kullanabilir. Seçtiği tanım o kişinin ne menem bir insan olduğunu da bizlere işaret edecektir. Kimi tanım insanı akıl üzerinden tanımlarken, kiminin tercih ettiği tanımlamada sorumluluk öne çıkar, kimi ise Tolstoy gibi "insan başkasın acısına duyarlı olabilir" tanımını popülerleştirir. Kimi insanı suyun "kıvrım kıvrım" akışına benzetir kimi de "bilimsel" çabalar içerisine girer. İnsanın biyolojik varlığı için çabalaması, uğraş vermesi, gayret göstermesi gerekmektedir. Tarih en temel ihtiyaçları için bile birlikte hareket edebilen insanların rahata erdiğini, kendilerine daha güvenli ortamlar üretebildiğini, artık değer ve zaman üzerinden medeniyetler inşa ettiğini göstermiştir.

Birlikte olamayan, birlikte iş yapamayan topluluklar kendilerinden daha iyi işbirliği yapmış klanların, ulusların, medeniyetlerin gadrine uğramış yada onların içerisinde erimek zorunda kalmışlardır.

Bildik bir ifade olarak "birlikten güç doğar" ifadesi aslında yanlış terkip edilmiştir. Daha işlevsel olanı "Güç birlikten doğar" ifadelendirilmesidir. Ve işte burası tam olarak da bizim konumuza girmemiz gereken yer.

İnsanoğlu gücü önceleri hayatta kalmak/tutunmak için isterken temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra sevmek, etkin olmak, tahakküm etmek ister. İşbirliğinin "en geniş manada "biz" olmaktan çıkartılıp "sadece biz"i ifade edecek şekilde daraltılmaya başlandığı zihinsel ve eylemsel nokta gücün yozlaştırmaya başladığı noktadır. Ve işte o noktayı nazardan itibaren toplum içindeki her insan kalma çabasındaki birey "bu olumsuz gidişe karşı" bir söylem, bir eylem içerisine girmek zorundadır. Çünkü bu hayat memet meselesidir.

İnsanların teknoloji üretmeleri ve gelişmeleri çatışmacı rekabetin sonucudur. Teknoloji başlatan ve lokomotif olan sektör savunma (aslında saldırı) sektörüdür. Açmaz ise teknolojinin insanın hayatını ne kadar kolaylaştırdığı, ne kadar anlamlı hale getirdiği bitmemiş bir tartışmadır. Kafa karıştırmak için bir örnek olarak bugün tarım alanındaki tüm teknolojik gelişmelere rağmen bundan 50 yıl öncesine göre daha sağlıklı beslendiğimiz iddia edemeyiz.

İnsanın yeryüzündeki anlamlı yürüyüşünü sürdürebilmesi için öncelikle anlam kaymasına ve anlam kaybolmasına karşı dikkatli olması, **Anlam'a karşı yönelik tehditlere karşıda en iyi savunma pozisyonunu alması gerekmektedir.** İnsanın insan için ürettiği her tanım ve anlam insanın zaaflarından kaynaklı olarak hep eksik ve sorun çözmekten çok sorunun kaynağı olacaktır. Bu eksiklikler; zihinsel anlamda yetersizlikler ve duygusal anlamdaki hırs başta olmak üzere nefis(ene-ide)inin ürettiği bencil ve tarafgir sorunlardır. Maalesef en basitinden, en kapsamlı ve karmaşığına kadar insanın karşılaştığı tüm sorunlar yine insan kaynaklıdır.

Başlayan ve bitmeyen savaşlar hep insanın bencilce yaptığı tanımlar nedeniyle çıkmış, İnsanlar yaptıkları bu bencilce tanımlarının kalıcı olması için "tanrı" ya dahi iftiralar atmışlardır.

Sorunun kaynağında eksikliklerden münezze olanın murad ettiği anlamdan uzaklaşmak olduğu için çözüm de yitiğin kaybedildiği yerde aranmasıdır. İşte burası da barış imkânının doğduğu yer olduğu kadar adil bir paylaşımı kabul etmeyecek olanlar için çatışmanın kaynağıdır. Her nefis kendi muradına uygun bir statüko/ düzenin istikrarlı olmasını ister.

İşte tam da burası da beşer olmanın, insan olmanın, âdem olmanın, mümin olmanın belirleneceği safha olacaktır.

Genel olarak insanımız Allah rızası için insanlık adına çabalamak, mücadele etmek fikrini somutlaştırırken "iyiliklerde bulunmak"tan anladığı ve uyguladığı kimsenin aleyhine olmayan, kimseyi rahatsız etmeyen daha çok mağdur olmuş/ bırakılmış insanların mağduriyetlerini tedaviye yönelik yaklaşımlardır. Örnek olarak insanlığı kanser eden ideolojilere karşı önleyici eylemlerde bulunmak yerine kanser olmuş insanları tedaviye çalışmak gibi pratikler...

Sonda söyleyeceğimizi arada söylemiş olalım emri-bil maruf önemli ve farz olmakla beraber öncelik nehy-i

anil münkerdir. Fıkıhta bir kural olarak **"bir şerrin izalesi bir hayrın ikamesinden evla(önce) gelir."** Çünkü şerrin ifsad edici etkisi çabuk yayılır ve her manada çürütür.

Her mü'min yaşadığı çağa tanıklık etmek ve tanıklık ettiği çağa uygun tepkiler vermek zorundadır. Bu tepki bazen olumlu bazen de olumsuz olur. Â'nın vacibi dediğimiz durumlarda ortaya koyduğu tepki aynı zamanda o kişinin inancına duyduğu güveni de gösterir. Buna Müslüman refleksi de diyebiliriz. Hatta Müslümanın ilm-i hâli bile diyebiliriz. Çünkü ilm-i hâl, şimdiki zamanın ilmi demektir. Kur'an'da bu anlamda ânın vacibini ıskalayanlar için sahabe nezdinde ağır ikazlar bulunur. Mesela savaş ortamında Resulü yalnız bırakan sahabe için; "Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya başka bir birliğe katılma gibi taktik gereği maksatlar dışında her kim o günde düşmana arkasını dönüp kaçarsa, hiç şüphesiz Allah'ın çok şiddetli bir cezasını üzerine çekmiş olur. Onun nihai varacağı yer cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış yeridir!" (Enfal 16). buyrulur.

Eylem fikri bir rahatsız edici durumdan kurtulmayı içerir. Öncesinde "dert sahibi olmak" gerekir. Harekete geçebilmek için bir eksiklik, bir rahatsızlık duygusu ile beraber sorumluluk bilincini kuşanmak gerekir. Kişilik ve karakter olarak "ben ne yapabilirim ki" deki "ki"yi

atıp "ben ne yapabilirim" olgunluğuna erişmek gerekir. Buradaki olgunluk nihai manada bir sonucu değil bir süreci işaret eder.

"Eylem düşüncesinden eylem kültürüne" geçiş, genellikle bireylerin ve toplulukların düşündükleri şeyleri fiili eylemlere dönüştürme sürecini ve bu süreçteki düşüncelerine olan samimiyetlerini ifade eder. Bu kavram, düşünce ve fikirlerin somut eylemlere dönüştürülmesi, bir düşünce veya inancın yaşam tarzı veya kültüre dönüşmesi anlamına gelir. Doğru bir şekilde icra edilmemiş her eylemin arkasında doğru şekilde düşünülmemiş bir fikir var demektir.

Eylem düşüncesinden eylem kültürüne geçiş genellikle toplumda veya bireyler arasında bir değişim sürecini ifade eder. İnsanlar, düşündükleri değerleri, inançları veya idealleri pratiğe dökerek eylem kültürünü oluştururlar. Bu süreç, bir toplumun veya bireyin davranışlarını, alışkanlıklarını ve etkileşim biçimlerini şekillendirir.

Eylem kültürü, sadece düşüncelerin ifade edilmesinden öte, bu düşüncelerin günlük yaşamda nasıl uygulandığını ve davranışlara nasıl yansıdığını içerir. Bu kavram, bireylerin ve toplulukların sahip olduğu değerlerin ve inançların somut eylemlere dönüşmesini vurgular. Aynı zamanda bu somut eylemin de ne kadar planlı ve üzerinde düşünülmüş olduğunu da ortaya koyar. İyi düşünülmemiş, planlanmamış eylemlerin çıktısı da aynı oranda hatalarla dolu olacaktır.

Eylem düşüncesi bir duygu patlaması ya da önceden planlanmış bir durum olabilir. Bu düşüncenin eyleme geçişi durumunda sergilenecek faaliyetler bizim bu düşünceye verdiğimiz değer oranında icra edilir. Çok önemli sonuç alınmasını istediğimiz bir olayın eylemi de o oranda iyi planlanmış olması; öncesinde de iyi düşünülmüş olması icap eder. Bu durum bizim o olaya verdiğimiz değer ve önemin de bir işaretidir.

Bir eylemi eylem yapan içerdiği anlamdır. Kur'an bunu iman ve amel-i salih formatında izah eder. Değerli kabullerin değerli icraatları olur. Yeryüzünün en değerli eylemi imandır ve imanın tezahürü de eylemidir. Eyleme dönüşmemiş bir imanın iman olduğu tartışmalı bir konudur. İşini ciddiye alanların eylemi de ciddi olur. Söz konusu olan bir hayat ve gelecekteki hesabı ise bu çok daha önem arz eder.

Müslüman kişi eylem fikriyle eylem kültürü aynı olan kişidir. İş yüküne bindiği zaman, elini taşın altına koyma zamanı gelince de düşüncesinden taviz vermeyen kişidir. Her Müslümanın musibetler karşısında yürek gücünü regüle edecek bir savunma ve direnme mekanizması mevcuttur. Bu konuda Allah'ın müminler için emri bulunan iki ayet vardır:

"Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah'a göre kolaydır.

(Allah bunu) elinizden çıkana üzülmesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye açıklamaktadır. Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenmiş kimseleri sevmez." (Hadid 22-23).

Müslüman bir olayla ya da musibetle karşılaşacağı zaman önceden planını yapar ve olayın vukuu durumunda imtihanını en güzel şekilde vermeye çalışır. Eğer olay ya da musibet ansızın gelmişse hadisenin kendisini delip geçmemesi, teğet geçmesi için gereken ruhsal donanımını alır ve pozisyona geçer. Yoluna devam edebilmek adına bunun Allah'tan gelen bir imtihan olduğunu, eğer imtihanı geçebilirse âhret yatırımı olacağına inanır. Kendini koyuvermeden, bırakmadan, dirençli bir şekilde mevcut sıkıntılı sürecin bir gün geçeceğine olan inancı tam olarak sabır kalkanı ve zirhi ile kuşanır.

Bu imtihanlar Müslümanlar özelinde dün Afganistan idi, Bosna idi, Çeçenistan idi, Suriye idi. Bu gün ise Filistin/Kudüs/Gazze'dir. Yarın da başka bir imtihan olabilir. Rabbimiz bizleri yılda bir ya da iki defa imtihan ettiğini belirtmektedir (Tevbe 126). Altmış yıl yaşayan birisi ömrü boyunca yüz civarı imtihandan geçmekte ve bu ahirette amel defterinin köşe taşlarını oluşturmaktadır. Bu kadar imtihanı kaybetmiş birisi altı yüz sene yaşasa da farklı bir yaşam şekli sunamayacaktır.

Türkiyeli Müslümanlar olarak ortaya Resülullah'ın kötülük gördüğünüz zaman elinizle def edin emrini maalesef uygulama şansı bulamamaktadırlar. Geri kalanımız ya yürüyüşler, mitingler, konferansları

vasita edinerek diliyle bertaraf etme gayreti içerisinde ya da sadece kalbiyle buğz etme eşiğinde durmaktadırlar. Bir de Hamas'ı hamasî tavırlarla eleştirip İsrail'e güzellmeler yapanlar var ki onları dile getirmeye bile gerek yoktur. Onlar sokak köpeklerine verdikleri değeri Gazzeli çocuklara vermemektedirler. Ülkemiz için utanç verici durumdadırlar.

Bizim asıl problemimiz gördüğü kötülüğü diliyle düzeltmeye çalışan Müslümanlarla ilgilidir. Birçoğunun samimiyetinden şüphe etmediğimiz kardeşlerimizin, bir eylem planlarken spontane gelişmelerle hareket ettiklerini, göç yolda düzelir hesabı üzerinden hareket ettiklerini görmekteyiz. Klasik Doğu toplumuna sinmiş projersizlik anlayışı hayatımızın her tarafına sinmiş durumdadır. En öfkeli, en duyarlı olduğumuz durumlarda bile planlamayı ihmal etmekte, bir eylem kültürü ortaya koyamamaktayız. Netice olarak dünyanın diğer ülkelerinde ses getiren bir çok eyleme nazaran bizlerin eylemleri maalesef kadük kalmaktadır. Bu durumda insanımızın hevesi, şevkini ve iştiyakını kırmakta, bir sonraki çalışmayı baltalamaktadır.

Bu anlamda bir eylem düşünüldüğü zaman bunun salt tepkisel duygu üzerinden değil gereklilik üzerinden ve sonrasında istenmeyen olumsuz durumların yaşanmasını önleyici bir üslup ve içerikte kurgulanması gerekmektedir.

Yine gösterilmesi gereken bir duruş ve tavrın önceki davranış ve eylemlerden güç alması gerektiği gibi sonrasında yapılacak olan eylemlere katılımı düşürmemesi aksine yükseltmesine katkı sunması gerekir.

Bu şu açıdan önemlidir: İnsanlar fedakârane bir şekilde uzak yerlerden gelip bir mücadelenin parçası olmayı ummaktadırlar. Ortaya konan eylem beklentileri karşılamaktan uzak, eylemle tutarlı hassasiyetleri gözetmekten uzak davranışlar ile birlikte sergilendiğinde yukarıda bahsettiğimiz bir sonraki eylem çağrısına insanların katılımı daha zayıf olacaktır.

Bahsi geçen konu ile hayatımızın her alanında karşılaşmaktayız lakin günümüzde özellikle Filistin/Kudüs/Gazze konusunda yaşıyoruz. İncirlik konusunda bütün Türkiye'den yüz bin insanın toplanıp daha meydana girmeden birçoğunun geri dönmek zorunda kalması, bizler açısından acı bir tecrübe olmuştur. Duyarlı insanımızın Gazze üzerinden yapılan her çağrıya bir şekilde destek verme isteği bulunmaktadır. İnsanlar eylem alanına geldiklerinde kötü bir organizasyon, planlanmamış ya da planlamanın dışında davranışlar gördüklerinde, Programı düzenleyenlerin ümmetin

öncelikleri dışında öncelikler ile konuştuklarında, kişisel (ya da örgütsel) öncelikler Filistin/Kudüs/Gazze davasının önüne çıkarıldığına bizzat şahit olduklarında İnsanımızın gönülleri kırılmakta, üzülme, yıpranmaktadır. Planlama ve uygulama safhasında dikkatli olunmazsa; Bir sonraki çağrı(lar) yeterince karşılık bulmayacak ve Türkiyeli Müslümanlar olarak bizler Filistinli kardeşlerimize yeterince destek olamamanın vebalini taşıyacağız. Bizlere düşen Sahada mücadele veren mücahitlerin ve mağdur edilen kardeşlerimiz için faydalı sonuç üretecek eylemler ortaya koyabilmemizdir. Burada gözetilmesi gereken temel hassasiyet "biz ne yapmak istiyoruz"dan daha çok "biz neler yapar /yapabilirsek Filistin'in Kudüs'ün Gazze'nin özgürleştirilmesine katkı sağlar."ı gözetmektir.

Böyle düşünebilirsek belki önceliğimiz İsrail'e küfretmekten daha çok Mısır'a, Ürdün'e, Suriye'ye, İncirlik'e, Kürecik'e Azerbaycan'dan İsrail'e taşınan yakıta, İskenderun limanının kullanımına, meydanlarda yapılan kınamalardan daha çok TBMM'den çıkartılması için baskı uygulayacağımız muhatabını net olarak belirten resmi kınama kararına, Mavi Marmara davasında kaçırdığımız İsrail'i tüm dünyada savaş suçlusu ilan edebilme imkanlarına odaklanmamız gerekmektedir.

Destek anlamında küçük büyük her türlü boykot, eylem, meseleleri Müslümanca bakış olarak gündeme taşıma çabaları çok kıymetli olmakla beraber bizlerin özellikle daha samimi, daha örgütlü yapılar oluşturarak veya içinde bulunduğu yapıların insan ve örgütlenme kalitesini artırarak insanımızın duygularını, tepkilerini daha etkili sonuçlar üretecek şekilde kanalize etmeliyiz.

Bunun için yapılacaklar listesinin ilk sırasına da ümmeti birleştiren her meselede şahıs ve gurup enelerimizi geri plana atarak düşünmek, eylemlilikte bulunmaktır.

"Her eylem yeniden diriltir beni" düsturuyla bizi geliştirecek ve ulaşılabilir hedefler koyup gerekli istişarelerden sonra kararlı bir şekilde uygulamak zorundayız. Eylemin çapına göre sağlıklı örgütlemeler (hiyerarşi/görev dağılımı) inşa edemezsek (-ki bu tip işler her an hazır olmalıyız duygusuyla- öncesinde yapılması gerekmektedir.) başladığımız noktanın gerisine düşeriz... Allah Korusun... Barutumuzu/enerjimizi tasarruflu kullanmak zorunluluğumuz vardır. İnsan kaynaklarımızı ve maddi kaynaklarımızı israf etme lüksümüz yoktur. Ümmette oluşan Gazze acısını kimsenin tekeline alıp harcama yetkisi yoktur. Bu enerjinin tamamı İsrail'e boşaltılmalıdır. Aksi takdirde vebali büyük olur.

*Mehmet Akif İnan, Şehir Gazeli Şiirinden

BUGÜN TALUT DA BİZİZ DAVUT DA

▲ HASAN UYAR

"Kendilerine Allah'ın gazap ettiği bir topluluğu dost edinip işlerine vekil kılan münafıkları görmez misin? Bunlar ne sizdendir, ne de onlardan. Fakat sizden olduklarına dair, bile bile yalan yere yemin ediyorlar. Allah onlar için pek şiddetli bir azap hazırlamıştır. Çünkü onların yaptıkları şeyler gerçekten çok kötüdür." (Mücadele Suresi 14,15)

İsrail 70 yıl boyunca binlerce Filistinli çocuğu öldürdü, on binlercesini yetim bıraktı. Hamas'ın gerçekleştirdiği 7 Ekim Operasyonundan öncesinde dahi Gazze'de Suyun %97'si içmeye uygun değil, Halkın %56'sı yoksulluk içinde, Gençlerin %64'ü işsiz ve %80'i uluslararası yardıma bağımlı, %70'i mülteci, %100'ü İsrail kuşatması altında, Bu gün işgal altındaki, Filistin topraklarında Filistinliler en temel insan haklarından mahrum olarak yaşam mücadelesi vermektedirler.

Son yüzyılın en uzun süreli ırkçı baskısına maruz kalmış, yeterince sahip çıkılmadığından sürekli mağdur ve yalnız kalmış hakkını BM kürsülerinde arayamamış, Cenevre Sözleşmesinde bulamamış bir halkın kendince en doğru gördüğü yöntemle hakkını istemesi ve bunun için mücadele etmesi en insani refleksi olacaktır.

Mücadelenin zeminini, yöntemini belirleme hak ve yetkisi Filistin halkındır. İsrail zulmüne nesiller boyu maruz kalan, Sürekli savaş halinde yaşayan, her gün evi ve kutsalları çığnayan, en yakınları zindanlarda hiç yoktan onlarca yıl vatan, her aileden birkaç şehit vermiş bir halka fiziksel ve duygusal olarak uzaklardan "ama"lı, "fakat"lı cümlelerle neler yapılması gerektiğini söylemek kimsenin haddi de hukuku da değildir.

Baş sorumlunun ırkçı İsrail rejiminin olduğu bir sorunu, yıllardır ezilen Filistinlilerin üzerine yıkma çabası ahlaki değildir. Mazlumun, mağdurun, ezilenin yanında değil, egemenin, güçlünün, ezenin yanında duran kişide derin bir ahlaki sorun vardır. Filistin halkının var kalma mücadelesine saygı duymak bu mücadeleyi desteklemek başta Müslümanlar olmak üzere tüm insanlığın görevidir, ödevidir.

Yıllardır süren soykırımı, etrafı dikenli tellerle çevrili açık hapishaneye, Akdeniz'de balık tutulmasına bile engel olan, her gün her saat boğazı sıkılan insan gibi boğulmaya çalışılan Filistinli kardeşlerimizin İsrail faşizmine, esarete ve soykırımı direnişin adıdır **Aksa Tufanı**. Dünyada milyarlarca Müslümanın izzetini tam olarak koruyamadığı Mescid-i Aksanın yobaz Yahudilerle kirletilmesine de bir cevap olmuştur. Az bir topluluğun

imanla neleri başaracağını bizlere göstermiştir. Davut Peygamberin attığı taş misali Calutların devrilmesine şahit olduk bugün.

Dileriz ki Demir Kubbe diyerek bir kibri ve yalanı büyüten İsrail'in düştüğü bu durum düşmanı olduğundan büyük gören, cihadı etmeyi unutan, savaşı meydana değil de yüreklerinde ve zihninde kaybeden topluluklara da bir umut ve örnek olur.

Terör yaparak kurulmuş olan İsrail dünyanın gözleri önünde her gün Filistinli Müslümanların evlerini gasp ederken, her Yahudi iktidar adayının "ben Filistinlilerde daha sert mücadele edeceğim" diyerek yahudilerden oy isterken, BM'de İsrail aleyhine alınan her karar veto yerken, yıllardır mazlum insanların sesini duymayan dünya, bugün İsrail'i düştüğü durumdan çıkarmak için sıraya girmiş durumda. Taraflara normalleşme çağrısında bulunuyorlar. Normalleşmeden anladıkları Siyonist teröristlerin zulümlerine, faşist uygulamalarına devam edebilmesi. Kimsenin hesap sormasından çekinmeden rahatlıkla Mescid-i Aksa'mızı postallarıyla kirletebilmeleri.

Filistin 1917 Aralık ayına kadar bizim toprağımızdı. Anavatandan ayrılan en son ve en kutsal vatan parçasıdır. Ne biz Filistin'den vazgeçebiliriz ne de Filistin bizden. Bizler vicdan sahibi Türkiyelili Müslümanlar olarak tüm dünyaya seslenmek istiyoruz;

Filistin halkının beklentilerini dikkate almayan normalleşme talepleri İrkçı İsrail devletinin politika haline getirdiği devlet terörünün normalleştirme cabasından başka bir anlam taşımayacaktır.

Her türlü siyasi mülahaza ve konjonktürden bağımsız olarak dün de bugün de yanında mazlumların ve ülkesi üç kuşaktır işgal altında tutulan Filistinli kardeşlerimizin yanındayız. Filistin'in zeytin bahçelerine dönmemiz onlarca yılda sürse direniş/mücadele fikri ve bilinci kızlarımıza ve oğullarımıza mirasımızdır.

Filistin direnişini selamlıyor, kardeşlerimizi işgalci Siyonistlere verdikleri dersten dolayı tebrik ediyoruz. Direnişin meşruiyetini kabul etmeyerek dil uzatanlar bizim nezdimizde gayri meşrudur!

Yaşasın her durum ve şartta zalimin karşısında mazlumun yanında olanlar. Selam olsun zalime taş atan, sözüyle, kalemiyle, hayatıyla direniş ve diriliş hikayesi yazanlara...